

Vefatının 41. Yılında
Mehmed Zahid Hocaefendi

Kemal Kahraman:
Sevgisizlik Çağında Bir Gönül Mimarını
Hatırlama Denemesi

Nurullah Denizer:
Hız Çağı, Sabır ve Asr Sûresi

Prof. Dr. Mehmet Paçacı ile
Hayat Rehberi Kur'ân Tefsiri Üzerine

SAYI 09 • KASIM • 2021

Modern Dünyaya Tasavvufun Önerisi Nedir? / Ahmet Murat Özel • Mehmed Zahid (Kotku) Efendi / Necdet Yılmaz • Muallim, Mürebbi ve Mürşid-i Kâmil Olarak Hocam Mehmed Zahid Hazretleri / Hikmet Atan • 'Karanlık Çağ' Kararıp Kalmaz / Yusuf Yazar • Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi / Ferman Karaçam • Gümüşhânevi Geleneğinde Râmuz El-Ehâdis Okumaları Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi ve İnsan İnşası / Mustafa Karataş • Merhum Mehmed Zahid Kotku (1897-1980) Hocamız ve Ehli Sünnet Çizgisi Tasavvuf / Ali Rıza Temel • Latin Harfli İlk Tezkiretü'l-evliya Tercümesinin İzinde: M.Z.K. Neşri / Ali Öztürk • Mehmed Zahid Kotku'ya Göre Nefis Terbiyesi / Ömer Özgül • Dünyamızdan Bir Yıldız Daha Kaydı: Reîsü'l-Kurrâ Hâfız Ahmed Efendi / Yusuf Alemdar • Güneyn İncisi: Şâm-ı Şerif / Ridvan Canım

2021 - 2022 KIŞ YARDIMLARI

KARDEŞİM ÜŞÜMESİN

Ülkemizde ve mazlum coğrafyalardaki ihtiyaç sahipleri için #KardeşimÜşümesin diyerek, bağışlarınızı bekliyoruz.

 ATKI-BERE ELDIVEN 40 ₺	 MONT 150 ₺	 KÖMÜR 100 ₺ (25 kg)	 ÇORAP 5 ₺
 SOBA 300 ₺	 BOT 100 ₺	 BATTANIYE 75 ₺ (Çift Kişilik)	

KIŞ yaz
1471'e
SMS gönder

KIŞ YARDIMLARIMIZA DESTEK
Sizde yapacağınız bağışlar ile
bir kardeşinizi sevindirebilir, destek olabilirsiniz.

İMTİYAZ SAHİBİ:

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

SON OKUMA

Betül Yavuz

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM

Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli
Yayın. Ücretsizdir

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimiz sınırlı sayıda basılmış
olup, dijital versiyonuna
www.insicam.net adresinden
erişebilirsiniz.

Rezzâk olanın adıyla.

Yarattığı her varlığı, ecelin geleceği âna kadar besleyen, yediren, içiren, doyuran Rabbimize binlerce kez hamdolsun.

Yeni bir sayı ile kasım sayısı ile karşınızdayız. Bizi en çok heyecanlandıran sayının, elinizdeki bu sayı olduğunu söylemeliyiz. Bunun nedeni, dosya konumuzun yirminci yüzyılın müstesna şahsiyetlerinden; sözüyle sohbetiyle, vaazıyla hutbesiyle, konuştuklarıyla yazdıklarıyla, kısacası bütün bir hayatıyla Müslümanların, özellikle de gençlerin, daha da özelde üniversitede okuyanların elinden, gönlünden, yüreğinden, zihninden tutan muhterem Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi ele alıyor olmasıdır. Dosyamızda göreceğiniz üzere sadece yazılar yok, bunların yanında basında, medyada ilk kez yayınlanan belgeler, Hocaefendi'nin el yazısından örnekler de var. Bunun için hem heyecanlıyız hem de sevinçli. Böyle bir dosyayı yapmayı bahşeden Rabbimize hamd ü senalar ediyoruz.

Eylül ayında ilim ve kültür hayatımıza önemli bir eser katıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Hayat Rehberi Kur'ân isimli konulu tefsir, okuyucuyla buluştu. Belki İslâm dünyasında yılın kültür olayı olarak tanımlanabilecek bu çalışmanın başında bulunan Prof. Dr. Mehmet Paçacı hocamızla mühim bir söyleşi gerçekleştirdik. Söyleşinin, eseri ve bu bağlamda yapılan çalışmaları tanımaya, anlamaya yardımcı olacağına inanıyoruz. Adı geçen tefsir, ülkemizdeki akademik zenginliği göstermesi bakımından da ehemmiyet arz etmektedir.

Diğer bir konuşmayı ise *Çağa Şahitlik Eden YILDIZLAR* kitabını hazırlayan Ahmet Refik Partal ile yaptık. Türkiye İslamcılığı tarihinde önemli bir yer tutan Yıldız Teknik Üniversitesi mezunlarının yaşadıkları olaylar, duygular, düşünceler ilk kez bu kitapta derli toplu bir şekilde, hem de birinci ağızdan anlatılıyor.

Evet, ülkemizde güzel olaylar yaşanıyor. Güzel insanlar, arkalarında güzellikler bırakarak gidiyor. Yaşarken bunları görebilmeyi, bunlarla hemdem, hemhal olabilmeyi Rabbimizden niyaz ediyoruz.

Cenâb-ı Hak'tan bizi türlü gıdalarla rızıklandırıdığı gibi, salih ve müstakîm insanlarla, faydalı kitaplarla da rızıklandırmasını cân-ı gönülden diliyoruz.

Daha iyi bir *İnsicam*'da buluşmak temennisiyle Rezzâk olana emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

06	Hız Çağı, Sabır ve Asr Sûresi
Nurullah Denizer	46	Yaşadığı Çağa Damga Vuran Bir
Sûfi: Mehmed Zahid Kotku (Rha)
Müzekkîr Kızılkaya	90	Basında Hocaefendi'nin Vefatı
İnsicam
10	Prof. Dr. Mehmet Paçacı ile
<i>Hayat Rehberi Kur'an</i> Tefsiri
Üzerine Konuştuk
İnsicam	50	Yıllar Geçse de Unutulmayan
Hatıralar
Ahmet Turan Arslan	91	Basında Hocaefendi'nin Cenaze
Namazı
İnsicam
14	Kırk Kandil - 9
Hz. Mus'ab b. Umeyr (R.A.):
İslam Davetçisi
Rıza Savaş	54	Merhum Mehmed Zahid Kotku
(1987-1980) Hocamız ve Ehli
Sünnet Çizgisinde Tasavvuf
Ali Rıza Temel	92	Hocaefendi'nin Vefatının
Ertesinde Yazılanlar
İnsicam
16	İnci Mercan Gerdanlığı -8-
Sad ibn-i Ebi Vakkas (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu	56	Mehmed Zahid Hocaefendi'nin
Cihad Anlayışı
Mustafa Özel	94	Hocaefendi Hakkında Ne
Söylediler?
İnsicam
20	Sevgisizlik Çağında Bir Gönül
Mimarını Hatırlama Denemesi
Kemal Kahraman	60	XX. Yüzyılda Peygamber Vârisi
Bir Âlim: Mehmed Zâhid Kotku
Hazretleri
Mûlayim Sadık Kul	98	Mehmed Zahid Kotku Kitaplığı
İnsicam
22	Gümüşhânevi Geleneğinde
<i>Râmûz el-Ehâdis</i> Okumaları
Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi
ve İnsan İnşası
Mustafa Karataş	66	Latin Harfli İlk Tezkiratü'l-evliya
Tercümesinin İzinde: M.Z.K. Neşri
Ali Öztürk	102	Gerçek-İyi-Doğru-Güzel
Mustafa Eser
26	Modern Dünyaya Tasavvufun
Önerisi Nedir?
Ahmet Murat Özel	70	Mehmed Zahid Kotku'ya Göre
Nefis Terbiyesi
Ömer Özgül	104	Avusturya'da İslam Din Eğitimin
Dünü, Bugünü ve Yarını - 2
Erkan Erdemir
28	Mehmed Zahid (Kotku) Efendi
Necdet Yılmaz	72	Kilit ve Anahtara İhtiyaç
Duyulmayan Bir Dünya
Mucahid Yıldız	106	Toplumu Takva Ekseninde
Dönüştürmek Mümkün Mü?
Derviş Çelebi
30	Muallim, Mürebbi ve Mürşid-i
Kâmil Olarak Hocam Mehmet
Zahit Kotku Hazretleri
Abdullah Hikmet Atan	74	Mehmet Demir Hoca, Mehmed
Zahid Kotku Hocaefendi'yi Anlattı
İnsicam	108	Çağa Şahitlik Eden YILDIZLAR
Kitabı Hakkında Ahmet Refik
Partal ile Konuştuk
İnsicam
34	Mehmed Zahid Kotku (k.s.)
Hazretleri
Selahattin Akgüre	76	Ahmet Akın Çiğman Hoca'nın
Gözünden Zahid Efendi
İnsicam	112	Uzak Coğrafyalara Yakın Mercek
-III- Kore Tugayının Genç İmamı
Zübeyir Koç Hoca Efendi
Sevde Öztürk
38	'Karanlık Çağ' Kararıp Kalmaz
Yusuf Yazar	80	Ülkemizin Manevi Mimarlarından
Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi
Üç Talebesine Sorduk:
-I- Dr. Metin Erkaya
İnsicam	116	Dünyamızdan Bir Yıldız Daha
Kaydı: Reîsü'l-Kurrâ Hâfız Ahmed
Efendi
Yusuf Alemdar
42	Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi
Ferman Karaçam	84	-II- Zekeriya Karaman
İnsicam	120	Tacikistan Seyahat Hatıraları
Selahattin Semiz
		86	-III- Kasım Aykut
İnsicam	126	Güneyin İncisi: Şâm-ı Şerîf
Rıdvan Canım
				130	Okulda Yapılabilecek Yazma
Merkezli Çalışmalar
Sinan Özyurt
				134	Çizgi: Elif Merve Kahraman

Sultan Bayezid-i Veli vezirlerinden İskender Paşa tarafından 1505 yılında inşa ettirilmiştir. Zaman zaman tahrib olan cami 1958'den itibaren büyük bir mânâ yüküyle müşerref olarak canlanmıştır.

Fotoğraf: Süleyman Zeki Bağlan (1983)

Hız Çağı, Sabır ve Asr Sûresi

Nurullah DENİZER

Doç. Dr., Uşak Üni.
İslami İlimler Fak.

Hız, XXI. yüzyılın insanlığa sunduğu en büyük hizmetlerden birisidir. Özellikle iletişim ve ulaşım alanında teknolojinin sunduğu imkânlar, hayatın her alanına yansımış durumdadır. Teknolojinin dolaylı yoldan getirdiği pasif bir dayatma neticesinde, insanlar hızlı yaşamakta, hızlı yaşamak zorunda bırakılmakta ve bu durumun zorunlu bir sonucu olarak daha da hızlı olmak istemektedirler. Bütün bu hız arzusu, yaşamı daha hızlı seyrettirme iştiağı getirirken kaçınılmaz olarak da insanları daha sabırsız ve tahammülsüz yapar. Sabırsızlık ve sabırsızlığın getirdiği tahammülsüzlük, hem bireysel hem de toplumsal hayatta ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Yaşamlarını istedikleri/gerektiği kadar hızlı sürdüremeyen insanlar, bir yandan strese girerek iç huzurlarını kaybetmekte diğer yandan bu huzursuzluklarını sosyal çevrelerine de yansıtarak toplumsal boyutta bir huzursuzluğa sebep olmaktadır.

Günümüzde, hayatın çeşitli alanlarında sahip olduğumuz bu hız imkânının bazı olumsuz sonuçlar doğurduğu aşikârdır. Fakat bu imkânın, yaşama artı bir değer katması da beklenmektedir. Hız ve bilgiye ulaşma olanakları, geçmişteki bir bilim insanının ömrü boyunca sahip olabileceği tüm bilgilere dakikalar içinde ulaşma rahatlığı sağlar. Buna rağmen ortaya koyulan eserler ise tatmin edici olmaktan uzaktır. Dolayısıyla, bilgiye ulaşmada sağlanan hızın getirisi olan zaman tasarrufu, maalesef etkin ve faydalı bir şekilde değerlendirilememektedir.

Çok değil iki yüzyıl önce, haftalarca hatta aylarca sürece meşakkat ve can güvenliği garantisi bulunmayan bir yolculuk, bugün birkaç saatte ve son derece konforlu bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Buna rağmen uçularda yaşanan küçük bir gecikme, havayolu şirketlerine tepki oluşturduğu gibi bu gecikmeye maruz kalan insanları da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yahut trafik ışıklarında beklerken, öndeki aracın gecikmeden hareket etmesi için defalarca hiç çekinmeden basılan korna bize sabrın bulunmadığını müşahade ettirmektedir. Aynı şekilde, birkaç yüzyıl önce uzaklardaki yakınlarına, sevdiklerine mektup gönderen kimseler, gönderilerinin akıbetini bile bilmeden umut ve sabırla cevap beklerlerken; günümüzde

akıllı telefonlardan gönderilen iletilere, beklenen cevabın birkaç saniye gecikmesi bile insanları sabırsızlandırmaya kâfi gelmektedir. İnsanlar bu sabırsızlık nedeniyle, tabiri caizse, sebepleri oluşturmada sonuçları elde etme gibi muhal bir arzuya sahip olmanın kıyısında durmaktadırlar.

Peki, bunca sürat talebimiz ve işleri görmedeki hızlılığımızdan ötürü 'kazandığımız' zamanı nasıl kullanıyoruz? Geçmişteki insanlar, günümüz insanından çok daha 'yavaş' yaşamalarına rağmen bizim yapabildiklerimizin çok üstünde eserler ortaya koymuşlardı. Birkaç yüzyıl önce yaşamış bir bilim adamının yahut bir edebiyatçının tüm hayatı boyunca ulaşabileceği bilgiye, bizler bugün oturduğumuz yerden sadece birkaç saat hatta birkaç dakika içerisinde ulaşabilmekteyiz. Bununla birlikte ortaya konulan ürün -her devri kendi şartları içerisinde değerlendirmek kaydıyla- bizleri pek de tatmin edecek düzeyde değildir. Zira, geçmişe nazaran çok daha fazla zamanımız ve imkânımız olmasına rağmen bu avantajlar, ortaya konulan ürüne yansımamaktadır. Öyle ise hızlılık arzusu ile sabırsızca elde ettiğimiz bilgiler, artan zamanın ilerlemek

için yeterli gelmediğini düşündürmektedir.

Burada değinmemiz gereken -modern hayatın insanoğlunun bilinçaltına kodladığı bir diğer husus- yeni olan her şeyin iyi olduğu sanrısıdır. Kapitalizmin beslendiği temel öge olan tüketim, müşterileri yeni ve hızlı olan ürünlerin daha iyi olduğuna ikna etmektedir.

Öyle ki; henüz piyasaya çıkmamış bir telefon modeli için sabırsızlanan, hatta satışa çıkacağı tarihin günler öncesinde mağaza kapılarında uzun kuyruklar oluşturarak bekleyen insanlar, garipsenmemektedir. Franz Kafka, *Aforizmalar* kitabında şöyle bir ifadeye yer verir: "İnsanın belli başlı iki günahı vardır, öbürleri bunlardan çıkar: sabırsızlık ve tembellik. Sabırsız oldukları için cennetten kovuldular; tembelliklerinden geri dönemiyorlar. Ama belki de belli başlı sadece bir günahları var: Sabırsızlık. Sabırsızlıklarından ötürü kovulmuşlardı, sabırsızlıklarından ötürü geri dönemiyorlar."¹ Zaman kazanma gayesinin meydana getirdiği sabırsızlık, yine zamanı elde edince ortaya çıkan tembellik, modern zaman insanının içinde bulunduğu paradokslardan biri olarak karşımızda durmaktadır.

Burada değinmemiz gereken -modern hayatın insanoğlunun bilinçaltına kodladığı bir diğer husus- yeni olan her şeyin iyi olduğu sanrısıdır. Kapitalizmin beslendiği temel öge olan tüketim, müşterileri yeni ve hızlı olan ürünlerin daha iyi olduğuna ikna etmektedir.

İkinci şarttaki 'sâlih amel'in içinde hakkı ve sabrı tavsiye etmek de vardır. Fakat bunlar, hem bireyin erdemini ve hemcinslerine karşı sorumluluk bilincini yan-sıttığı gibi hem de bireyi aşarak toplumsal yararlar doğurduğu için önemi ayrıca zikredilmiştir.

Bir hayat rehberi olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in 103. sûresi olan Asr sûresi, zamanın ve sabrın önemine dikkat çekerek insanlara bu konuda yol göstermektedir. İmam Şâfiî'nin hakkında, "Vahiy olarak bu sûreden başka hiçbir sûre nâzil olmasaydı, şu pek kısa sûre bile insanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmeye yeterdi. Bu sûre Kur'ân'ın bütün öğretilerini kucaklıyor." beyanı, her çağın insanına olduğu gibi modern zaman insanına da hitap etmektedir. Zamanın kıymetini bildiren ve sabırsızlığa reçete sunan Asr sûresinin meâli, şöyledir:

"Asra/zamana yemin olsun ki[1] insanlar gerçekten büyük bir zarar ziyan/hüsrân içindedirler.[2] Ancak iman edip iyi işler/sâlih amel yapanlar ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bu durumdan müstesnadır/zarar, ziyan ve hüsrana uğramayacaklardır.[3]"

Asr sûresi, zamana yemin ederek başlamaktadır. Müfessirler burada zikredilen 'asr' kelimesini ikinci vakti, ikinci namazı, mutlak zaman, Hz. Muhammed'in asrı ve âhir zaman gibi farklı şekillerde tefsir etmişlerdir. Bu manalar içerisinde, sûrenin içeriğine ve mesajına en uygun düşen 'mutlak zaman' anlamıdır. Buna göre, sûrenin başında zamana yemin edilerek onun insan hayatındaki yerine ve önemi-ne dikkat çekilmiştir. Çünkü zaman, insanın hayatını içinde geçirdiği ve her türlü eylemlerini gerçekleştirebildiği bir imkân ve fırsat alanıdır. Yüce Allah, böyle kıymetli bir gerçeklik ve imkân üzerine ye-min ederek zamanın önemine dikkat çekmiş; onu iyi değerlendirmeyen insanın, ikinci âyetle belirtilen deyimle 'hüsrân/ziyan' üzere olacağını hatırlatmıştır. İnsanın hüsranda oluşunun zamana yemin edilerek bildirilmesi, geçen zamanın kişiyi ahiret hesabına yaklaştırdığı, bu zamanı iyi ve yararlı işlerle dol-

durmayanların ise mutlak anlamda hüsranda olduğu haber verilmektedir.

Fahreddîn Râzî, pazarda buz satarken 'Sermayesi eriyen bu şahsa merhamet edin!' diye bağırarak bir satıcıyı duyduktan sonra, bu sûrenin anlamını idrâk ettiğini ifade etmiştir. İnsana verilen ömür, buz gibi hızla erimektedir. Ömrün yanlış işlerde kullanılarak ziyan edilmesi ise insanı hüsrana sürüklemektedir. Bu nedenle zaman üzerine yemin edilmesinin anlamı, sonraki âyetle belirtilen dört özellikten yoksun insanın hayatını harcadığına ve hüsranda olduğuna işaret etmektedir. Üçüncü âyetle zikredilen dört özelliğe sahip kimseler, hüsrana uğramaktan istisna tutulmuştur. Buna göre, hüsrandan kurtulmanın birinci şartı imandır. İman, Allah'ı tek ve ortaksız ilah olarak kabul etmek ve kulluğu sadece ona yapmak olarak özetlenebilir. İkinci şart olan sâlih amel tabiri, ibadet ve ahlâka dair olan bütün güzel işleri kapsar diyebiliriz. Allah'a ibadet etmek sâlih amel olduğu gibi muhtaçlara yardım etmek, zulme ve zalimlere karşı mücadele etmek, adalet, doğruluk, iyilik ve takva üzere yaşamak, helal kazanmak, aile, akraba, vatan ve millete karşı görev ve sorumlulukları yerine getirmek de bütünüyle sâlih amel kapsamındadır.

Hüsrana uğramamak için gerekli olan üçüncü ve dördüncü şart, insanların birbirine hakkı ve sabrı tavsiye etmesidir. Hakkı ve sabrı tavsiye, öncelikle bu görevleri kişinin kendisinin yerine getirmesi gerektiği anlamında olduğu kuşkusuzdur. Hakkın ve sabrın tavsiye edilmesinin istenmesi, kişinin imanının ve işlediği sâlih amellerin bireysel boyutta kalmaması, toplumsal düzeye yayılması gerektiğine matuftur. İnsan bâtila karşı durduğu gibi, insanlara da batıla karşı hak üzere olmalarını ve sadece bu

vasatta sınırlı kalmamak üzere her konuda sabırlı olmaları gerektiğini tavsiye etmelidir.

İkinci şarttaki 'sâlih amel'in içinde hakkı ve sabrı tavsiye etmek de vardır. Fakat bunlar, hem bireyin erdemini ve hemcinslerine karşı sorumluluk bilincini yan-sıttığı gibi hem de bireyi aşarak toplumsal yararlar doğurduğu için önemi ayrıca zikredilmiştir.

Hakkı ve sabrı tavsiye, toplumsal hayat ve birlikte yaşamanın getirdiği bütün ahlâkî görevleri içine alan geniş kapsamlı bir görevdir. Hakkın karşıtı bâtıldır; bâtil ise inanç ve bilgide asılsızlık ve yanlışlığı, ahlâkta kötülüğü içine alan bir kavramdır. Ayrıca hak, adaletle de yakından ilişkilidir. Bu açıdan âyette insanların âdil olma-ları yani herkesin hakkına razı olduğu ve herkesin hakkının korunduğu toplumsal bir adalet sisteminin kurulması gerektiği de anlatılmaktadır.

İnsanları hüsrandan kurtaracak şartlardan dördüncüsü olarak sabrı tavsiye etmek zikredilmiştir. İman, sâlih amel ve hakkın yanında olmak, her bir Müslümanda olması gereken temel özelliklerdir. Bununla birlikte sayılabilecek onlarca ahlâkî özellik varken dördüncü madde olarak özellikle sabrın zikredilmesi, onun ne kadar önemli ve gözetilmesi gereken bir haslet olduğunun bariz işaretidir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki burada tavsiye edilmesi emredilen sabır, iman, sâlih amel, hak ve hayır yolundaki sabırdır. Zulme ve kötülüğe tepki vermemek, zorluklarla imkânlar çerçevesinde mücadele etmemek sabretmek değildir.

Bu bağlamda Asr sûresi, en kısa sûrelerinden biri olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün dinî ve ahlâkî yükümlülüklerin ve öğütlerin özü sayılmaya değer bir anlam zenginliğine sahiptir.

Mehmet Âkif Ersoy'un *Safahât*² kitabında, sûreyle ilgili şu dizeleri

dikkat çekicidir:

Hâlikın nâ-mütenâhî adı var, en başı Hak»

Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak!

Hani, ashâb-ı kirâm, ayrılalım, derlerken

Mutlaka sûre-i Ve'l-asr'ı okurmuş, bu neden?

Çünkü meknûn o büyük sûrede es-râr-ı felâh:

Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,

Sonra hak, sonra sebât. İşte kuzum insanlık.

Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.

Netice itibariyle denilebilir ki, sabır çizgisinin üzerinde zulme müsaade etmeden ama hakkı destekleyecek şekilde bir denge yürüyüşü yapmak, modern zamanın hızının oluşturduğu sabırsızlık ve tahammülsüzlüğü mağlup etmek adına son derece önemlidir. Sâdî Şirâzî'nin dediği gibi sabır acı olsa da meyvesi tatlıdır. Sabretmeye dahi sabır gösterilmediği günümüz şartlarında Hz. Yakub'un 'sabr-ı cemîl'ini elde etmek için gayret etmek, Asr sûresinde de belirtildiği gibi bizi hüsrandan kurtaracak bir anahtar olacaktır.

Ayrıca ifade etmek gerekir ki burada tavsiye edilmesi emredilen sabır, iman, sâlih amel, hak ve hayır yolundaki sabırdır. Zulme ve kötülüğe tepki vermemek, zorluklarla imkânlar çerçevesinde mücadele etmemek sabretmek değildir.

¹Franz Kafka, Aforizmalar, (çev. Yekta Majiskül), 6. bs. (İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2015), 13. (3. Nolu Aforizma)

²Mehmed Âkif, Safahât, (Altıncı Kitâb: Âsım), Sebülürşâd Kütübhânesi Neşriyatı, İstanbul 1342, s. 93.

Prof. Dr. Mehmet Paçacı ile Hayat Rehberi Kur'ân Tefsiri Üzerine Konuştuk

İNSİCAM

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından 2015 yılında başlanan "Hayat Rehberi Kur'ân Tefsiri" projesi, kapsamlı ön çalışmalar, yoğun istişareler ve geniş müzakereler ile altı yıllık uzun ve titiz bir çalışmanın ardından tamamlandı. Bu kıymetli eser hakkında Prof. Dr. Mehmet Paçacı ile söyleşide bulunduk.

Kıymetli hocam öncelikle tefsirin ülkemize, Âlem-i İslâm'a hayırlı olmasını dileriz, hayırlı olsun, hayırlara vesile olsun.

Güzel dilekleriniz için teşekkür ederim. Rabbin okuyup yararlananlarını bol kılsın inşallah.

S- Hocam tefsir, neden "konulu tefsir" formatında kaleme alındı? Konulu tefsirden kısaca bahsedebilir misiniz?

C- Diyanet İşleri Başkanlığı uzun zamandır, "konulu tefsir" tarzından bir çalışma yayınlamak amacıyla çalışmalar yapmaktaydı. Daha önce Başkanlık, mushaf tertibini izleyen Kur'ân Yolu adlı çalışmayı gerçekleştirmişti. Son dönemde bu tarzda İslâm dünyasında ve ülkemizde örnekler verildi. Daha önceleri de Kur'ân'ın içerdiği bir konunun, risale boyutunda ele alarak işlenmesi birlikte günümüzde Kur'ân'ın bütün konularını ele alan çalışmalar görülmeye başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında, böyle bir çalışma ilk kez yer almış oluyor. Bu tefsir eserinde, önce, Kur'ân'ın içeriğinde yer alan konular belirlenmiş ve her bir Kur'ân konusunun başlığı altına giren âyetler bir arada tefsir edilmiştir. Böylesi bir tefsir çalışmasında, aynı konu altına giren âyetlerin bir bütünlük içinde görülmesi mümkün oluyor. Aynı zamanda, konu başlığı özelinde, okuyucu Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğine ve mesajına yalın bir şekilde ve doğrudan ulaşabiliyor. Bu tarzın böyle bir kolaylığı ve belki meziyeti var, denilebilir. Belki de aynı zamanda Kur'ân'ın bu şekilde ele alınmasının, günümüz okuyucusunun zihin yapısı ve kalıbına yaklaştırılmak gibi bir işlevi olduğundan da söz edilebilir.

S- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha önce de "konulu tefsir projesi" vardı. Hatta örnek bir fasikül de basılmıştı. Ancak o proje akim kalmıştı. Bu yeni projeye başlarken öncekinin tedirginliği oldu mu?

C- Belirttiğiniz gibi, daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nın böyle bir tefsirin yayımlanması için girişimleri oldu. Bu girişimleri yaptığımız ve Allah'a şükür yayımlanması noktasına kadar getirdiğimiz için önceki çalışmaları uzun bir hazırlık aşaması olarak görmenin uygun olacağı düşüncesindeyim. Biz çalışmamıza altı yıl önce, bizi destekleyen güçlü bir iradenin sevgiyle başladık ve Allah'a şükür bu irade, çalışma basılıp yayımlanana dek devam etti. Bahsettiğim bu süre zarfında, biz her zaman bu desteği gördük. Kararlı, disiplinli ve yetkin bir editör grubu da işin mutfak tarafını başarıyla yürüttü. Herkes, artık bu çalışma için zamanın olgunlaştığını ve hatta bunun için geç kalındığını düşünüyordu. Sonunda çalışma güzel bir basımla okuyucuya ulaşmış oldu.

S- Tefsirin planlanması ile yayınlanması arasındaki süreç nasıl gelişti? Ne tür sorunlar yaşandı?

C- Çalışmamız, 2015 yılının haziran ayında başladı. Zamanın Diyanet İşleri Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Görmez ve dini yayınlardan sorumlu Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar'ın kararları ve yönlendirmesiyle önce beş kişilik, kısa süre sonra da yedi kişilik bir çekirdek editör grubunun oluşturulmasıyla, Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kocatepe İLK SAY Merkezinde çalışmalar başlamış oldu. Bu tefsir çalışmamız devam ederken, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda gerçekleşen görev değişikliği sonrasında da çalışmamıza olan ilgi sonuna kadar devam etti, Sayın Prof. Dr. Ali Erbaş ve Prof. Dr. Huriye Martı hocalardan ve ilgili diğer arkadaşların heyecanı ve desteğini aynıyla gördük. Bu aşamada, editörler kurulunun sayısı yedi arkadaşımızın katılımıyla on dörde çıkmıştır. Yine bütün çalışma boyunca, çalışmalarla bize destek olan çalışkan ve disiplinli genç akademisyen arkadaşlarımızdan oluşan altı kişilik bir araştırma ekibimiz vardı. Tefsir çalışmalarımız, editör kurulunun düzenli ve gündemli olarak her hafta yaptığı yüz yüze veya çevrimiçi toplantılarla, konuları esas alınarak Kur'an tefsirinin nasıl yapılabilirliğini inceleyerek başlamıştı. Çalışmanın sonuna geldiğimizde altı yıllık süre içerisinde 600'e yakın toplantı yapmışız. Bu başlangıç aşamasında Editörler Kurulu, eserde kullanılacak kaynakların, metodun, dilin ve izlenecek üslubun belirlenmesi üzerinde durdu. Yapılacak tefsir çalışmasının, mümkün olduğunca geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması hedefleniyordu. Editörler tarafından örnek metinler yazıldı ve metinler üzerinden yazım sırasında izlenecek ilkeler tartışıldı ve geliştirildi. Bu aşamada, daha önce benzer bir şekilde Başkanlığın yayımladığı Hadislerle İslâm adlı eserin hazırlanması sürecindeki tecrübenin sık

sık gündeme geldiğini söylemeliyim. Yazılan örnek metinler üzerinden Kur'an'ın bir konusunun nasıl işleneceği, konu yazıldığı zaman içeriğinde hangi unsurların mutlaka bulunması gerektiği, üslubunun nasıl, dilinin hangi düzeyde olacağı, ne kadar uzun veya kısa olması gerektiği gibi sorulara cevap arandı ve bir noktaya gelindi. Yine bu süreçte, daha çok örnek metin oluşturuldu ve metnin içeriğinin yanı sıra çalışmanın ilerleyen safhalarında izlenecek yol belirlendi. Bir konuyu oluşturan anahtar kelime ve kavramların, nerede, nasıl verileceği ve her konuda ele alınacak âyetlerin belirlenip listelenmesi konuları, örnekler üzerinden çalışıldı. Editörler Kurulu, örnek metinler üzerinde ayrıca redaksiyon çalışmaları yaparak, Kur'an'ın bir konusunun okuyucuya en uygun şekilde nasıl aktarılabilirliği üzerinde durdu ve metinleri geliştirdi. Kurul, Kur'an-ı Kerim'in konularının belirlenmesinde bir nokta üzerinde özellikle durdu. Bu da tefsirde yer alacak konuların olabildiğince Kur'an-ı Kerim'in içeriğinde yer alan konular olması ve onun içeriğinin doğru bir şekilde aktarabilmesiydi. Kur'an'ın konuları, mesela kelimeler veya fıkıh disiplinlerinin bakış açısıyla da tasnif edilebilir yahut günümüzde ortaya çıkan bazı kavramlaştırma ve sorunsallar merkeze alınarak belli bir kalıba yerleştirilebilir. Esasında biz bu çalışmada, tabiri caiz ise doğrudan Kur'an'ın kendi bakış açısını dikkate almaya ve bu bakışla Kur'an-ı Kerim'in kendi konu ve kavram dünyasını belirlemeye gayret ettik. Böylece, sonunda Kur'an'da 149 konu belirlemiş olduk. İkinci bir önemli nokta da konuları tefsir disiplininin yöntemine bağlı kalarak işlemek oldu. Bununla şunu kastediyorum: Mesela "Zekât" Kur'an'ın bir konusudur. Bu konu pekâlâ fıkıh ilminin de bir konusudur. İşte biz, tefsir çalışmamızda bu konuyu işlerken bizzat âyetler ve onların rivayet tefsirlerinde işlenişlerini esas aldık ve kendimizi bu-

Esasında biz bu çalışmada, tabiri caiz ise doğrudan Kur'an'ın kendi bakış açısını dikkate almaya ve bu bakışla Kur'an-ı Kerim'in kendi konu ve kavram dünyasını belirlemeye gayret ettik.

nunla sınırladık. Başka bir deyişle “Kur’ân’da Zekât” başlığı altında işlenebilecek bir tefsir metni oluşturduk.

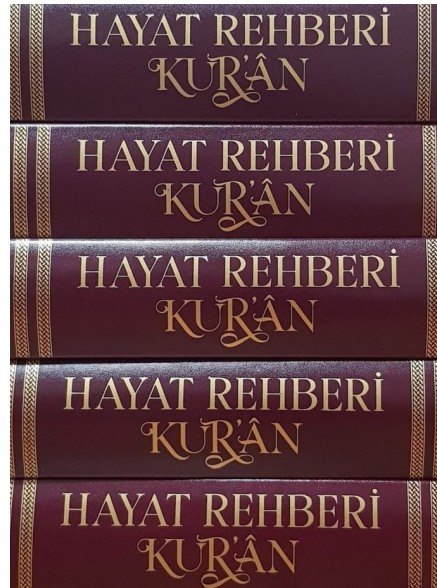
Yazarlarımıza açılma aşamasına geldiğimizde, yazarlarımıza konu yazmalarını teklif ederken, onlara yukarıda bahsettiğim uzun ve disiplinli bir mutfak çalışmasının ürünü olan bilgileri ve dokümanları sunduk. Bunlar arasında, yazım sırasında, yazarların ihtiyaç duyacağı; Tefsir, hadis, Kur’ân sözlük kaynaklarının yanı sıra ele alacakları konunun içeriğine dahil âyetlerin mekkî ve medenî sıralaması dikkate alınarak hazırlanan bir liste ve Editörler Kurulu’nun her bir konu için hazırladığı bir Metin Yazım Planı sunduk. Bu plan, yazar hocamızın yazmayı üstlendiği konuyu nasıl işleyebileceğine dair, ona yol haritası teklif eden bir çalışmaydı. Konunun, Kur’ân’ın konu dünyası içinde aldığı yer, konuyu anlatan kelime ve kavramların işlenmesi, konuda yer alabilecek âyetler ve konunun alt başlıkları ve konunun anlatımıyla verilebilecek mesaj, Editörler Kurulu tarafından önceden ayrı ayrı her konu için çalışılarak, yazar hocalara gönderilen doküman içinde yer aldı.

Yazar Çalıştay, tabir ettiğimiz on iki toplantıda, yazar hocalarımıza projedeki öncelik ve hassasiyetlerimizi ve izlediğimiz yolu aktardı. Onlara yazabilecekleri konuları, daha önceden hazır ettiğimiz konu ile ilgili dokümanları sunduk. Yazılar yazarlardan gelmeye başladığında, çalışmalarımıza yine alanın hocalarından, on dokuz akademisyenden oluşan bir Redaktörler Kurulu katıldı. Artık gelen yazılar, önce yine Editörler Kurulu’nun ve koordinatörün redaksiyonlarından sonra redaktör arkadaşların redaksiyonlarından geçiyordu. Editörler Kurulu’nda ve koordinatörce benzer okumalar ve düzeltmeler, redaktörlerin çalışmalarından sonra da tekrar edildi ve her bir yazı, tekrarlanan bu redaksiyon ve okumalarla okuyucunun önüne çıkabilecek hale getirilmeye

çalışıldı. Çalışma, bölümler halinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na teslim edildikten sonra da orada yazıların bir kez daha titiz bir okumasının ve baskıya hazırlama aşamasından geçtiğini biliyoruz.

S- Tefsire katkı sunanlar kimler acaba? Bunların akademik, ilmi formasyonu nedir?

C- Bu çalışmamızda yer alan bütün arkadaşlarımız, Türkiye’nin tefsir alanında yetişmiş akademisyenleridir. Çalışma, doktora öğrenciliği ve araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar, editör olarak, redaktör, araştırmacı ve yazar olarak yüz elliye yakın, altmış beş farklı üniversitemizde bulunan İlahiyat Fakültelerimizin tefsir alanında çalışan akademisyenlerinin katkılarıyla varlık buldu.

S- Hayat Rehberi Kur’ân-ı Kerim Konulu Tefsiri. Konular nasıl belirlendi? Yazım sürecinde, “Şu konular da olsaydı.” veya “Şu konular olmasaydı.” dediğiniz oldu mu?

C- Konuları belirlerken nasıl bir bakış açısına sahip olduğumuzu sanırım daha önceki bir sorunuza cevap verirken belirtmeye çalışmıştım. Tefsirde yer alacak konuların, bizzat Kur’ân’ın konu edindiği konular olması gerektiği düşüncesine sahiptik ve bunu başarmaya

çalıştık. Çalışmanın hemen baş tarafında, gerek bölümlerine ve gerekse içinde yer alan konulara bakıldığında bu hemen görülecektir diye düşünüyorum. Böylece çalışma, beş bölümden oluştu. Dikkatlice bakıldığında da esasen bu tefsir çalışmasında iki ana konu bulunduğu görülecektir. Buna göre ilk ana bölüm, 1. Bölüm; Âlemlerin Rabbi Allah, Yüce Yaratan’ı, kendisi dışında bütün varlığı, yaratılmışları yaratan ve bir olan Yaratıcı’yı anlatır. Kur’ân’ı gönderen, evreni içindeki her şeyle yaratıp, onun varlığını sürdüren Yüce Rabbi anlatmak da zaten Kur’ân’ın indirilişinin en başta gelen amacıdır. 2. Bölüm, Yaratılanlar ile başlayan diğer dört bölümü ise O’nun yarattıklarını anlatır. Böylece eserin konuları, aslında Kur’ân’da da gördüğümüz gibi, Yüce Allah ile O’nun yarattıklarının ilişkisi eksenine oturmuştur. Yine 2. Bölüm, Yüce Yaratıcı’nın yarattıkları ve yarattıkları arasında da akıllı ve sorumlu bir varlık olarak insanın yaratılışını; 3. Bölüm, Allah’ın İnsanı Doğru Yola Daveti, Kur’ân’da anlatıldığı kadarıyla Yüce Allah’ın insanı yaratılışına uygun olan ilk insan ve peygamber Hz. Âdem’den başlayarak Hz. Muhammed’e (s.a.v) kadar olan doğru yola çağrısının tarihini; 4. Bölüm, Dünya Hayatı ve İnsanın İmtihani ise insanın bu çağrı karşısındaki iman ve inkâr tutumları ile ilgili olarak Kur’ân’ın anlatımlarını ve örneklemelerini ele alır. Esasen burası, tümüyle insanın dünya hayatındaki sınavına dairdir. 5. Bölüm, Âhiret ve Ahvâli ise bu sınavın sonucunun görüleceği hesap, ödül ve ceza boyutlarıyla âhireti ve sonsuz hayatın anlatılmasını ele alır.

Yukarıdaki gibi bir konu tasnifi yaptığımızda, büyük çaplı bir tereddütümüz olmadan alt başlıkları da yerleştirmiş olduk. Belki bazı konuların, mesela “Abdest” ve “Teyemmüm” gibi konuların, birlikte mi yoksa birbirinden ayrı olarak mı işlenmesi gerektiğinde farklı görüşmelerimiz oldu fakat bunlara da uygun olduğunu düşündüğümüz şe-

kilde karar vererek ilerledik.

S- Türkiye’de konulu tefsir çalışmaları, konu ve sure bazında, akademik sahada neredeyse otuz kırk yıldır yapılıyor. Kur’ân-ı Kerim bu tarzda ilk kez bir bütün olarak tefsir edilmiş oldu. Bu bağlamda şunu sormak istiyorum: Arapça, İngilizce ve diğer dillerde bu çapta, bu evsaf-ta tefsir var mı?

C- Kur’ân’ın konuları esasına göre tefsir edilmesi, Müslüman dünyanın ilim ortamlarında üzerinde yazılıp konuşulmakta olan bir tarzıdır. Ülkemizde de birçok hocamız konulu tefsir konusunda tez yaptılar, araştırma yayınladılar. Bu yolun, Kur’ân’ın anlaşılmasında yararlı olduğu düşüncesi, kimilerince daha vurgulu bir şekilde dile getirilir ve bunun gerekli olduğu savunulurdu. Bu noktada, mushaf sırasına göre veya konularına göre Kur’ân’ın yorumlanmasının birbirlerine göre belli üstünlükleri olabilir. Bu bakımdan iki yoldan da yararlanmak ve okuyucuya bu imkânları sunmak gerekir, diye düşünüyorum. *Hayat Rehberi Kur’ân* da öncelikle Türk okuyucusu için bu ihtiyacı karşılamış olmaktadır. Tabii ki Müslüman dünyada bu amaçla özellikle Arapça çalışmalar yapıldı ve yapılmaktadır.

S- Hayat Rehberi Kur’ân’ın diğer dillere tercümesi düşünü-lüyor mu?

C- Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Türkçe dışında da güçlü bir yayın faaliyeti bulunmaktadır. Türkçe yayımlanan birçok değerli eser, diğer dillere tercüme edilmektedir. Başkanlığımız tarafından, *Hayat Rehberi Kur’ân* da kısa zaman içerisinde birçok dünya diline tercüme edilecek ve Türkçe dışındaki dilleri kullanan Müslüman okuyuculara ulaştırılacaktır, diye düşünüyorum.

S- Sizce okuyucular, hangi özel-liklerinden dolayı bu tefsiri oku-malıdır?

C- Daha önce de belirtmeye çalıştığım gibi, bu çalışmada okuyucu-muz, *Hayat Rehberi Kur’ân*’ın içinde yer alan her bir konuda işlenmesi

gereken âyetleri, topluca bir arada bulacaktır. Okuyucuya yine, bu konuların tabiri caiz ise Kur’ân’ın konu haritası içindeki yerini görecektir. Bunun için okuyucu, her konunun girişinde “Konunun Kavramsal Bağlamı” başlığı altında, ele alınan konuda Kur’ân’ın kullandığı kelime ve kavramların anlamını aktaran bir giriş kısmı bulacaktır. Yine yönteme bağlı kalınarak, âyetlerin indiği bağlamdaki olaylar ve bize ulaşırsa onların iniş sebepleri, tefsir rivayetlerinden yararlanılarak verilmiştir. Mesela âhiret konusu işlenirken, Mekke’deki Müşriklerin âhirete karşı inançlarını yansıtan bir olay anlatılarak konuya girilir. Çünkü Müşriklerin âhiret inancını inatla inkâr etmesi, Kur’ân’ın bu konuyu ele alırken ve muhataplarına anlatırken, birçok âyetin inmesine neden olmuştur. Her konunun son paragrafında da okuyucu, konunun özünü ve bugün Müslüman bir birey ve toplum için ne anlama gelebileceğine dair mesaj ve yorumları okuyabilecektirler.

S- Son olarak eklemek istediği-niz bir şey var mı hocam?

C- Bizim ilim geleneğimizde, her nesil için Kur’ân’ın ayetlerini açıklayan tefsir eserleri yazılmıştır ve bundan sonra da yazılacaktır. Bu bakımdan Yüce Allah’tan bu çalışmanın her özelliğiyle okuyucusuna ulaşabilmesini ve sağlayabilmesini niyaz ediyorum. *Hayat Rehberi Kur’ân*’ın hazırlık çalışmalarından başlayarak yayım aşamasına kadar az veya çok katkı veren herkesin emeğinin takdir edilmeye layık olduğunu tekrar dile getirmek istiyorum. Bu önemli eseri anlatma-ma fırsat verdiğiniz için sizlere de teşekkürlerimi sunuyorum.

Kıymetli hocam, vakit ayırıp der-gimiz *İnsicam*’a yaptığınız açıklamalar ve değerlendirmeler için biz teşekkür ederiz. Allah razı olsun.

Bu çalışmamızda yer alan bütün arkadaşlarımız, Türkiye’nin tefsir alanında yetişmiş akademisyenleridir. Çalışma, doktora öğrenciliği ve araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar, editör olarak, redaktör, araştırmacı ve yazar olarak yüz elliye yakın, altmış beş farklı üniversitemizde bulunan İlahiyat Fakültelerimizin tefsir alanında çalışan akademisyenlerinin katkılarıyla varlık buldu.

KIRK KANDİL

9

Hz. Mus'ab b. Umeyr (R.A.): İslam Davetçisi

Baba Tarafı		Anne Tarafı	
Kusay Abduddar Abdmenaf Haşim		Lüey Amir Ma'is Abd Huceyr Amr Vüheyb Mutarrif Malik	
Mus'ab'ın Babası	Umeyr	Hunas	Mus'ab'ın Annesi
Mus'ab			

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Kureys'in kollarından Abdüddâr oğullarına mensup olan Mus'ab, Mekke'de hali vakti yerinde zengin bir ailenin çocuğu idi. İyi giyinen, güzel konuşan, düzgün yaşayan, gençler arasında hemen fark edilen zeki bir delikanlıdır. Mekke'nin diğer gençleri gibi Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an ve davet ettiği yeni din, onun da ilgisini çekti. Resûlullah'ın (s.a.v) Dârü-lerkam'da İslâm'a davet ettiğini duyunca ailesinden habersiz gidip İslâm'a girdi ve gelen vahiyleri dinleyip öğrendi. Bu durumda onun Hz. Peygamber'in nübüvvetinin üçüncü yılında İslâm'a girdiği kabul edilebilir.

Ailesi ve çevresi tarafından baskılara maruz kaldıysa da dininden vazgeçmedi. Baskılara maruz kalmaya devam eden Mus'ab, peygamberliğin beşinci yılında ilk kabile ile Habeşistan'a hicret etti. Bir süre sonra Mekke'ye geri dönüp orada yaşamaya devam etti. Birinci Akabe Bey'atı'na kadar Mekke'de kaldı.

621 yılında Akabe'de gerçekleşen bu bey'attan sonra Medineli Müslümanlar, yazdıkları bir yazı ile Hz. Peygamber'den kendilerine bir "muallim/hoca" göndermesini istemişler ve bu iş için Resûlullah tarafından Mus'ab b. 'Umeyr seçilip gönderilmiştir.

Mus'ab'ın Medine'de çalışması hiç de kolay olmamıştır. O, evvela Müslüman olan başkanlardan biri olan Es'ad b. Zurare'nin evine yerleşti ve orada faaliyete başladı. Bir gün Mus'ab, bahçelik bir yerde, bir kuyu başında oturdu ve çok geçmeden etrafı kendisi ile görüşüp konuşmak isteyen birçok kimse tarafından çevrildi. Henüz Müslüman olmamış olan bahçenin sahibi Sa'd b. Mu'az, bu faaliyetten hoşlanmadı ve o sırada orada bulunan diğer yeğen Useyd'e şöyle dedi: "Senden rica ederim, var git şu iki şahsı, muallim Mus'ab ve onu evinde misafir tutan Es'ad'ı buradan kovup çıkar. Şu Es'ad teyzemin oğludur. O ara-da olmasaydı seni rahatsız etmek istemezdim. Onlara söyle, bizdeki hu-zur ve sükûnu bozmasınlar!"

Useyd mızrağını eline aldı ve onlara doğru ilerleyerek şöyle seslendi: "Zayıf ruhlu birtakım kimseleri saptırmak için buraya niçin geldiniz? He-men buradan çıkıp gitmeniz sizin menfaatiniz icabıdır"

Mus'ab, yumuşak ve tatlı bir dille şöyle dedi: "Biraz otursan da, söyleyeceğim şu sözleri dinlesen olmaz mı? Hoşuna giderse ne ala! aksi halde buradan hemen çıkar giderim."

Useyd, "- Tamam, dinliyorum, konu" dedi.

Bunun üzerine Mus'ab ona İslâm'ın ne mânaya geldiğini izah edip açıkladı ve Kur'ân-ı Kerim'den bazı ayetler okudu. Mus'ab henüz söz ve tilavetini bitirmeden Useyd'in yüzünde memnuniyet belir-meye başladı. Sonunda: "- Ne kadar güzel şey!.. Bu dine girmek için ne yapmak lazım?" diye sordu. Sonra şunları ilave etti: "Şimdi size kabilenin başta gelen şahsiyetini göndereceğim; şayet onu ikna edip çevirebilirsen bütün kabile hidayet yoluna girer."

O, Sa'd b. Mu'az ve arkadaşlarının yanına gelince de şunu söyledi:

"Şu ufak tefek iyi adamın bir kötülük yapacağı yok!.. Kendisine ve etrafındakilere buradan çıkıp gitmelerini söyledim; dik kafalılık edip diyor-lar ki: "Biz istediğimizi yaparız." Bundan başka öğrenmiş buluyorum ki Beni Harise kabilesinin mensupları, yani senin akrabaların bu yeni sapıklığı kabul eden yeğenin Es'ad'ı öldürmek üzere harekete geçmiş vaziyetler ve sana da boyun eğdirip seni itaat altına almak istiyorlar."

Bu sözleriyle Useyd, şunu demek istiyordu: Es'ad Müslüman oldu, bu sebeple sen onu artık dindaşın olan kimselere karşı müdafaa edemeyeceksin. Fakat o senin yeğenindir, o halde onun akıtılacak kanını senin cezasız bırakman senin için bir boyun eğme, onların itaati altına girme demek olacaktır.

Useyd'in böyle bir kurgu yapmasının sebebi, sadece Sa'd b. Mu'az'ın bizzat kendisinin gidip bu mu'allim-mübelliğ ile konuşmasını temin etmekten ibaretti. Gerçekten de Useyd'in planına göre, bu muallimin etkili sözlerinin kuvveti, hiç şüphesiz Sa'd üzerinde de bir sonuç doğuracak güçtedir. Bu anlatılan uydurma sözlerden dehşet ve telaşa kapılan Sa'd ona: "Sen bu işi bitirip halletmedin mi? ..." diyerek bu defa da o eline mızrağını alıp, bu tebliğcinin ve etrafını çeviren kalabalığın bulunduğu yere çıkageldi ve onlara şiddetle çıkışıp bağırdı.

Kısa bir müddet sonra kendisini ailesi mensupları arasında ve onlara bağıra çağıra bu defa şöyle hitap ederken görüyoruz: "Ben kimim?" diye sordu, onlar: "Sen bizim efendimizsin ve akıllımızsın!" şeklinde kabile mensuplarının cevap vermeleri üzerine: "Şimdi beni dinleyin! Şayet hemen şimdi hepiniz, kadın erkek hep bir-likte İslâm'a girmezseniz hepinizi kabilelerden çıkarıp atarım!.." şeklinde bu sert açıklamadan sonra akşam olmadan bütün kabile mensupları İs-

lâm'ı kabul etti.

Mus'ab'ın bu zor şartlarda Medine'de Kur'an öğrettiği, insanları İslâm'a davet ettiği ve bu yeni dini anlattığı anlaşılmaktadır. Faydalı ve etkili bir çalışma yürüten Mus'ab, Medine'de bu yeni dinin hızla yayılmasını sağladı. Bir sene süren bu çalışmadan sonra 622 yılının hac mevsiminde ikisi kadın yetmiş beş kişiyle Mekke'ye geldi ve Resûlullah'a bir yıl içinde yaptığı tebliğ faaliyetini anlatarak onun takdirini kazandı.

Mus'ab'ın Medine'de, İslâm toplumunun sağlam bir zemine oturmasını sağlayarak orada iyi bir başlangıç yaptı. Bu yönüyle İslam eğitim tarihinde Mus'ab'ın yeri çok önemlidir.

Hicretten sonra Bedir'de muhacirlerin, Uhud'da ise bütün Müslümanların sancağını o taşıdı ve Uhud Savaş'ında şehit oldu. Mus'ab, Hz. Peygamber'in bacanağıdır. Çünkü Hamne bint Cahş'la evlenmişti. Bilingi üzere Hamne de Hz. Peygamber'in eşi Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşidir.

Allah Teala, İslâm'a hizmet eden bütün muallim ve mübelliğlerden razı olsun.

İnci Mercan Gerdanlığı -8-

Sad ibn-i Ebi Vakkas (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

8. HADİS

وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ مَالِكِ بْنِ أَهْنَبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ بْنِ زُهْرَةَ بْنِ
كِلَابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ الْقُرَشِيِّ الرَّهْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَحَدِ الْعَشْرَةِ الْمَشْهُودِ
لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ:
رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ -عَلَيْهِمَا
ثِيَابٌ بَيْضٌ- كَأَشَدِّ الْقِتَالِ، مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ

Cennetle müjdelenen Aşere-i mübeşşereden; Ebu İshak Sa'd ibn-i Ebi Vakkas Malilik ibn- Üheyb ibn-i Abd-i Menaf ibn-i Zühre ibn-i Kilab ibn-i Mürre ibn-i Ka'b ibn-i Lüey el Kuraşi ez- Zühri *radıyallahu anh* şöyle dedi: Uhud günü Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüm yanında beyaz elbiseli savaşıyor iki kişi vardı ki, çok şiddetli şekilde savaşıyorlardı. Ben onları bugünden önce görmemiştim, bugünden sonra da görmedim.

(Buhari:4054, Müslim:2306)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Bu hadisin sevk edildiği bab başlıklarından- "Uhud günü Cebrail ve Mikail'in, Nebi'nin (sav) yanında savaşmaları"- ve şerhlerinden beyaz elbiseli bu iki savaşçının Cebrail ve Mikail aleyhisselâm olduğunu öğreniyoruz.

Allah'ın (c.c) iman edenleri, hayatlarının her safhasında, özellikle de sıkıntı ve savaş anlarında, desteklediğini ve iman edenlere yardım ettiğini hem Kur'an-ı Kerim hem hadisler hem de şahitlerin şehadetleri ile öğreniyoruz. Bazen iman edenlerin kalbine sekînet indirerek, kâfirlerin kalplerine de korku salarak; bazen su, bazen rüzgâr, bazen yağmur, bazen de melekler göndererek destek olduğunu görüyoruz.

Resûlullah'ın (sav), Allah'ın (c.c) her zaman kuluna yardımcı olacağını ashabın çocuklarına da öğretmesi bizim için değerli bir örnektir. Abdullah b. Abbas (r.a) der ki: Resûlullah'ın (sav) bindiği hayvanın terkisindeydim (arkasına binmiştim). Dedi ki: "Yavrum! Sana birkaç söz öğreteceğim; Allah'ın (c.c) emir ve yasaklarını gözet ki, Allah da seni gözet sin. Allah'ı gözet ki onu karşında (hazır) bulasın. İsteyeceğin zaman Allah'tan iste. Yardım dileyceğin zaman Allah'tan yardım dile. Bilmiş ol ki, bütün insanlar, herhangi bir hususta sana fayda vermek için bir araya gelmiş olsa, ancak Allah'ın senin için takdir ettiği hususta (ve takdir ettiği kadar) sana yararlı olabilirler. Aynı zamanda, sana herhangi bir hususta zarar vermek için bir araya

gelmiş olsalar, ancak Allah'ın takdir ettiği kadarıyla sana zarar verebilirler. Çünkü kalemler, (vaki olacak her şeyi tespit ettikten sonra) kaldırılmış, sayfaların mürekkebi kurumuştur."

Hadisin başka bir rivayeti de şöyledir: "Allah'ı gözet ki onu karşında bulasın. Bolluk ve genişlik zamanında, Allah'ı an ki sıkıntıda da o seni ansın (İhtiyacını görüp sıkıntını gidersin). Şunu bil ki: Sana gelmeyen, (kaderine yazılmayan), başına gelecek değildir. Sana gelecek musibet de gelmeyecek değildir. Zaferin sabırla birlikte, sevincin kederle birlikte, kolaylığın da zorlukla birlikte olduğunu bil. Şunu da bilmek gerekir ki, 'kolaylık zorluğa galip gelir'."

Bu hadis; Allah'ın, Bedir'de ve Uhud'da müminlere meleklerle destek vermesinde olduğu gibi, her zaman sabır ve sebat ettiğimiz takdirde bize yardım edeceğini öğretiyor.

Allah (c.c) iman edenlere bin meleklerle yardım ettiğini Enfâl suresinin 9-10. ayetlerinde bizlere bildirmektedir: "Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayın. Hemen size, 'Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim' diye cevap verdi. Bunu yalnızca müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Zaten yardım ancak Allah tarafından. Allah, kuşkusuz izzet ve hikmet sahibidir."

Hiz. Ömer şöyle şahitlik eder: "Bedir günü gelince Resûlullah, kendi arkadaşlarının 305, müşriklerin ise 1000 kişi kadar olduğunu görerek hemen kıbleye döndü, ellerini kaldırdı ve rabbine yalvarmaya başladı: 'Allah'ım, bana olan sözünü yerine getir, vaat ettiğini ver! Allah'ım eğer şu bir avuç Müslümanı helâk edersen yeryüzünde şirk koşmadan sana ibadet eden kimse kalmayacak!' O, kıbleye dönük vaziyette ellerini her an biraz daha

semaya doğru uzatarak durmadan rabbine yalvarıyordu; öyle ki sonunda abası omzundan sıyrılıp yere düştü, Ebu Bekir gelip abasını yerden alarak omzuna örttü, sonra onu kucakladı ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın elçisi! Artık yeter, O sana vaat ettiğini kesin olarak verecektir!' Bu hadise üzerine bu ayetler nazil oldu" (Müslim, "Cihâd", 58). Bu savaşta Allah'ın vaaadinin ve Hiz. Peygamber'in duasının neticesi, yardıma gönderilen meleklerin bizzat savaşa katılarak düşmana karşı neler yaptıkları hem ayetlerde hem de bazı sahabeler tarafından görölerek onların şahitlikleriyle nakledilmiştir.

İşte başlıkta naklettiğimiz bu hadis de Sa'd b. Ebi Vakkas'ın meleklerle Allah'ın yardımına şahitliğidir. Allah (cc), Bedir, Uhud, Ahzâb Savaşı'nda, Sevr Mağarası'nda ve Huneyn Savaşı'nda, iman edenleri "görünmeyen ordular" ile desteklemiştir. Müminler tarih boyunca irade ve tercihiyle sınanmıştır.

Resûlullah efendimiz Uhud günü inananlara şöyle diyordu: "Rabbinizin, indirilen üç bin melek size yardım etmesi sizin için yeterli değil mi? Evet, eğer siz sabır gösterip itaatsizlikten sakınırsanız, onlar şu anda süratle üzerinize gelmeler bile Rabbiniz size nişanlı beş bin meleklerle yardım edecektir." (Ali İmran Suresi: 124-125).

Hiz. Peygamber'in Uhud karargâhını kurduğu sırada ashabına hitabında; Allah'ın, kendisine itaat edenlerle beraber olduğunu açık bir şekilde görürüz.

"Ey insanlar, Allah'ın bana kitabında vasiyet ettiğini size vasiyet ediyorum ki, o Allah'a itaat etmek ve haramlarından sakınmaktır. Bugün sizler sorumluluğunu idrak eden ve nefsinin sabra, yakîne, harekete ve gayrete alıştıranların azığı ve mükâfatı konumundasınız. Şüphesiz ki düşmanla cihad etmek zor bir iş, sıkıntısı çetindir. Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler dışında cihada sabreden kimseler azdır. Allah, kendisine itaat edenlerle beraberdir. Şeytan da Allah'a isyan edenlerle beraberdir. Amelleriniz de başarılı olmanız için cihatta sabretmeyi Allah'tan isteyin. Allah'ın size vaat ettiğini Allah'tan talep edin. Allah'ın size emrettiklerinden ayrılmayın. Muhakkak ki ben, doğruyu bulmanızı arzu ederim. Biliniz ki, ihtilaf, tartışma ve vazgeçirme, acizlik ve zayıflıktan olup, Allah'ın sevmediği şeylerdir. Bu durumda olanlara zafer ve galibiyet verilmez."

Bugün bize düşen, bu inancı diri tutmak, yaşamak, yaşatmak ve çocuklarımıza öğretmektir. Unutmayalım ki Allah Teâlâ'nın yardım ettiğine galip gelecek hiçbir güç yoktur. Yine unutmamalı ki;

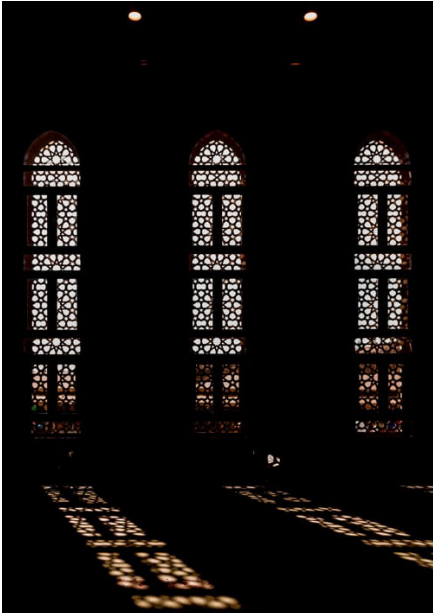
وَأُخْرَىٰ تَجِبُونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ
وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

Seveceğiniz bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri müjdele. (Saf Suresi:13)

SA'D İBN-İ EBİ VAKKAS (Radiyalahu anh)

Resûlullah'ın (s.a.v) bi'setinden 17 yıl önce (Milâdî 592 yılında) Mekke'de doğmuştur. Babası, Malik b. Uheyb'dir. Malik'in künyesi Ebu Vakkas'tır. (Nübüvvet dönemine erişmeden vefat etmiştir.) Annesi:

**İsteyeceğin zaman
Allah'tan iste. Yardım
dileyeceğin zaman
Allah'tan yardım dile.
Bilmiş ol ki, bütün
insanlar, herhangi bir
hususta sana fayda
vermek için bir araya
gelmiş olsa, ancak
Allah'ın senin için
takdir ettiği hususta
(ve takdir ettiği kadar)
sana yararlı olabilirler.
Aynı zamanda, sana
herhangi bir hususta
zarar vermek için bir
araya gelmiş olsalar,
ancak Allah'ın takdir
ettiği kadarıyla sana
zarar verebilirler.**

Hamne bint Süfyan b. Ümeyye'dir. (İslâm'ı kabul etmemiştir.) Annesi vasıtasıyla Abdümenâf b. Kusay'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Resûlullah Sa'd'a dayı diye hitap eder ve dayısı ile iftihar ederdi. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın künyesi İshâk el-Ekber adındaki en büyük oğluna nispet ile Ebû İshâk, lâkabı ise İslâm'a hizmet ve himayede göstermiş olduğu cesaret ve gayretinden dolayı Fârisü'l-İslâm (İslâm'ın Süvarisi)'dir.

Sa'd (r.a) on yedi veya on dokuz yaşında iken İslâmiyet'i kabul etti. İlk Müslüman olanlardandır. İslâmiyet'i kabul etmesi sebebiyle annesi dininden dönmediği sürece onunla konuşmamaya ve yemek yememe-ye ant içti. Yemininde ısrar eden annesi, bir zaman sonra açlık ve susuzluktan bayıldı. Ayıldığında Sa'd ona: "Yüz tane canın olsa ve bunları bir bir versen ben yine dinimden dönmem." demişti. Onun kararlılığını gören annesi yemininden vazgeçti ve şu Ayet-i Kerime indi:

"Eğer onlar (anne, baba) seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körükörüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dünya işlerinde onlara iyi davran. Bana yönelen kimsenin yoluna uy; sonunda dönüşünüz banadır. O zaman, yaptıklarınızı size bildiririm." (Lokman Suresi: 15)

Müslümanlara uygulanan ambargo günlerinde Şib-i Ebi Tâlib'de Resûlullah'ın yanından hiç ayrılmadı. Üç yıl devam eden zorlu günlerde ağaç yapraklarından başka yiyecek bir şey bulamadıkları olmuştu. Müşrikler tarafından yapılan bütün saldırı ve işkencelere diğer Müslümanlarla birlikte Mekke dönemi boyunca muhatap oldu. Mekke'de Müslümanlar, müşriklerin saldırılarından korunmak için ibadetlerini gizli ve tenha yerlerde yapıyorlardı. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte ibadet ederlerken müşriklerden bir grup onlara sataşarak İslâm ile alay

ettiler. Sa'd eline geçirdiği bir deve kemiğiyle müşriklerden birinin kafasına vurarak kanlar içerisinde bıraktı. İşte İslâm'da Allah için ilk akıtılan kan budur.

Hz. Peygamber'den önce Medine'ye hicret etti; Resûl-i Ekrem onu Mus'ab b. Umeyr veya Sa'd b. Muâz ile kardeş ilan etti. İlk seriyye, hicretin yedinci ayında ramazanda Mekke kervanının yolunu kesmek için otuz kişiden oluşan Hz. Hamza komutasındaki Seyfûlbahr Seriyesidir. Sa'd (r.a) da bu ilk askeri birliğe katılanlardandır. Hicretin ikinci yılında yapılan Bedir Savaşı'na kadar tam yedi seriyye düzenlenmişti. Sa'd bunların hepsine ya asker olarak ya da komutan olarak katılmıştır. Rabiğ Seriyesi Kureys kervanıyla karşılaştığında ilk oku Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a) atarak çatışmayı başlatmıştı. Mekke'de Allah yolunda ilk kan akıtan kimse olma şerefi Sa'd'a (r.a) ait olduğu gibi, yine Allah yolunda ilk ok atma şerefi de böylece ona nasip olmuştur. Sa'd şöyle demektedir: "Araplardan Allah yolunda ilk ok atan kimse benim." Bedir Savaşı'nda iki kılıçla birlikte savaşmış idi. Müşrik süvari birliğinin komutanı olan Saîd b. As'ı öldürüp Zülketife adındaki kılıcını almış ve savaşın sonuna kadar iki kılıçla vuruşmuştu. Savaşın sonunda bunu Resûlullah'a (s.a.v) getirmiş, Resûlullah bu kılıcı ganimetler dağıtılırken Sa'd'a vermişti.

Uhud'un Kahramanı Sa'd b. Ebi Vakkas; müşriklerin üstünlüğü ele geçirdiği ve Müslümanların paniğe kapılarak dağıldığı esnada Resûlullah'ın (s.a.v) yanından ayrılmayıp gövdesini siper ederek onu korumaya çalışan birkaç kişiden birisi idi. O, ok atmakta mahirdi, attığını vuruyordu. Resûlullah (s.a.v) ona ok veriyor ve ashabının Resûlullah efendimizi dünyadaki her şeyden daha çok sevdiğinin ifadesi olan: "Anam babam sana feda olsun"

sözünü Sa'da söylüyordu. Sa'd'ın (r.a) Uhud günü tek başına bin ok attığı rivayet edilmektedir.

Hudeybiye, Hayber, Mekke'nin fethi, Tebuk ve diğer gazvelerin tamamına katılmıştır. Vedâ haccında Mekke'de yakalandığı şiddetli bir hastalık dolayısıyla Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ziyâretine gidince, O'na: "Yâ Resûlullah! Gördüğün gibi çok rahatsızım. Ben zengin bir adamım. Bir kızımın başka mirasçım da yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtım mı?" diye sordu.

H. Peygamber, "**Hayır**" dedi.

Sa'd, "Yarısını dağıtayım mı?" dedi.

Resûlullah yine "**Hayır**" dedi.

Ya üçte birine ne buyurursun, yâ Resûlallah? diye sordu.

Resûlullah: "**Üçte birini dağıt! Hatta o bile çok. Mirasçılarını zengin bırakman, onları muhtaç bırakıp da halka avuç açtırmaktan hayırlıdır. Allah rızasını düşünerek yaptığın harcamalara, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiği lokmalara varıncaya kadar hepsinin mükâfatını alacaksın**" buyurdu.

Sonra Sa'd İbni Ebû Vakkas, "Yâ Resûlallah! Arkadaşlarım gidip de ben kalacak mıyım?" diye sordu.

Resûlullah, "**Hayır, sen burada kalmayacaksın. Allah rızası için güzel işler yaparak yükseleceksin. Allah'tan öyle umuyorum ki, daha nice yıllar yaşayarak kimi insanlar (müminler) senden fayda, kimileri de (kâfirler) zarar görecektir.**" buyurdu.

H. Ebu Bekir'e (r.a) bey'at eden Sa'd (r.a), bu dönemde verilen bütün görevleri yerine getirmişti. H. Ömer döneminde aktif olarak devlet idaresinde görevler aldı. Bu dönemde onun en önemli görevlerinden birisi, İran imparatorluğunu çökerten Kadisiye ordusunun kumandanlığıdır. H. Ömer (r.a) iş başına geçtiği zaman İran'a karşı

kapsamlı ve netice alıcı bir askerî sefer düzenlenmesi için çalışmalara başladı. Yapılan istişareler sonucunda Sa'd b. Ebî Vakkas'ın hazırlanan orduya komutan tayin edilmesi kararlaştırıldı. Sa'd, Medine'ye çağrılarak ordu ona teslim edildi. Sa'd ordusuyla Irak'a doğru yürüyüşe geçerek Kadisiye mevkiinde karargâh kurdu. İran şahı, Müslümanlara karşı savaşmak üzere ünlü komutanı Zaloğlu Rüstem'i görevlendirmişti. Yapılan savaşı İslâm orduları kazanmış ve İran toprakları İslâm tebliğine açılmıştı. Kadisiye zaferi İslâm ordularının kazandığı en parlak ve kesin zaferlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Daha sonra Sa'd (r.a), Celula'ya yönelmiş ve burasını fethetmişti. (H.16) Celula'nın fethi bölgede büyük bir ihtida hareketini de peşinden getirmişti. Sonra İran imparatorluk merkezi olan Medâin iki aylık bir kuşatmadan sonra düşmüş, yüklü miktarda ganimet ele geçmiş ve Kisra III. Yezducerd buradan Hulvan'a kaçmıştı. Sa'd b. Ebi Vakkas, bir ordu göndererek sulh yoluyla burayı fethetti. İran fethinden sonra kahramanlığı Çin'den Hind'e kadar bütün dünyaya yayıldı öyle ki; Çin'in en büyük şehirlerinden biri olan Guangzhou'da yapılan cami ve Sa'd bin Ebu Vakkas'a atfedilen türbe binlerce Müslüman'ın halen ziyaret ettiği bir merkezdir. Türkiye'de Gaziantep'in Araban ilçesinde Seydi Vakkas Türbesi Sa'd İbn-i Ebi Vakkas'a atfedilir.

Halife Ömer'in (r.a) onayı ile ordunun askerî stratejisine uygun bir konumda olan Küfe, ordugâh şehri kurdu. Bölge valisi olarak Küfe'de üç buçuk yıl kaldı. H. Ömer, (r.a) kendisinden sonra halife seçimini gerçekleştirmek için altı kişilik bir şûra oluşturmuştu. Sa'd (r.a) da bunlar arasındadır.

H. Osman, halife seçildiği zaman; Ömer'in (r.a) vasiyetine uyarak Sa'd'ı Küfe valiliğine tayin etti. Ancak, bu seferki Küfe valiliği de

fazla sürmedi. Halifeye şikâyet edilmiş; bu şikâyet üzerine Osman (r.a), onu Küfe valiliğinden azletmişti. Bunun üzerine Sa'd (r.a) Medine yakınlarındaki Akik vadisinde bulunan çiftliğindeki evine yerleşmiş, ziraatla uğraşmış ve fitnelerden de uzak kalmıştır. Sa'd gerek ferdi hayatındaki yaşantısıyla gerekse idari vazifelerini icrâ ederken Müslümanlara örnek olmuştur. O insanlara şefkatli bir anne gibiydi. Sıkıntı anlarında insanların en sabırlısı idi. İslâm ordularının kahraman kumandanı, duası makbul bir insandı. Zira Resûlullah (sav) "Allah'ım Sa'd sana dua ettiği zaman duasını kabul et!" diye O'nun için dua etmişti. Güçlü bir vücut yapısına sahipti

Sa'd İbn Ebi Vakkas (r.a), Hicrî 55 yılında ikamet etmekte olduğu Medine'nin dışındaki Akik vadisinde seksen iki yaşında vefat etmiştir. Bedir Savaşı'nda giydiği cübbesi ile kefenlenmesini, kendisi için lahit açılıp ve Resûlullah'a (sav) yapıldığı gibi güzelce üzerine kerpiçlerin dizilmesini vasiyet etmiş, Mescid-i Nebevî'de kılınan namazdan sonra, Bakî mezarlığına defnedilmiştir. Aşere-i mübeşşere ve muhacirlerin en son vefat edeni Sa'd (r.a)'dır.

Kendisinden 271 hadis nakledilmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte* ve diğer hadis kitaplarında yer almış, bu rivayetlerin önemli bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde toplanmıştır. Hadislerinden on beşi *Sahîhain*'de; beşi sadece Buhârî'de, on sekizi Müslim'in *Sahîh*'inde yer almıştır.

Allah O'ndan razı olsun.

Sevgisizlik Çağında Bir Gönül Mimarını Hatırlama Denemesi

Kemal KAHRAMAN

Dr., Tarihçi, Yazar

*Onunla yürüyen nice güzel insan gördüm
Ruhlarına dokunuyordu sevginin elleriyle*

Yarasalar için ışığın anlamı yoktur. Onlar, hisleriyle hareket ederek yaşamlarını sürdürürler. Karanlık onların dünyasıdır. Ama insanın yolunu bulmak için ışığa ihtiyacı vardır. Bu yüzden işlerini yapmak üzere ona gündüzler tahsis edilmiş, geceler ise bir örtü kılınmıştır. Peki insanın hisleri o kadar mı zayıftır? Öyle şey olur mu? İnsan yaratılmışların en üstünüdür. Yeteneklerini tam olarak henüz kimse bilemiyor. İçinde öyle bir potansiyel var ki, en şerefli de olabilir en sefil de. Kimisi insanlığı etkileyecek işler yaparken, kimisi varlığı yokluğu belli olmadan çeker gider. Bu tamamen kendini tanımasına, özelliklerinin hakkını verebilmesine bağlıdır.

*Beni bende demen ben bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeru*

İnsan deyince, sadece görünen varlığı ifade etmiyoruz. Öyle olsaydı öldüğünde ona cenaze demezdik. Ruh ve beden bir araya geldiğinde, insan oluyor. Çağımız, işin beden kısmında yoğunlaşmayı tercih ediyor. Oysa bize anlam katan, bütünlüktür. Kemikler giydiriliyor, sonra ruh üfleniyor.

*Ete kemiğe büründüm,
Yunus diye göründüm.*

Şimdi tersinden soralım. Ruh, görülmesi mümkün olmayan bir varlık mıdır? Bu doğru değildir. Alâmetleri vardır. İnsan, ruhunun aynasıdır. Madde ve manasıyla kâinatın bir numunesidir. Halinde, edasında, bakışında, sesinde hep o vardır. Ama görmek için belki bu göz yetmez. İrfan ister, izan ister. Niceleri bakar ama bir şey göremez. İnsan ruhu, aileden başlayarak okulda ve yaşadığı ortamda şekilleniyor. Öyle veya böyle mayalanıyor, hamur gibi yoğruluyor. Davranışlarımıza, konuşmalarımıza bu ruh hâli damgasını vuruyor. İnsanın gözlerine baktığınızda gözünden fazlasını görürsünüz. Kelimelere dökülsün dökülmesin, onu hissedersiniz. İşte bu, insanın anlamıdır. İnsan ruhunun mayalanma, yoğrulma, şekillenme süreçleri vardır. İşte bu süreçler, dışımızdaki dünyanın haline mi bırakılmalı yoksa onun usta ellerinde güzel bir insan, faydalı bir insan olması için gayret mi sarf edilmeli? Günümüz dünyasının hayati sorusu budur.

Hayatımızda insan ruhuna dokunan nice eller vardır. İnsan yetişirken, hayatında babası, anası, yakını, hocası önemli bir rol oynuyor. Kendilerine rol model olan, örnek olan, rehber olan bu insanlar şahsiyetinin oluşmasına büyük katkı sağlıyor. Nice insan kendisini yetiştiren bir büyüğünü hayırla yâd ediyor, dua ediyor. Kimisi de kendisini bu hâle getirenlerden şikâyet ediyor. Farkında olmak yine de güzel bir şeydir. En kötüsü, iyi bir insan

olarak yetişemediği hâlde bunun farkında olmamaktır. Böylesi, kendini düzeltmek için gayret gösterme ihtiyacı duymaz. Aksine, onu bu hale getirenleri yüceltmeye çalışır. Güzel bir insanın yetişmesi çetin bir iştir. Emek ister, ilim ister, irfân ister, kelâm ister, takvâ ister. Sadece “kal” ile olmaz, “hâl” ister. Bir insana faziletli işlerden ne kadar bahsetseniz de etrafında bir örnek görmeden anlaması mümkün olmayacaktır. Nitekim, bilgiler ve hikmetler cilt cilt kitaplarda korunduğu hâlde onları hayatımızda göremiyoruz.

Bilgi ve hikmet, beden ve ruh, madde ve mana, masiva ve mavera... Hayat hep iki alem arasındaki denge üzerine kurulmuştur. İnsanlara bu dengeyi anlatacak, elini uzatıp içinde bulunduğu dünya bataklığından çekecek ve bir mimar gibi ruhuna şekil verecek usta ellere ne kadar çok ihtiyacı vardır. Bu bir baba olur, hoca olur, dost olur, kardeş olur. Belki bunların hepsi olur. Bu topraklarda usta ellerin tanımlaması yüz yıllardır yapılıyor. Kitaplarda vasıfları bir bir anlatılıyor. Onlara gönül mimarları diyebiliriz. Gönüllerin efendisinden bu yana elden ele zahmetle, himmetle, aşkla taşınan mesaj ahir zamanda insanlara ulaşmanın bir yolunu buluyor. Bu mesaj, sadece bir söz değildir. Dünyaya bakıştır, iş tutuştur, bütün bir hayat tarzıdır. Dostluğun anlamını yitirmekte olduğu, büyüklere, hocalara saygının kaybolmaya yüz tuttuğu, ana babanın evlatlarının evlerinde kendine yer bulamadığı bu isyan çağında, biliyorum sevgiden, saygıdan, itaatten bahsetmek kolay bir şey değildir. Sevdığımız insanlar için nezaketli sözler söylemenin revaçta olduğu bir zaman da değildir.

Ben yine de sözü bir gönül mimarına getirmek istiyorum. O mimar ki küçük bir cami olan İskenderpaşa çevresinde neler yapılabileceğini göstermiştir. Orada her yaştan insanın güven bulduğu, manevi huzura kavuştuğu bir atmosfer ortaya çıkarmıştır. Orada insanlar daha önemli bir şeyler olduğunu görerek, dünyanın sorunlarını geride bira-

kabilmiş ve bu şekilde sorunların üstesinden daha kolay geldiğini görebilmişlerdir. Nice güzel insan onun himmetiyle, gayretiyle, bereketiyle yetişmiştir. Hâliyle örnek oldu, sözleriyle yol gösterdi, eserleriyle daha uzaklara yetişmeye çalıştı. Ondan hep güzel hatıralar kaldı. Sürekli gülümseyen, mütevazı ama vakarlı; öfkelenildiğinde bile güzelliğinden bir şey kaybetmeyen, yıkıcı değil daima yapıcı olan bir insan hâli. Yitik bir dünyanın son temsilcilerindendi. Onu tanıyanlar, hayırla yâd ettiği büyüklerinden, yakınlarından birisi olarak görüyorlardı. Orada nice kalıcı dostlukların temelleri atıldı. Bugün hâlâ o atmosferin özlemiyle o günleri yâd ediyor, kendilerinde o zamandan kalan bir şeyler olduğunu biliyorlar. Ama bizzat yaşadıklarını sözle anlatmakta güçlük çekiyorlar. Kendi çocukları bile, onların dünyalarını bir masal alemini dinlermiş gibi dinliyor.

Bugün ne yazık ki insanların ruhuna uzanan eller, dünyanın öbür ucunda faaliyet gösteriyor. Aile, akraba, hoca, hatta çevre gibi geleneksel yetiştirici faktörler artık arka planda kalıyor. Okullara, dersliklere dayanan eğitim sistemi, kendini kabul ettirebilmek için şekilden şekile girerken; asıl etkili olan, ruhları şekillendiren sosyal medya merkezleri, hızla onun yerini almaya devam ediyor. İnsanlar yalnızlaşıyor. Birbirlerinden uzaklaşıyor. Yüz yüze iletişim azalıyor. Dünyayı kontrol eden kültür, bir yandan da gönülleri şekillendirme ihtimali olan insanların, usta ellerin itibarını azaltmak için var gücüyle çalışıyor. Çünkü kendi ellerine rakip istemiyorlar. Bireysel özgürlük ve eşitlik reklamları arasında, “sadece bana teslim olun” mesajını iletiyorlar. İnsan iradesi, büyük bir tercihle karşı karşıya kalıyor. Dijital dünyanın sahte kurtarıcılara karşı ruhlara hakikati fısıldayacak; hakiki rehberlere, erlere, erenlere şiddetle ihtiyaç duyduğumuz ama farkında olmadığımız bir zaman diliminde yaşıyoruz.

Nice güzel insan onun himmetiyle, gayretiyle, bereketiyle yetişmiştir. Hâliyle örnek oldu, sözleriyle yol gösterdi, eserleriyle daha uzaklara yetişmeye çalıştı. Ondan hep güzel hatıralar kaldı. Sürekli gülümseyen, mütevazı ama vakarlı; öfkelenildiğinde bile güzelliğinden bir şey kaybetmeyen, yıkıcı değil daima yapıcı olan bir insan hâli.

Gümüşhânevî Geleneğinde Râmûz el-Ehâdîs Okumaları Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi ve İnsan İnşası

Mustafa KARATAŞ

Prof. Dr., İstanbul Üni. İlahiyat Fak.

1. Gümüşhânevî Geleneğinde Hadis ve Sünnet

Hadis ilminin konusu bizzat Hazreti Peygamber olması itibariyle dünya ve ahiret saadetini elde etmeye vesile olacak bilgileri içerir. Çünkü insanlar, yeme ve içmeye varıncaya kadar bütün işlerinde ona muhtaçtır. Hadis ehlinin fazileti yüksektir. Zira Resûlullah (s.a.v.) onlar hakkında: *“Bizden bir şey işitip de onu işittiği şekilde başkasına ulaştıran kimsenin, Allah yüzünü ak etsin. Nice tebliğ edilen vardır ki, işitenden daha gayretli olur.”* (Tirmizî, İlim 7; Ebû Dâvud, İlim 10) buyurmaktadır. Diğer bir Hadis-i şerifte ise şöyle buyrulmuştur: *“Kıyamet gününde, bana en yakın olanlar, bana en çok salavat getirenlerdir.”* (Tirmizî, Vitir 21). Bu ümmet içinde, hadis ehlinen daha çok Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem’e salavat getiren yoktur.

Gümüşhânevî geleneğinde hadis ilminin, bir sünneti öğrenmenin, öğretmenin ve onunla amel etmenin, kıymeti ve ehemmiyeti çok fazladır. Allah Tealâ’nın Habibi, son Peygamberi ve en yüksek ahlâk üzere yaratmış olduğu Efendimiz aleyhisselamın söz ve fillerinde; Kur’ân tefsirini, ahlâkın zirvesini, insanlığın idealini, dünya ve ahiret saadetinin tamamını ve insanlık tarihinin gelmiş ve gelecek büyük hakikat ve ikazlarını buluruz. İnsan, elinde olmadan akıp giden bu hayatın her saniyesinde, iyi ile kötü, doğru ile yanlış ve mutluluk ile mutsuzluk arasında bocalayıp durur. İşte Allah Tealâ’nın kullar için, büyük bir lütuf olarak göndermiş olduğu Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)’in mübarek söz ve fillerinin bilinmesi de bu bakımdan büyük bir önem taşır.

Aralarında Kastamonulu Hasan Hilmi (ö.1911), Safranbolulu İsmâil Necâtî (ö.1921), Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin (ö.1921), Tekirdağlı Mustafa Feyzi (ö.1926) gibi huzur dersi muhatap ve mukarrirliğine kadar yükselmiş âlimlerin de bulunduğu 116 kişiye hilâfet veren Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî (ö.1893), dinî ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle durmuş, tekkesinde hadis okutmaya ağırlık vermiş, böylece Gümüşhânevî Dergâhı bir “dârülhadis” hüviyeti kazanmıştır. Daha sonra Abdullah Hasib Yardımcı (ö.1949), Abdülaziz Bekkine (ö.1956) ve Mehmed Zahid Kotku (ö.1980) Hocaefendiler de sırasıyla camilerinde talebelerine bu eseri okutmuşlardır.

İnsanların yararlanması ve kendisinden talep edilmesi üzerine kaleme aldığı belirttiği Râmûz el-Ehâdis eserini tasnif eden Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî, söz konusu eserini değişik hadis kitaplarından seçerek meydana getirmiştir. Eser, alfabetik hece sırasına göre hadislerin yer aldığı 7103

hadis-i şerif ihtiva eder. Bunun 6402 kadar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in söz ve fillerine, 701 kadar da hilye ve şemâiline aittir. Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen ve Müsnedlerden, Taberânî, İbn Asâkir, Deylemî, İbn Hibbân ve Hâkim ve diğer pek çok kitaptan derlediği hadis kitabında, aldığı kaynakların rumuzlarını da hadislerin sonuna eklemiştir.

Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî'nin *Râmûz el-Ehâdis* kitabı, diğer eserlerinden daha fazla meşhur olmuştur. Ayrıca *Râmûz el-Ehâdis* hadislerine kendisi bizzat şerh yazmıştır. Hadisleri şerhettiği beş ciltlik *Levâmiu'l-Ukûl* adlı eserinde her bir hadis hakkında geniş açıklamalar yapmış, o hadisin sıhhati hakkında itirazlar varsa kendi usulünce cevaplar da vermiştir. *Râmûz* ve onun şerhi *Levâmi* adlı eserlerinde gerek sistem gerek rumuzların seçimi gerekse içindeki hadislerin sıhhati bakımından zayıf hadisleri barındırması sebebiyle hadis usulü açısından eleştirilmektedir. *Râmûz*'un alfabetik olması ve Gümüşhânevî'nin kullandığı kaynaklar ve hadislerin sıhhati itibarıyla eser, İmam Suyûtî'nin kavli hadislerle yer verdiği alfabetik hadis kitabı *el-Câmiu's-Sağîr*'e daha çok benzemektedir. Ayrıca *Râmûz* şerhinde Münâvî'nin Feyzü'l-Kadîr eserinden de yararlandığı bilinmektedir. Bu şerhte hadislerin zayıf dahi olsa onu kitabına alma gerekçelerini de yazmıştır.

Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî'nin halifelerinden olan Ömer Ziyaeddin Dağıstanî'nin Zübde-tü'l-Buhârî adını verdiği Buhârî'nin Sahîh adlı hadis eserinden seçerek derlediği eseri de meşhurdur. Ancak tekke geleneğinde Buhârî ya da bir başka eser yerine *Râmûz* vazgeçilmez bir eser olagelmıştır. İstikameti, kerametden üstün sayan, "en büyük keramet istikamettir" diyen tasavvuf erbabı için, "Kâle Allah", "Kâle Rasulullah" demek,

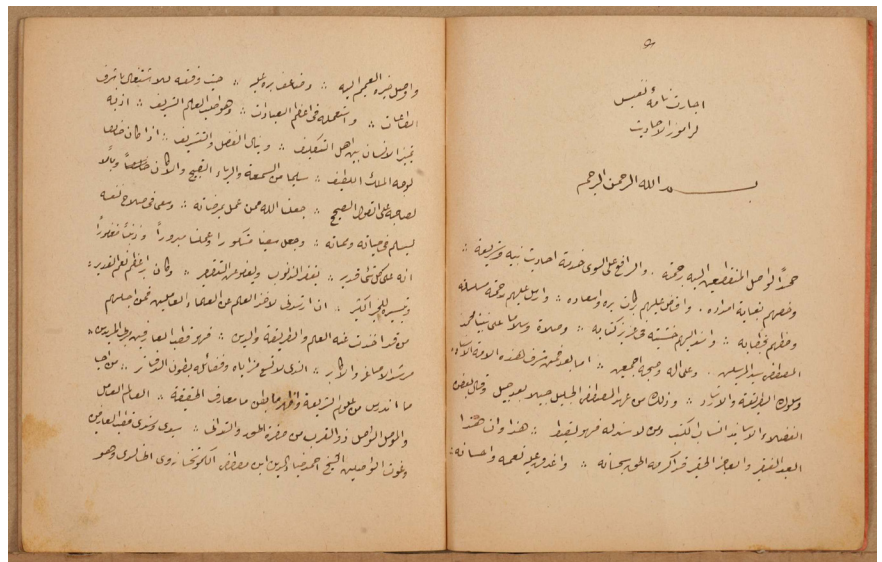
fıkhnın soğuk yüzünden ya da "üstadım buyurdular ki", demekten daha salim bir limandır. Gümüşhânevî geleneği hatta Nakşibendi Halidiyye kolu, İslamî ilimleri ve insana hizmeti öncelemişlerdir. Hadisin yumuşak yüzü ve ilmin rehberliği, güzel ahlâk ile de birleşince daha sonra "Görünmeyen Üniversite"ye dönüşen bu dergâhı cazip hale getirmiştir.

2. Râmûz el-Ehâdis Okumaları ve İnsan İnşası

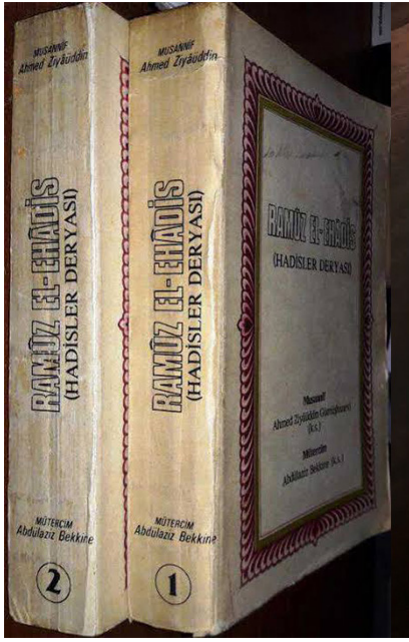
Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî, "Bu kitapla meşgul olmak ve onu mütalaa etmek, bin kitapla meşgul olmaktan daha hayırlıdır" derken bu kitabın değerinden daha çok, tekke geleneğinde *Râmûz*'un vazgeçilmez konumunu belirlemiştir. O, zühd ve tasavvufun ilimsiz yozlaşmasının farkındadır ve tarikat ehlini daima Kur'ân ve Sünnet çizgisinde tutmak istemektedir. Hadis dersleri esnasında dinin hayat ile irtibatı kurularak aynı zamanda müridâna tarikatın prensipleri de verilmiş olmaktadır.

Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi, Yeni Cami'de bir müddet hadis dersleri yaptıktan sonra, her sene bir defa hatmetmek suretiyle Beya-

zıt Camii'nin hünkâr mahfili altında *Râmûz el-Ehâdis* derleri vermiştir. Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi kendisinden iki defa halvet aldıktan sonra yirmi yedi yaşlarında irşad salahiyetine ermiş, *Râmûz el-Ehâdis*, *Kasîde-i Bürde* ve *Delâil-i Hayrât* icazetleri almıştır. Nureddin Topçu, Necmeddin Erbakan gibi şahsiyetlere de tesiri olan Abdülaziz Bekkine Hocaefendi'den sonra görev yaptığı camilerde *Râmûz* dersleri yapmış, bilhassa İskenderpaşa Camii'nde pazar günleri ikindi namazlarından sonra yıllarca (1958-1980 arası) Zahid Kotku Hocaefendi bu geleneği sürdürmüştür. Gelenek halinde aksamadan devam eden bu hadis dersleri, kendisinden sonra da damadı Prof. Dr. Esad Coşan Hocaefendi tarafından devam ettirilmiştir. Bu derslere kesintisiz 1980 yılından itibaren on üç sene devam ettiğimi söyleyebilirim. Esad Coşan hocamızın ısrarlı talebi ve emri üzerine İskenderpaşa Camii'nde başladığım imamlık vazifesinde yine onun tavsiyesiyle her ikindi namazı sonrası yaptığım *Riyâzu's-Sâlihîn* derslerinden başka, birkaç defa da Esad hocamız gelemediği için cemaate pazar günü ikindi sonra-

Mehmed Zahid (Kotku) Efendi, İcâzetnâme-i Nefis li-Râmûzî'l-Ehâdis, M. Esad Coşan Arşivi, Ahmed Ziyaeddin-i Gümüşhanevi Koleksiyonu, Dosya No: 3, Gömlek No: 41.

sı *Râmûz el-Ehâdis* dersi yaptığımı hatıra olarak belirtmeliyim.

Buhârî, Müslim, Muvatta, Ebû Dâvûd, Tirmizî gibi kitaplar dururken cemaate içerisinde zayıf hadislerin de yer aldığı bilinen *Râmûz*'un ısrarla neden okutulduğu, bir hadis ehli ve İskenderpaşa'da yıllarca kalmış ve imamlık yapmış biri olarak şahsıma da sorulmuştur. Hadisçi açısından benim de olmazsa olmazım, elbette Buhârî'nin Sahîh adlı eseridir. Kaldı ki, oradaki hadislerin sıhhatini en az bizim kadar Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî hocamız da bilmektedir. Ancak Buhârî'nin Sahîh'i gibi eserler halk için yazılmamıştır. Onların içerisinde alışverişin en ince ayrıntılı hükümleri, hadler, ibadetler, muamele, akla gelebilen her türlü konuyla ilgili bölümler yer almaktadır.

Buhârî gibi eserleri okuyup anlamak için sırf ilim ehli olmak gerekir. Bu sebeple İmam Nevevî gibi zatlar *Riyâzu's-Sâlihîn* gibi daha çok ahlâk ve fazilete dair hadislerin yer aldığı kitaplar derlemişlerdir. *et-Terğîb ve't-Terhîb* gibi, *et-Tâc* gibi eserler halka yönelik vaaz ve nasihat yolu hadis okumaları maksadıyla derlenmiş eserlerdir. Onlarda da sıhhati tartışmalı hadisler yer almaktadır. Bu tür eserlerin amacı ilim talebe-

si ve ilim erbabı yetiştirmek değil, insan yetiştirmektir. Bu nedendir ki, kanaatimce hadislerin sıhhatinden veya mevzuun öneminden çok, insan ahlâkını ve toplum hayatını acilen tedavi edebilecek, tabir caizse ilacı tercih etmişlerdir. İnsanı yetiştirmek, yetişebileceği ortamı ve kültürü oluşturabilmek için bazen hikâyeler, kıssalar hatta masallar bile tesirli olmaktadır. Ancak bir hususa dikkat etmek gerekir ki, bu hadislerin sıhhatini ve izahını bilmeden ehil olmayanın delil getirmesi de doğru olmaz.

Râmûz'daki hadisler daha çok iman, ibadet ve ahlâka dairdir. Kitap incelendiğinde ahlâk ile alakalı olanların ağırlıkta olduğu fark edilecektir. *Râmûz* okumalarında ilim elbette önemlidir ancak burada hedeflenen öncelikle ilim değil insandır. Zira ilim gaye değil ancak kıymetli bir vasıttır. Aslolan Allah'a kul olabilmektir. "Şeyhlik de boş, dervişlik de boş, aslolan Allah'a iyi bir kul olmaktır" sözüyle Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi, hedefi net olarak belirlemiştir. Toplumdaki yozlaşmaya sessiz kalmayan bir müridin önce insan inşa etmek için ömrünü vakfettiğini görüyoruz. Onun nezdinde *Râmûz*, her bir hadisle nakış, nakış örerek inşa etmek istediği insan için kullandığı bir aynadır.

Râmûz'daki hadisler alfabetik sıraya göre okunduğundan tabiatıyla birden fazla farklı konular içermektedir. Bu durum ise, hadis dinleyen ve takip edenlerin zihinlerindeki pek çok sorunun cevap bulmasına vesile olmaktadır. Gerek ferdi gerek aile düzeni gerekse güncel ve toplumsal konularda, bir gencin çözüm aradığı meseleleri Hocaefendi kendi yumuşak üslubu ile gönüllere naksetmektedir. Konulu tasnif edilmiş kitaplar, elbette kendi yöntemi bakımından faydalıdır ancak takip edildiğinde bu kadar farklı konulara temas etmek mümkün olmamaktadır. Zih-

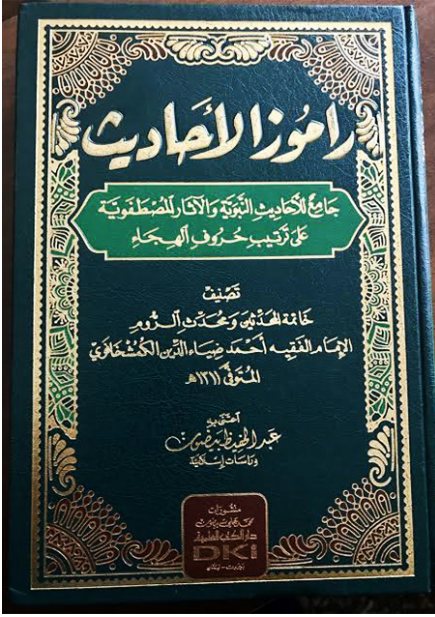
ninde pek çok soruyla gelmiş insanların cevabını bulacağı hadislerde alfabetik sistem daha uygundur.

İrşad ve eğitim esnasında Hocaefendi bir muallimden çok, şefkat sahibi, merhamet yüklü bir rehber ve dost konumundadır. Onun asli vazifesi huzuruna gelene Allah'ı hatırlatmak, bunu da derin bir ihlas ve tevazu ile yapmaktır. O yanına gelenlere külfet nazarıyla değil, rahmet ve emanet nazarıyla bakar, ona dua eder, hayrını ve felahını temenni ederdi.

Hadis derslerinde dinin hayat ile irtibatı kurularak aynı zamanda tarikatın prensipleri de dinleyenlere verilmiş olmaktadır. Nitekim "En büyük günah, gaflettir" sözünü Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi çokça zikreder, kitaplarında çokça tekrar eder. Nakşilikteki "huş der dem/an içinde uyanıklık" ilkesini vurgulamış olmaktadır. Tasavvuftaki "derviş ibnü'l-vaktir/vaktin oğludur" sözü de bu ilkeyi gönle yerleştirmenin bir başka ifadesidir. "Nazar ber kadem" prensibiyle tevazuyu; "sefer der vatan" düsturuyla, behimî ve süflî sıfatlardan melekî sıfatlara yönelmeyi; "halvet der encümen" sözüyle, halk içinde Hakk ile beraber olmanın sırrı aktarılır. Hadis dersleri yeri geldiğinde bu ilkeleri aktarmak için en güzel fırsat ve ortamlardır. Talebeler çoğunlukla izdiham halinde pür dikkat dinlerler ve notlar alırlar.

Hocaefendi gerek vaazlarında gerekse kitaplarında müridlerini kendine itaate değil, Allah ve Rasulüne itaate davet eder. Kemâlettan çokça söz eder; kâmil olabilmek için Üsve-i hasene olan Rasulullah aleyhisselam'ın ahlâkını örnek almak ve yaşamak lazımdır. Günahlardan kaçınmanın yanı sıra tövbeye yönelmek gerektiğinin üzerini ısrarla çizir. Daima abdestli olmayı, şehvetlerden ve hayvani hislerden uzak durmayı, nefse ve şeytana uymamayı hatırlatır.

Onun şiarlarından biri belki de en

önemlisi kardeşliktir, kalp kırma-maktır. "Gardaşlık pekey demekle kaimdir" düsturunu öğretmek ve kalplere yerleştirmek için ömrünü vakfetmiş Hocaefendi'nin mektebinde yetişenler, bu cümlelerin kıymetini çok daha iyi anlarlar. "Müminler ancak kardeşdir" ayetinin (Hucurat, 49;10) hakkıyla yaşayan örneklerini görmek için, o yıllarda pazar günü ikinci vakti, hadis dersinden sonra görünmeyen üniversite İskenderpaşa Camii'nin avlusuna bakmak yeterlidir. Ne muhteşem bir manzaradır o an, aman Allahım! Her biri başka üniversite ve şehirden gelmiş, yüzlerce hatta binlerce gencin birbiriyle candan musâfaha ve samimiyetle sarılması... Dakikalarca sohbet ve son yıllarda tekke çorbası, pilav, ayran ve zerde ikramı...

Kardeşliği bunun kadar güzel anlatacak, ne bir kitap ne de bir örnek görebilirsiniz. Oradaki muhabbet ve ihlas, başka hiçbir şeyle mukayese edilemez. İşte bu muhabbet ve kardeşlik, Hocaefendi'nin az önce yaptığı hadis dersinin kalpten kalbe yansması ve bedende zuhur etmesidir. Bu manzara, doksanlı yıllara kadar rahmetli Esad Coşan hocamızın dersleriyle de devam ettirilmiştir. Şimdi ise, özlemle yâd ettiğimiz

güzel bir anı olarak kalmıştır.

Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin öğretisinde kardeşlik ne kadarsa Müslümanlık da o kadardır. Hikmet sükûttadır; halbuki insanlar onu çok konuşmada arıyorlar. Allah'ı bilmek ancak nefsi bilmeye bağlıdır. Tokluk şehveti artırır; tembellik ve uyku getirir. Herkes yahşi ben yaman, herkes buğday ben saman. Tövbekârları sevmeli, müminlere karşı merhametli ve mütevazı olmalıdır. Kibirlenmek büyük günahdır; Allah kibirlenenleri sevmez. Başkalarının ayıpları yerine kendi kusuruyla meşgul olana ne mutlu! İlim öğrenmenin fazileti hadsiz hesafsızdır; Cenab-ı Hakk ilmin daima arttırılmasını istemiş olduğundan bizim bu ilme itirazımız mümkün değildir. Yunus Emre, o da memleket evladı bak ne güzel sözleri var:

*Ne varlığa sevinirim,
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni*

Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin Karz-ı Hasen Sandığı kurduğunu biliyoruz. O dönemde faize de alternatif olarak pek çok ihtiyaç sahibine yardımcı olmuştur. Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi de bilhassa öğrencilere yardımcı olmak maksadıyla Hak Yol Vakfı'nın kurulmasını yetmişli yıllardan itibaren teşvik etmiş ve 1980 yılında faaliyete geçmiştir. Yerli üretime de çok önem veren Hocaefendi'nin ısrarları ve işaretleriyle Rahmetli Necmettin Erbakan ve arkadaşları, ilk iş olarak yüzde yüz yerli Gümüş Motor'u kurmuşlardır.

Üniversitelerdeki anarşi yıllarında inançlı gençliğe adeta kalkan olmuş, onların sağ salim, mekteplerini bitirebilmeleri için onlara velilik yapmıştır. Yıldız'da ve diğer üniversite ve kampüslerde nice güzel insanların yetişmesine katkı sağlamış, o günlerin şirk, küfür ve isyan bataklığında boğulmalarına razı olmayarak, onlara kol kanat germiş, caminin yanı başına suffe diyebi-

leceğimiz bir yurt da inşa ettirmiştir. Bir Mehmetler ordusunu andıran Mehmet İncili, Mehmet Güney, Mehmet Emre, Mehmet Arar gibi kıymetlerin yetişmesine vesile olmuştur. Zekeriya Karaman, Hüseyin Kullemci, Süleyman Zeki Bağlan, bu manevi limanda korunmuş, Sabahaddin Zaim, Raşit Küçük, İrfan Gündüz, Ahmet Turan Arslan, Mehmet Demir, Ahmet Akın Çığman, Ali Rıza Temel gibi binlerce hoca; Önügörenler, Çamlılar, Bayraktarlar, Hakkı Yükseller, Saim Akaylar doktorlardan, mühendislerden pek çok insan; Özallar, Erbakanlar gibi siyasetçilerden ve birçok bürokrat, milletvekili ve bakanlardan niceleri bu has bahçenin gülleri olmuştur. Yetmişli yıllardan sonra ülkenin kadeherine damga vuran ne kadar inançlı ve yetişmiş nesil varsa, çok azı müstesna, bir şekilde yolu Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi ile kesmiştir ve kendisinden istifade etmişlerdir.

Toplumdaki yozlaşmaya bigâne kalmayan bir mürşid-i kâmilin önce insanı inşa etmek için evrad ve ezkârla birlikte, *Tasavvufi Ahlâk, Cennet Yolları, Nefsin Terbiyesi, Müminlere Vaazlar, Hadislerle Nasihatler* gibi kitap ve yazılarıyla, cuma sonrası ve pazar günleri yaptığı sohbetlerle nice yıllar çaba sarf ettiğini, geri kalan ahir ömründe ise, toplumu inşa etmek için kurumlara yöneldiğini görüyoruz. Ankara'da cami ve külliyesiyle Öz Elif Sitesi'nin kurulmasına öncülük etmesi, müritleriyle hac ve umre yolculukları, Anadolu seyahatleri, vakıf kurma çalışmaları, son haccının ardından hastalanıncaya kadar ümmetin ve ülkenin derdi hep derdi olmuştur. Hasta haliyle bize evinin camından kurban parası vermesini unutamam. Ruhu şâd olsun. Peygambere komşu olsun.

Sonuç olarak Mehmed Zâhid Kotku Hocaefendi'nin ömrü boyu okuduğu *Râmûz* ya da bir kitap değil, insandır.

Modern Dünyaya Tasavvufun Önerisi Nedir?

Ahmet Murat ÖZEL

Doç. Dr., İbn Haldun Üni.
İslami İlimler Fak.

Nakşibendiye'nin Halidiye şubesi, Müslümanların modernleşme dönemi-nin erken evrelerinde teşekkül etti. Bu sebeple modernleşmenin yol açtığı sorunlarla baş etme ödeviyle karşı karşıya kaldılar. Bu sorunların temelinde, modern varlık ve bilgi anlayışı karşısında İslâmî varlık ve bilgi anlayışının hayatîyetinin hâlâ mümkün olduğunu ortaya koyma gayreti vardır. Böyle bir soruşturma, İslâm'ın modernist meydan okumaya karşı cevabının ne olduğunu tazammun ediyordu. Bunun yanı sıra, öncekiyle kısmen bağlantılı, daha somut başka bir sorun da emperyalizmdi. İslâm ülkeleri, Batılı devletlerce işgal ediliyor, İslâm orduları birden sayısız cephede eski muzaffer günlerinin geride kaldığını tecrübe ediyordu.

Böylece Halidiye, emperyalizm ile bağlantılı olarak batılılaşma gibi büyük bir sorunla yüz yüze geldi. Yine bir başka sorun da Hicaz merkezli Vehhabi öze dönüş hareketinin, geleneksel sünni-tasavvufi anlayışa meydan okumasıydı. Vehhabi hareketi, modern bilgi ve varlık anlayışı karşısında, kendisini izah edecek dili henüz inşa edememiş olan sünni-tasavvufi geleneğin savunmacı pozisyonuna mukabil, geçmişin yükünü sırtından atarak arınan, daha atak bir pozisyon öneriyordu. İzah edilemeyenden kurtulma vaktiydi.

Bu şartlar altında Halidiye'nin, tasavvufun kendi iç meselelerinden bağımsız olarak, toplumsal yapıya bakan iki temel dinamiği ortaya çıkmıştır: Aktivizm ve ehl-i sünnet müdafaası. Halidiye, bu aktivizmi kendisi icat etmiş değildi. Ait olduğu Müceddidi gelenek, Hindistan başta olmak üzere yayıldığı birçok bölgede belirgin bir aktivizm sergiliyordu. Öyle ki, modernleşme döneminde ortaya çıkan öze dönüş hareketlerinden bazılarına ilham verdiği bile söylenebilirdi. Mesela Şah Veliyyullah Dihlevi, Seyyid Ahmed Han, Cedit hareketinin kurucusu Şihabüddin Mercani gibi isimler gençlik yıllarında Müceddidi çevrelerin içinde bulunmuş isimlerdir. Özellikle Hindistan'daki Hindu tazyiki karşısında Müceddidiye zaman zaman bir tür mevzi haline gelebilmiştir. Yine Müceddidiye'nin Hindistan'daki dini çeşitliliğin doğurduğu telifikçi anlayışlara karşı olduğu kadar, Şia'ya karşı da bir mevzi olma çabası, ona ehl-i sünnet müdafi rolünü de kazandırmıştır. Dolayısıyla, aktivist bir tasavvuf anlayışı, bununla bağlantılı olarak ehl-i sünnet müdafaası, Müceddidiye'den Halidiye'ye geçen genetik bir miras olmuştur.

Halidiye'nin aktivizmi sebebiyle ilimden siyasete kadar sahada olması, ona modern olana yönelik sadece eleştirel bir dil kazandırmadı aynı zamanda modern olan bir dil de kazandırdı. Halidiye'nin verdiği anti-modernist mücadeledeki heyecanı onu diğer birçok tarikata göre daha girişken yapmıştır. Örgütlenme hızı, önündeki programın berraklığı Halidiye'nin avantajları olmuştur.

Mehmed Zahid Kotku Efendi'yi ve toplumsal çabasını da bu bağlam içinde okuyabiliriz. Gümüşhanevi Dergâhı'nın devamı olan İskenderpaşa Dergâhı,

tıpkı takipçisi olduğu dergâh gibi modern olanın karşısında, modern bir şehirde, modernleşen bir kitleye seslenme imkânı veren bir dil inşa edebilmiştir. Bu dilin, çatışmacılıktan dolayı tamamen içe kapalı ve alışverişe hiç açık olmadığını söylemek mümkün değildir. Aksine modern olanla yaşadığı karşılaşmalar sebebiyle dergâh, modern olanı kendi dalga boyunda karşılayacak bir mukabil dile ulaşabilmiştir. Temelde şöyle bir önerisi vardı: Modern hayatın içinde yer alan, şehirli ve eğitimli bir fert iken, fiilen orta çağlarda yaşamaya gerek yoktur. Yine modern dünyanın fel-sefi önerilerine muhalif olman, modern dünyanın sunduğu bilimsel ve teknolojik önerileri kendi lehine çevirmene karşı değildir. İskenderpaşa Dergâhı, üniversitenin ve kolejin karşısına medreseyi, siyasetin karşısına apolitizmi, matbuatın karşısına gözleri kapatmayı koymamıştır. Her biri için, yine modern olan alternatifler önermiştir. Böylece TV kanalı kurmak, gazete çıkarmak, kolej açmak mümkün olmuştur. Sanırım Zahid Efendi'nin şu sözü, dergâhın bu konularla ilgili genel yönelimini ifade için yeterlidir: "Şimdiki cihat ise malum; din ve dünya ilimlerine, sanat ve ticarete tamamı ile hâkim olmadıkça hürriyet hâsıl olmaz." Zahid Efendi, etrafındaki insanları eğitime yönlendirmiş ama bir yandan da onları memuriyetten ziyade sanayi ve ticarete teşvik ettiği de gözlerden kaçmamıştır. Müslümanların güçlü olması gerektiği fikri, onun sohbetlerinde sıkça değindiği konulardan biriydi.

Ama yine de dikkatli bir bakış, Zahid Efendi'nin söyleminin büyük oranda modern hayata adapte olmaya yönelik bir söylem olmadığını fark edecektir. Bu husus önemlidir, çünkü Zahid Efendi'nin temel meseleleri toplumsal kalkınma ve siyasi mücadele değildir. O nefsin terbiye edilmesi, güzel ahlakın elde edilmesi gibi tasavvufi temalara

daima sadık kalmıştır. Bunu gerçekleştirmenin de geleneksel öğretilere ve usule sadık kalmakla yapılabileceğini söylemiştir. Mesela, demokrasiye veryansın ederken ya da Batı'nın insani değerlerden yoksunluğuna işaret ederken, modern olanla uzlaşmaz bir görüntü sergilemiştir. (Benzer bir tutum hemen hemen bütün Halidi gelenekte yer alır) Batı'nın idealleştirilmesinin önüne geçmek istemiş fakat yine de Batı'nın bilimsel ve teknolojik irtifasını da hedef haline getirmiştir. Gündelik yaşantısında, seyrü süluk düzeninde, Osmanlı ya da Batı gibi temel tartışma alanlarında geleneksel duran; ama modern dünya karşısında da tutuk ve mahcup olmayan, atılgan ve modern davranan bir insan tipi ortaya çıkarmıştır. Zahid Efendi'nin, "çok üretmeliyiz ama az tüketmeliyiz" sözü de tam olarak bu tipe işaret etmektedir. Gündelik hayatı ve ev düzenini zühd ve kanaat ilkelerine göre; ama üretim ve satışı modern piyasa koşullarına göre yapan, dindar bir modern zaman ideali inşa etmiştir.

Yetmişli yıllar boyunca bu insan tipinin, Türkiye'nin kabuk değiştiği seksenlere kadar muhafazakâr siyasette veya ticarete önemli roller üstlendiğini biliyoruz. Şehirli ve eğitimli bir dindarın, kendisini modernlikle bütünüyle radikal bir biçimde çelişik ve çağın dışına atılmış hissetmediği, bir tür orta sınıf dindarlık konseptinin böylece hazır bulduğunu görüyoruz. Burada izi sürülmesi gereken ve başka yazıların konuları olan bazı sorular şunlardır: Bu yeni orta sınıfın hikâyesi nereye doğru evrildi? On dokuzuncu yüzyıl İslâmcılığının temel önerisi, (Batının ilmini, fennini alalım; yaşantısını ve ahlâkını almayalım) bu yeni orta sınıf üzerinden sağlaması yapılmış bir öneri sayılabilir mi? Tasavvufun bu yorumunun, modern dünyaya sunduğu öneri ile genel olarak tasavvufa mesafeli on dokuzuncu yüzyıl İslâmcılığının ortak paydaları nelerdir?

Mehmed Zahid Kotku Efendi'yi ve toplumsal çabasını da bu bağlam içinde okuyabiliriz. Gümüşhanevi Dergâhı'nın devamı olan İskenderpaşa Dergâhı, tıpkı takipçisi olduğu dergâh gibi modern olanın karşısında, modern bir şehirde, modernleşen bir kitleye seslenme imkânı veren bir dil inşa edebilmiştir.

Mehmed Zahid (Kotku) Efendi

Necdet YILMAZ

Doç. Dr., İstanbul Üni. İlahiyat Fak.

Mehmed Zâhid Kotku hazretleri, Osmanlı'nın son ve uzun yüzyılı olan 19. asrın son senelerinde, 1315 hicrî /1897 milâdî senesinde Bursa'da doğmuştur. Babası ve annesi Kafkasya'dan göç etmiş olup, dedeleri Kafkasya (Dağıstan'da) Şirvan'a bağlı eski bir hanlık merkezi olan Nuha'dandır. Burası dağ eteğinde, ipekçilikle meşhur, ahâlisi Müslüman, halen Azerî Türkçesi konuşulan bir yerdir.

Annesi Sabire Hanım'ı üç yaşında iken kaybeden Mehmed Zahid Efendi'nin babası İbrahim Efendi, Hz. Peygamber sülalesinden gelen bir Seyyid'dir. 1929 yılında yetmiş altı yaşlarında iken Bursa ovasındaki imamlığını yaptığı İzvat Köyü'nde vefat etmiş ve oraya defnolunmuştur.

Mehmed Zahid Efendi ilk mektebi Bursa Oruçbey İbtidaisi'nde okur, Maksem'deki İdâdî'ye devam eder, sonrasında ise Bursa Sanat Mektebi'ne girer. Buraya devam ederken Birinci Cihan Harbi dolayısıyla 27 Nisan 1916 tarihinde, henüz on dokuz yaşlarında iken diğer pek çok memleket evladı gibi askere alınır.

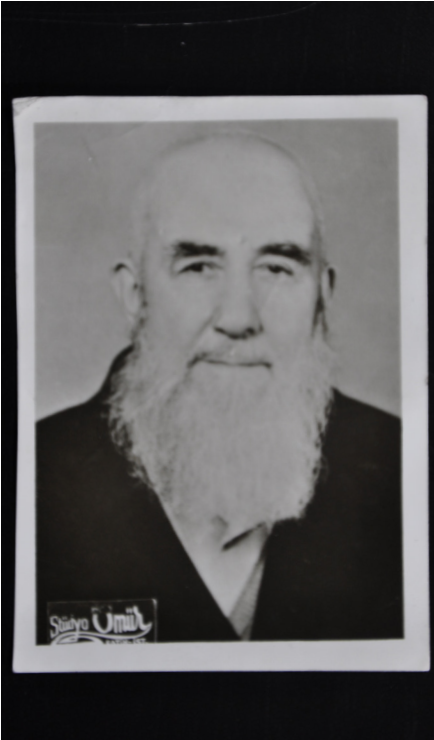
İstanbul'da muhabere eğitimi aldıktan sonra Diyarbakır'a gider. 1917 Nisan'ında Yedinci Ordu'nun emrinde önce Şam'a, oradan da Der'a'ya ulaşarak askerliğine Suriye cephesinde devam eder. Eylül 1918'de bulundukları bölgenin bombalanmaya başlamasıyla dönüş başlar. Açlık, susuzluk ve binlerce müşkilatla birlikte on binlerce askerin şehit olmasına şahit olur. Temmuz 1919'da İstanbul'da 25. Kolordu, 30. Şube'de yazıcı olarak görevlendirilir.

İstanbul'da bir taraftan askerliğini yaparken diğer taraftan da çeşitli dinî toplantılara, derslere ve vaazlara katılır, İstanbul'un işgal günlerine yakinen tanıklık eder. 16 Temmuz 1920 tarihinde bir cuma namazını Ayasofya Camii'nde eda ettikten sonra, vilayet binası karşısında bulunan Gümüşhanevî Dergâhı'na giderek Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin Efendi'ye intisap eder. İntisabının ardından hâli, günden güne terakki eder. 18 Kasım 1921'de şeyhinin vefat etmesi üzerine, Gümüşhanevî Dergâhı postnişini olan Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'nin yanında mânevî eğitimine devam eder. Belirli aralıklarla halvetlere girer. Yirmi yedi yaşlarında iken tarikât hilâfetnâmesi ve *Râmûzü'l-Ehâdis, Hizb-i Âzâm, Delâilü'l-Hayrât* icâzetnâmelerini alır. Bayezid, Fatih, Ayasofya Camii ve medreselerinde derslere devam eder, bu arada hafızlığını da tamamlar. Hocasının emir ve işaretiyle çeşitli kasaba ve köylerde dînî hizmetler ifâ eder.

Mehmed Zahid Efendi, tekkelerin kapatılmasının ardından doğduğu yer olan Bursa'ya döner. Soyadı kanununun çıkması üzerine 'mütevazı' mânasına gelen 'Kotku' soyadını alır. Bursa'da evlenir. 1929'da vefat eden babasının yerine Bursa ovasındaki İzvat köyünde on altı sene kadar imamlık yaptıktan sonra, 1945-1952 yılları arasında -yedi yıl- Bursa'nın içinde bulunan Üftâde Camii'nde görev yapar.

1952 senesinde Gümüşhanevî Dergâhı postnişini ve tekke arkadaşı Kazanlı Abdülaziz Efendi'nin vefatı üzerine İstanbul'a gelerek onun mânevî görevini devralır. Fatih'te Ümmü Gülsüm Mescidi'nde imamlık vazifesine devam eder. Daha sonra caminin istimlak meselesi çıkınca, 1958 senesinden vefatına kadar vazife yapacağı İskenderpaşa Camii'ne nakledilir.

Mehmed Zahid Efendi ömrünün son yıllarında rahatsızlanır. 1979 yazında uzun süre kalmak için gittiği Hicaz'dan ağır hasta olarak 1980 Şubat'ında dönmek zorunda kalır. Bir ay sonra midesinden bir ameliyat geçirir. Ameliyattan sonra kısmen sağlığına kavuşur. O yılın orucunu hiç aksatmadan tutar. Teravîh namazını hatimle kılar ve evindeki sohbet de kesintisiz devam eder. Hac mevsimi gelince Hicaz'a

gider. Haccı meşakkatler içerisinde eda ettikten sonra ağır hasta olarak İstanbul'a gelir. Dönüşünden bir hafta sonra 13 Kasım 1980'de perşembe günü öğleye yakın dâr-ı bekâya irtihâl eyler.

Cenaze namazı Süleymaniye Camii'nde "muhteşem, mahzun, vakur ve edepli bir cemm-i gafır" tarafından kılınarak, mübarek vücûdu, Kanunî Türbesi arkasında, kendisinden feyz aldığı hocaları ve üstatlarının yanındaki istirahatgâha defnolunur.

Osmanlı'nın çöküşünü Cumhuriyet'in ise doğuşunu sıcak ve yoğun bir şekilde idrak etmiş olan Mehmed Zahid Efendi, yaşamı müddetince gerek dünya çapında gerekse ülke bazında önemli tarihî hadiselerle, köklü değişim ve gelişmelere tanık olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, sıkıntılı, sancılı dönemleri bizzat yaşamıştır.

İlimle ya öğrenen ya da öğreten olma vasfı ile devamlı olarak meşgul olmuş olan Mehmed Zahid Efendi, insan eğitimini esas almıştır. Görev yaptığı camilerde pazar günleri, ikindi ile akşam namazı arasında *Râmûz* dersleri yapmıştır. Cuma vaaz ve hutbeleri ile önemli günlerdeki konuşmalarının yanı sıra özel sohbetleriyle de insanları eğitmeye çalışmıştır.

Ülkenin kalkınmasına ön ayak olmuş, pek çok müessese onun tavsiyesi ile tesis edilmiş, eğitim ve yardımlaşma alanında bazı vakıflar onun yönlendirmesi ile kurulmuştur.

Mehmed Zâhid Efendi'nin tasavvuf anlayışı, bütün bir hayatı Allah'ın rızası doğrultusunda yaşamaya dayanır. Vaaz ve sohbetlerinde dinî konuların yanı sıra ülkenin ekonomik, politik, ilmî ve sosyal problemleriyle ilgili görüşlerini de ifade ederdi. Yalın, mütevazı, iddiasız, tabii yaşayış ve duruşuna rağmen ülkemiz irfan, siyaset ve sosyal hayatında derin tesirler, kalıcı izler bırakmıştır.

Zahid Efendi; Müslümanca yemek, giyinmek, oturmak ve konuşmak, vakti tasarruf etmek, boş şeylerle meşgul olmamak, müslüman bir çevre oluşturmak, halka hizmet için idareye talip olmak gibi İslâm'ın fert ve toplum bazında kuşatıcı olmasını sağlayacak bütün davranışları ısrarla vurgulamıştır.

Talebeleri ve sevenleri tarafından ifade edilen en önemli nokta ise, onun güler yüzlülüğüdür. Mütebessim çehresiyle herkesi dinler, herkese dua eder, tanıdığına tanımadığına selam verir, gönül alır, tevazu göstererek çevresindekilere bir kardeş, bir arkadaş intibai verirdi. Dostlarına ve akrabalarına karşı vazifelerinde kusur etmez, ziyaret eder, arar-sorar, yardımlarını esirgemezdi. Cömertti, verdiği zaman şaşılacak derecede verirdi. Kapısı herkese sonuna kadar açık olur, sofrası misafirsiz kalmazdı. Hafızası çok kuvvetliydi. Gördüğü bir kimseyi, duyduğu bir ismi bir daha unutmazdı.

Mehmed Zahid Efendi, dostlukların Allah (c.c.) için kurulabilmesinde karşılıksız hizmetin şart olduğunu düşünür, "Bizim yolumuzda hizmet asıldır. Yolumuz, hizmet için kurulmuştur. Ne zaman ki hizmete ihtiyaç vardır, orada zikir ve murakabe sonraya bırakılır." derdi.

Her hali Peygamber Efendimiz'e benzerdi. Hutbelerindeki celadetinden, ev halkına karşı lâtifeciliğine, gözündeki kırmızılıktan sırtındaki iri benine kadar her haliyle Peygamber Efendimiz'e hüsn-ü ittiba tahakkuk etmiştir.

Kısa, öz, sakın ve telaşsız konuşur, herkese söz hakkı tanırdı. Sohbetleri esnasında derin ve ince mânalar bulur, bazen bir âyet ya da bir hadis üzerine aylarca konuşurdu. Toplumun her kesiminden insanın devam ettiği sohbetlerinde, İslâm'ın esaslarının öğrenilmesinden ve yaşanır hâle getirilmesinden söz eder, İslâm'ın hayata geçirilme-

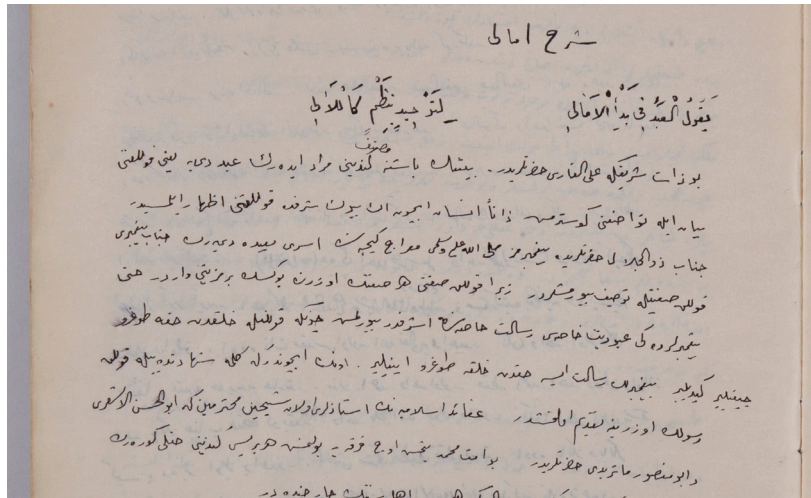
si için gerekli tutum ve davranışları basit formüller halinde verirdi. Söylediği her şeyi öncelikle kendisi uygular; yaşantısıyla, haliyle örnek olurdu. İki kişiyle de konuşsa, kalabalık bir topluluğa da hitap etse yine aynı samimi ve sâfiyâne üslubu kullanır, sonunda herkes kendi adına alması gerekeni alırdı.

Hiç kimseye muhtaç olmadan, kendi alın teri ve el emeğiyle geçinmeyi şiar edinen; tüketici derviş kitlesi yerine, üretici derviş olmayı öğütlerdi. Kimseye yük olmaya asla rıza göstermezdi. Makam, mevki, şan ve şöhretten hoşlanmaz; insanlara kemaliyle, haliyle, kâliyle örnek olmaya çalışırdı.

Mehmed Zahid Efendi'nin vurgulanması gereken bir diğer özelliği ise, camiye irşad hayatının sürekli merkezinde tutan; şeriate bağlılığı hem tarikatten önce hem de tarikat, mârifet, hakikat basamaklarından sonra varılması gerekli bir hedef olarak, sürekli ön planda tutmuş olmasıdır.

Zahid Efendi, kendi dönemindeki ve sonrasındaki insanlara ulaşmak için, onların anlayacağı bir dille eserler kaleme almıştır. Hiçbir tekellüf ve zorlanma olmaksızın âdetâ konuşur gibi yazılmış olan ve kimi vefatından sonra yayınlanan *Tasavvufi Ahlâk, Cennet Yolları, Nefsin Terbiyesi, Ehl-i Sünnet Akâidi, Hadislerle Nasihatlar, Mü'minlere Vaazlar, Haklar ve Vazifeler* gibi eserleriyle günümüzde hâlâ irşada devam etmektedir.

Ruhu şâd, makâmı âlâ, merkadi pür-nûr olsun.

Hocaefendinin Kendi El Yazısı ile *Cennet Yolları* Kitabından Bir Bölüm

Muallim, Mürebbi ve Mürşid-i Kâmil Olarak Hocam Mehmed Zahid Kotku Hazretleri

Abdullah Hikmet ATAN

Doç. Dr., İstanbul Üni. İlahiyat Fak.

Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber (s.a.v.) Efendimizin vazifeleri sadedinde "Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler" (Âl-i İmrân, 164) buyurulmaktadır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in İslâm'ı tebliğ ve tefsiri, insanları başta şirk olmak üzere günahlardan tezkiye vazifelerinin yanı sıra bir görevi de ta'lîmdir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) bir hadisinde "Ben ancak bir muallim olarak gönderildim." (İbn Mâce, Mukaddime, 17) buyurmak suretiyle bu misyonuna dikkat çekmiştir. Bunun için de ilme, âlime, tâlibe önem vermek gerekmektedir. Bu hadisin sebab-i vürudu olarak Hz. Peygamber'in mescitte halka olmuş, biri zikirle diğeri ilimle meşgul olan iki grup sahabe ile karşılaşmış ilim halkasını tercih etmesinin zikredilmesi, O'nun bu yönünü göstermesi bakımından önemlidir.

Mehmet Zahit Kotku Hocaefendi de ilme, âlime önem vermekteydi. Sohbetlerinde ilmin ehemmiyetine vurgu yaparak ona teşvik ederdi. Bir pazar sohbetinden sonra kendisinden manevi ders almak üzere bekleyen bir grup genç öğrenciyi "Necati Efendi, siz dersi tarif ediniz, ben geliyorum" diyerek merhum Necati Coşan amcaya havale etmiştir. O gençler içerisinde Yüksek İslâm Enstitüsü'nde okuyan bir abimiz şöyle anlatıyor: "Caminin son cemaat yerinde halka olduk, oturduk. Necati amca manevi dersi anlattıkça içimden "Ben bu kadar şeyi nasıl yapacağım? Okul derslerim var, dışarıdan dersler alıyorum" diye, geçiriyorum. Derken Hocaefendi geldi ve aramıza oturdu. Direkt bana dönerek "Sen derslerine çalış. Senin dersin o" diye buyurdu. Bu hâdise, yukarıda zikrettiğimiz hadis-i şerifin sebab-i vüruduna ne kadar çok benziyor! Peygamber (s.a.v.) Efendimiz orada da ilim ve zikir halkasıyla karşılaşmış, her ikisini de methetmiş ancak ilim halkasını tercih ederek onların arasına oturmuştu.

Yine âlime verdiği ehemmiyeti, muhterem Ahmet Akın Çığman hocamız şöyle anlatıyor: Hocaefendi'yi ziyarete gitmiştim. Bana "Bu akşam bir

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

yere davet edildik, sen de gel.” dedi. “Peki efendim” dedim. O akşam gittiğimiz evde Hocaefendi sohbet yaptı. Sohbetin sonunda musâfaha yapılıyor. Ben de Hocaefendi ile musâfaha yaptım ki elimi tuttu, bırakmadı. Kalabalığa dönerek “Cemaat buraya bakın! Bu, Ahmet Akın hocadır. Doğu’da, Şam’da, Medine-i Münevvere’de okudu. Kendisi hocamızdır, onu iyi tanıyın” dedi. Bunu söylemekle Mehmet Zahit-Kotku Hocaefendi, âlime verdiği değeri bizzat göstermiş oluyor, cemaatından de ulemaya önem vermelerini ve onlara tabi olmalarını istiyordu.

Bir muallim ve mürebbi olarak Hocaefendi, yediden yetmişe herkesin yetişmesine büyük gayret göstermiştir. Öyle ki çocukluğumuzda yazları İstanbul’a gidip kendilerini ziyaret ettiğimizde, çocukluk dersi olarak yatmadan önce üç kere “Allahu rabbî, Allahu maî, Allahu şâhidî” (Allah rabbimdir, Allah benimledir, Allah şâhidimdir) dememizi bizlere öğretmiş ve yaşımız ilerledikçe bu zikrin sayısını yedi, dokuz, on bir, en son yirmi bire kadar çıkarmıştır. Kendisini her ziyaret ettiğimizde de “Dersleriniz nasıl, yapıyor musunuz?” diye

sorup takip ederek, bizleri zikir ve tesbîhata alıştırmaya gayret etmiştir.

Mehmet Zahit Kotku Hocaefendi’nin, memleketin dört bir yanından yüksek tahsil yapmak üzere İstanbul’a gelen üniversite öğrencilerine sahip çıkması, barınmaları için yurt imkânları oluşturması, hatta vazife yaptığı İskenderpaşa Camii’nin müstemilatını buna göre yenileme ve imar gayretinde olması, ileride ülkemize büyük hizmetleri olacak pek çok öğrencinin yetişmesine büyük katkı sağlamış ve vefatından sonra da bu hizmetler büyüyerek devam etmiştir. Onun zamanında İskenderpaşa Camii, müstemilatında kalan üniversite talebeleriyle bir mektep olma özelliği gösteriyordu. Kendisi, bu farklı fakültelerde okuyan öğrencilerle bizzat ilgileniyor, onların karakterli, şahsiyetli birer fert olarak kendi alanlarında yetişmeleri için gayret sarf ediyordu. Tıpkı Asr-ı Saâdet’te ashâb-ı Suffe gibi. Üzerinden yıllar geçse de onun terbiyesine nail olanlar, her zaman o günleri büyük bir hasret ve muhabbetle yâd etmiş, hayatlarına istikamet kazandıran Hocaefendi’yi asla unutmamışlardır.

**Mehmet Zahit
Kotku Hocaefendi
de ilme, âlime
önem vermekteydi.
Sohbetlerinde ilmin
ehemmiyetine vurgu
yaparak ona teşvik
ederdi.**

Hocaefendi'nin seksen üç yıllık ömrüne baktığımızda, yaşayarak örnek olma gayreti önemli bir sünneti hayatında bizzat uyguladığını gösteriyor. Onun için zaman zaman çevresinde bulunan bazı hocalardan istifade etmeyi, onlara danışmayı ihmal etmemiştir.

Burada Mehmet Zahit Kotku Hazretleri'nin İskenderpaşa Camii'nde pazar günleri ikindi namazından sonra okuttuğu Ramûz dersleri zikredilmelidir. Gümüşhânevi Tekkisi'nde bir gelenek halini almış olan bu hadis dersleri, Hocaefendi'nin muallimliğini yansıtan mühim bir veçhe olarak hatırlamakta fayda var. Türkiye'nin hatta dünyanın dört bir yanından gelen gönül dostlarının buluşma yeri olan İskenderpaşa Camii, her hafta ikindileri yüzlerce kişinin bir araya gelip kaynaştığı, halleştiği yer olarak uzun yıllar fonksiyonunu sürdürmüştür. Bu yönüyle de Hocaefendi'nin, talebelerini hadis ve sünnetin etrafında toplamayı ve onları Peygamber (s.a.v.) Efendimizin ahlâkıyla ahlâklandırmayı, edebiyatla edeplen-dirmeyi başardığını görüyoruz. Bu da Müslüman bir liderin, yerine getirmesi gereken bir sorumluluk olarak durmaktadır.

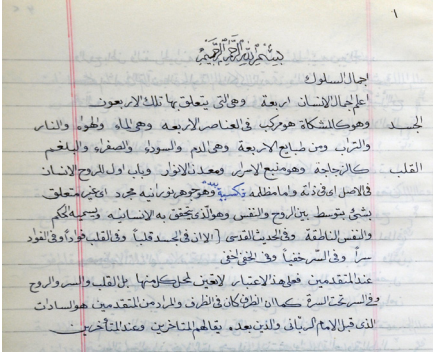
Hocaefendi'nin seksen üç yıllık ömrüne baktığımızda, yaşayarak örnek olma gayreti önemli bir sünneti hayatında bizzat uyguladığını gösteriyor. Onun için zaman zaman çevresinde bulunan bazı hocalardan istifade etmeyi, onlara danışmayı ihmal etmemiştir. Onlardan biri de merhum Ali Yakub Cenkçiler Hocaefendi'dir. O zamanlar Fatih, Fevzipaşa Caddesi'nde oturan Ali Yakub Efendi, Mehmet Efendi Hazretleri'nin vazife yaptığı İskenderpaşa Camii'ne gelir ve Hocaefendi'yi sık sık evinde ziyaret edermiş. 1985 yılıydı, Ali Yakub Efendi bana şöyle bir anısını anlattı: "Bir gün evinde kendisini ziyaret etmişim. Yanında talebeleri vardı. Ben içeri girince 'Hocam gelmiş' diyerek ayağa kalkıp beni büyük bir heyecanla karşıladı ve yanına oturttu. Sonra bana bir sopa uzattı ve 'Hocaefendi! Bu sopayı al, beni okut, yanlış yaptığım da bununla bana vur!' dedi. Ben de 'Estağfirullah

efendim, öyle şey olur mu?' dedim. Biz, yanında nasıl dururuz diye düşünür, bir saygısızlık yapmayalım diye dikkatli hareket ederken, o bana bir sopa uzatıyor ve böyle diyor. O büyük bir zât olmasaydı, talebelerinin yanında böyle bir şey yapmazdı." Ali Yakub Hocamın anlattığı bu hatıra, aslında Hocaefendi'nin yanında bulunan talebelerine bir mesajı olarak anlaşılmalıdır. O, ilme ve âlime verdiği değeri, ona hürmet ederek bizzat kendi üzerinde göstermek istemiştir.

Hat sanatında icazet aldığım, merhum Ali Rüştü Oran hocamdan duyduğum şu hatırayı da anlatmadan geçemeyeceğim: "1985 yılıydı, bir pazar günü İskenderpaşa Camii'nde Ali Rüştü Bey, sol yanı üzerine mindere oturmuş, diktiği sağ dizini kendine rahle yapmış, öğrencilerinin meşklerini kontrol ediyor. Bir yandan da çok sevdiği Hocaefendi'den bahsediyor. 'Beni öyle tek gözle görmeyin. Bana ne bakanlar ne milletvekilleri ayağa kalkmıştır' diyerek espri yapıyor ve ardından da 'Hocaefendi'nin yanına girdiğimde bana ayağa kalkardı, o kalkınca yanında bulunan parlamenterler de ayağa kalkarlardı' sözleriyle sebebini açıklıyordu. Sonra şunu anlattı: Yine bir gün evinde kendisine ders vermek üzere gittiğimde ayağa kalktı ve ben de 'Efendim, şayet bana bir daha böyle ayağa kalkacak olursanız bundan böyle size derse gelemeyeceğim' dedim. Şöyle bir durakladı, bendeki kararlılığı görünce 'Peki, hocanın sözü dinlenir' dedi."

Anlatıldığına göre bir gün Hocaefendi: "Hüsn-i Hat öğrenmek istiyorum, bana bir hattat bulabilir misiniz?" demiş. Bunun üzerine, o dönem hat sanatıyla meşgul olan hattatları camiye getirip Hocaefendi ile buluşturmışlar. Öyle ki Hattat Hamit Aytaç merhum bile gelmiş. Halazadem Süleyman Zeki Bağlan

Bey anlatıyor: “Hocaefendi, Hamit Bey’i evinden caminin avlusuna kadar çıkartıp kapıya kadar geçirdi. Hocaefendi’nin başında sarık, Hamit hocanın başında fotr şapka vardı. Ayrılırken Hocaefendi Hamit Bey’in elini öpmek için eğildi o da Hocaefendi’nin elini öpmek üzere eğildi ki o anda sarıkla fotr şapka bir araya gelmiş oldu. Tam fotoğraf- lık bir andı.” Ali Rüştü hocam şöyle demişti: “Ben de Hocaefendi’ye getirilen hattatlardan biriydim. ‘Bu olsun’ demişler. Böylece Hocaefendi’ye hat dersi vermeye başladım.” Duyduğumuza göre ömrünün son zamanlarında hat ile ilgilenmesinin sebebini, “Sekseninden sonra hattat olacak halimiz yoktu. Gençlere örnek olalım istedik. Ama gençler de kof çıktı” diyerek üzüntüyle dile getirmişler. Ancak telif ettikleri bazı eserlerde yer alan âyet ve hadisleri bizzat hüsn-i hatla yazmış olmaları, bu işi ne kadar ciddiye aldıklarını, nasıl bir estetik ve zarafete sahip olduklarını göstermektedir.

Mehmet Zahit Kotku Hocaefendi’nin Hatt-ı Destiyle

Mehmet Efendi Hazretleri görüldüğünde muhatabında saygı uyandıran bir görüntü ve heybete sahipti. Hayatını o kadar çok sünnete bağlı yaşardı ki kendisiyle oturduğunuzda her haliyle Peygamber (s.a.v.) Efendimizi hatırlatır- dı. Adeta o “yeryüzünde yürüyen sünnet” vasfına layık bir müşşid-i

kâmil olmayı başarmış, samimi bir mümin olma makamına ulaşmıştı. Çünkü Hocaefendi, yegâne müşşidimiz ve mürebbimiz olan Peygamber (s.a.v.) Efendimizin hayatını kendine örnek almış bir mümin hassasiyeti ile bir ömür insanları mükemmel bir şekilde irşad ve terbiye etmiştir. Resûlullah (s.a.v.) Efendimizin sünnetine uyulması halinde, bir Müslümanın ulaşabileceği noktayı göstermesi açısından onun hayatı büyük bir öneme sahiptir.

Mesela o, evinde kendisini ziyarette gelen kişilere tatlı dil, güler yüz gösterir, onları sabırla dinler, sözlerini kesmez, yanlışlarını yüzlerine vurmaz, hataları genele konuşarak düzeltme yoluna giderdi. Dolayısıyla Hocaefendi’nin talim ve terbiye hayatında Hz. Peygamber’in sünnetinin mühim bir yeri olduğu görülmekteydi. Sünnet onun hayatını şekillendirmiş, biçimlendirmiş ve verimli hâle getirmiştir. Bir Müslüman için de hayat ancak bu şekilde, sünnet ile gerçek anlamını bulmuş olmaktadır.

Elbette Mehmet Zahit Kotku Hazretleri’nin örnek alınması gereken, daha geniş çalışmalara konu teşkil edecek mahiyette pek çok özelliği bulunmaktadır. Dolayısıyla onun örnek hayatı tekrar tekrar gözden geçirildiği takdirde, fert ve cemiyet olarak halihazırda karşılaştığımız problemlere çözüm bulunabileceğine inanıyorum. Çünkü onun bereketli hayatı, ömrünü bir muallim, bir mürebbi ve bir müşşid olarak dolu dolu yaşamayı başardığını göstermektedir. O, geçen asrın örnek Allah dostlarından biri olmakla gönül dünyamızda her zaman tazeliğini korumaya devam edecek, ışı- ğıyla nice karanlığı aydınlığa kavuşturmayı sürdürecektir.

Duyduğumuza göre ömrünün son zamanlarında hat ile ilgilenmesinin sebebini, “Sekseninden sonra hattat olacak halimiz yoktu. Gençlere örnek olalım istedik. Ama gençler de kof çıktı” diyerek üzüntüyle dile getirmişler.

Mehmed Zahid Kotku (k.s.) Hazretleri

Selahattin AKGÜRE

Öğrencilik Yıllarımızda Tanıdığımız Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi Hz. ve Üzerimizdeki Etkileri

Hocaefendi, beni en çok etkileyen, adeta yeniden doğuşuma vesile olan bir insan oldu. O, kitaplarda okuduğumuz Resulullah (s.a.v) Efendimiz'in varisleri olan âlimlerin, insan-ı kâmilin adeta yaşayan bir timsali idi. Kur'an ahlâkı ile mücehhez bu güler yüzlü zat çok hoşgörülü, sabırlı, her sözünden hikmet damlayan, yetiştirdiği, ufkunu açtığı insanlarla ülkemizin son dönem tarihinin bence en önemli şahsiyeti idi. Allah (c.c.) ondan razı olsun.

Kendim için büyük bir manevi nimet ve şeref olarak gördüğüm Hocaefendi'nin ilk telif ettiği kitap olan beş ciltlik *Tasavvufî Ahlâk* kitabının musahihliği ve yayına hazırlama görevi bu fakire verildi.

Akıncılar il başkanı Dursun Özcan'ın başkanlığını yaptığı Fatih'teki Vakıflar Yurdu'na sık sık gelerek meşhur 28 nolu odadaki sohbetlere ve İskenderpaşa'daki sabah derslerine katılıyor; bazen de özel sorularımız olduğunda Hocaefendi'nin caminin bitişiğindeki evinde kendisini ziyaret edip sorularımızı soruyor, tavsiye ve dualarını alıyorduk.

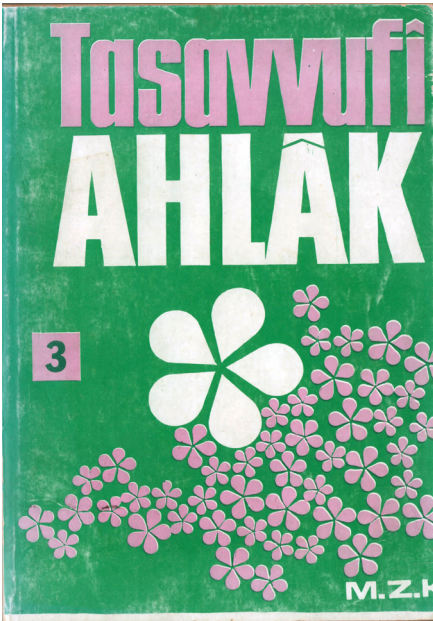
1978 Şubat ayı başlarında eşim olan hanımefendiyle hayatımızı birleştirdik. İskenderpaşa'da verdiğimiz velîmenin ardından dini nikâhımızı Hocaefendi kıyarak bu nimeti bize bahşetti ve bizi şereflendirdi.

Hocaefendi; son derece mütevazı, yerinde konuşan, yerinde susan, hikmet ehli, görüldüğünde sevgi ve saygı hissi uyandıran, Allah'ı (c.c.) ve Rasûlünü (s.a.v.) hatırlatan âlim ve ilmiyle amil bir zattı. Samimi, sade, içten ve Bursa yöresi bazen de Kafkas şivesiyle konuşur, ancak gönüllere tesiri büyük olurdu.

Pazar günleri ikindi namazı akabinde yapılan *Râmûzu'l-Ehâdis* derslerinden sonra caminin avlusu bir muhabbet bahçesine dönüşürdü. İhvanlar birbirleriyle musafaha edip kucaklaşıp, salavat-ı şerifeler getirirken öylesine bir sevgi halesi oluşurdu ki insan bir türlü oradan ayrılmak istemezdi. O güzel duyguları, samimiyeti, hasbiliği, ihlâsı ne ondan önce ne de sonra bir daha o derecede yaşayamadım.

Hocaefendi şüphesiz keramet ehli idi. Fakat "Keramet için bu yola girenler veya keramet iddiasında bulunanlar şeytanın ve nefsi emaresinin tuzağına düşmüşlerdir, Hakk'ın rızasından sapmışlardır. Asıl keramet, şeriat üzerinde istikamet ve sebatla birlikte Müslümanca yaşayıp kâmil bir mümin olarak ölmektir" derdi.

Kendisinden bahsederken ben yerine biz derdi, tevazuda onun gibisini görmedim. "Bu günahkâr, aciz kardeşiniz için de dualarınızı unutma-

yn” derdi. O tam bir hizmet ehliydi. Genç, yaşlı, zengin fakir, kadın erkek ayırmadan herkesin derdiyle ilgilenir, yardımcı olmaya çalışır, her müşkülümüze koşar, kimseyi kapısından geri çevirmezdi. Sigara konusunda çok hassastı, bu illete alışmamamız, alıştıysak bırakmamız için tavsiyelerde bulunurdu. Yalnızken hafi, toplu haldeyken cehri zikri tavsiye ederlerdi. Fazla açlık ve fazla tokluktan sakınmamızı söylerlerdi. Kimsenin kusurlarını yüzüne vurmaz, azarlamaz, nasihatlerini büyüklerin sözlerini naklederek veya genel ifadelerle yapardı. “Huzurlu bir kalp istiyorsanız, insanların ahlâken nakıs yönlerine, ayıplarına değil de kemâl taraflarına bakın”, derdi.

Şeyhine, hocasına tazim, itaat ve hürmetle birlikte bunun Ehl-i Sünnet akaidi ve anlayışı ölçülerinde yapılması gerektiğini, onlara masumiyet izafe etmenin Ehl-i sünnet akaidinde yeri olmadığını eserlerinde ve sohbetlerinde vurgulardı. “Evladım eden eyleyen Allah (c.c.) dır. Güç ve kudret hüküm O’nundur. Bizde bir şey yok, bizler ancak fani, kusurlu, günahkâr, O’nun af, mağfiret ve rahmetine muhtaç kullarız” derdi. Gizli açık şirkler ve dinde ihdas edilen bidatler konusunda çok dikkatli (agâh ve mütenebbih) olmamızı tavsiye ederlerdi. Din kardeşliği hukukuna çok önem vermemizi, kardeşliğe zarar verecek söz ve davranışlardan uzak durmamızı, ayrılık ve çekişmelerin, bölünmelerin tarafı olmamamızı, kardeşlerin arasını bulup, onlara hizmet etmeyi, bâr değil yâr olmayı, birbirimizi Allah (c.c.) için sevmedikçe kâmil mümin olamayacağımızı çok sık söylerlerdi.

Daima orta yolu tercih etmemizi, aşırılıklardan, ifrat ve tefritten uzak durmamızı, Allah (c.c.) korkusuyla birlikte Allah (c.c.)’dan af ve mağfiret ümidimizi hiçbir zaman kaybet-

memizi (beynel havf verreca) tavsiye ederlerdi.

Hocaefendinin Türkiye ve Dünya’daki İslami Hareketler ile Siyaset Üzerindeki Etkileri

1974 Kıbrıs harekâtından sonra Türkiye’de sağ-sol çatışmaları başlamıştı. Bu çatışmalar sokaklarda olduğu gibi üniversitelerde de sürüyordu. YTÜ (İDMM), İstanbul’da en şiddetli mücadelenin olduğu bir okuldu. Hocaefendi bizlere: “Çatışmalardan uzak durun, siz saldırmayın, ancak size saldırdıklarında kendinizi en güzel şekilde savunun, korkmayın, Allah (c.c.) sizinle beraberdir” derdi.

1980 öncesinde ülkede adeta bir iç savaş yaşanıyor. Sağ-sol çatışmalarında her gün onlarca kişi ölüyor, kurtarılmış bölgeler oluşuyordu. Sıkıyönetim ilan edilmiş ama bir işe yaramıyordu. Ülkeyi içeriden ve dışarıdan birilerinin karıştırdığı gün gibi aşikârdı. Hocaefendi bizlerin bu silahlı çatışmadan uzak durması gerektiğini çok net bir şekilde beyan ediyor ve sürekli bizleri ikaz ediyordu. Hocaefendi’nin uyarılarıyla arkadaşlarımız Akıncılar teşkilatını olayların içine çekme tertiplerini büyük ölçüde boşa çıkardılar. Eğer bu olaylara biz de karışmış olsaydık, büyük bir oyuna gelmiş olacak, çok kanlar akacak ve belki de 1980 darbesinde en büyük bedeli ödeyenlerden olacaktık. Çünkü o zamanın en güçlü ve yaygın gençlik teşkilatı Akıncılar Derneği olarak bizdik.

Sohbet ve derslerinde ülkemizin, Türkiyeli Müslümanların ve tüm İslâm âleminin sorunlarını ve çarelerini dile getirirdi. Hocaefendi gerek Türkiye’deki diğer cemaatlerin gerekse tüm dünyadaki Müslümanların liderleri ve temsilcileri ile görüşürdü. Erenköy’deki Sami Efendi’yi ziyarette gittiğini, Fatih Çarşamba’dan Mahmud Efendi’nin de Hocaefendi’yi sık sık ziyarette geldiğini görüyor ayrıca hac ve

umrede de bu görüşmelerin devam ettiğini duyuyorduk.

Cemaatler arasında adeta bir görev dağılımı vardı. Hocaefendi daha çok üniversite camiası, akademisyen ve öğrencilerle, Erenköy’den Sami Efendi sanayici ve tüccarlarla, Mahmud Efendi de esnaf, tüccar ve Karadeniz eşrafı ile ilgilenirdi.

Ülkemizin son devir siyasetinde etkili olmuş; başta Necmettin Erbakan ve Turgut Özal gibi isimlerin hepsi Hocaefendi’den feyz almış, ondan etkilenmişlerdir.

Hocaefendi, “Sadakadan daha efdali kişiye borç vermektir. Ondan daha efdali ise kişiye helalinden kazanabileceği bir iş vermektir. Öyleyse müteşebbis olun, iş kurun, üretim yapın, istihdam oluşturun, küçük sermayelerinizi birleştirip güçlü şirketler kurun.” diyordu.

Nasıl Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddin Hazretleri kendi zamanında Abdülhamid Han’ı yerli sanayi, eğitim, ulaşım ve istihdam oluşturan yatırımlar konusunda teşvik ettiyse aynı dergâha mensup Hocaefendi de siyasileri bu konularda teşvik ediyordu. Erbakan Hoca’nın Milli Sanayi Hamlesi ve MSP hareketini günlük siyasetin içine girmeden dışarıdan tavsiye ve dualarıyla destekledi. MSP hareketi kamuoyunda neredeyse bir İskenderpaşa projesi olarak biliniyordu fakat Türkiyeli Müslümanların önemli bir bölümünü bünyesinde birleştirmeyi başarmıştı. En büyük destek ise doğudaki Müslüman Kürt kardeşlerimizden geliyordu. Bunda Hocaefendi’nin oradaki zatlara gönderdiği selamların tesiri büyüktü. Bununla birlikte sadece MSP camiası değil, Demirel ve Türkeş de dâhil her partiden insanlar Hocaefendi’yi ziyarete gelir, tavsiye ve duasını alırdı. Bütün İslam âleminde Hocaefendi’ye ziyarete gelenlere aynı şekilde tavsiyelerde bulunurlar, onların da dertleriyle

Hocaefendi; son derece mütevazı, yerinde konuşan, yerinde susan, hikmet ehli, görüldüğünde sevgi ve saygı hissi uyandıran, Allah'ı (c.c.) ve Rasülünü (s.a.v.) hatırlatan âlim ve ilmiyle amil bir zattı. Samimi, sade, içten ve Bursa yöresi şivesiyle konuşur, ancak gönüllere tesiri büyük olurdu.

ilgilenirlerdi.

“İslam ümmetinde tüm Müslümanların kardeş olduğunu bu kardeşliğin karındışlıktan üstün olduğunu, cemaat kardeşliğinin ise bundan sonra geleceğini” beyan buyururlardı. Müslümanların birçok fırka, cemaat ve gruplara bölünmesinin aralarında iş birliği, hizmet paylaşımı ve yarışı olursa faydalı, aksi takdirde yanlış, zararlı ve kıyamet alametlerinden biri olduğunu söylerlerdi.

Alevilerin Ehl-i sünnet akaidinden uzaklaşmalarında, fakirlik ve cehalet içinde kalmalarında tüm Müslümanların sorumluluğu olduğunu, onlarla ilgilenmemizi tavsiye ederlerdi. “Her müminin, gerektiğinde Allah yolunda canıyla malıyla cihad etmesinin farz olduğunu, ancak; terör, şiddet, anarşi gibi metotlarla Müslümanların işi olamayacağını, nefs-i emmaresini yenip, kâmil bir mümin olarak yaşayıp, güzel bir örneklik oluşturmak, emri maruf ve nehyi anil münker yapmak, tebliğ ve davet çalışmalarında bulunmak, insanlara muhtaç olmayarak helal kazanabileceği bir meslek sahibi olmak, bütün bunları yaparken sabır, sebat, istikamet ve doğruluktan ayrılmadan yaşamının en güzel cihad olduğunu” söylerlerdi.

O sırada yaygın bir tartışma konusu olan cuma namazı kılmama konusunda net bir şekilde cuma namazını terk etmenin caiz olmadığını beyan ettiler. Ancak namazı kıldırarak kişinin takvasına göre cami tercihi yapılabilir, derlerdi. Kendisi cuma namazlarında son derece heybetli ve celalli, kısa ve öz bir hutbe irad ederlerdi.

Müslümanın içinde yaşadığı toplumun sorunlarına kayıtsız kalamayacağını, birlikte çözümler bulunması için, toplumdan, camiden, cemaatten kopuk yaşanmaması gerektiğini, söyler: “İnsanların en ha-

yırlısı, insanlara en faydalı olandır.” hadisini zikrederlerdi.

Evliliği çok teşvik eder ve çocuklarımızı okutmamızı, meslek ve güzel ahlak sahibi olmaları için gayret etmemizi tavsiye ederlerdi. Kadınların kendilerine uygun bazı meslekler için okumaları ve çalışmaları, ticaret yapmaları caiz olsa da, kadınlar için en hayırlısının evlerinin içi olduğunu tavsiye ederlerdi.

Hocaefendi, sadece bir gönül eğitimcisi değildi. Günlük politikanın tamamen dışında olmasına rağmen, Türkiye'nin kültürel, ekonomik ve sosyal sorunlarıyla yakından ilgileniyorlardı. Bu nedenledir ki onun etrafında oluşan topluluğun içinde aydınlar ve üniversiteli-ler ağırlıklı bir yer teşkil etmişlerdi. Sohbetlerinde sık sık dile getirdikleri çözüm önerileri ve düşünceleri ile Hocaefendi çağının ilerisinde idi. Çevresini sürekli olarak toplum yararına yatırımlar yapmak için iş birliğine teşvik ediyorlardı.

Ekonomik yönden özellikle de savunma ve ağır sanayide dışa bağımlı olmamak için sanayileşmek gerektiğini dile getiriyordu. “Makinelerimizi dışarıdan almayalım, kendimiz yapalım, çıkardığımız hammaddeleri kendi memleketimizde işleyecek tesisler kuralım” diyordu. Türkiye'nin ekonomik olarak dışa bağımlılığının kültürel bağımlılığı getireceğini, bunun da batıya tutsaklık anlamına geldiğini, bu nedenle Müslümanların kalkınma için ekonomik güçlerini birleştirmelerinin bir ibadet gibi algılanmasını istiyordu. Kendisi başta Almanya olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerde incelemelerde de bulunmuşlardı.

Hocaefendi mevki, makam ve para hırsından kurtarmaya çalıştığı öğrencilerini bir yandan da Türkiye'nin yönetimine siyaset yoluyla talip olmaya yönlendiriyordu.

Ülkeye faydalı bir ilim tahsili için gerekirse yurt dışına gitmeyi tavsiye ederlerdi. (Prof. Dr. Nevzat Kor hocamız bize anlattığı hatıralarında, Çevre Mühendisliği konusunda master yapmak üzere Amerika ve Almanya'ya gitmesinde Hocaefendi'nin etkisi olduğunu anlatmıştır)

Hocaefendi siyasi, sosyal ve iktisadi alanlarda "imanlı" kadroların yer alması için çok çalışmış, geriye teşvik ve öncülüğünü yaptığı birçok eser bırakmışlardır: Vakıflar, dernekler, ticari kuruluşlar, çeşitli yayınevleri ve en önemlisi vefatında mahşeri kalabalık oluşturan sevenleri...

12 Muharrem 1397 tarihinde İskenderpaşa Camii'nde ikindi namazı sonrasında Hocaefendi'nin hadis dersinde tuttuğum bazı notlar:

Yalnız ibadetle tekâmül sağlanmaz, tek kanatla uçulmaz, ikinci kanat üzerimizdeki haklardır: Allah (c.c.) hakkı, Peygamberimiz'in (s.a.v.) hakkı (sünnetlere uymak), ehl-i beytin hakkı, mahlûkun hakkı, İslâm'ın hakkı, din kardeşinin hakkı (Hüsni zan beslemek).

Büyüklerimizin bir sözü: "Herkes yahşi ben yaman, herkes buğday ben saman."

Herkesi kendimizden üstün bileceğiz.

Allah'ın mahlûklarına şefkat ediniz.

Rıfk sahibinin evinde selamet vardır. Sertliği bırak.

Kalp temizse, dil hayır söyler.

Günahların istila ettiği vücudun azaları kötülüğe meyleder.

Önce gönlünü temizle. Beş azanın da yolu kalbe iner.

Günahın en kötüsü gıybettir. Aleyhte değil lehte konuş. Allah (c.c.) onu da iyi etsin inşallah, de. Ahlâk kitabındaki kardeşlik bahsini oku.

Din nasihattir. Oku ve dinle.

Cenab-ı Hakk'ın her an nazarındayız, günde üç yüz altmış kez kullarına rahmet nazarıyla bakar.

Yaratılış değişmez, hilkat değiştirilemez. Kişinin ahlâkını ancak Allah (c.c.) değiştirir. Bizim gücümüz yetmez.

"Allah" ve "Lâ ilâhe illâllâh" zikirlerini, manalarını düşünerek söyle.

Allah'ın (c.c.) istemediği işleri yapma.

Allah'a (c.c.) yalvar, "Bana güzel ahlâk ver, kötü ahlâktan kurtar" diye. Dünyada ve ahirette afiyet iste. "Ya Rab, beni iyi ahlâk sahibi eyle" diye mübarek gecelerde, cuma gecelerinde, berat gecesinde yalvar.

Azrail (a.s.) her kulu günde yetmiş kere yokluyor. Bugünkü sofuluğuna güvenme. Son nefesin için Allah'a (c.c.) çok yalvar.

Sekiz yüz senelik malı olup da hâlâ mal toplamaktan camiye gelmeyenler var.

Müslümanın yüzünün nuru belidir. Yaşlı kâfir kadınla Müslüman yaşlı kadın arasındaki fark, hemen görülür.

Allah'ın (c.c.) huzurunda edepli olun.

Namazda sadece kalıbını değil, kalbini de Allah'a (c.c.) ver.

Abdest alırken huzurlu ol.

İhlas şart. Allah'ı (c.c.) anmak için namaz kıl, dünyayı değil namazı muhafaza et ki, Allah da seni muhafaza etsin.

Siz Allah'ı (c.c.) zikrediniz ki, Allah (c.c.) da sizi zikretsin.

Allah'ın (c.c.) namaz için kulunu muhafazası üç şekilde olur: 1.Günahlardan korur, 2.Mihnetlerden, belalardan korur (ihlas ile kılınan namazla), 3.Namaz kılıp zekâtımızı da verdiğimiz müddetçe Allah (c.c.) bizimle beraberdir.

Namaz şefaattçidir.

Kur'an şefaattçidir.

İnşirâh suresinin meal ve tefsirini iyi okuyun.

**Hocaefendi,
"Sadakadan daha
efdali kişiye borç
vermektir. Ondan
daha efdali ise
kişiye helalinden
kazanabileceği bir
iş vermektir. Öyleyse
müteşebbis olun, iş
kurun, üretim yapın,
istihdam oluşturun,
küçük sermayelerinizi
birleştirip güçlü
şirketler kurun."**
diyordu.

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

‘Karanlık Çağ’ Kararıp Kalmaz

Yusuf YAZAR

XI. yüzyıldan itibaren Avrupa’da üniversitelerin kurulmaya başlanması, XV. yüzyılın ikinci yarısında coğrafi keşifler, dönemin denizci Avrupa ülkelerinde kazanılan özgüven, bilim ve teknolojiye gerçekleştirilen gelişmeler, dünya algısındaki farklılaşmalar, yozlaşmış ve kokuşmuş kilise yapısının güç ve kontrolünü kırma isteğinin başat roller oynamasıyla Rönesans ve Reform dönemi, tüm diğer unsurların yanı sıra zuhûr etmiştir. Özelde Kilise (ve genelde din ve dinî olan) karşıtı hümanist, akılcı-liberal düşünce, kısa sürede güç kazanarak kendisine varlık alanı bulmuştur. Bu dönem, kilisenin (genelde dinî karakterde olanın) kontrolünden bağımsızlaşmak isteyen, Avrupa merkezli modern bilim anlayışının kendisini inşa etmeye başlamış olduğu bir dönemdir.

Politik düzlemde de yansımaları olan bu hareketlerin toplamı, genel olarak kutsal¹ ya da kutsal ile kurulan irtibatı, bir özgürleşme çabası ve sürecine dönüştürür. Bu süreç, XVIII. yüzyıl aydınlanmasıyla bütün dünyayı etkisi altına alan, karşı konulamaz bir hükümler ve evirici dalgalanmayı ortaya çıkarır. Süreç içerisinde, teleskop ve mikroskop gibi teknolojik icatların yapılması, XVIII. yüzyılda İngiltere’de başlamış olan sanayi devriminin özgüven ve cüretkârlığını artırdığı gibi modern bilim anlayışını ve ilerlemeci yaklaşımları da destekler. Artık ‘bilim’ dinin yerini almış gibidir. Bir diğer ifadeyle bilim, din karşısında üst bir konum sağlamıştır. Bu sürecin başlangıcında vücut bulmuş olan insan-merkezci (âlemleri ve içindeki her şeyi yaratmış olan tek bir Tanrı-merkezci olmayan) yaklaşım, hümanizm ve rasyonalizm gibi dinî hassasiyetlerden kendisini bağımsızlaştırarak kendisini tahkim etmiş olan yeni modern bilim anlayışı artık hayatın her düzleminde etkin ve biçimlendirici role sahip bir aktör durumuna gelmiştir. Bu modern bilim anlayışı, XIX. yüzyılda pozitivizmden² de beslenmiş olarak materyalizm ve ateizm sularına yelken açmıştır. Avrupa merkezli modern bilim anlayışı, kutsal ile irtibatını kesmekte, hem gayb âlemini³ hem de vahyi bilgi kaynağını alanın dışına çıkartarak aklın sınırlarını çizmeye çalışmaktadır. Aklın sınırlarının ötesiyle ilgili olarak kendisini körleştirmesi ve böylece insanlara ve insanlığa (ve aslında meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olma bağlamında da bilimin kendisine) en büyük kötülüğü yapmıştır.

¹Bu yazı boyunca kullandığımız ‘kutsal’ kavramının, ‘köken olarak vahiy kaynaklı olan ve ondan beslenen değerler, düşünceler ve yaklaşımlar’ anlamında, ‘gelenek’ kelimesinin de kökeni sahih ve dolayısıyla aynı ve ortak olan dinlerin yansıması olan temel anlayış ve değerler toplamına ve kaynağına işaret eden bir kavram olarak kullanıldığını ifade etmek isteriz.

²Rönesans’tan itibaren Hümanizm, Rasyonalizm, Pozitivizm, Naturalizm, İndividualizm (Bireycilik) ve Darwinizm ve hatta Protestantizm (Protestanlık) gibi bir ‘izm’ olarak ifadesini bulan ve Cemil Meriç’in şöhret bulmuş deyişle ‘idrakimize giydirilmiş deli gömlekleri’ durumundaki bu düşünce sistemlerinin hemen hepsinin arka plânında etkin bir motif olarak ‘sekülerleşme’ hep yer almıştır.

³Duyularla görülüp anlaşılamayan ve akılla kavranabilir olanın ötesini oluşturan âlem.

Dolayısıyla, Schuon'un ifadele-riyle düşünecek olursak, böcek-leri ve atomları sayan ama yara-tıcı Tanrı'dan bîhaber olan, buna rağmen her şeyi bilme iddiasındaki bir bilime (modern bilime) hayran olmak için bir sebep yoktur. Çünkü vahiy kaynaklı geleneklerle irtibatı-nı sürdürenler için, bu durum nere-deyse kendini inkâr anlamına gelir. Kaynağı kutsal olan bir gelenekle irtibatlı olanların nezdinde modern bilim, varlık hiyerarşisini reddet-miş olan bir anlayış içerisinde-dir.

Kötülüğün dünyada giderek daha da baskın bir biçimde her yerde ve her alanda hükmünü yürütü-yor hâle gelişi, Rene Guenon'un Hint kültüründen alarak kullandığı "Kali Yuga" (Karanlık Çağ) kavra-mını akla getirir. Guenona'a göre bu Karanlık Çağ başlayalı yüzyıllar ol-muştur. Bu çağ, modern bilim anla-yışının ve ona destek verecek olan hümanizm gibi insan-merkezci bir düşünce akımının zuhur edip, güç toplamaya başladığı Rönesans yıl-larını (XV. yüzyıl) işaret etmekte-dir.

Tüm coğrafyalarda toplumlar, de-receleri farklı olsa da belli ölçüde Batılılaşmış bir evrededir. Bugünün insanı, evrensel insanî kavramların içinin büyük ölçüde boşaltıldığı ve hakikatinden koparıldığı bir hâli yaşamaktadır. Kötülüklerin yaygın-laşması sebebiyle giderek daha da yoğunlaştığı izlenimi veren karan-lık; kuşkusuz bir taraftan da içinde bulunan aydınlığı besliyor. Aydın-lık, ancak doğuş şartları oluştuğun-da zuhur eder. Doğuş şartları ise öncelikle, insanın ve insanımızın hangi nitelikleri kazanabilmiş ol-duğuyla ilişkilidir. Herkesin beslen-mesi arzu edilen kavrayış ve sezgi kaynağından, seçkin olanlarımızın bile kana kana içemediğini ya da içebilir olamadığını görmekte zor değildir. İslâm kimliğini benimse-diği varsayılan seçkin topluluklar dahi hâkim modern paradigmanın

öngördüğü ve teşvik ettiği nicelik yarıştırmalarının dışında kalma iradesini göstermekte zorlandığını söylemek kehanet olmaz. Dolayı-sıyla, nitelik yönünde ilerleyişimiz ancak bocalayışlar ve kopukluklar-la mâluldür.

Rene Guenon (1886-1951) ve Frithjof Schuon (1907-1998) ön-cülüğünde başlamış olan gelenekçi (tradisyonalist/perennialist) hare-ke, Avrupa merkezli olarak zuhur etmiş Kutsal karşıtı çıkışların ve hareketlerin tümünü, tarihsel de-rinliği içinde ve köklü bir biçimde keskin- eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Bu hareket, din-lerin ortak kökenini ve mesajların ortak temellerini vurgulayarak, bü-tünlükçü ve berrak bir perspektif geliştirmiştir. Hem İslâm coğrafya-sında hem Batıda gelişen bu pers-pektif ve duruş -paralellik arz eden bütünlükçü bakış açılarına sahip yerel sesler- neredeyse eş zaman-lı olarak kendi bölgelerinde yankı-lanır olmuştur. Bu sayede modern bilimin bizzat kendisi değilse de ona rota çizip tarzını belirleyen fel-sefenin, tam bir değerlendirilmesi-ni yapıp etkisini kırmak mümkün olmuştur. Günün sonunda bu he-saplaşmanın en açık ve keskin bir tarzda yapılmış olması ise, kendi-sini kutsal ile ya da kutsal kaynaklı bir gelenekle irtibatlandıran kesim-lerde doğal olarak belli bir özgüven ve yükseliş sağlamıştır.

Sergiledikleri özgün yaklaşımla Guenon ve Schuon, kendileri kadar birikimli Müslüman kimliği-ni benimsemiş batılılar arasından olduğu gibi farklı otantik kültürler içinde de dikkat çekmişlerdir. Yine bu isimler, farklı inanç temelli kül-türlerin kadîm zamanlardaki esas-ları ve tezahürlerini değerlendire-bilecek vukûfiyete sahip Batılı ve Asyalı birçok başka önemli ismin de kendileriyle aynı mecra içeri-sinde çalışmalarına ufuk açmıştır-lar. Guenon ve Schuon'un yanı sıra

Tüm coğrafyalarda toplumlar, dereceleri farklı olsa da belli ölçüde Batılılaşmış bir evrededir. Bugünün insanı, evrensel insanî kavramların içinin büyük ölçüde boşaltıldığı ve hakikatinden koparıldığı bir hâli yaşamaktadır.

***Vahşi Batı'da
(özellikle Avrupa'da),
net bir şekilde vahye
karşı cephe almış
modern 'kitapsız'
kültürün bilim
anlayışı, her alanda
hoyratça sürerken,
gönül çoraklaştıran
etkileri üzerine
durulmuştur.***

Martin Lings ve Titus Burckhardt gibi isimlerle özdeşleşmiş gelenekçilik, (perennializm olarak isimlendirilen bu ekol) tarzı, yöntemi, üslûbu ve perspektifiyle modern bilim anlayışı ve kültürünü her açısıyla değerlendirip, yapılan meydan okuyucu iddia ve tespitlere çepeçevre ve kapsamlı cevaplar içeren eserler ortaya koymuşlardır. Aslında birçok coğrafyada, tepkisini kendi entelektüel birikimi içerisinde ortaya koyan isimler de olmuştur. Türkiye'nin yanı sıra Pakistan, Malezya, Mısır ve İran gibi birçok ülkede zuhûr ederek dikkatleri haklı olarak üzerlerine toplamış isimler, kendi şartları içerisinde özgün ve bütüncül bir bakış geliştirmeye çalışarak geleneksel yaklaşımın yeniden inşası için çaba göstermişlerdir. Aynı zamanda modern Batı kültürü ve bu kültürün bir parçası olarak modern bilim anlayışı karşısında direnci besleyen bir duruş geliştirmişlerdir. Guenon çizgisindeki gelenekçi ekol ve diğer mahalli kalmış görünen ama bütüncül bir perspektif sunan mütefekkirler, İslâmî duyarlılığa sahip kadîm bakış açısına dikkat çekerek kendi inanç ve kökleriyle irtibatlı kesimlerde direnişçi bir duruşun ve özgüven yükselişinin sağlanmasına vesile olmuşlardır.

Bu arada, kutsalın dünyasına karşı yüzyıllardır ısrarla sürdürülmekte olan dışlayıcı tavır ve saldırı karşısında, tabiatları gereği kendilerini ön plânda tutmadan geleneğin has ve halis dokusunu, kendi yapıları içerisinde yaşatma gayretindeki hikmet ve kemâl arayışındaki ocaklar, gerçekleştirmiş oldukları önemli ve derinlikli katkı ile özellikle zikredilmeye değerdir. Yalnızca büyük metropollerde değil, insanların yaşadığı birçok merkezde bulunmayı bir şekilde gerçekleştiren bu iddiasız ve mütevazı muhabbet odakları, modern bilimin estirdiği en fırtınalı havalarda

da bile güvenli limanlar oluşturarak geçmişten bu yana hakikatin sırrını muhafaza ederek görevlerini ifa etmişlerdir. Nitekim, Schuon ve Lings gibi Guenon çizgisindeki gelenekçi Müslüman düşünürlerden bazıları, kendilerini Kuzey Afrika'da bulunan bir Şâzelî dergâhı ile irtibatlandırarak hikmete çok daha yakın ve modern Batı'dan esen kutsal karşıtı kavurucu rüzgârlara karşı çok daha donanımlı hissetmişlerdir.⁴

Vahşi Batı'da (özellikle Avrupa'da), net bir şekilde vahye karşı cephe almış modern 'kitapsız' kültürün bilim anlayışı, her alanda hoyratça sürerken, gönül çoraklaştıran etkileri üzerine durulmuştur. Ve hasbî bir biçimde inisiyatif alan hikmet ocakları, gelenekten beslenen bir muhabbet ile tanık oldukları umutsuzluğu kırmaya gayret etmişlerdir.

Daha önce sömürgecilik döneminde yüzyıllar boyunca büyük bir fırsat arayışıyla sömürge ülkeleri yönünde gerçekleşmiş olan göç dalgası, ikinci dünya savaşı sonrasında bu kez tersi yönde, onlarca sömürge ülkesinden Avrupalı sömürgeci ülkelere doğru gerçekleşmiştir. Sözüne ettiğimiz muhabbet ocakları, bu kitlesel göç olayının Avrupa kentlerinde de zuhûr etmesini kendilerine ihsan edilmiş bir fırsat olarak görüp, değerlendirmiş olduklarını da belirtmek yerinde olur.

Ana ilkeleriyle 'güzel ahlâk'ı edinmeyi, şüpheli olandan kaçınmayı ve hayatın ilim, edep, takva ile süslenmesini hedefleyerek ibadetten ya da başarılı herhangi bir şeyden nefsin kendisine pay çıkarmasını engelleyici bir dikkat içinde 'büyük savaş'ta kaybetmemeye azmetmenin gayretiyle, hakikat ile yaşamayı seçişin bir yolu olarak 'tasavvuf'⁵, esas itibarıyla İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren gidilen yolun zaman içerisinde kazanmış olduğu bir isimdir. Kemâl ve muhabbet ocakları derken kastettiği-

Tarzının temizliği ve ışıltılı oluşunu, şahsiyetinin en önemli özelliklerinden biri olarak görebiliriz.

miz, kemâl sahibi bir rehberin öncülüğünde, tasavvufun hakikatini hâl olarak yansıtmaya gayreti ve titizliğini taşıyan adreslerdir.

Bu minvalde, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi, Karanlık Çağın güvensizliği ve birbirine dair şahadet etmeyişi tavan yapmış olduğu bu ahir dönemde, rehber ve merkez isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Görünmeyen Üniversite⁶ müellifi Ersin Gürdoğan'ın ifadesiyle "susulur gibi konuşulduğu, konuşulur gibi susulduğu" bu odak-adreslerde yolun mirasının tevarüs etmiş olduğu isimlerdendir hocaefendi. Kendisi, devraldığı emanetin yüklemiş olduğu sorumluluğa gereğince el vermiş, gönül tutup gönül onarmış olmakla birlikte sonradan gelenler için hatırlatıcı, derin izler bırakmıştır. Hocaefendi hakkında tabi ki söylenecek çok şey var fakat bunları bu yazı bağlamında kalarak ifade etme gayretinde olacağız.

Tasavvufun hakikatiyle var olduğunu (bugün de olabileceğini) ve gök kubbenin altının boş bırakılmadığı hissini, temiz bir yüz, temiz bir dil ve temiz bir gönül sahibi olarak çevresine tattırdığına, binlerce minnetin tanık olduğu bir öncüdür Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi. O, modern Batı düşüncesinin her formunda ama özellikle 'modern bilim anlayışı' formunda kutsala ve kutsal kaynaklı geleneklere, her alanda tam cephe bir saldırının sürmekte olduğunu, Karanlık Çağ'da

yaşanıldığının ve bu saldırıyı canlı ve cüretkâr kılan atmosferin farkındaydı. Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi, kutsal olana savaş açmış zamanın ruhuna karşı, kendi tarzı ve üslûbu içerisinde "Haktan gelen şerbeti" amasız ve fakatsız bir rıza içinde, rindane bir meydan okuyucu olarak tavrını hep korumuştur. 'Kendi tarzı ve üslûbu' derken -can emanetini taşıdığı sürece- rehberlik edişinde, yolun geleneksel ve saf halinden uzaklaşmadığını, öncekilerin ayak izlerini kollamayı esas aldığını görmenin zor olmadığını sanıyoruz. Tarzının temizliği ve ışıltılı oluşunu, şahsiyetinin en önemli özelliklerinden biri olarak görebiliriz. Tarz ve üslûpta geleneksel olanı muhafaza ile yolun temizliğini koruyucu bir sır gibi taşımaktadır. Yine geleneksel olanı muhafaza dikkati sanki şöyle bir mesaj içeriyordu: Bu hususî yolun ruhu ürkek bir kuş gibidir; yeni tarz ve tutumlar bu kuşu ürkütebilir, aslını uçurabilir ve geriye tasavvufun sadece ismi kalabilir. Merhum Hocaefendi, temsilcisi olduğu silsileden tevarüs etmiş usûllere bağlı kalarak, her muhatap olduğu kişiye ve çevresine, yaratılış amacını ve insanın yaratılıştan 'eşref-i mahlûkat' sıfatını hatırlatmıştır. Ayrıca sahip olduğu hikmeti, kalben hissettiren bakışı ve duruşuyla, bu Karanlık Çağ'ın seherinin mümkün olduğu umudunu aşılardan olmuştur.

⁴ Martin Lings, Yirminci Yüzyılda Bir Veli isimli eseriyle o günlerde bu dergâha vaziyet eden Ahmed el-Alevî'yi, öğretisini ve kendi arayışını anlatır.

⁵ Tasavvuf üzerine yazılmış sayısız kitapta birbirinden az ya da çok farklı birçok yorum ve tanım bulunabilir. Burada vurgulamakta yarar gördüğümüz bir şey olarak onun, İslâm toplumunun ana yapısından ayrı ya da onun içinde ayırtedilen bir yapı oluşturmayı amaçlamış bir hareket olmadığını söyleyebiliriz. Hakikatinden daha çok isminin var olduğu günümüzdeki yapılanmalara bakarak bir değerlendirme yaparsak bir başka yanlış olacaktır.

⁶ İlk yayınlandığı günden itibaren konuyla ilgili bir klasik haline gelmiş olan çalışmasıyla Ersin Gürdoğan bu yolun üslûp ve tarzının doğru görülüp anlaşılmasına değerli bir katkı yapmıştır. Görünmeyen Üniversite, Ersin Gürdoğan, İz Yayıncılık.

Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi

Ferman KARAÇAM

SUS

*"Pamuktan yapılmış sıradağlar gibiydi
Bir özgürlük sancağı vardı beyaz ellerinde
Süleymaniye ikindisi, sessizlik
Beline yüzlerce kez dolanmış harlı bir urgan
Bedenimde gelip son bulan
Parmakları öteden çağıran platin ışıklı bir yelpaze
Kucağı sonsuz bir rüya
Kucağında gün huzmelerinden damlayan bir aydınlık
Ve göğsümde bir mahşer
Göğsümde bir kıyamet
Topuzlar, balyozlar, gürzlerle döven pamuk darbeler
Kaburgalarımın altından göz kapaklarıma yayılan ıslak lahuti bir ses
Sus sus sus ..."
Kasım, 1980 Erzurum.*

Not defterime düştüğüm satırlar bu kadar... Bunların dışında yıllarca ne bir harf ne de bir kelime yazmışım, ta ki bir ay kadar önce *İnsicam* dergisi genel yayın yönetmeni, Mustafa Özel Bey beni arayıp, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin vefat yıldönümü için bir yazı kaleme almamı rica edinceye kadar. Bu isteği kabul ettikten sonra araştırmaya başladım. Gördüm ki Hocaefendi birçok insan tarafından hatırlanmış, hakkında birçok şey yazılmış. Onlarca makale, hatırat, biyografi ve belgesel. Hepsisi de son derece kıymetli yalnız bir şey fark ettim. Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin eserleri çok fazla insan ve kurum için ilham verici olup yeni hizmetlerin doğmasına vesile olurken bunların detaylarına pek inilmemiş. Oysa benim de bizzat yaşayarak tanık olduğum, hatta bir kısmının içinde olduğum bu hizmet ve eserler hep onun bir işareti, teşviki ve en önemlisi de hayali veya emeği ile ortaya çıkmıştır. Peki, bu hayalin veya emeğin sahibi olan Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi kimdir? O, esas itibarı ile Allah'ın emir ve yasaklarına, Hz. Peygamber'in yapıp-ettiklerine harfiyen uyarak, insanları da bunlara uymaya davet ederek seksen üç yıl hayat sürmüş ve üstad Sezai Karakoç'un tarif ettiği gibi, bir mümin olarak iki dünyayı bir arada yaşamıştır. Haliyle bu düsturda olan ve yaşayan bir şahsiyetin ölümü sonrasında da en az ömürleri kadar bir bereket oluyor. Ne yazık ki ben, dünya gözüyle onu göremedim, ona dokunamadım, onunla konuşamadım, ondan nasiplenemedim...

1980 Kenan Evren darbesinde Erzurum'da öğrenciydim ve birkaç yıldan beri *Vahdet* adında bir dergi çıkarıyorduk. Darbe olunca dergimiz kapatıldı, yazı işleri müdürümüz rahmetli Ahmet Kara hapse atıldı, dergi sahibi Fuat Sağıroğlu çok sıkıntılar yaşadı, yayın yönetmeni ben ve diğer arkadaşlarımız -rahmetli Kinyas Tanı, Cevdet Bulut- hepimiz takibata uğradık ve kaçak olduk. Aradan tam bir ay geçmişti, yavaş yavaş başımızı bulduğumuz deliklerden çıkarmaya çalışıyorduk ki, 14 Kasım 1980'de İstanbul'da kendi cemaatinin çokluğu ile Türkiye'yi sallayan büyük bir zatin cenazesi oldu. Adını hayal meyal duymuş gibiydim. Gazetelerde fotoğrafını gördüğümde: "Evet o! Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi." dedim.

Bir süre sonra okuldan mezun olup, askerliğimi de tamamladım. 1985 yılının mayıs ayında, İstanbul Fatih'te, *Vefa* yayıncılıkta işe başladım. *İlim ve Sanat* dergisinde muhabirlik sonra yayın yönetmenliği, ardından Gül Çocuk dergisinin kurucu ve yayın yönetmenliğini yaptım. Ve sonrasında *İslâm, İlim ve Sanat, Kadın ve Aile, Gül Çocuk* gibi dergilerin yayınından sorumlu oldum. O zamanlar dergilerin başyazıları arasında, Ankara İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olan ve sonraları Hocaefendi'nin hizmetlerini Türkiye sınırları dışına taşıyan, merhum Şehit Mahmut Esad Coşan Hoca da vardı. Ankara'dan gelip yayın toplantılarımıza katılıyordu.

Fakat, vefatının üzerinden beş yıl geçmesine rağmen hem dergilerde hem de Hak Yol Vakfı'nda, Seha kitabevinde ve çalıştığımız bütün ortamlarda Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin adı, hizmetleri, eserleri, iyilikleri, merhameti ve mütevazılığı konuşuluyordu. İslâm Dergisi başta olmak üzere diğer dergiler de Hocaefendi'nin işareti ile kurulmuştu.

Başta Yıldız Teknik Üniversitesi

olmak üzere, İstanbul Teknik Üniversitesi ve diğer üniversitelerden mezun olup yetişen öğrencilerin hepsi çeşitli kurum ve kuruluşlarda harıl harıl hizmet veriyorlardı. Bunların arasında Necmettin Erbakan hocanın Almanya'daki bilimsel çalışmaları ile TOBB'deki bilimsel ve teknik çalışmaları yine sanayi alanında Türkiye'de ilk olan gümüş motor hizmetini sayabiliriz. Bunlarla birlikte siyasette başbakanlığa kadar yükselerek, medeniyetimizin son temsilcisi Osmanlı'dan sonra, "ümme" anlayışını Türkiye ve dünya Müslümanlarına güçlü bir şekilde algılatan, Erbakan öncülüğüyle yetiştirilen Recep Tayyip Erdoğan'ın yirmi yıllık iktidarının ve devrim niteliğinde onlarca hizmetinin arkasında Kotku Hocaefendi yaşamaya devam ediyordur. Ayrıca devlet adamı olarak iktidar olduğu süreçte, kendi deyimi ile "Türkiye'ye yüz elli yıl atlatan" Başbakan ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Turgut Özal, vaaz ve irşadlarıyla büyük hizmetlere imza atmış, şu anda Türkiye'nin savunma sanayisindeki yükünün hafifletmiş bir bilim insanına baba olan Cevat Akşit, eğitimci, devlet adamı, akademisyen, hizmet adamı Raşit Küçük, din, bilim ve devlet adamları: Lütfi Doğan, Fehim Adak, Mazhar Özman, Nihat Ongun, Cafer Tatlıal, Yaşar Karayel, Ali Oğuz, ayrıca Devlet Planlama Teşkilatında (DPT) onlarca hizmete imza atan, devlet adamı, teknokrat, siyasetçi Recai Kutun, merhum Muammer Dolmacı, Halit İlhan, Cevat Ayhan, Kemal Unakıtan ve yıllardan beridir Konya'nın eğitim ve yardımlaşma hizmetlerini omuzlayan Mehmet İncili ve birçok önemli şahsiyetin kendilerini inşa etmelerinin ve hizmette bulunmalarının arka planında Hocaefendi'nin katkısı büyüktür.

Yine Merhum şair Sedat Yenigün, ilim ve iş insanları: Mustafa Köseoğlu, Mehmet Bilge, Mehmet Akkuş, A. Turan Arslan, Ali Rıza Temel,

Bekir Sobacı, Rifat Tandoğan, Kazım Bilge... Dergilerde hasbelkader içinde bulunarak yakından tanıdığım ve 28 Şubat zorbalığının ve baskılarının hemen hemen tek başına ödünsüz direnişini sergileyen Kanal 7 grubunun yönetiminde bulunan iş insanı, iletişimci, yönetici Zeke-riya Karaman, yönetici, şair, Mustafa Çelik, iletişimci, bürokrat, 2005-2009 yıllarında RTÜK başkanlığı yapmış olan Zahit Akman, iş insanı, iletişimci, İsmail Karahan... Ve grubun diğer mecraları olan: Ülke TV, Radyo 7, Haber 7.com, Yasemin.com, İzle 7 ve Kanal 7 Avrupa gibi büyük bir medya grubu.

Yine dergilerin, yayınevinin ve vakfın yayın, yönetim ve teknik kadrolarından tanıdığım: Abdullah Eren, İrfan Gündüz, Ersin Nazif Gürdoğan, Yusuf Yazar, Osman Sarı, Mehmet Emre, Selçuk Yurtseven, Mustafa Karataş, Hasan Aycın, Tahir Yaren, İsmail Kılıçoğlu, A. Emre Bilgili, Kemal Kahraman, Özkul Eren, Yılmaz Bayat, Hasan Hüseyin Ceylan, M. Hilmi Güler, H. Ahmet Özdemir, Hüseyin Karakaya, Fahrettin Koca, Mahmut Akbal, Osman Acun, Engin Yılmaz, M. Bahadır Güven, Celil Güngör, Veli Kara, Tahsin Kahraman, merhum Akif Emre, İbrahim Altan, M. Ahmet Varol, Mehmet Sarı, Mevlut Koca, Necati Sungur, Zülfikar Güngör, Yusuf Atalay, Kemal Kapitaner, merhum H. Volkan Cengiz, Coşkun Yılmaz, Hasan Durmuş, M. Ali Cantürk, Mustafa Sancar, Recep Koçak, Serdar Yakar, Sebahattin Kara... Başbağlar katliamında şehit düşen merhum Ali Taşdelen ve daha isimlerini yazamadığım işlerinde başarılı birçok insan ya direkt olarak Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin rahle-i tedrisinden geçmiş veya onun riyasetiyle hayat bulmuş kurum ve kuruluşlarda önemli hizmetler yapmış ve yapmaya devam ediyorlardır. Bu kadar çok ismi zikretmenin tek sebebi şudur: Hocaefendi'nin en çok değer verdiği eser, insandır. Bundan dolayı; dini ilim-

1980 Kenan Evren darbesinde Erzurum'da öğrenciydim ve birkaç yıldan beri Vahdet adında bir dergi çıkarıyorduk. Darbe olunca dergimiz kapatıldı, yazı işleri müdürümüz rahmetli Ahmet Kara hapse atıldı, dergi sahibi Fuat Sağıroğlu çok sıkıntılar yaşadı, yayın yönetmeni ben ve diğer arkadaşlarımız -rahmetli Kınas Tanı, Cevdet Bulut- hepimiz takibata uğradık ve kaçak olduk.

lerden ekonomiye, iletişimden eğitim-öğretime, iş hayatından sanat ve edebiyata, yardım kuruluşlarından siyasete, vakıf derneklerden bilim ve kültüre kadar her alanda pek çok değerli insan yetiştirmiştir. Bu sebeple Nazif Gürdoğan Ağabey, çok haklı olarak onun için: "Görünmeyen Üniversite" demiş ve bu isimle kitabını yayınlamıştır.

Hocaefendi'nin hayatına değinecek olursak eğer, kendisi Kafkas kökenli İbrahim Efendi'nin 1897 yılında Bursa'da dünyaya gelen oğlu Mehmed Zahid Efendi, annesi Sabire Hanımı daha üç yaşında iken kaybetmiştir. Henüz on yedi yaşında genç bir öğrenci olduğu sırada ise, Bursa Sanat Mektebini yarıda bırakarak Suriye cephesinde savaşa katılmış, altı yıl süren askerliği sonucunda Osmanlı devleti Suriye'den çekilince kendisi büyük meşakkatlerle İstanbul'a gelmiştir. Burada askerliğinin geri kalan kısmını yazıcı olarak tamamlayıp, sonrasında İstanbul Cağaloğlu'nda bulunan Gümüşhânevi Tekkesi'nde Şeyh Ömer Ziyâeddin Efendi'ye intisap etmiştir. Bir gün hocasının kendisini "Hafız Mehmed" diye çağırmasından hareketle, "Hocam benim hafız olmamı ister." diye düşünüp bir yandan da hafızlığa başlamıştır. Hocasının vefatı üzerine Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'nin yanında eğitimini yürüterek hafızlığını tamamlamıştır. Yine hocası Feyzi Efendi'nin isteği üzerine bazı köy ve kasabalarda ayrıca Fatih, Aya-sofya, Beyazıt Camii ve medreselelerinde hizmette bulunmuştur. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması üzerine Bursa'ya dönmüş sonrasında ise İstanbul'un çeşitli cami ve mescitlerinde görev yapmıştır. 1958 yılında ise tayin edildiği Fatih İskenderpaşa Camii'nde göreve başlamış ve seksen üç yaşında vefat etmiştir.

Hocaefendi'nin hayatını kısının kısası olarak ele aldım, zira onun hayatı ciltlerce sürecek bir çile, hizmet ve alın teriyle doludur. Hocaefendi'nin yaşadığı dönemde bizzat

şahit olduğu gibi Türkiye rayından çıkarılmış bir tren gibi uçuruma doğru sürükleniyordu, ömrünü bu hatayı düzeltecek insanları yetiştirmeye ve bu kurumları oluşturmaya adanmıştı. Türkiye'de ilk kez bir motor üretilmesine ve yukarıda ifade ettiklerimden başka Milsan gibi, Vefa yayıncılık gibi, Asfa, Akra gibi birçok kurumun kurulmasına öncülük etmiştir. Hizmetleri Türkiye'yi kuzeyden güneye, doğudan batıya kuşattığı gibi; yetiştirdiği bilim, ilim ve eğitim insanları ise yardım kuruluşları vasıtasıyla Afrika'dan Ortadoğu'ya, Amerika'dan, Avustralya'ya, Avrupa'dan Balkanlar'a kadar dünyanın birçok yerine ulaştı ve ulaşmaya devam ediyor.

Bizâtihi kendisinin dünya ve dünya nimetleri ile olan irtibatı ise bir serçe parmağı ucunun irtibatı kadardır. Bunun bir örneğini Raşit Küçük Hoca ile yaptığım bir konuşmada ondan dinlemiştim. Raşit Hoca şöyle anlatmıştı: "Hocaefendi'nin imamlık yaptığı İskenderpaşa Camii'sinde onun hizmetlerine bakıyor, onunla ilgileniyordum. Bir gün Hocaefendi'yi birisi ziyarete geldi, kendisinin iş adamı olduğunu söyledi, bir müddet oturup el öpüp işlerinden bahsetti. Sonra, çantasından, içinde epeyce bir miktar para olduğu belli olan bir zarf çıkardı ve bunun ihtiyaç sahiplerine verilmesini rica etti. Hocaefendi zarfı eline almadı, oturduğu kilimin ucunu işaret etti, 'şu kilimi kaldır, onun altına koy evladım' dedi ve adam zarfı oraya koyup, vedalaşıp gitti. Ben, bu olup biteni görüyordum, sesimi çıkarmadan gelip giden misafirlere ve Hocaefendi'ye hizmetlerimi sürdürüyordum. Aradan birkaç saat geçmişti, her hallerinden çok üzgün ve bitkin oldukları anlaşılan iki kişi geldi, yanlış hatırlamıyorsam Tokat'tan geldiklerini söylediler. Kendilerini tanıttıktan sonra biri dedi ki, 'Efendim ben bu şahsın komşusuyum, bir süre önce komşumun evi, içindeki eşyaları ile birlikte tamamen yandı, ev halkı

canlarını zor kurtardı. Şimdi bu evi yeniden yapmak istiyoruz, yardımınıza ihtiyacımız var.' Hocaefendi evi yanan şahsı da dinleyip, tasdik ettirdikten sonra sessizce başını önüne eğdi ve beş on saniye öylece durdu, ardından önünde bağdaş oturan kişilerden evi yanana kilimin altındaki zarfı işaret ederek, 'şunun altında bir zarf olacak, onu alın ve ihtiyacınızı görün evladım,' dedi. Orada kaç para vardı? Ne baktı ne saydı ne de dokundu. O zarf birilerinden geldi, başka birilerine gitti." şeklinde anlatmıştı.

Bu durum Kotku Hocaefendi'nin dünya ile bağının sadece uzaktan bir işaretlemekten ibaret olduğunu, bu sebeple de insanı ve ülkesinin tarihini yoğururken zühd ve takva ehli kâmil bir mümin olarak gayrette bulunduğunu göstermektedir. Hayatı boyunca bıkmadan, yorulmadan öğrendiği Kur'ân ilmini ve Peygamber Efendimiz' in hayatını insanlara sevgiyle, muhabbetle, nazik bir üslupla, incitmeden, hikmetle ve aşkla anlatmıştır. Öğrenmek ve öğretmek aşkı, onun için hem bir yaşama biçimi hem de bir hayat tarzı olmuştur. Bu düstûrla ülkemizin kalkınmasında ve yükselmesinde, emeği geçen ve hâlâ geçmekte olan on binlerce insan yetiştirmiştir. Bu emek ve gayretini sadece kendi bulunduğu camia ile sınırlandırmamış, ulaşabildiği bütün kesimlerin ihtiyaçlarına yardımcı olmayı istemiştir. Hakkı ve hakikati söylediği için de bu emekleri her alanda sonuca ulaştırmıştır. Bulunduğu her ortamı sevgi ve aşk medeniyetinin boyasıyla boyayarak yaşamayı şiar edinmiştir. Bu sebepledir ki, her kesimden insanın saygınlığını kazanmıştır. Bunun bir örneğine de bizzat ben şahit olmuştum. 1980'lerde *Güneş* gazetesi çıkıyordu. Gazetenin yayın yönetmeni İsmail Cem İpekçi Bey'di. Kendisiyle İlim ve Sanat dergisinde çalıştığım sırada tanışmıştım. İsmail bey, *Güneş* gazetesinin Laleli'de bulunan bürosunda çalışırdı, ben de

zaman zaman yolumu o tarafa düşürür, kendisine uğrar, selam verir çayını içerdim. Bir zaman sonra dikkat ettim ki her seferinde İsmail Bey beni dış kapıya kadar uğurluyor. Bunu fark edince çok utandım zira Cem İpekçi benden yaşça epeyce büyüktü. Bir gün dayanamayıp, "Ağabey, siz eğer her geldiğimde böyle zahmet edip beni kapıya kadar geçirecekseniz, ben artık gelmeyeyim." dedim. Elini omzuma attı, gülümsedi ve şöyle dedi: "Bak genç adam, bu saygım senin için değil, bir gün havaalanında vip salonunda senin rahmetli hocan Mehmed Zahid Hoca ile karşılaştık ve sohbet ettik. Hocanın o kısa sohbeti beni çok etkiledi, hiç unutamadım. Sana olan bu saygım ondandır, sen üzerine alınma, gelip gitmeye devam et." demişti. Sosyal Demokrat camianın önde gelen isimlerinden hem başkanlık hem parti başkanlığı yapmış hem de Türkiye'nin geri kalmışlığına iki ciltlik kitabı ile önemli notlar düşmüş olan biri, Hocaefendi'nin sadece birkaç dakikalık konuşmasıyla, beni her seferinde dış kapıya kadar uğurlayacak denli etkilenmiş olması ve bunu Hocaefendi'nin vefatından yıllar sonra yapıyor olması, sizce de manidar değil mi?

Eserleri ve hizmetleri ile seksen üç yıl sonra hâlâ ülkesine ve insanlığa hizmet etmeyi sürdüren ve bu sadaka-i cariyeye sayısı her geçen gün katlanarak çoğalan Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi, onun gibi hizmet ehli merhum büyüklerimizi saygıyla, minnetle ve hürmetle anıyorum.

Kendisini anlatmaktan fersah fersah uzak kalan bu biçare satırlarımla -başlangıçtaki şiirimizin son satırlarıyla- yazımı noktalıyorum:

...
Ve göğsümde bir mahşer
Göğsümde bir kıyamet
Topuzlar, balyozlar, gürzlerle
döven pamuk darbeler
Kaburgalarımın altından göz kapaklarıma yayılan ıslak lahuti bir ses
Sus sus sus...

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

Hocaefendi'nin yaşadığı dönemde bizzat şahit olduğu gibi Türkiye rayından çıkarılmış bir tren gibi uçuruma doğru sürükleniyordu, ömrünü bu hatayı düzelterek insanları yetiştirmeye ve bu kurumları oluşturmaya adadı.

Yaşadığı Çağa Damga Vuran Bir Sûfi: Mehmed Zahid Kotku (Rha)

Müzekkir KIZILKAYA

Dr. Öğretim Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa
Üni. İslami İlimler Fak.

Mehmed Zâhid Kotku, yirminci asrın başlarından son çeyreğine kadar yaşamış, Osmanlı'nın son anlarına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk günlerine yakından şahit olmuş bir kişi olarak süreci iyi tanımış, son dönemde yetişmiş bir İslâm âlimi ve mutasavvıftır. Yaşadığı dönemde ülkemizin siyasî hayatını etkilemiş bir âlim ve şeyh olarak, Müslümanlar kadar, İslâmî kesim dışındaki çevrelerin de dikkatini üzerine çekmiş bir isimdir. Şu kadar var ki, Kotku, doğrudan veya dolaylı olarak siyasetin içinde olmamasına rağmen siyaseti de etkilemiş bir şahsiyettir.

Mehmed Zahid Kotku'nun Siyasî Hayata Dair Düşünceleri ve Türk Siyasî Hayatına Tesirleri

Kotku, siyasî görüşlerini yazarken bir reddiye veya bir müdafaa olarak ele almamış, sohbetlerinde işlediği konulardaki olaylardan hareketle görüşlerini sunmuştur. Bu nedenle görüşleri, konu bütünlüğü arz etmez. Kitaplarında değişik yerlerde, değişik konuları ele alırken görüşlerini beyan etmiştir. Genel olarak siyasî kavramları, "Halifelik" hariç içerik olarak ele almamıştır. Üzerinde durduğu şahsı veya konuyu incelerken savunma veya tenkit olarak ele almaz, eleştirilecek yerleri tenkit eder, takdire şayan olan durumlarda ise beğendiğini, kabul ettiğini ifade etmekten kaçınmaz¹. Örnek olarak Osmanlı Sultanlarına getirdiği tenkit:

Hâlbuki asıl hilâfet ulemâ-i kirâmın hakkıdır. Halife olup da saltanat sarayında oturup çalım satmak, "Ben de halife-i müslimînim!" diye övünmek, herhalde doğru bir şey değildir. Halife-i müslimînim der, öte tarafta Avrupa'nın kanunlarını alır, giyim tarzını alır; süs, saltanat ve israfa boğulan koca koca sarayları yaptırır. İçinde de enva-i çeşit günahlarla; nadide, güzel, kibar saray hanımları, cariyeleri, hizmetkârları... Acaba bunların hangisi halifeye ve hilâfete yakışır? Halife demek, Peygamber'in eşyasına sahip olmak demek değildir. Belki onun yaşayış ve harekâtını benimsemek ve sonra da buyurduğu sünnet yolundan ayrılmamaktır².

Kotku'ya göre, "Halife demek, peygamberin eşyasına sahip olmak demek değildir. Belki onun yaşayış ve harekâtını benimsemek ve sonra da buyurduğu sünnet yolundan ayrılmamaktır³." Osmanlı halifelerini ve halife olduğunu iddia edenlerin, lüks ve keyfi olarak nefsanî arzuları yaşamalarını dola-

¹ Say, Mehmed Zahid Kotku ve Tasavvuf, ss. 137-150.

² Kotku, Cennet Yolları (Hadislerle İlim), Seha Neşriyat, İstanbul 1994, ss. 223-225.

yısıyla hayatlarını eleştirir. Avrupalı hayata duydukları özentiden, Avrupalılara benzemek için Avrupa'dan ithal edilen yaşam tarzını, kanunları, mimariyi, süs ve saltanatı, yapılan sarayları tasvip etmez. Eğer Osmanlı halifeleri, Osman Bey'in nasihatlarına uysalardı, Osmanlı devletinin ömrü daha uzun olurdu. Padişahların bazı davranışlarının halifeye yakışmayan davranışlar olduğu görüşünü öne sürer⁴. Kotku'ya göre gerçek manada "Hilafet", dört halife döneminde olmuştur. Sonraki dönemler saltanat dönemi olmuştur. Dört halife dönemindeki hilafeti "Hilafet-i Hakiki" olarak değerlendirirken; Emevîler, Abbasiler ve Osmanlılar dönemindeki hilafeti ise Hilafet-i Hakiki'nin yorumu olarak değerlendirmiştir⁵.

Demokrasiye temkinli yaklaşır ve demokrasinin uygulanmasındaki aksaklıklar nedeniyle bazı işlemlerinden dolayı dikkatli olunması konusunda uyarılarda bulunurdu. Şu ifadeleri ise bu durumu açıklamaktadır:

Müslüman devletine, milletine ve işine sadıktır. Grev bilmez. İşine gelmiyorsa başka yerde iş arar. Adamın fabrikasını kapatmağa, onun fabrikasını dağıtmağa kimin hakkı var? Mutlaka istediğimi ya vereceksin veya senin fabrikan çalışmayacak. Davul, zurna, burada grev var... Şimdiye kadar bunu hangi müslüman yapmış? Ama hakkı verilmeyormuş... İş her yerde var... Ama bunu anlatmaya imkân yok⁶.

Bu ifadeleri, Batı'daki işçi-işveren münasebetinin İslâm toplumuna aktarılmasını, İslâm ile bağdaştırmamasından kaynaklanmaktadır. Bunu da, şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

İşte Müslümanlığın çökmesine en büyük âmil, Müslümanların hakiki Müslüman olmayıp servet ve bilgilerine mağrur olarak, fukara ve zuafanın, bahusus işçinin hakkına riayet etmeyip, onlara İslâmî ve insanî muamele yapmadıklarından dolayı;

hem ahiret saadetlerinden mahrum olurlar, hem de İslâmiyet'in çökmesine sebep olduklarından, en büyük kabahat bunlara teveccüh eder⁷.

Demokrasiden kaynaklanan bazı hakların İslâm'la uygunluğu noktasında farklı bir anlayışa sahip olup, grev hakkı, sendikalaşma, oy kullanma gibi haklarda farklı bir görüş sunar. Herkesin oy kullanma hakkına sahip olmasına sıcak bakmaz, oy kullanma hakkına sahip olacak kişilerdeki özelliğin ilim sahibi olmasına ve ilmî olgunluğa bağlı olduğu görüşünü savunur ve Hz. Muaviye'den şu sözü iktibas eder: "Bir kişi rey sahibi olamaz, taki ilmi cehline galip olmadıkça..."⁸ On sekiz yaşını dolduran herkesin oy kullanmasına karşı çıkar, seçme hakkının ilim ehli olan insanlarda olmasının yararlı olacağını dile getirir. Günümüzde oy kullanma işlemi, bilindiği gibi on sekiz yaşını dolduran kadın erkek her insana, gerek cahil gerek âlim gerek hasta gerek ihtiyar gerek sakat herkese hak tanımak şeklinde olmaktadır. Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan particiliğe ve partilere, birlik beraberliği böldüğü, hizip oluşturduğu için karşı çıkar ve particiliğin doğru bir eylem olmadığı fikrini söyler. Hatta Müslümanların particilik yapmasına sıcak bakmaz, "Particilik, Müslümanlığa yakışan bir şey değildir. Müslümanlık bizden daima vahdet ve birlik ister"⁹. Partilerin vahdeti bozmasını, kollara ayrılan bir nehre benzetir, nehrin kollara ayrılmakla ana kolun zayıflayacağı gibi memleketin de bölünerek zayıflayacağı görüşünü ileri sürer¹⁰. Siyasi partilerin iktidara geldiklerinde tecrübeli, işinde ehil insanların yani bürokratların sık sık siyasî mülâhazalarla değiştirilmesini tasvip etmez. Bu insanlardan milletin işlerini görmeye matuf, seçilmiş, tecrübeli ve ahlâken temiz kimselerden olanlarının yerlerinde tutulmasının ülke açısından yararlı olacağını dile getirir¹¹.

Kotku, özgürlükler ve haklar ko-

nusunda, dönemindeki kanun koyucuların ve yöneticilerin tutarsızlıklarını dile getirmiştir. İnsanların özgür hareket edemediklerini, bazı hakların dahi kanunlarla düzenlendiğini, kılık kıyafet kanunu¹², tekke ve zaviyelerin kapatılmasını, dinî bilgilerin öğretilmesindeki yaşanan zulüm ve eziyetleri, tecziyeleri dile getirmiş ve o günlerin geride kalacağını, baki olanın yine İslâm ve Müslümanlar olacağını şükürle ifade etmiştir¹³. Zamanın yöneticilerinin uygulamalarındaki çelişki ve ikiyüzlülüğü şu şekilde dile getirir ve Müslümanları uyanık olmaya davet eder:

*Bir taraftan Müslümanız diye iftihar ederken, diğer taraftan Allah'ın emirlerini yerine getirmeye çalışanları ve öğretenleri zindanlarda çürütmek ne oluyor? Artık Müslümana bu kadar gaflet yeter. Uyanmalısın, yoksa sen sustukça daha ağır hakaretlere maruz kalacaksın. Bunda şüphelen olmasın. Çünkü çalışmayanın hakkı kötüdür. Senin dinine yapılan bu hakaretlere göz yumduğunun cezasını çekeceksin...*¹⁴.

Dini koruma adına, insanların, üzerine düşeni yapması gerektiğini, ancak Müslümanların kabuğuna çekildiğini, kaderine razı olduğunu, sıkıntılardan kurtulmak için bir şeyler yapmaya cesaret edemediklerini şu sözleriyle bize aktardıktan sonra, yapılması gerekenin ne olduğunu şöyle açıklar: "Emr-i bil ma'ruf ve nehy-i a'nî'l- münker Müslümanın, namaz borcu gibi borcudur. Mutlaka elinden gelen herkes, dilinin döndüğü kadar dinini müdafaa

³ Kotku, Cennet Yolları, ss. 224-226.

⁴ Kotku, Cennet Yolları, ss. 224-226.

⁵ Kotku, Ehl-i Sünnet Akaidi, Seha Neşriyat, İstanbul 1991, s. 232.

⁶ Kotku, Cennet Yolları, ss. 191-192.

⁷ Kotku, Müminlerin Vasıfları, Seha Neşriyat, İstanbul 1995, ss. 19-20.

⁸ Kotku, Tasavvufi Ahlak, I, s. 149.

⁹ Kotku, Cennet Yolları, s. 240.

¹⁰ Kotku, Müminlerin Vasıfları, s. 121.

¹¹ Kotku, Müminlerin Vasıfları, s. 118.

¹² Kotku, Tasavvufi Ahlak, II, s. 111.

¹³ Kotku, Cennet Yolları, s. 226.

¹⁴ Kotku, Tasavvufi Ahlak, II, s. 82.

edecek ve onu başkalarına çığnetmeyecektir¹⁵.”

Mehmed Zahid Kotku’nun İktisadî Hayata Dair Düşünceleri ve Yönlendirmeleri

Kotku, ülkemizin tam anlamıyla bağımsız olması için ekonomik ve askerî bakımdan son derece güçlü olması gerektiğine inanır: “Şimdi ki cihat ise malum; din ve dünya ilimlerine, sanat ve ticarete tamamı ile hâkim olmadıkça hürriyet hâsıl olmaz¹⁶.” Bu nedenle Müslümanların güçlü ve kuvvetli olmaları için üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yapmalarını, ekonomik yönden, teknoloji ve sanayi bakımından güçlü olmak gerektiğini vurgular. Üretimin Müslümanlar tarafından yapılmasını, ülkenin güçlü olması için gerekli teçhizatın üretilerek temin edildiği zaman güçlü olunacağını, satın almanın çare olmadığını dile getirir¹⁷. Ayrıca israftan kaçınılması gerektiğini, iktisada riayet edilmesinin önemini, ülkenin milli gelirlerinin hoyratça harcanmaması gerektiğini, eserlerinin değişik yerlerinde vurgular¹⁸. Mutluluk ve saadetin çok harcamada olmadığını, insanların kanaat sahibi olmaları gerektiğini savunur.

Saadet ve selâmet, çok kazanıp israf ile harcamakta değil, belki kanaat ile iktisat edip, devlet ve milletin kalkınmasına hizmet etmektedir. Bu, her vatandaşın başlıca vazifelerinden biridir. Biz, Avrupalının yaşadığı gibi yaşamaya özenirsek, hiç bir zaman kölelikten kurtulup hakiki hürriyetimize kavuşamayız¹⁹.

Batı dünyasını şu cümleleriyle tenkit eder, onlara bakış açısı hakkında bize ipucu verir:

Amerika ve Avrupa’nın çılgın ve şımarık halkı, ister zengin ister fakir olsun, hepsi nefislerinin esiridir. Gayeleri harp, darp ve meşakkatlerle insanları ızdıraba düşürüp top, tayar, silah vesaire malzeme-i harbiyeleri satıp para kazanmağa ve bütün milletleri elleri altına alarak iktisaden bunaltmaya ve kendilerine pay çıkartmaya bakıyorlar²⁰.

Tüm dünya Müslümanlarının bir araya gelerek İslâm birliğinin teşekkül etmesini çok arzulamıştır. Kurtuluşun, Batılıların esaretinde ve tesirinde bulunan Müslümanların, esaretten kurtulmasına, bu ülkelerin tam bağımsızlıklarını kazanmalarına, ekonomik güce kavuşmalarına ve bir İslâm birliğinin kurulmasına bağlamıştır. Gelecekte, Hristiyan devletlerin ellerinde esir bulunan diğer Müslümanların da hürriyetlerine kavuşacakları, sonra da hep bir araya gelip, el ele verip dünyanın en muazzam ve yıkılmaz bir devleti kuracakları ümidini taşır²¹.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kotku, siyasî görüşlerini açıklarken sistematik ve planlanmış bir yapı sergilemez. Fikirlerini, olaylara getirmiş olduğu bakış açısı, kendi görüşü ve kanaatini sunarken ortaya koyar. Fikirleri tamamen kendi ilmi ve dinî birikimi sonucudur, yani fikrî ve siyasî düşünce akımlarından etkilenecek fikir beyan etmemiştir. Olayları olması gereken boyutlarıyla ele almış, olan üzerinden değerlendirmeye gitmiştir. Hayatın gerçeklerine sırtını dönmemiş, vakıa neyse vakıanın olumlu-olumsuz yönlerini incelemiş, fayda veren taraflarını kabul etmiş, zararlı taraflarından da uzak durulması konusunda uyarmıştır. Yani, İslâmî anlamda ideal olanla, gerçek olanı ayırmış ve her ikisini de dikkate almıştır. Görüşlerini teorik tartışmalar bağlamında değil, müşahhas olaylarla ilgili değerlendirmeler şeklinde ortaya koymuştur. Bu yüzden faydasız ve gereksiz tartışmaların dışında kalmıştır.

Tüm Müslümanlar için, siyasî alanda güçlü olmanın yolunun ekonomik ve siyasî güç sahibi olmaktan geçtiğini görmüş ve bunu tam bağımsızlığın şartı kabul etmiştir. Müslüman ülkelerin birliğini bir hedef olarak ortaya koymuştur. Düşüncelerinden etkilenen ve sevenlerinden olan Necmeddin Erbakan, başbakanlığı döneminde Müslü-

man ülkelerin güçlü ve zengin sekiz İslâm ülkesi ile D8 (Gelişmekte Olan Ülkeler) teşkilatını kurmuştur. Bunun amacının ise batılı ülkelere karşı oluşan G8 ülkelerine alternatif bir güç ve yapı oluşturmak olduğu kanaatindeyiz.

Kotku, daha hayatta iken siyaseti etkilemiş, 1965’li yıllardan itibaren talebeleri ve sevenleri siyasetin içerisinde yer almış, onun halkasından yetişmiş veya ona sempati duymuş sevenlerinden, ülkemizin son elli yılına damgasını vurmuş, cumhurbaşkanları, başbakanlar, bakanlar ve siyasetçiler yetişmiştir.

Memuriyete Dair Düşünceleri ve Değerlendirmeleri

Mehmed Zahid Kotku’nun memuriyet hakkında ilginç görüşleri ve fikirleri vardır. Kotku’nun devlet kapısında çalışma ve memuriyet hakkındaki düşünceleri incelendiğinde tekkeye hapsedilmiş bir tarikat anlayışı değil, hayatın içinde, hayatın gerçekleriyle ilgilenen, siyaset, iktisat, ekonomi, kalkınma ve memurluk hakkında fikirler beyan eden, sevenlerine, talebelerine bu konularda yol gösterici tavsiyelerde bulunan hatta bazı işlerde öncülük eden bir mutasavvıf karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim öğretim gören insanların amaçlarının devlet kapısında bir iş bulmak ve maaş alıp rahat bir hayat yaşamak olduğunu beyan eder²². Bu amaçla öğretim gören gençlerin düşüncelerinin yanlış olduğunu, gençlere rehberlik edilmesi gerektiğini, eğitim-öğretimin hedef ve amaçlarının doğru tespit edilmesi, ülkenin kalkınması için ticaret ve sanayi alanında faaliyet yapılması fikrini ısrarla savunur. İlim tahsilini zaruri

¹⁵ Kotku, Cennet Yolları, s. 385.

¹⁶ Kotku, Hadislerle Nasihatler, I, s. 179.

¹⁷ Kotku, Hadislerle Nasihatler, I, s. 177.

¹⁸ Kotku, Cennet Yolları, ss. 224 – 226. ; Kotku, Tasavvufi Ahlak, V, s. 216.

¹⁹ Kotku, Tasavvufi Ahlâk, III, ss. 5-6

²⁰ Kotku, Cennet Yolları, s. 159.

²¹ Kotku, Cennet Yolları, ss. 226-227.

²² Kotku, Tasavvufi Ahlak, III, s. 5.

görür; ancak bu tahsilin memuriyet elde etmek için değil, ülkeye değişik alanlarda daha faydalı ve daha verimli çalışmalar yapmak için olması gerektiğini ifade eder. Ülkenin ekonomik ve ticari faaliyetlerinin gayri müslimlerin elinde olmasından rahatsızlık duyar ve gençleri bu konuda göreve çağırır²³. Memuriyet konusunu “tevekkül” kavramıyla ilişkilendirir, memuriyet elde etmenin, insanda kendini garantiye almış edası oluşturduğu düşüncesini ima eder. Sanayi ve ticaret sahasını Hak kapısı görür, insanın üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirdikten sonra Allah’a tevekkül edeceğini beyan eder. İnsan ticari hayatta çeşitli risklerle karşı karşıya olduğunu kabul ederken, ticaret erbabının tevekkülle bunu aştığını, zengin insanların memurlardan değil, ticaret erbabı arasından çıktığını söyler²⁴.

Diğer taraftan memurların bir gruba, bir zümreye taraf olmaması gerektiğini yalnız milletin işlerini görmeye matuf, tecrübeli ve ahlâken temiz, günümüz ifadesiyle kariyer ve liyakat sahibi kimselerden seçilmiş olması görüşünü savunur. İşini yapan her kademedeki memurun, siyasi iktidarın keyfi uygulamalarıyla görevinden alınmasına sıcak bakmaz; işinin ehli olan kişinin, kim olursa olsun yerinde kalması ve işini yapmasına müsaade

edilmesi gerektiğini ve bu durumun sorumluluk gerektiren bir davranış olduğunu vurgular. Ancak bulunduğu makamın ehli olmayan, vazifesini hakkıyla yapmayan memurların da aynı mülahazalarla korunmasını doğru bulmaz, bu özellikte olan kişilerin yerine işin ehli insanların görevlendirilmesinde sakınca görmez²⁵. Amir konumunda olan insanların mahiyetinde olan insanlara hoşgörölü davranmalarını ister. Amirlerin sorumluluk duygusuyla hareket etmelerini, Hz. Ömer misali en küçük bir şeyin dahi hesabının sorulacağı duygusunu taşımasını ister. Görevlerinin sorumluluğunu yerine getirmeyen makam sahiplerinin büyük vebal altında olduklarını, bu nedenle de “Memuriyetin ve riyasetin evveli melâmet²⁶, ortası nedamet, sonu da Cehennem azabıdır²⁷.” der.

Kadınların ve kızların memur olmasına sıcak bakmaz, ancak zaruret halinde müsaade olunacağını ifade eder²⁸.

Makam istenmez verilir, ilkesini savunur. Uhdesine verilen görevi, memurların en güzel şekilde yerine getirmelerini ister. Her türlü rüşvetten, kayırmacılıktan ve haksız eylemlerden uzak durulmasını ve görevin hakkını vererek hareket etmek gerektiğini, aksi takdirde insanın büyük günahlara düşeceğini bildirir²⁹.

Kotku’nun memuriyete dair görüşlerini ele aldığımızda, şu şekilde bir değerlendirme yapabiliriz. Kanaatimizce her insanın sanayici ve esnaf olamayacağı aşikârdır. Toplumsal ihtiyaçlar, çeşitli alanlarda işin ehli memurluğu zorunlu kılmaktadır. Bu sahalarda ehliyetli kişileri yetiştirmek bir sorumluluktur. Önemli olan inançlı, ehliyetli, sorumluluk bilincinde olan, eğitilmiş insanlar yetiştirmektir. İşin ehli olan kişilerin gerektiğinde ümmetin/milletin menfaati için gerekli makamlara talip ve ısrarcı olmaları gerektiği kanaatindeyiz. Zira Kur’an-ı Kerim’de Hz. Yusuf’un Mısır meli-

kinden, sorumlu olduğu hazine bakanlığı görevini ve makamını ısrarla istediğini ve kendisinin bu makamın gereği olan işleri çok iyi bildiğini söylediğini görmekteyiz³⁰.

Sonuç

Mehmed Zahid Kotku, yaşadığı dönemde hedef kitle olarak genelde her kapısına geleni, özelde ise görev yaptığı İskenderpaşa Cami’inin muhit olarak üniversite bölgesinde olması hasebiyle üniversite gençliğe ağırlık vermiştir. Mehmed Zahid Kotku, Allah ve Resulü yolunda giden, üstün meziyetlere sahip, hayatın her aşamasında ihsan derecesinde yaşama gayreti olan nesiller yetiştirmek için çaba ve gayret sarf etmiştir. Kendisi de yaşantısıyla her daim örnek bir şahsiyet olmuştur. Çalışmaları esnasında Ehl-i Sünnet yolundan ayrılmamış, sohbetlerinde ve eserlerinde görüşlerini âyet ve hadislerle desteklemiş, halkın anlayacağı şekilde sade ve anlaşılır bir dille konuşmuş, eserlerini kaleme alırken aynı anlayış içinde hareket etmiştir. Hayatın her aşamasında çeşitli faaliyetlere öncülük etmiş, ekonomiden siyasete, eğitimden sağlığa ve yayıncılığa kadar birçok alanda öncülük etmiş, öncü kurumların açılmasına vesile olmuştur. Sanayileşme alanında yaptığı öncülük ile ülkemizde ağır sanayi hamlesinin başlamasına önderlik etmiş bir sâfidir. Hocaefendi dervişliği tekke ve dergâha hapsetmeyen ufkü, vizyonu, basiret ve ileri görüşlülüğü ile çağa damga vurmuş büyük bir sâfi ve mürşid-i kâmilidir. Rahmetle ve özlemle anıyoruz.

²³ Kotku, Tasavvufi Ahlak, III, s. 6.

²⁴ Kotku, Tasavvufi Ahlak, III, ss.5-7.

²⁵ Kotku, Tasavvufi Ahlak, V, ss. 111-116.

²⁶ Melâmet: Arapça kökenli kelime, “yermek, kınanmak” demektir. “Kınayanın kınamasından korkmazlar” (Maide 5/54.) ayetinden esinlenerek Melâmîlik doğmuştur.

²⁷ Kotku, Tasavvufi Ahlak, V, s. 112.

²⁸ Kotku, Tasavvufi Ahlak, III, s. 57.

²⁹ Kotku, Tasavvufi Ahlak, V, ss. 113-114.

³⁰ Yusuf 12/5. ; Hasan Tahsin Feyizli, Feyzu’l Furkan Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali, Server İletişim, s. 253.

Yıllar Geçse de Unutulmayan Hatıralar

Muhammed Zahid Kotku Hocamızdan Hatıra Kalanlar

Ahmet Turan ARSLAN

Prof. Dr., FSMVÜ
İslami İlimler Fak.

Hocamıza rahmet okuyarak başlayayım sözlerime. Onunla ilgili olarak aklımda kalanları siz değerli okuyucularıma arz edeyim de onları siz değerlendirin. Böylesi daha münasip, zira “Dinleyen söyleyenden ârif gerek!” denmiştir. Onun için ben az söyleyeyim, siz çok anlayın!

Size önce Muhammed Zahid Kotku Hocamızı ilk ziyaretimizi anlatayım: İsmailağa Camii yanındaki medresede, Dâru'l-Kur'an diye adlandırılan Kur'an kursunda okuyorduk. Burada Kur'an ve Tecvid dersleri yanında çoğunlukla Osmanlı'dan kalma medrese usûlüyle Arapçayı öğreten kitapları ve yine Arapça yazılmış İslâmî ilimlerin çeşitli dallarına dair eserleri, diğer bir ifadeyle Akâid, Tefsir, Hadis, Fıkıh'a ait çeşitli ders kitaplarını okuyorduk. 1966 yılının ilkbaharında, o güzel rengârenk çiçeklerin açtığı günlerden biriydi, Allah kendisine hayırlı uzun ömürler versin, bizden bir iki sınıf yukarıdaki ağabeylerden Mahmut Türgenç bize “İskenderpaşa Camii imamı Bursalı Mehmed Efendi'yi tanıyor musunuz?” dedi. (O zamanlar hocamız Mehmed Zahid isminden çok “Bursalı Mehmed Efendi” diye tanınıyordu. Hele “Kotku” soyadını biz çok sonraları duyup öğrenmiş olduk. Hocaefendi'nin böyle Bursalı diye anılmasının nedeninin, Gonenli Mehmed Efendi gibi Mehmed Efendilerden ayrılması için olduğunu sanıyorum. Eskiden aynı ismi taşıyanlar, bir ayırıcı vasıfla anılıyordu. Büyük Hamdi, Küçük Hamdi, Büyük Cemal, Küçük Cemal gibi...) Henüz tanımamıştık. Başka arkadaşlar da vardı, kararlaştırdığımız bir gün, beş altı kişi beraber Mahmut Türgenç Ağabeyin rehberliğinde İskender Paşa Camii'ne gittik. Galiba öğle namazından önceki bir vakitti, caminin sağında minarenin yanında bulunan bahçeden, bir patika yoldan geçip Hocaefendi'nin birkaç basamakla çıkılan tek katlı meşrutasına gittik. Girince koridorun sağında çok büyük olmayan bir odaya girdik, Hocaefendi'nin elini öptük, oturduk. İsimlerimizi sordu, söyledik. Sohbet sırasında bir ara bize ne okuduğumuzu sordu. “Merak'ı-Felâh kitabını okuyoruz” dedik (Bu eser malum olduğu üzere Mısırlı âlim Şürunbilâlî'nin fıkıh ilmine dair bir eseridir). “Merak'ı-Felâh ne demek?” dedi. Hiçbirimiz bilemedik. Bunun üzerine Hocaefendi, karşısındaki dolap üzerinde duran kitapları göstererek:

- Mahmut, şu karşıda Ahter-i Kebir (Arapça-Türkçe Lügat kitabı) var, al da bak bakalım neymiş, dedi. Mahmut Ağabey baktı: “Efendim, basamak, merdiven manasına gelen ‘mirkât’ kelimesinin cem'i (çoğulu) imiş” dedi. Böylece kitabın ismini oluşturan terkinin “kurtuluş merdivenleri/basamakları” anlamına geldiğini anlamış olduk. Âdetâ kendimize gelmiştik; demek biz kurtuluş basamaklarındaymışız da haberimiz yokmuş!.. Bu kısa ve görünüşte basit gibi duran konuşmayı sonraları pedagojik bilgilerimiz ışığında düşününce şu fikirler geldi aklıma: Hocaefendi'nin bize yönelttiği soru,

yine cevabını bulmamız için bizi yönlendiriş biçimi, çok yerinde idi. Eğitimde tam da aktif metodun uygulanmasıydı. Şöyle ki; önce soruduğu soruyla bizi düşünmeye sevk etti, ardından sorunun cevabını kısa yoldan kendisi verip işi bitirmedi. Böyle bir durum ve soru karşısında, nasıl davranmamız gerektiğini uygulamalı olarak göstermek için sözlüğe bakmamızı söyledi. O kısa zaman içinde, âdetâ bir laboratuvar uygulamasının örneğini göstermiş ve öğretmiş oldu. Hâsılı, bir ilim yolcusunun nasıl bir tavır içinde olması gerektiğini o kısa zamana sığdırabilmişti.

Orada bulunan arkadaşların çoğu hayatlarında eğitim ve öğretimle meşgul oldular; kim bilir bu dersten ne kadar çok faydalanmışlardır...

Hocamız ilim yolcularını, âlimleri sever, nerede ilmî bir faaliyet görse, duysa çok memnun olurdu. Ayrıca hiçbir Müslümanın hele de bir ilim adamının aleyhinde konuşulmasından hoşlanmazdı. Kendi hareketleriyle de çevresindekilere örnek olmaya çalışır, onları ilim ve sanata teşvik ederdi. Onun için de ilerlemiş yaşına rağmen bizzat kendisi, hat dersi almaya başlamıştı. İskenderpaşa Camii civarına yapılmış olan yurttaki kalan üniversiteli arkadaşların isteği üzerine, kendilerine Arapça öğretmeye Emsile-Bina'dan başlamışım. Bir gün o arkadaşlarla Hocaefendi'yi ziyarete gitmiştik. Arkadaşlardan biri, bir münasebetle: "Efendim, bu arkadaş bize Arapça öğretiyor" deyince bu fakire hitâben: "Aman himmetinizi âlî tutun da, bu arkadaşlar zül'cenâheyn (iki kanatlı; maddi ve manevi ilimlere sahip) olsunlar!" demişti. Hocamızın o günkü sevinci görül-meye değerdi. Unutulacak gibi de-gildi...

Peygamber (s.a.v)'in tavsiyesi olan ve esasen her Müslümanda bulunması gereken tevâzu vasfı, hocamızda kemâliyle mevcuttu. Bunun sözle ifadesi olarak da zaman zaman derslerinde merhum babasının, şu sözü çok tekrarladığını söylerdi:

"Herkes buğday ben saman,

herkes yahşi ben yaman!"

Bir hatırayı da 1977 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistan olduğumuz arkadaşımız Prof. Dr. Sadrettin Gümüş'ten nakledeyim. Adı geçen enstitüde okurken, çoğumuz İstanbul ve taşrada müezzin, imam-hatip ve vâiz olarak hademe-i hayrat içinde vazife yapardık. Böylece hem meslekî tecrübe kazanır hem de maişetimizi elde etmiş olurduk. Sadrettin Bey arkadaşımız da talebeliği sırasında icra ettiği imamlık görevi münasebetiyle Fatih Din Görevlileri Derneği'nde bulunması sebebiyle bir heyetle bir gün Hocaefendi'yi ziyarete gitmişler. Sohbet sırasında Hocaefendi'ye "Râbita nedir efendim?" diye sormuşlar. Bu sorunun cevabını asıl ehlinden almak istemişler. O sıralarda biraz da Vehhâbîliğin tesiriyle bazı tarikatlerde bir prensip olarak yer alan râbita aleyhine dedikodular yaygındı. Ağzından çıkan kulağı duymayanlar, râbitanın muhtevâsını kavramadan konuşanlar, bunu şeyhe tapınma sanıyor ve şirk sayıyorlardı. Hocaefendi bu soruya kızmadan, tartışmadan, tereyağından kıl çekercesine, az ve öz kısaca şu cevabı vermiş:

"Râbita sevgiden ibarettir!"

Gerçekten de eğitim ve öğretimde sevgi ve hürmet, vazgeçilmez bir motivasyon unsurudur. Şöyle ki, hocasını sevmeyen ve onu saymayan bir öğrenci ondan bir şey öğrenebilir mi? Öyleyse bir şeyhten mânen feyz almak isteyen mürid de onu her şeyden önce sevecek ve hürmet edecek. Râbita sözünün Arapça bir söz olduğunu düşünerek ve bu cevabın ışığında insanlar arasında çok kullanılması sebebiyle mevsuf hazfedilmiş sıfat (râbita) kullanılır olmuş. İfadenin tamamının aslında şöyle olduğunu düşündüm: el-Mehabbetü'r-râbita beynel-mürîdi ve's-şeyh, şeyhle müridi birbirine bağlayan sevgi!

Tahminen 1972 yaz günlerinden biriydi. Dünyamızdan ayrılışıyla (19 Şubat 2021) yüreğimiz dağlanmış bulunan merhum Emin Saraç hocamın dersinde Fatih Camii müezzin mahfilinde idik. Zaman zaman

gördüğümüz gibi, o gün Afganistan tarafından adının Müceddidî olduğunu hatırladığım bir zat geldi. Kendisinin İmam Rabbânî soyundan olduğunu söylemişti. Aynı gün aynı derste bir de Senegal'den Muhammed isminde bir zat geldi. Bu zat da Dakar'ın büyük camisinde, üç yüz yıldan beri Hadis okutan bir aileden olduğunu söyledi. Arkadaşlarından, cemaatinden Paris'te çalışanları ziyaret için Fransa'ya gelmiş; oradan da vaktiyle Müslümanların hilâfet merkezi olan İstanbul'u görmeye ve buradaki Müslümanlarla tanışmaya gelmişti. Senegalli bu zat ayrılırken Emin Hocamıza "Ben burada tasavvuf ehli ile de tanışmak istiyorum, bana delâlet eder misiniz?" dedi. Hocam da bana "Sen bu şahsı İskenderpaşa'da Hocaefendi'ye götür" dedi. Saat yaklaşık öğleden önce on bir gibi idi. Gittik ki Hocaefendi önünde bir hadis kitabıyla meşgul... Oturduk, tanıştılar. Misafir olan zat 100 dolar çıkardı, bana uzattı Hocaefendi'ye vereyim diye. Bu durum bana çok şaşırtıcı geldi, Hocaefendi'ye hiç para verilir mi diye. Hocaefendi engin tecrübesiyle benim toyluğumu gördü ve dedi ki: "Al, al da şu kitabın yanına koy; herhalde hediyelik bir şey almaya vakit bulmadığı için böyle yapıyor!" Ben bu cevaptan rahatlamış ve parayı alıp masadaki kitabın yanına koymuştum. Senegalli Şeyh Muhammed, Hocaefendi'ye: "Ben Kadiri tarikatindenim; sizden de ders almak istiyorum" dedi. Ben o zamana kadar Hocaefendi'yi sadece Nakşî bilirdim. Hocaefendi konuşma sırasında buyurdu ki: "Biz de beş tarik var: Nakşibendiyye, Kadiriyye, Küb-

Hocamız ilim yolcularını, âlimleri sever, nerede ilmî bir faaliyet görse, duysa çok memnun olurdu. Ayrıca hiçbir Müslümanın hele de bir ilim adamının aleyhinde konuşulmasından hoşlanmazdı. Kendi hareketleriyle de çevresindekilere örnek olmaya çalışır, onları ilim ve sanata teşvik ederdi.

reviyye, Sühreverdiyye, Ceştîyye." Yirmi sene kadar önce Hâlid-i Bağdâdî (k.s.) Hazretleri'nin Amasya'da medfun olan Halifesi İsmâil-i Şîrvânî'ye verdiği hilâfetnâmeyi bulmuş ve gerçekten mühründe bu beş tarikin isminin yazılı olduğunu görmüştüm. Daha sonra bu belgeyi tercüme edip bir dergide yayınladım.

Bir saat kadar sonra kapıdan Hocaefendi'ye hizmet etmekte olan merhum Vahdettin ağabey içeri girdi. Her zamanki telaşlı haliyle: "Hocaefendi, araba hazır, gidiyoruz!" dedi. Hocamız her zamanki halim selim haliyle: "Biz İzmit'e gidiyoruz; vaktiniz varsa siz de buyurun, beraber gidelim" dedi. Şeyh Muhammed bana dedi ki: "Ben bu zatı çok sevdim; sen de gelersen Hocaefendi ile gitmek isterim." Misafirin bu samimi isteği karşısında merhum anneme öğleden sonra dönerim diye verdiğim sözü unutarak, "Peki gidelim" dedim. Şeyh Muhammed, konakladığı Hilton Otel'i'nden gezmek için Chevrolet bir taksiyle anlaşılmıştı. Hocaefendiler bir arabada biz de bir arabada yola revan olduk. İzmit'e varınca misafir yemek yemek istedi, zira henüz gideceğimiz Değirmendere'ye varmamıştık. Asya Otel'i'nde yemek yedik. Hocaefendiler durmadılar. Meğer Değirmendere'de bir ağabeyin çocuğun sünnet merasimine gidiyormuşuz. Gittiğimiz evde sofraya kuruldu; yemek sırasında evde "Efendim, bu zat benden 'ürz yemeği' istedi, bilemedim" denildi. "El-ürz ne demek?" diye sormuştum. "Pirinç pilavı" diye cevap vermişti. Böylece bu kelimenin manası, benim zihnimde Hocaefendi'den tatlı bir hatıra olarak kaldı.

Yemekten sonra Hocaefendi biraz istirahat etmek istedi. Ev sahibi de bizleri sahilde biraz gezinelim diye götürdü. Derken ikindi okundu. Namazı kıldık. Namazı kıldırın müezzin namazdan sonra aşır okudu, sonra selamlaştık. Ayrılırken Şeyh Muhammed bu defa 20 dolar çıkardı, müezzine uzattı. Fakat müezzin efendi almak istemedi. Ben

de sabahki aldığım dersin verdiği cesaretle "Al, al, bu arkadaş size bir hediye vermek istiyor. Nitekim hadis-i şerifte "İstemeden sana bir şey verilirse onu al, ye (kullan), ihtiyacın yoksa başkasına ver" buyurulmuş, dedim. Müezzin efendi, "Bu zat nereli?" diye sordu. Ben de Afrikalı bir misafir dedim. Müezzin şu cevabı vermişti: "Allah Allah, bu gece rüyamda uzun boylu siyahi bir zat bana para veriyor; ben de bu kim diye sorunca, 'Bu Afrika'nın kralı' diyorlar! Ben de demiştim ki, 'Evet, işte bu zat da Afrika'nın manevî kralı!'"

Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistan iken öğretim üyeliği tezi adıyla bir tez hazırlıyorduk. Enstitüler YÖK'ten sonra fakülte olarak üniversitelere bağlanınca Edebiyat Fakültesi Doktora tezi yönetmeliğine uygun olarak hazırladığımız bu çalışmalar, doktora tezi olarak kabul edildi. Bu çalışmayı hazırlarken danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Maksudoğlu'nun teklifi üzerine İmam Malik'in el-Muvatta'ını esas alan bir çalışma planı sunmuştuk. Fakat o zaman Enstitü Yönetim Kurulu'nda kabul edilmemişti. Buna çok üzülmüş ve bir vakit namazından sonra Hocaefendi'ye durumu arz etmiştim. Her zamanki mütevekkil haliyle teselli eden sözler söylemiş, dualar etmişti. Bir müddet sonra ise "İmam Birgivi ve Arapça Tedrisatındaki Yeri" başlığıyla bir plan sunduk. Bu sefer kabul edildi. Buna ben de çok sevinmişim. İmam-ı Birgivi'nin kim olduğunu henüz bilmiyordum ama Arapçayı onun kitaplarından okumuştuk. Bu haberi de bir öğle namazından çıkışta haber verince hocamız da çok sevinmiş, elimden tutup evine götürmüştü. Başka ziyaretçiler de vardı. Hocaefendi İmam Birgivi'yi övmeye ve ondan nakiller yapmaya başladı. Belki yarım saat fazla konuşma sürünce Hocaefendi'yi daha fazla yormayayım diye izin alıp çıktım. Daha sonra mecliste bulunanlardan Mehmet Arar: "Hocam, neden toplantıdan çıktın? Hocaefendi ziyaretçilere belki bir

saate yakın İmam-ı Birgivi'den bahsetti" demişti. İmam Birgivi tasavvufa karşıymış diyenlerin kulakları çınlasın!

1980 Şubat tatilinde, Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü Ali Özek, yardımcısı Hasan Küçük, asistanlardan Yakup Çiçek'le ikimiz ve son sınıf talebelerinden seksen kişi ile iki otobüs halinde umreye gittik. Bir akşam namazında Erzurumlu Mustafa Necati Efendi'yi ziyaret ettik. Hocaefendi -hatırımında kaldığına göre- o gün talebelerine Kudûrî kitabını okutuyordu. Çıkarken uzun zamandan beri Medine'de mücâvir olan Arnavutluk'tan bir zat, bizim İstanbul'a döneceğimizi öğrenince bana dedi ki: "İstanbul'da yaşayan kardeşime bir şey göndereceğim, götürür müsün?" Nefsime uydum, işlerimin çokluğunu bahane ettim. Adam yaşlı ve tekerlekli sandalyeyle camiye gelmişti. Bir iki adım attık; adamın hali aklıma geldi, içimden bir ses, "Bu durumda olan bir adamın isteği geri çevrilir mi, hem de Medine-i Münevvere'de?" dedi. Hemen adamın yanına koştum. "Ağabey, neydi sizin göndereceğiniz, belki yapabileceğim bir iştir", dedim. "Bir kg kahve" dedi. "Uzun zamandır görüşemediğim kardeşime götüreceksin, adresini size vereceğim." Tamam, olur alayım, dedim. Adam, yakında bulunan Beşirağa Medresesi'nde kalyormuş. Gittik, aldım. Ama oradan, Erzurum Ribatı denilen binada kalan Muhammed Zahid Kotku Hocamızı ziyarete giden arkadaş grubundan, geri kalmış oldum. Tarif edilen yere gittim. Ben de Hocaefendi'nin elini öpüp oturdum. Kendisi karyolasında oturuyordu. Benden evvel giden arkadaşlar sorular sormuş, cevaplar almışlardı. Merak içinde arkadaşlara, "Neler sordunuz, ne cevap aldınız" diye sordum. Bir arkadaş belki o zaman Suud hükümetinin verdiği, adeta Türkiye'de bir memurun maaşı kadar olan talebe burslarını duyunca, "Hocam biz de Mekke'ye, Medine'ye okumaya gelmek istiyoruz, ne dersiniz?" diye sormuş, Hocamız çok önemli bulduğum şu

cevabı vermiş: "Gelin, okuyun ama burada kalmayın; bizim memleketimize dönün. Hizmet bizim memleketimizde!" O zamandan sonraki gelişen durumları düşününce ne kadar da isabetli bir söz, ne kadar ileri görüşlülük!

Çevresinde bulunanlara yapabilecekleri hayırlı hizmetleri yapmaları için teşvik ederdi. Mesela maddi imkânları ölçüsünde kendi memleketi Zonguldak/Bartın taraflarında bir Kur'ân Kursu açmasını Necdet Nalbant ağabeye tavsiyede bulunmuştu. Asker arkadaşım merhum Mustafa Gazel'den (2021, Kütahya) duymuştum. Hocamız bir gün Konya'da Yüksek İslam Enstitüsü talebelerine konuşma yapmış, demiş ki:

"Kardeşler, siz yakında mezun olacak ve her biriniz bir yerde vazife alacaksınız. O zaman ben şurası olursa gitmem, falan yerde vazife almak istiyorum gibi isteklerde bulunmayın. Bilerseniz ki şu dağın başında bir tek adam var, o bir tek adam için oraya gidin ve onu irşad edin." Mustafa Gazel demişti ki: "Ben de mezun olunca Kars'ın bir ilçesi olan Susuz'a müftü olarak tayinim çıktı. Birçok arkadaş beca-yiş yapmak için çok uğraştılar. Ben öyle bir yola başvurmam. Mademki, Hocaefendi öyle söylemişti, ben de gittim, işe başladım. Orada bir Kur'ân Kursu yapmak nasip oldu. Genç, yaşlı birçok insana Kur'ân ve dini bilgiler öğretmek nasip oldu."

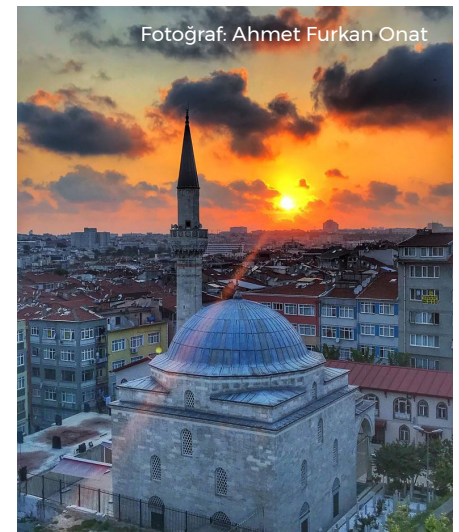
Hocamızın vefatından sonra birkaç defterini getirdiler. Okunaklı bir yazısı vardı. Ben okunuşunu yazdım. Kardeşim Şeref Emrah Arslan da daktilo etti. O yazılardan Ehl-i Sünnet Akâidi, Ana Baba Hakları ve Hadislerle Nasihatler kitapları neşredildi.

O yazılardan aklımda kalan önemli hususları arz etmek isterim.

1. Tarikat, mezhep ve kavmiyet gibi durumları bahane ederek biz Müslümanları bölmek istiyorlar; buna çok dikkat etmeli.

2. Herkes ne iş yapıyorsa onu en iyi şekilde yapmalı, nasıl en iyi şekilde yapılacağını öğrenmek için her gün bilgisini artırmalı.

Çevresinde bulunanlara yapabilecekleri hayırlı hizmetleri yapmaları için teşvik ederdi. Mesela maddi imkânları ölçüsünde kendi memleketi Zonguldak/Bartın taraflarında bir Kur'ân Kursu açmasını Necdet Nalbant ağabeye tavsiyede bulunmuştu.

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

Merhum Mehmed Zahid Kotku (1987-1980) Hocamız ve Ehli Sünnet Çizgisinde Tasavvuf

Ali Rıza TEMEL

İslâmî şuur ve zevkine vararak halisane şekilde yaşama mesleği olan tasavvuf, Kuran-ı Kerim'i ve Hz. Peygamberin örnek hayatını, ferdî ve toplumsal hayatımıza aktarmayı hedeflemektedir. Kitap ve Sünnete uygun hayatı en canlı yaşayanlar, farzlar yanında vacip ve nafileler hususunda en fazla titizlik gösteren sofilerdir. Şekil ve merasimlere takılıp kalmayan tasavvuf, İslâm'ın gerçek ve canlı manada bir uygulamasıdır. Zaten tasavvuf istilahlarının pek çoğu, Kuran ve Sünnetten alınmadır. Tezkiye, zikir, tevekkül, zühd, kanaat, tefviz-i umur, Rabbanilik, fakr, ihsan, mücadele, ilm-i ledün, isar gibi tabirler, Kuran ve Sünnet tabirleridir.

13 Kasım 1980 yılında aramızdan ayrılan merhum Mehmed Zahid Kotku hocamız, ülkemiz ve dünya genelinde silinmez izler bırakan örnek insan, Kuran ve sünnete uygun tasavvufun tavizsiz önderlerinden idi. Seksen seneyi aşkın ömrünü "Kale Allah, kale Resulullah" diyerek, insanları hakka çağırarak, *hal* ile *kali* birleştirip hakiki bir mürşit olarak hizmet veren hocamızın bereketi, geride bıraktığı eserlerinde gözükmemektedir. Kuran ve Sünnet çizgisinden asla ayrılmamış olan hocamız, daima Allah ve Resulullah muhabbetinden söz etmiş ve şöyle buyurmuşlardır: "İnsanların imanlarındaki dereceleri Resulullah'a olan muhabbetleri nispetinde olacağı gibi, küfürdeki dereceleri de yine Resulullah'a olan buğzlarına göredir. Resulullah'ın sevgisinin gönüllerde tam olarak belirmesi ancak onun sünnet-i seniyyesine tam manasıyla tabi olmaya bağlıdır." (Tasavvufi Ahlak, s. 20, 21)

Hocamızın belirttiklerine göre: "Resulullah'ı layık-ı veçhile sevmeyenlerde hak sevgisi tecelli etmez. İmândaki kemâl ancak Allah Teala hazretlerini bize bildiren ve bizim Müslüman olmamız için her türlü fedakârlıklara, zahmet ve meşakatlere göğüs geren Peygamberimizi can-ı gönülden sevmek ve onun sünnetinden zerre kadar ayrılmamakla mümkündür. Ona tam manasıyla uymak ve teslim olup, hayatında ve ahirete göçüşünden sonra da aynen hayattaymış gibi ona lazım olan saygı ve hürmeti ifa ile beraber hiç olmazsa ona her gün yüzlerce salat-ü selam okuyup ruhunu şad etmeye çalışmak ümmetlik vazifesinden maduddur." (Hadislerle Nasihatler II. 125)

Hocamız söz ve davranışlarında daima Kitap ve Sünneti esas almıştır. Kuran'a sınımsız sarılmanın lüzumuna dair bazı sözlerini nakledeyim: "Dil, Kuran olduğu için, Kuran'ı bilmek ve anlamak her müminin ve muvahhi-

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

din birinci vazifesidir. Kuran'ı bilmemek ve anlamak dini bilmemek demektir. Bütün ilimler hatta ahirete taalluk eden ilimler de Kuran'dadır. Kuran dünyanın nuru ve ışığı olduğu gibi, ahiretin de ışığıdır. Allah Teala'yı ancak Kuran vasıtasıyla biliriz. Ona ancak Kuran vasıtasıyla gidilebiliriz." Yine Kuran-ı Kerim'in bir ayetini öğrenmek için sabah dersine gitmek 100 rekât nafile namaz kılmaktan ve ilmi bir meseleyi öğrenmek için yine bir sabah dersine gitmek 1000 rekât nafile namaz kılmaktan hayırlı olduğunu da zikrederler ki, bunların hepsi "et-Tergib ve't- Terhib" adındaki hadis kitabından hülâsa edilmiştir. (Tasavvufi Ahlak, IV, 252-258 Özet olarak)

Ayrıca merhum hocamız Abdülhalık Gucdüvani Hazretleri'nin şu sözlerini de naklederek, asıl meselelerin Kuran'a sarılmak olduğunu belirtmişlerdir: "Oğlum tahsil-i ilim eyle. İlmin kökü Kuran-ı Azimüşşan'dır. Diğer ilimlerin hepsi ondan dağılmış teferruat, dallar, budaklardır. Dahıyla budağıyla uğraşacağına Allah'ın kitabıyla uğraş da onu öğren." (Özel Sohbetler, s, 368)

Şeriata sınıksız bağlı olan hocamızda kâmil bir şeyhte olması gereken bütün vasıflar mevcuttu. Kâmil

bir şeyhin başlıca vasıfları şunlardır:

- 1- İlim sahibi olmak
- 2- Şeriat ölçülerine bağlı olmak
- 3- Dünya hırsından ari olmak
- 4- Kendisine hüsn-ü zan beslenmek
- 5- Kendisine avamdan çok havas ve aklı başında insanların tabi olması
- 6- Kendisinin hep zikirle meşgul olması

Hocamızın kendisini ve çevresini göz önüne getirdiğimizde bu özelliklerin tamamına sahip olduğunu görürüz.

Hocaefendi fiziki ve ruhî manada zarafetiyle, bütün hâl ve hareketleriyle sünneti hayatında yaşamış bir insandır. Hangi kitabına bakarsanız bakın, ayet ve hadisten ve onların yorumundan başka bir şey bulamazsınız. Tasavvufun esası da zaten budur. Bidat ve hurafelere şiddetle karşıdır. Ben bizzat bir vazında, İslam'da olmayan birtakım bidatleri tarikata sokmanın, meselâ fotoğrafa rabita yapmanın uygun olmadığını anlatırken: "Birisini resim gezdiriyor: Bu resme bakın, beni bilin, beni şeyh tanıyın, diyor. Hiç akıl yok, put bu, biz putçu muyuz yahu? Biz gavur muyuz puta tapacak? Puttan ibarettir bu resim. İn-

sanda can var, putta can var mı, resimde can var mı? Resimde can yok ki o resme bakar da nasıl o resimden bir şey anlar? Resim, insanın nesnini gösterir, Hz. Peygamber'in resmi mi var?" demişlerdi. (Özel Sohbetler, s, 375)

Hocamız "hüm zühhadün fi'l-leyli ve fursânun fi'n-nehâri" yani gece zahid, gündüz at sırtında mücahit olarak ifade edilenlerdendi. Dolu dolu yaşamış bir ömür, orada ders burada sohbet ve geride pek çok eser. Görünmeyen üniversite olarak ifade edilen İskender Paşa Camii hocamızın feyz ve bereketiyle ülkemizin yönetiminde görev almış, maddi ve manevi anlamda pek çok müspet gelişmelere öncülük etmiş, nice ilim ve siyaset erbabının yetişmesine vesile olmuştur.

Bendeniz Brüksel'de Türk temsilcisi olarak Rabıtaya bağlı İslâm Merkezinde çalışırken İstanbul'a İskender Paşa Camiine uğrayıp Brüksel'e gelen Rabita Genel Sekreteri din görevlilerine verdiği konferans esnasında şunları söylemişti: "Hoca dediğin İskender Paşa Camii imamı Mehmed Zahid Kotku Efendi gibi olmalıdır. Çünkü onun cemaati var." Bununla hocamızın cami dışında da kendisini takip eden, gösterdiği istikamette yürüyen bir cemaat kadrosunun bulunduğu işaret etmişti. Gerçek imam sadece nama kıldırma memuru değil, her hususta cemaate örnek ve önder olan kimse dir. İnsanımızın böyle önderlere ne kadar muhtaç olduğu ortadadır. Çıkar, riya ve şovla mukaddeslerimizi aşındıran, itimadı sarsan, ihlas ve samimiyetten uzak din tüccarlarından kurtulmanın yolu, hocamız gibilerini örnek almak ve emsallerini çoğaltmaktır. Onlar hayatlarında da sonrasında da daima berekettirler. Gün geçtikçe bereketinin sürdüğüne şahit olduğumuz hocamızı, rahmet ve minnetle yad ediyor, sevenlerine üstün başarılar diliyoruz.

Mehmed Zahid Hocaefendi'nin Cihad Anlayışı

Mustafa ÖZEL

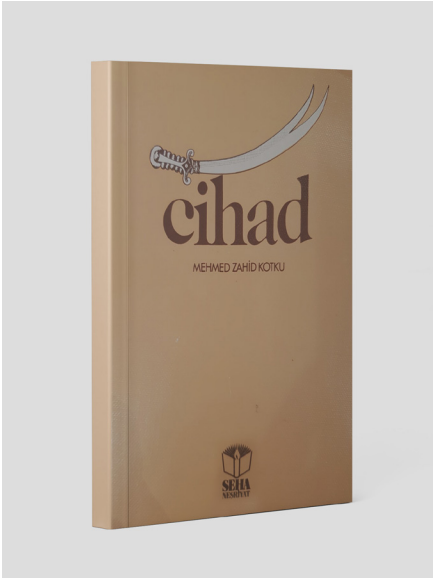
Prof. Dr., FSMVÜ
İslami İlimler Fak.

"İslâm'ın temel kavramları nelerdir?" dendiğinde, akla hemen gelivermeyen bir kavramdır cihad. Bu durum eskiden de mi böyleydi, bilinmez. Oysa "Allah'ın mesajının insanlara ulaştırılmasında, dininin yayılmasında en mühim unsur cihaddır" desek, yeridir. Cihadın tek hedefi vardır, o da *i'lâyi kelimetullâh*'tır, yani Allah'ın sözünün yüceltilmesi. Cihad kavramıyla ilgili şöyle de bir sorun vardır. Batılıların kirlettiği İslâm'ın ulvi kavramlarının başında gelir. Sömürgecilik döneminde ve sonrasında İslâm coğrafyasında işgalcilere karşı gösterilen direniş ve mücadelenin kırılması için cihadın teşviş edilmesi, karalanması, itici hale getirilmesi gerekiyordu. Bu, batılılar tarafından çok iyi yapıldı. Müslümanlar olarak bu kavramı eski asaletine, nezahetine, ulviyetine ulaştırmamız hiç de kolay değildir.

Cihad konusu, muhaddislerin üzerinde önemle durdukları konulardan biridir. Onlar bu alandaki nebevî sözleri hem müstakil kitaplarda hem de kapsamlı hadis kitaplarının alt bölümlerinde bir araya getirmişlerdir. Ebû Hanife'nin (ö. 150/767) dostu ve öğrencisi olan Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797), bu alanda müstakil kitap yazan ilk muhaddistir. 262 hadisin yer aldığı *Kitâbü'l-Cihâd*, aynı adla Türkçeye de tercüme edilmiştir (Çev.: Muhammed Adil Teymur, İstanbul, Otağ Yayınevi, 1980; İshak Doğan, Konya, Menba Yayınları, 2008). Büyük hadis kitaplarından örnek olarak *el-Câmiu's-Sahîh*'i zikredebiliriz. Buhârî'nin bu kitabının bölümlerinden birinin adı, *Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer*'dir.

Cihad, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında Müslümanların gündemine olanca ağırlığıyla oturmuştur. Batının askeri ve siyasi gücü İslâm coğrafyasına egemen olmuş, Müslümanlar da buna karşı cihad bayrağını açmışlardır. Cihad konusunda çeşitli kitaplar, risaleler, makaleler kaleme alınmıştır. Bu konuda ilklerden biri, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'dir (ö. 13 Mayıs 1893). *el-Âbir* isimli kitabını¹, Rusya'nın izlediği yayılcı siyasetinin sonucu olarak Kırım ve Balkanlarda meydana gelen hareketlilik zamanında kaleme almıştır. Gümüşhânevî, sadece konunun İslâmî ve ilmî boyutuyla ilgilenmemiş aynı zamanda Ruslara karşı bizzat savaşmıştır. Bu eserlerin önemli bir kısmının yazılmasının Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele günlerine ve sonrasına denk gelmesi, bir tesadüf değildir. Hacmi pek kayda değer olmasa muhtevası ve etkisi bakımından Meşihat makamının 11 Kasım 1914'de bütün Müslümanlara hitaben hazır-

¹ Eserin tam adı, *el-Âbir fi'l-Ensâr ve'l-Muhâcir ve'l-Cihâd ve'l-Gazv ve's-Şühedâ maa Ahkâmiha ve Hakâikiha ve Dekâyikihâ ve Tefâsiriha ve Envâihâ ve Fezâilihâ*'dır. Bu kitap hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: Ömer Faruk Habergetiren, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin el-'Âbir fi'l-Ensâr ve'l-Muhâcir isimli Eseri ve Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (03-05 Ekim 2013 Gümüşhane), 2014, s. 697-708.

ladığı Cihad Fetvası² da literatürde mühim bir yere sahiptir. Bu fetva üç gün sonra Fetva Emini Ali Haydar Efendi tarafından Fatih Camii avlusunda halka okunmuştur. Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin (ö. 10 Ocak 1920) *İslâm'da Cihâd* adlı risalesi (Dersaâdet 1333), bu babda zikredilmesi gereken eserlerden birisidir. Maraş'ta Milli Mücadele'nin önde gelen isimlerinden biri olan Ali Sezai Kurtaran'ın (1867-11 Haziran 1937) *Seyfu'l-Kavîyyu'l-Metin fi Nasri'l-Müslimîn*³ (1339) isimli kitabı da, cihad üzerine yazılan bir eserdir. Kendisine "Kurtaran" soyadı, zamanın valisi Fahrettin Kiper'in teklifiyle, Maraş'ın kurtuluşunda gösterdiği mücadelelerden dolayı verilmiştir.⁴

Sadece Osmanlı coğrafyasında değil, her yerde konu hakkında muhtelif eserler yazılmıştır. Pakistanlı büyük dava ve hareket adamı Mevdudi'nin (25 Eylül 1903- 22 Eylül 1979) yirmili yaşların ortasında yazmış olduğu *el-Cihâd fi'l-İslâm* (İslam'da Cihad) adlı kitabı, bölgede ve dünyada büyük yankı uyandırmış, yazarın en önemli eserleri arasında kabul edilmiştir. Mezkûr kitap 1927'de önce *Cemiyet* gazetesinde yazı dizisi olarak yayınlanmış, ardından bir kitap haline getirilmiştir (Azamgarh 1930). Bu hususta Hasan el-Bennâ'nın (14 Ekim 1906-12 Şubat

1949) er-Resâil kitabı içinde yer alan cihad bölümü de kaydedilmelidir. Bu bölüm, mezkûr kitabın çevirisinde yer aldığı (Risaleler, Hikmet Yayınları, İstanbul, Mart 1980, (çev.: Hasan Karakaya-H. İbrahim Kutlay) cilt I, syf. 107 vd.) gibi müstakil olarak da basılmıştır (Cihada Davet, Sinan Yayinevi, İstanbul 1977, (çev.: Ali Arslan)). Söz konusu bölüm Seyyid Kutub, Mevdudi ve Hasan el-Benna'nın konu hakkındaki yazılarından oluşan *İslâm'da Cihad* adlı derlemenin (Seyyid Kutub *İslâm'da Cihad*, (Çev.: Akif Nuri) Çağrı Yayınları, İstanbul 1980) içinde (syf. 67 vd.) de bulunmaktadır.

Cumhuriyet sonrasında yaşanan sosyo-politik gelişmelerden dolayı ülkemizde cihad konusunun ele alınmaması, gayet doğal görülmelidir. Bu suskunluk dönemi, oldukça uzun sürmüştür. Görebildiğimiz kadarıyla, 1980'e kadar, başlığında cihad kelimesi geçen üç kitap vardır. Bunların ilki, Mehmed Kemâl Pilavoğlu'nun (1906-02 Ocak 1977) *Kur'ân-ı Kerîme Göre Cihad*'dır (Ankara 1965). Yazar kitapta cihad ile ilgili ayetleri surelere göre sıralayarak önce mealini vermiş sonra da "Aydınlatma" başlığı altında kısa bir izahta bulunmuştur. Diğeri ise, Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun (12 Haziran 1944-02-20-2006) *İslam'da ve Günümüzde Cihad* (İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1968) adlı eseridir. Yazar burada önce cihad ile ilgili ayet ve hadislerle yer vermiştir. Ardından davet prensiplerinden söz etmiştir. "Din; akıl, mantık ve ilimle çatışır mı?" sorusuna cevap aradıktan sonra Müslümanlara düşen vazifeyi anlatmıştır. Son olarak yabancı gözüyle İslâm'ı ele almıştır. Bu konunun cihadla alakası yoktur. Sonuncusu ise Bekir Başarıcı'nın, *Cihad ve Mücahid* (İstanbul 1975, TÜRDAV, 204 syf.) adlı çalışmasıdır. Eser, yazarın Mardin İmam Hatip Lisesi müdürü olduğu yıllarda yazılmış, basımı ise 1975 yılında gerçekleştirilmiştir. Önsözün tarihini, 25 Mayıs 1972 olduğunu belir-

telim. Bundan *Cihad ve Mücahid*'in yazıldıktan üç yıl sonra basıldığı anlaşılmaktadır. Kitap, iki konu ve kavramı iki bölümde işliyor. Önce *cihad*, sonra da *mücahid*. Kitabın ikinci baskısında, önsözden önce merhum Tahir Büyükkörükçü Hocaefendi'nin (1925-5 Mart 2011) takdimi yer almaktadır (ss. 5-10).

Üzerinde duracağımız Mehmed Zahid Efendi'nin *cihad* anlayışı, büyük ölçüde merhumun iki kitabına dayanmaktadır. Bunların ilki Tasavvufi Ahlâk (Bahar Yayınları, İstanbul 1975), diğeri ise Cennet Yolları'dır (Sönmez Neşriyat, İstanbul 1979). Her iki kitapta bulunan konu ile ilgili yerler, daha sonra Seha Neşriyat tarafından *Cihad* (1984) adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu kitap üzerinde az sonra duracağız. Bundan dolayı Hocaefendi merhumu da 1980 öncesinde *cihad* konusuna eğilenlerden addetmede bir mahzur olmadığı kanaatindeyiz.

Mehmed Zahid Efendi hakkında bir yazı yazmaya karar verdiğimizde kendisinin eserlerini listele-yip ne yazabileceğimizi düşündük. Neticede cihad konusu ön plana çıktı. Kotku Hocaefendi'nin kitaplarından bazı konuların kitapçıklar halinde Namaz, Hac, Temizlik gibi isimlerle basıldığı malumumuz idi. Bu cep boy kitaplar arasında *Cihad* (Seha Neşriyat, 1984) da vardı. *Cihad*'ı elde ettiğimizde başındaki sunuş yazısı, bizi kitabın derleme

² Söz konusu fetva için bkz.: Ali Satan, "Hilafet ve Cihad Çağrısı", *Derin Tarih Dergisi*, 1. Dünya Savaşı Özel Saayısı, syf. 32 vd.

³ Yeni harflerle basım çalışmasının yapıldığı söylenen eser (Faruk Çiftçi, "Osmanlı'nın Yetiştirdiği Son Ulemeden Şeyh Ali Sezai Efendi'nin Defterlerinden Hutbe Örnekleri", *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu 4-6 Ekim 2012, 2013*, cilt: I, s. 258), muhtemelen Ahmet Güneş'in *Maraş Kurtuluş Harbi-Cihad Risalesi* adıyla hazırladığı (Dulkadiroğlu Belediyesi, 2015) eserdir.

⁴ Faruk Çiftçi, "Osmanlı'nın Yetiştirdiği Son Ulemeden Şeyh Ali Sezai Efendi'nin Defterlerinden Hutbe Örnekleri", *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu 4-6 Ekim 2012, 2013*, cilt: I, syf. 257.

değil özgün olduğu fikrine sevk etti. Bunun sebebi, oradaki şu cümle idi: “Mehmed Zâhid b. İbrahim el-Bur-sevî (k.s.) tarafından kaleme alınan bu küçük risâlede cihâd, mücâdele ve mücâhedenin gerçek yönlerini bulacaksınız.”⁵ Bu cümle, okuyucuyu doğal olarak kitabın özgün olduğu düşüncesine yönlendiriyordu. Kitabı okuma sürecinde Hocaefendi’nin *Tasavvufî Ahlâk, Cennet Yolları* gibi kitaplarına müracaat ederek *Cihad*’da yer alan konuların onlarda da ele alınıp alınmadığına baktık. Evet, bu konular bazen aynı başlık bazen de farklı başlık altında adı geçen kitaplarda yer almaktaydı. Sonuçta elimizdeki eserin özgün olmadığına kesin kanaat getirdik. Yayıncı bizi yanlış bir düşünceye itmişti. Bu hususu belirtmeden edemedik.

Biz *Mehmed Zahid Hocaefendi’nin Cihad Anlayışı*’nı, bir derleme olan *Cihad*’ı esas alarak ele alacağız. Ancak kaynak olarak konuların anlatıldığı kitapları vereceğiz. Eğer yerini bulamadıysak o zaman *Cihad*, kaynak olarak zikredilecektir. Zira burada yer alan bilgilerin, Zahid Hocaefendi’nin banda kaydedilen vaaz ve sohbetlerinden deşifre edilmiş olma ihtimali vardır.

Hocaefendi, cihadın “var kuvvetini harcayarak çalışmak” anlamına gelen cehd kökünden geldiğine dikkat çekerek cihadın dil ucu ile biraz yardım ile biraz emekle olmayacağı düşüncesindedir. Onun *cihad* tanımı şöyledir: “Hakkı muhafaza ve müdafaa edebilmek için var kuvveti ile, gücünün son noktasına varıncaya kadar çalışmak, ya şehid olmak veya kalıp gazi olmak manalarına hem kendini ve hem de memleketini düşman istilasından korumak için canı bahasına çalışmak demektir.”⁶ Ancak o günümüz şartlarının değiştiğine, zamanın ok zamanı değil uçak, atom ve bilgi zamanı olduğuna işaret etmektedir. Ona göre günümüzde, nüfusun da cesaretin de bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Hocaefendi merhum, genel

olarak daima üretimden yanadır. Silah konusunda da aynı düşünceyi taşımaktadır. Şöyle der bu konuda: “Düşmana düşmandan daha fazla kuvvet ve kudrette olmak ve bunları onlardan almak suretiyle değil, bilfiil daha iyisini ve daha güzelini ve daha kuvvetlisini onlardan daha çok ve daha muntazam bir şekilde yapmakla üstün gelinir.”⁷ Bu cümlede geçen kelimelere bakıldığında her birinin özenle seçildiği görülecektir. Mehmed Efendi’nin *cihad*ı ele alırken “var kuvvet” ifadesini tekraren zikrettiği görülür. Nelerin *cihada* dâhil olduğu hakkında ise şöyle der: “Allah yolunda ve yalnızca O’nun rızasını kazanmak için yapılan her hareket *cihada* dâhildir.”⁸

O, günümüzde *cihad*ın değiştiği, artık en kuvvetli din ve dünya ilimlerine, sanata, ticarete tamamen hâkim olunmadıkça hürriyetin elde edilemeyeceği fikrindedir.⁹ Hocaefendi’ye göre İslâm’ın muhafazası iki güce dayanmaktadır. Bunların ilki, memleketin muhafaza ve müdafaası için cihad denilen askeri güç, diğeri de halka dinini öğretecek ilim sahipleridir. Bunların birçok alt kolunun bulunduğunu, her birinin lazım olduğunu, bunlar olmadan ne memleket savunmasının ne de eğitim-öğretim yapılabileceğini belirtir.¹⁰

Mehmed Zahid Kotku, İslâm’ı üçe ayırır: ednâ (en alt: Müslüman olmak), *evsat* (orta: İslâm’ı yaşamak) ve *âlâ* (en üst: İslâm’ı yaymak). En üsttekinin cihad olduğunu vurgular. Ardından şunu söyler: “Müslüman olduktan sonra, Allah aşkı, İslâm aşkı, iman aşkı, Peygamber aşkı için, diğer insanların da bu iman ve İslâm nimetlerinden faydalanması için muharebeye, mücahede, dövüş, üstün bir vaziyette hazır olması, İslâm’ın en yüksek makamı, en alâ makamı olarak gösterilmektedir. Binaenaleyh, bu makama ibadetle ulaşmak mümkün olmayacağından, bu makama ancak efdal-i ümmet olan mücahidlerin nail olabileceği bildirilmiştir ki, ne kadar doğrudur.”¹¹

Hocaefendi merhum, cihada hazırlık konusuna da eğilmiştir. Bu hususta Kur’an-ı Kerim’de birçok ayetin bulunduğunu ifade eder, özellikle iki yerde Enfâl suresinin 60. ayet-i kerimesini zikreder. Bu ayetin gereğinin ihmal edildiğini, Ashab-ı Kehf gibi uykuya dalındığını söyler.¹² Mücadeleden, mücahadeden soğumayı, kaçmayı, ehemmiyet vermemeyi ve gereği gibi hazırlanmamayı, affedilmeyecek büyük bir kabahat olarak görür.¹³ Ona göre bugünün savaş tekniklerini bilmemek, öğrenmemek, düşmandan daha üstün bir duruma geçmemek, savaş araç ve gereçlerini yabancılardan satın alma zihniyetini terk etmemek, çok acı ve yanlış bir harekettir. Oysa dinimiz bize bunların en iyisini, en güzelini, en üstününü yapmamızı emretmektedir. O, topu, tankı, uçağı, bunların malzemelelerini, hatta benzinini, mazotunu ve sairesini düşmandan alarak savaş yapılamayacağına dikkat¹⁴ çeker. Mehmed Efendi, kadın erkek, çocuk bütün Müslümanların cihada hazırlanmasına vurguda bulunur. Çünkü bir mümin gazalara gitmeden, gazaya hazırlanmadan ölürse o, münafıklıktan bir şube, bir parça üzerine ölür. Yine bir insan gaza etmez veya gazaya giden bir Müslümanı teçhiz etmez veyahut bir gazinin evine bakmazsa, böyle birinin başına büyük felaketler geleceğini söyler.¹⁵ O, ahiret için yapılan ilim, amel, cihadlar ve cihad için yapılan bütün hazırlıkların ahirete dâhil olduğunu söyler, bunları yapan kişinin dünya ve ahirette ecre sahip olacağını, ödüllere ulaşacağını belirtir.¹⁶ Hocaefendi, savaşlardaki üstünlüğün paraya ve iktisadi üstünlüğe dayandığı, dolayısıyla başkalarının eline bakanların başarılı olamayacakları fikrindedir. Bunun için de iktisatlı davranmayı ve ona göre yaşamayı tavsiye eder.¹⁷ Bu konuda israftan uzak durma üzerinde önemle durur, şu atasözünü aktarır: “İştenden artmaz, diştenden artar.”¹⁸

Zahid Efendi, cihad ile hicret arasında bir ilişki, bir irtibat olduğu ka-

naatini taşımaktadır. İslâm'ı yaşama konusundaki zorluklar, beraberrinde hicreti getirir. Hicret, içinde birçok sıkıntıyı barındırır. Bunları tanımayan, bilmeyen biri, baştan sona sıkıntı ve meşakkat olan cihadı yapamaz. Hicret, cihad için deyim yerindeyse bir hazırlıktır. Hicret başta evi, yurdu olmak üzere insanın sevdiği, bağlandığı birçok şeyi tek etmesidir. Müslümanlıkta Hristiyanlıkta olduğu gibi ruhbanlığa yer olmadığını, bizde asıl olanın cemaat olduğunu, birlikte yaşamak ve hareket etmek olduğunu belirttikten sonra şunun altını çizer: "Müslümanlığın ruhbanlığı cihadıdır."¹⁹ Cihad ehli olmayan birinin, ne kadar âlim olursa olsun memleketinin bir gün düşman istilasına uğrayacağını, düşmanın nice vahşetinden inleyerek ölmeye mahkûm olacağını açık olduğunu belirtir.²⁰

Hocaefendi'nin cihadla birlikte zikrettiği diğer bir kavram da, ribattır. O, ribatı şöyle tanımlar: "Ribat, muharebelerde düşman karşısında sebat edip beklemek, gazâya ve Allah'ın dinine yardım etmek ve sair malzemesiyle hazırlıklı olarak beklenen yerlerdir."²¹

Onun cihadla ilişkilendirdiği diğer bir kavram da ilimdir. Mehmed Zahid Hocaefendi'nin ilme karşı tutumu çok belirgindir. İlme, âlime fevkalade kıymet verdiği bilinir. *Cennet Yolları* adlı eseri, ilimle ilgili çeşitli meseleleri ihtiva etmektedir. İslâm'ın hayat ve bekasının ilimle

olduğunu, ancak ilim kapısının yıllarca kapalı olduğunu vurgular: O, İslâm için çalışmak isteyenlerin mutlaka ilme yönelmeleri gerektiğini ifade eder. Fabrika kurulmasına büyük ehemmiyet veren Kotku Hocaefendi, bu bağlamda şunu söyler: "Kurtuluş fabrikalarda değil, ancak ilim ve cihad iledir. Fabrika bunlar için lazımdır. Yani; cihada hazırlıktır."²²

Başka bir yerde kılıç, top, tüfek, uçak, atom, füze ve diğer silahların bir sınırı olduğunu belirtir, asıl olanın ilim olduğuna dikkat çeker. Çünkü ilmin bir sınırı yoktur. Ona göre İslâm'ın yayılmasının yegâne sebebi, İslâm'ın ilme ve âlimlere çok ehemmiyet vermesidir.²³ Hocaefendi'ye göre, dinin muhafazası ve yaşaması için iki şeye ihtiyaç vardır. Bunların ilki cihad, diğeri ilimdir. Bu ikisinin ruhla beden gibi birbirlerinden ayrılmasına imkân yoktur. Cihad için ilme ihtiyaç mecburidir. Zira ilimsiz cihadlar büyük zararlar doğurur. Bugün cihad için bilgi, kuvvet ve ilme ne kadar ihtiyaç duyulduğunu yazmaya bile lüzum yoktur. Herkes görmekte ve bilmektedir ki kuvvetle bilgi yan yanadır.²⁴ Hocaefendi başka bir yerde muharebelerin en kuvvetlisinin ilimle olan muharebe olduğunu işaret eder. Çünkü bugünün silahı olan toplar, bombalar ve diğer savaş malzemeleri sadece bulundukları yeri yakarlar. Daha uzağa gidemezler, sahaları dardır. Ancak ilim böyle değildir. O, eserleriyle mecmualarıyla dünyanın dört bir tarafına gider. Süngülerle ele geçirilen yerlerin daha sonra düşmana terk edilmesi, çokça görülen hadislerdendir.²⁵

Zahid Efendi cihadı üçe ayırır: Düşmanla dövüşmek, şeytanla mücadele etmek, nefisle mücadele etmek.²⁶ Konu daha ayrıntılı incelenmek istenirse bu takdirde sekiz kısma ayrılabilir. İfade etmektedir. Bunları da şu şekilde sıralar: Küffara karşı cihad, Mülhidlere karşı cihad, Hak ve hakikate çağrı için cihad, Nefisle cihad (Heva ve heves ile mücadele), Şeytana karşı

cihad, Kötü adet ve alışkanlıklara karşı cihad, Cehalete karşı cihad, İyiliklere sahip olmak için cihad.²⁷ Ona göre cihadın en faziletlisi, küfürden kendisini kurtarıp iman ve İslâm ile şereflenmek, sonra da bizim kemâlimize engel olacak bütün günah ve kötü huylardan sıyrılmak için nefsiyle, onun istekleriyle mücadele ve çarpışmaya devam etmektir.²⁸

Hocaefendi merhum, nesillerimizin yetiştirilme tarzlarına itiraz eder. Tasavvufi Ahlâk'ın ihtiva ettiği konulardan biri de "Cihat Ruhundan Uzak Bir Nesil"²⁹ dir. Nesillerimizin dinden ve İslâm'dan çıktığına işaret eden Kotku Hazretleri, perişan halimize bakıp da kimsenin bir pişmanlık belirtisi göstermediğinden yakınır. Bunu herkesin halinden memnun olması olarak yorumlar ve sözünü şöyle bağlar: "Kazançlarına dokunmasınlar da memleket ne olursa olsun."³⁰

⁵ Mehmed Zahid Kotku, *Cihad, Seha* Neşriyat 1984, syf. 10.

⁶ MZK, *Cihad*, syf. 13

⁷ MZK, *Cihad*, syf. 14

⁸ MZK, *Cihad*, syf. 14

⁹ MZK, *Cihad*, syf. 26-27

¹⁰ MZK, *Cihad*, syf. 28

¹¹ Mehmed Zahid Kotku, *Tasavvufi Ahlâk*, İstanbul 2017 (I. bsk.), Server Yayınları, IV, 217-218

¹² MZK, *Cihad*, syf. 29-30

¹³ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, II, 168

¹⁴ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, II, 169

¹⁵ MZK, *Cihad*, syf. 33-34

¹⁶ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, V, 235

¹⁷ MZK, *Cihad*, syf. 34

¹⁸ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, II, 222; III, 14

¹⁹ MZK, *Cihad*, syf. 17

²⁰ Mehmed Zahid Kotku, *Cennet Yolları*, İstanbul 2018 (4. bsk.), Server Yayınları, syf. 188

²¹ MZK, *Cihad*, syf. 19

²² MZK, *Cennet Yolları*, syf. 229

²³ MZK, *Cihad*, syf. 31

²⁴ MZK, *Cennet Yolları*, syf. 273

²⁵ MZK, *Cennet Yolları*, syf. 249

²⁶ MZK, *Cihad*, syf. 49

²⁷ MMZK, *Cihad*, syf. 49. Ayrıca bkz.: MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, IV, 231-235

²⁸ MZK, *Cennet Yolları*, syf. 72

²⁹ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, II, 165

³⁰ MZK, *Tasavvufi Ahlâk*, II, 166

XX. Yüzyılda Peygamber Vârisi Bir Âlim: Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri

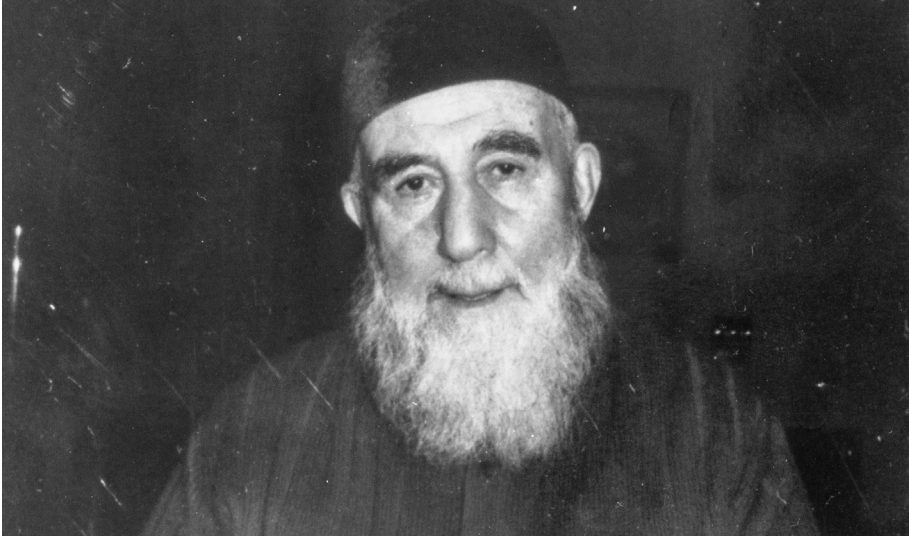
Mülayim Sadık KUL

Ölümüyle birlikte ilk defa adını duyduğum, gönül dünyamın en müstesna yerine yerleşen bu güzel insanın tasavvuf anlayışını anlatmak görevi bu fakire tevdi edildi. Haddim olmasa da bu fırsatın kaçırılmayacağını düşündüm. Zira böyle bir Allah dostundan bahsedebilmek, Mevla'nın bir rahmeti olsa gerek deyip O'na sığınarak kaleme/klavyeye sarıldım.

Ümmetin belki de rotasını bulmakta en çok zorlandığı bir zaman diliminde irşad görevini bihakkın yerine getirerek her kesimden insanın takdir ve sevgisine mazhar olmuş, geçen yüzyıla nebevî İslâm mührünü vurmuş en önemli şahsiyetlerden biri de Mehmed Zâhid Kotku Hazretleridir. O, tabir yerindeyse Allah dostu bir âlimin, Peygamber vârisi bir murşidin ete kemiğe bürünmüş müşahhas bir timsalidir. Onu tanıyıp da sevmeyen birisine rastlamak neredeyse imkânsız gibidir. İslâm'ın gönülleri ısıtan gülen yüzüdür. Cumhuriyet dönemi İslâmî dirilişin/uyanışın ise en önemli temsilcilerinden birisidir. Rahle-i tedrisinden geçerek ondan nefes devşirenler, bugün de kulluk davasının samimi neferleri olmaya devam etmektedirler. Kendisi İslâmî hassasiyetleri hayatın her alanına şâmil kılan bir anlayışla irşad faaliyetlerini yürüterek talebelerinin her alanda aktif olmalarını tavsiye etmiştir. Ekonomiden siyasete, ilimden eğitime, sosyal ve kültürel her alanda pek çok girişimin sadece teşvikçisi değil aynı zamanda bizatihi destekçisi olmuş, nebevi hasletlerle zamanı kuşanmış örnek bir gönül insanı/sultanı.

Türkiye coğrafyasında hakkında belki de en çok yazı neşredilen manevi önderlerden birisi olmasına rağmen bizim tanışıklığımız ve muhabbetimiz daha çok talebesi Ahmet Akın Çığman hocamız vasıtasıyla olmuştur. İlim ve âlimlerle olan ilişkimiz daha lise yıllarında rahle-i tedrisatında bulunma şerefine erdiğimiz Ahmet hocam vesilesiyle gerçekleşmiştir. Tillo ve Şam uleması hakkında olduğu gibi Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri hakkındaki ilk bilgilerimizi de hocamızdan dinlemişizdir. İslâm ve onun son elçisi Hz. Muhammed Efendimiz'e olan hayranlığımız onların yaşayan vârisleriyle de büyümüş ve perçinleşmiştir.

Her şeyden önce hocamın hocası olması, benim şahsi muhabbetimin ilk sebebi olduğunu ifade etmek isterim çünkü aynı kaynaktan su içmenin hazına onunla erdik. Daha sonra tanışma fırsatı bulduğum Kotku mektebinde irfan devşirmiş pek çok güzel insan, bu sevgi ve muhabbetimi daha da arttırdı. Kendisinden önce Gümüşhânevî dergâhının postnişi Abdülaziz Bekkine ile beraber Zeyrek Cami'sinde okuyan ve düşünen entelektüel kesimin irşad faaliyetleri, o günün şartlarında çok önemli bir anlayışın göstergesiydi. Kotku Hazretleri de Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi ile bir-

likte manevi eğitimlerini tamamladıkları, arkadaşı Bekkine Hazretleri'nin başlattığı bu irşad anlayışını İskenderpaşa'da devam ettirmiştir. Bugün, İslâm adına Müslümanların sahip oldukları pek çok müessese ve kurum, bu ve benzeri hocaefendilerin emeğiyle vardır. Bu hocaefendilere örnek olarak, Anadolu'da aynı döneme ışık tutan pek çok âlim arasında hiç şüphesiz Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi, Muhammed Emin Er, İsmail Çetin ve Yahya Hocaefendi gibi isimleri sayabiliriz. Farklı kesimlere aynı anlayışla ruh üflemiş bu büyük insanlar, Türkiye'nin gerçek mayası ve manevi mimarlarıdır.

Mehmed Zahid Kotku Hazretleri'nin tasavvuf anlayışı hakkında bize en kapsamlı bilgiyi verecek olan önemli eseri: Tasavvufî Ahlâk adlı kitabı olsa gerek. Nefsin Terbiyesi adlı kitabı da kendi kaleminden çıkmış, bu alana ışık tutan bir diğer önemli eseridir. Bu ikinci eserine yazdığı önsözünde "Nefsini bilen Rabbini bilir." ölçüsünün esas alınması gerektiğinden bahseder. Asıl meselenin öncelikle benliği tanıyıp, nefisle mücadele ederek Rabbi tanımaktan geçtiğinin altını çizerek, nefsin mertebelerini -emmâreden başlayarak- tek tek ele alır. Ona göre "Her kötülüğün başı nefistir. Onu kırmak gerekir." Kotku Hazretleri

nefse muhalefetin önemine vurgu sadedinde Şeyhülislam Zekeriya Hazretleri'nin Şerhu Münferice adlı eserinde "Ulemâ, muhâlefet-i nefse ilmin başı demişlerdir." sözünü nakleder. İlim ve amelin, Rabbe götüreni kıymetli, O'ndan uzaklaştırana ise mâsivâdır, boştur. Zikrettiğimiz beş ciltlik ilk eserinde ise İslâm ve tasavvuf ahlâkı, âdâb ve erkânına ait olan bilgiler bir araya getirilmiştir. Özellikle de Nakşîlik hakkında geniş bilgi vererek bu tarikatın temel ilke ve prensiplerinin ne olduğunu tafsilatlı bir şekilde açıklamıştır. Pek çoğu daha önceki ulemâdan iktibas olunan bu bilgiler, İmâm-ı Rabbânî gibi bu yolun büyüklerinin tavsiye ve irşadlarıyla da desteklenmiştir. Bu eserlerin yanında, pek çok akademik çalışmanın varlığı aslında işimizi kolaylaştırmak yerine biraz daha zorlaştırmaktadır. Konu hakkında geniş bilgi edinmek isteyenleri bu kaynaklara yönlendirerek bu yazı içinde bir dergi formatına uygun olabilecek, aynı zamanda da bizim veçhemizde Kotku hazretlerinin anlayışını en iyi temsil ettiğine inandığımız birkaç noktaya temas etmek istiyoruz. Bu anlamda Mehmed Zahid Kotku Hazretlerini hatıralar üzerinden anlatan enfes bir kitap da Mustafa Özdamar'a ait olup, bir solukta okunacak -mutluluk iksiri- ab-ı hayat kıvamında bir

eserdir. Bununla birlikte neşredilmiş en kapsamlı eser, Metin Erkaya editörlüğünde hazırlanmış olan *Anılarla Mehmed Zâhid Kotku Rh.a* adlı kitaptır. Eleştirmekten başka sermayesi olmayanlar bu lezzetten mahrum kalacakları için bu kitapları okumasalar da olur.

İmam Hatip ve Üniversite öğrencilerinin bir ömür kendilerine medyun oldukları Celalettin Ökten ve Nurettin Topçu gibi insanların nefes devşirdikleri bu kaynağın sırrı ve cazibesi gerçekten neydi? Normal cami cemaatinden başlayarak ulemâdan, eşraftan, siyasetçilerden, üniversite gençliğinden, felsefe ve fen bilimlerinde uzmanlaşmış pek çok insana Kotku Hazretleri'nin sunduğu doyumsuz iksir neydi? Es'ad Coşan Hocaefendi ve Ersin Nazif Gürdoğan gibi kendini yakînen tanıyan pek çok talebesinin sözlü-yazılı şahadetleri ve tespitleri, konunun boyutlarını anlamak açısından bize yardımcı olabilir. Ama sözü azaltarak söylemek gerekirse, kanaatimce Hz. Peygamberi vâris kılan özellikler ne ise sır da işte oradadır, diye özetleyebiliriz. Bu, Gazâlî öncesinde Sarraç ve Kuşeyrî, sonrasında ise İmam-ı Rabbânî Hazretlerinin ortaya koymuş oldukları şeriat ölçeğinde zâhir ve bâtın birlikteliğini temsil eden bir tasavvuf anlayışını işaret etmektedir. Aslında tasavvuf kelimesi yerine İslâm kelimesini koyarsak da anlam açısından bir şey değişmez. Zira İslâm da bu iki boyutla birlikte ele alınmadığında eksik kalır.

Nazif Gürdoğan, *Görünmeyen Üniversite* adlı kitabında, Kotku Hazretleri'nin irfan mektebinin ne denli büyük ve tesirli olduğunu anlatırken bir yandan da kendi tanışıklığını ve Hocaefendi'den ders alışıını dile getirir. Tövbe almak olarak da bilinen ve Nazif Gürdoğan'ın "el tutma ve bağlanma" olarak ifade ettiği bir hadisede verilen sözlerden birisi şöyle ifade bulur: "Kur'an'ın

Kotku Hazretleri'nin irşad ve davetinde, şeriata olan vurgu çok açık ve kesindir. Dolayısıyla şeriatsız bir tasavvuf anlayışı batıldır. Şeriat ise ilim temeli üzerine kâimdir. Nasıl ki marifet ancak ilimle mümkün ise tasavvuf da ancak ilim temeli üzerine inşa edilebilir. Bu ilim, öncelikle zâhir ilmi diyebileceğimiz fıkıh ve kelam ilmi üzerine bina edilir. Bu minvalde Kotku Hazretleri özellikle sahih bir akide ve fıkıh bilgisi olmadan sufi olunamayacağının altını çizer.

yolundan, Hz. Peygamberin sünnetinden ayrılmayacağımıza; peygamberimizin ahlâkı ile ahlâklana-
cağımıza huzurlarında söz verdik.” Gürdoğan abimizin mutlaka okunması gereken kitabından diğer bir anekdotla devam edelim: “Hocaefendi, ‘Bilmek bir meziyet ise, yapabilmek daha büyük bir meziyet ve devlettir.’ derdi. Konuşmalarını, ‘Hased, kibir, riya, hırs, gazap, şehvet, gaflet, şöhrat, kin gibi şeylerden uzak olmak, kalp temizliğinin alametlerindendir.’ diye bitirirdi.” Yine Kotku Hazretleri’nin Cuma sohbetlerinden birinde şu cümleler aktarılır: “Günahlardan sıyrılmanın yolu, Allah ve resulüne sıkı sıkıya sarılmaktır.” “Allah’ın gönderdiği peygamberimizi sevmekçe Allah’ı sevmek mümkün değil...O’nu sevmenin yolu O’nun sünnetine sarılmakla mümkündür.”

Dolayısıyla Kotku Hazretleri’nin tasavvuf anlayışından bahsederken İslâm düşünce tarihinde orta yolu temsil eden bir çizgiden, ortak bir damardan bahsediyoruz. Bu nebevî metod, zâhir ve bâtın dengesini koruyan bir anlayıştır. Böylelikle Kotku Hazretleri’nin tasavvuf anlayışının temeli budur, diyebiliriz. Bu temel, zâhirle yani şeriatla barışık bir irfan anlayışıdır. Aynı zamanda Gazâlî’nin, ceviz misaliyle anlatmaya çalıştığı birlikteliktir: Zâhirle korunan bâtın ve bâtınla anlamlı hale gelen derûnunda asıl hakikatı barındıran bir zâhir. Hayrettin Karaman hocam’ın hastalığı döneminde şifâyâb olma niyazıyla kaleme aldığı, ziyaretimde şahsıma hediye ettiği eserin ismi de tam bu anlayışı temsil etmektedir: *Tasavvuf Şeriatsız Olmaz*. Şeriatsız bir tasavvuf, İslâmî olma vasfını kaybeder. Kendisiyle telefonda bu başlık üzerine konuştuğum Hayrettin Karaman hocam güzel bir ifadeyle durumu teyit eder: “Bu kitap başlığı, konuyla alakalı diğer tüm önemli hakikatlere mündemiç ve tartışmalara nokta

koyan kapsamlı bir açıklamadır.” Bu düşüncelerimi kendisiyle paylaştığım, Hüseyin Uçan hocam da hocası İsmail Çetin hocanın “Şeriati olmayandan şeyh olmaz.” sözünü nakletmiştir. Daha ilk devirlerden başlayarak, bu alanın büyükleri hep bu hakikati anlatma gayreti içinde oldukları ehlinin malumudur. Sözün özü şudur: “Usul olmadan vusûl olmaz.” Usul ise Allah ve resulünün ortaya koyduğu sevâd-ı âzâminin takip ettiği ehl-i sünnet yoludur.

Batı’da tasavvufu, İslâm’ın farklı bir yorumu veya daha net bir ifadeyle “*şeriatsız İslam*” yorumu olarak anlama ve sunma gayretkeşliği bilinmektedir. Schimmel ve Chittik gibi konunun gerçek bilenleri ise İslâm’ın olmadığı bir tasavvuf anlayışının yanlışlığına dikkat çekmektedirler. Sûfî, aynı zamanda iyi bir Müslümandır. Müslüman olmayan bir sûfî tasavvuru oryantalist işgüzarlığından öte bir şey ifade etmez. Eğer tasavvuf, İslâm’ın Cibril hadîsinin öğrettiği ölçülerle, İslâm ve iman boyutlarının, ihsan makamında yaşanması anlamına geliyorsa ne İslâm’ı tasavvuftan ne de tasavvufu İslâm’dan ayırma imkânı yoktur. Zira eskilerin deyimiyle, “Her biri diğerinin mütemmim cüz’üdür.”

Kotku Hazretleri’nin irşad ve davetinde, şeriata olan vurgu çok açık ve kesindir. Dolayısıyla şeriatsız bir tasavvuf anlayışı batıldır. Şeriat ise ilim temeli üzerine kâimdir. Nasıl ki marifet ancak ilimle mümkün ise tasavvuf da ancak ilim temeli üzerine inşa edilebilir. Bu ilim, öncelikle zâhir ilmi diyebileceğimiz fıkıh ve kelam ilmi üzerine bina edilir. Bu minvalde Kotku Hazretleri özellikle sahih bir akide ve fıkıh bilgisi olmadan sufi olunamayacağının altını çizer. Vehbî ilim, önemli ve kıymetli olmakla birlikte mutad olan akide ve fıkıh ilmini tahsil ettikten sonra bu yola girmenin daha doğru olduğu yönündedir. Kotku Hazretleri din ahkâmının nevâdir üzerine değil

ekser ve ağıleb üzerine mebni olduğunu belirtir. Gazâlî de bu konuya dikkat çekerek, ilim öğrenmeksizin riyâzetle vehbî ilim peşinde koşmanın ahmaklık olduğunu ifade eder. Dilediğine Mevla bu ilmi elbette kesbin dışında da verebilir. Ladikili Ahmed Efendilerin varlığı, ümmi bir köylü olmasına rağmen bu ilme mazhar olduğu, birçok âlim tarafından teyit edilmektedir. Ahmet Akın Çığman hocam gibi pek çokları sağlığında kendisini ziyaret ederek duasına nâil olduklarını biliyoruz.

Kısaca, şeriat diye isimlendirdiğimiz ahkâm-ı şer'îye hükümleri, neye nasıl inanmamız gerektiği ve bunları günlük yaşantımızda sünnete uygun olarak nasıl tatbik edebileceğimiz hakkında kıstaslardır. Bu ölçüden mahrum olan insanın, şeytanın ve hevasının iğvasıyla tasavvuf yolunda ayağının kayması çok kolaydır. Dolayısıyla kişi önce şeriat ilimlerini tahsil edecek ve sonrasında bu ilimlere vâkıf bir âlim mürşitten yardım alacaktır. Zira bu tecrübeye sadece bilgi yoluyla kavuşmak mümkün değildir. Bu sebeple mutlaka bir yol göstericiye, nebevî mirası temsil eden bir rehber ihtiyacı vardır. Her alanın uzmanı olduğu gibi bu alanında peygamber vârisi mutehassısları vardır. Elbette müslüman olmak için değil ama bu özel manevi eğitimden geçmek için, nefsin hilelerini ve bu yolun tehlikelerini gösterecek bir rehber şarttır. Özetle Kotku Hazretleri'nin tasavvuf anlayışıyla ilgili birinci şart, ilme ve şeriata bağlı olmaktır, diye netleştirebiliriz. Elbette burada ilimden kastedilen kişinin Müslüman olarak hayatını devam ettirecek miktardaki zarûrî ilmihal bilgisine sahip olmasıdır. Yoksa her Müslümandan gerçek manada âlim olmasını beklemek hem fitrata hem de vâkıya tersttir.

Tasavvuf ilminin dayanaklarını belirttikten sonra konuyu biraz daha açmaya gayret edelim. Kotku

Hazretleriyle alakalı aklıma ilk gelen ve benim kanaatimce onun tasavvuf anlayışını en güzel şekilde özetleyen meselelerden birisi onun "istikamet üzere olmaya" yaptığı vurgudur. Nakşîliğin kendisine nispet edildiği İmam-ı Nakşibend Hazretleri'ne ait "En büyük keramet istikamet'tir." sözü Kotku Hazretleri'nin tasavvuf anlayışının da merkezinde olmakla birlikte, bu anlayışa işaret eden pek çok anekdot ve hatıra vardır. Onun kişiliği ve tasavvuf anlayışını anlatan hangi kitabı açsanız, mutlaka onun helal ve haram noktasındaki titizliğe vurgu yaptığını görürsünüz. Bu vesileyle tekrar gözden geçirdiğim kitaplar neredeyse "İslâm'da haramlar ve korunma yolları" başlığı altında toplanabilecek kıvamdadır. Özellikle büyük ve küçük haramlardan bahsederek kendimizi bu tehlikelerden nasıl koruyabileceğimiz hakkında nebevî reçeteler sunar.

Diğer önemli bir anekdot ise son günlerine yakın muhtemelen Medine'de, müridânına tasavvufun asıl hedefinin kulluk olduğuna dair yaptığı vurgudur. Özetle, salih bir kul olmanın dışında her şeyin boş olduğunu, hayatın ve tasavvufun mutlak gayesinin ise iyi, sadık bir kul olmak olduğuna dikkati çeker.

Şeriatsız bir tasavvuf anlayışı İslâm düşünce geleneğinde zaten

Diğer önemli bir anekdot ise son günlerine yakın muhtemelen Medine'de, müridânına tasavvufun asıl hedefinin kulluk olduğuna dair yaptığı vurgudur. Özetle, salih bir kul olmanın dışında her şeyin boş olduğunu, hayatın ve tasavvufun mutlak gayesinin ise iyi, sadık bir kul olmak olduğuna dikkati çeker.

reddedilen bir anlayış olduğu bilinmektedir. İster Kuşeyrî, ister Gazâlî, ister Ahmet Rufâî, ister Abdülkadir Geylânî ya da Mevlânâ veya Yunus Emre Hazretlerine bakalım hepsinin İslâm ve şeriat vurgusu çok net ve kesindir. Nakşîlikte ve Şâzeliyye tarikatlerinde ilim olmadan tarikat ve tasavvuf yoluna girilmez. Nakşîlikte buna Hâcegân geleneği yani hocalar -âlimler- usulü denir. Önce ilim öğrenilecek ve onun üzerine tasavvufun âdâb ve erkânı giydirilecektir; çünkü medrese tahsili tekke intisabından önce gelir. Bu meşrebe bağlı olan pek çok şeyh aynı zamanda büyük din âlimidir. Bu gelenek, Doğu'da Şam ve Irak coğrafyalarında hâlen geçerliliğini korumaktadır. Birçok ölçünün dejenere olduğu günümüzde, bilinen ve itibar edilen nakşî şeyhleri hep ilim ehлиндendir. İrfan Gündüz, "Mehmed Zahid Kotku'nun (Rh.a) Tarikat ve İrşad Anlayışı" adlı makalesinde bu meseleye dikkat çekerek ilim olmadan bu yola girilmeyeceğinin tekrar altını çizer.

Kotku Hazretleri'nin temsil ettiği diğer önemli bir ölçü; tasavvuf yolunda olmaktan maksadın, nefsi kötü ahlâk ve huylardan arındırmak olduğudur. Dolayısıyla bu yola giren kimse, her şeyden önce kendi nefsini düşman bilecek ve başkalarının hatalarından önce kendi hatalarını düzeltmeye gayret edecektir. Ham meyve nasıl makbul değilse

Kotku Hazretleri'ne göre ham yani ahlâkî zafiyetleri çok olan kimse de makbul bir insan ve mümin değildir. Bu sebeple *Tassavufî Ahlâk* kitabında, tasavvuf ilminin aslında herkes için farz olduğunu söyler. Zira ona göre Peygamber Efendimiz'in aslı misyonlarından birisi de ahlâk güzelliğidir. Kotku Hazretleri yine *Tassavufî Ahlâk* kitabında: "Ben ancak ahlâkın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.", "Gerçek Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin oldukları kimse- dir.", "Sizin en hayırlınız ahlâken en güzel olanınızdır.", "Mizanda güzel ahlâktan daha ağır gelen bir amel yoktur." gibi hadislerle dinin ahlâkî boyutuna işaret etmiştir. Neredeyse hazretin bu kitabının her cildinde ahlâk konusu tekrar tekrar ele alınarak farklı yönleriyle şu vurgu dikkati çekmiştir: Nasıl ki iyi bir müslüman olmak, ahlâken kemâle ermekten geçer; iyi bir sûfî olmak da ancak Peygamber ve Kur'an ahlâkıyla mutehallik olmaktan geçer. Hatta bir adım öteye geçerek peygamber efendimiz'in irşadıyla, "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanınız." emri mucibince gerçek mümin ve hakiki sûfî olmanın başka bir yol ve imkânı bulunmadığını ifade eder. Kotku Hazretleri, tüm irşad ve sohbetlerinde buna vurgu yaparak kötü huylardan ve alışkanlıklardan arınmaksızın bu yolda mesafe alınmayacağına işaret eder.

Es'ad Coşan Hocaefendi, Kotku Hazretlerinin oturduğu minderin üstünde Hattat Abdülkadir Efendi'nin kocaman çizgilerle yazdığı "*Edebyâ hû*" levhası olduğunu haber verir. Bu levhada ayrıca meşhur şu satırlar yer alır:

*Edeb bir tâc imiş nûr-u hüddâdan,
Giy ol tâcî, emin ol her belâdan!*

Mehmed Zahid Kotku Hazretleri *Tassavufî Ahlâk* kitabının birinci cildinde aynı manada şu şiire de yer verir:

*Edebdir bâis-i vuslat Hudâ'ya
Edebdir zâd olan râh-ı Hudâ'ya*

*Edeble meclis-i şeyhe girenler,
Bulur anda fuyûz-ı bî-nihâye.*

*Tarikattan garaz ancak edebdir;
Edeb oldu hakikat içre mâye.*

Dolayısıyla Kotku Hazretleri, dini ve onun manevi eğitimini veren tasavvuf yolunu, edep ölçeğinde ele alır. Hayat bu edeplere riayet etmekten geçer. Gerçek bir sûfî, hem rabbiyle hem de onun yarattıkları ve özellikle de insanla olan ilişkilerinde edebe ve bu ilişkilerdeki hukuka riayet etmek zorundadır. Arapça ifadesi şöyledir: "El-edeb ma'Allâh we'l edeb ma'a halkıllâh."

Kotku Hazretleri yine âdâba dikkat etmeyenlerin sohbet hakları olmadığını *Tassavufî Ahlâk* kitabının ikinci cildinin başında ifade eder. Bilindiği üzere Nakşîlikteki eğitim ve irşad yollarının başında sohbet gelir. Bu sebeple buna hakkı olmayanın bu yolda nasibi olmadığı da kesin bir dille ifade edilmiş olur. Kapısı herkese açık olan Kotku Hazretleri'nin sohbet hakkının âdâba riâyet etmeyenler için kapalı olduğunu bu kadar net bir dille söylemesi, bu meselenin önemine dikkat çekmek için olmalıdır. Yoksa hatıratlarında nice edepsizlere yıllarca katlanarak onları terbiye ettiği bilinmektedir. Kotku Hazretleri Yunus'un şu dizeleriyle bu meselenin şekil ve kıyafetten öte derûni bir hâl olduğuna işaret eder:

*Dervişlik olsaydı tâc ile hırka,
Biz dâhi alırdık otuza kırka.
Dervişlik baştadır tâcda değildir,
Kızdırmak ateştedir sacta değildir.
Ararsan Mevlâ'yı kalbinde ara,
Kudûs'te, Mekke'de, Hac'da değildir.*

Kitabında yer verdiği ahlâk-ı hamîdiyyeden özellikle öne çıkar-
dıklarına baktığımızda bunların ba-
şında iyi ve yumuşak huyluluk an-
lamına gelen *hilm* kelimesi ile söze
başladığını görüyoruz. Bunun zıddı
olan öfke ve kızgınlığın tehlikeleri-
ne de işaret ederek bu konuda çok
dikkatli olunması gerektiğini ifade
eder. İkinci olarak ele aldığı haslet,
sabır konusudur. “Sabrın imanda-
ki yeri, cesetteki başın yeri gibidir.”
hadis-i şerifiyle söze başlayarak
sabrın öneminden, çeşitlerinden
ve faydalarından kapsamlı olarak
bahseder. Ayet ve hadislerle kulluk
yolunda muvaffak olmanın sabır-
dan geçtiğini vurgular. Ele aldığı
diğer hasletler sırasıyla: Verâ, zühd,
tevazu, re’fet (acımak), lînet (yumu-
şaklık), beşâset (güler yüzlü, tatlı
dilli olmak), af ve ihsan, sıla-ı rahim,
merhamet, meşâyîha ta’zim (saygı),
ihvâna hizmet, tevbe, hayâ ve taat
gibi övülmüş nebevî sıfatlardır.

Zemmedilmiş kötü huylara da yer
veren Kotku Hazretleri, bu huylar-
dan ancak bu yolun yolcusu olan
sâik tarafından bilinerek uzak du-
rulmasıyla kaçınılacağını ifade eder.

Hocaefendi’nin takdire şayan pek
çok özelliklerinden bir tanesi de
İrfan Gündüz hoca’nın da tespitiyle
tüketici ve hazır yiyici olmayıp üre-
tici olma anlayışıdır. Gündüz hoca
bu tespitini şu cümleler ile aktar-
mıştır: “Hocaefendi Hazretleri sü-
rekli üretici olmayı öğütler, kimseye
yük olmaya asla rıza göstermezdi.
Hattâ bir defasında, ‘Pazardan ge-
lirken, cebinde pazardan aldığı em-
tiayı hamala verip taşıyacak parası
olan adamın, bu malı kendisinin
taşınması tahrîmen mekruhtur.’ de-
mişti. ‘Çünkü, o hamallar da geçi-
necek; nerden geçinecek?.. Herkes
bu kadar parayı sever de her işi
kendim yapayım derse, piyasada
hiç kimse bir başkasından iş alma
imkânı bulamaz!’”

Hocaefendi Müslümanların cihad

etmelerine de vurgu yaparak mü-
câhedenin sekiz farklı çeşidi oldu-
ğunu ifade ederek en başta gayret-
li olmak gerektiğine vurgu yapar.
Müslümanların gaflet ve tembellik-
ten kurtulmadıkça ne madden ne
de mânen mesafe alamayacakları-
na işaret eder. Ticaretin önemine
vurgu yapan Kotku Hazretleri bu
konuda şunları dile getirir: “Çalış-
mak, ticaret ve sanat erbabı olmak,
el ele verip şirketler kurmak, güzel
güzel büyük fabrikalar tesis ederek
iç ve dış ticarete büyük işler başa-
rarak dururken, muayyen bir maaşa
razı olup pasif bir köle gibi çalış-
mak, akli başında kafası çalışan bir
insan için reva mıdır?” Bu konuda
Japonya ve Almanya’nın savaşta
yerle bir oldukları halde çalışarak
nasıl ilerlediklerinin bizim için de
iyi bir örnek olması gerektiğini vur-
gular.

Cihadın ikinci kısmı, dinlerinden
habersiz olan imansız ve itikatsız-
larla mücâhede etmektir. Üçüncüsü,
insanları hak yoluna davet ederek
Kur’an’a ve sünnet-i seniyyeye itti-
baları için gayret etmektir. Dördün-
cü mücâhede, nefse karşı verilen sa-
vaştır. Beşincisi, şeytanın iğfâlâtıyla
mücâhede etmektir. Altıncısı, bütün
günah meclislerini hatta boş laflar-
la geçirilen mâlâyânî sohbetleri ve
Allah korkusu olmayan kötü arka-
daşları terk etmektir. Yedinci mü-
câhede ise, çok miktarda irşad ve
eğitim faaliyeti yapabilecek kalite-
li âlimler yetiştirmektir. Son mücâ-
hede şekli ise diğer tüm cihat çe-
şitlerini kapsar mahiyette şöyle
ifade edilir: Salih ve muttakî zevâtı
sevmek, nasihatlerine ikbâl ve âmil
olmak, onları ziyareti ihmal etme-
yerek, nur ve feyizlerinden istifade
etmeye çalışmaktır.

Kotku Hazretleri’nin hem şahsı
hem de tasavvuf anlayışı hakkın-
da söylenebilecek diğer önemli bir
haslet ise *mahfiyyet* prensibidir.
Kendini yakından tanıyan pek çok

talebesi onun tevâzu ve mahfiliğe
verdiği öneme işaret etmişlerdir.
Kimseyi hakir görmemek, manevî
makamı ne kadar yüksek olursa
olsun bunları kendinden değil Al-
lah’tan bilmek asıldır. Bu konuyu
izah sadedinde Şah-ı Nakşibend
Bahâuddîn Hazretleri’nin vasiyetin-
de şöyle buyurduğu nakledilir: “Bir
sâlik sülûkunda en yüksek mertebe-
ye vâsıl olsa dahi, kendi nefsinin Fi-
ravundan yüz derece aşağı bilmesi
lazımdır. Eğer böyle bilmezse sülûk-
te nasibi yoktur.” Bu ifadeler, biraz
mübalağalı gibi görünse de kişinin
nefsini kontrol altında tutabilmesi
için gerekli olduğu kesindir, çünkü
kişi kendini emniyette gördüğü
anda ayağı ve gönlü kayabilir. Bu
yüzden, bu yolun büyükleri hiçbir
zaman nefislerine bu fırsatı verme-
me adına amellerine güvenmeyerek
Rablerine sığınmışlardır.

“Hasenâtü’l ebrâr seyyiâtü’l mu-
karrabîn” denilmesinin sırrı da bu
hassasiyette gizli olsa gerek. Allah
dostları Mevla’ya yaklaştıkça buna
bağlı olarak daha da dikkatli olmaya
çalışmışlardır. Bu durumu ifade
eden makamlardan bir diğeri de
“Beyne’l havfi ver-racâ” diye ifade
ettikleri korku ve ümit arasında
olma hâlidir.

Bu yazıda, Mevlaya sığınarak hak-
kını vermeye ve anlamaya çalıştığ-
ımız Mehmed Zahid Kotku Hazret-
leri gibi güzel insanların haslet ve
sîretlerini bizlere de bahşetmesini
kerem ve merhamet sahibi Zül Celâl
vel Kemâl Hazretlerinden niyaz edi-
yoruz.

Gayret bizden tevffik Allah’dan.

Latin Harfli İlk Tezkiratü'l-evliya Tercümesinin İzinde: M.Z.K. Neşri

Ali ÖZTÜRK

Prof. Dr., İstanbul Üni.
İlahiyat Fak.

Ferüdüddîn-i Attâr'ın (v. 618/1221) *Tezkiretü'l-evliya* isimli eseri veli, Allah dostu olarak tanınmış kişilerin hayatlarından, ibretli hikâye ve kerametlerinden bahsedildiği, sözlerinin nakledildiği menkıbe türünün en meşhur örneğidir. Feridüddîn-i Attâr'ın diğer eserleri gibi *Tezkiretü'l-evliya*'nın da çok erken devirlerden itibaren Türkçeye tercüme edilmeye başlandığı görülmektedir. İlk tercümesinin Aydınoğlu Mehmet Bey'in (v. 734/1334) isteği üzere¹ yapıldığı anlaşılan *Tezkiretü'l-evliya*, Beylikler devrinden başlayarak müteakip dönemlerde Türkçeye birkaç defa çevrilmiştir. Bunlardan bir kısmının mütercimi bilinirken diğer bir kısmının mütercimleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.² Bu çeviriler üzerine çok sayıda gramer incelemesi³ ve metin neşirleri yapılmıştır.⁴

İlk Baskı

Tezkiretü'l-evliya tercümesi, Latin harfleriyle ilk kez Mehmed Zahid Kotku (rahmetullâhi aleyh) tarafından neşredilmiştir. Eser, günümüze kadar farklı yayınevlerince kimi ilave ve çıkarmalarla birlikte birkaç defa basılmıştır. Bu yazımızda bulabildiğimiz baskılardan hareketle, söz konusu neşrin izini süreceğiz. Eser, ilk olarak 1959 yılında Gümüş Neşriyatın birinci kitabı olarak 142 sayfa hâlinde yayımlanmıştır. Basım yeri ise Cağaloğlu Yokuşu'ndaki İzmir Matbaasıdır. Kitabın kapağında bulunan kırmızı renkli (sonraki baskılarda yeşil) hatâyî motifli kapak baskısı ise Ticaret Sicil Gazetesindeki bilgilere göre Ergun Göze'nin sahibi olduğu, Amca Matbaasında basılmıştır. Kitapta "içindekiler" başlığı bulunmamaktadır. Üçüncü sayfada bir takdim yazısı vardır ve imza kısmında eseri hazırlayan Mehmed Zahid Kotku'nun ismi M.Z.K. kısaltmasıyla verilmiştir.⁵ Eser, Farsça aslından çevrilmiş değildir; takdimde belirtildiği üzere daha önce eski harflerle Türkçeye çevrilmiş nüshalardan birinin kopyasıdır. Bu yüzden, eserin aslı ile kopyası arasında bazı farklar bulunabileceği ve hatta elden ele geçerek biraz da anonim mahiyet almış olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Takdim yazısında eserin bir halk kitabı olarak düşünülmüş olduğu ve dilinin de halka yakın bulunduğundan dolayı on beşinci asrı hatırlatan üslubunun olduğu gibi muhafaza edildiği anlaşıyor. İlmî bir tetkikten ziyade hisseler çıkarılabilen bir kıssa kitabı olarak tasarlanmıştır.

Eser, Kotku'nun takdim yazısını müteakip doğrudan Veysel Karanî'nin menkıbesi ile başlamaktadır (s.4). Feridüddîn-i Attâr'ın önsözüne yer verilmemiştir. Hatta Attâr'ın menkıbesini ilk sırada verdiği Cafer-i Sadık (r.a) da bu baskıda eksiktir. Attâr'ın tertibinde eser, Hallâc-ı Mansûr ile son bu-

lurken Kotku neşrinde tertip de-
ğişmiş; ön sıralarda olan bazı
zevat Hallâc'dan sonraya bırakıl-
mıştır. Sonuncu kişi olarak kitabın
asıl müellifi olan Feridüddîn-i At-
târ'ın biyografisine yer verilmiş-
tir. Tabiatıyla eserin orijinalinde ve
eski harfli çevirilerinde bu başlık
yoktur; Kotku tarafından ilave
edilmiştir. *Tezkiretül-evliya*'nın
aslı yetmiş iki velinin menkıbesini
ihtiva etmektedir. Sonradan yapılan
zeyiller ile yirmi beş velinin men-
kıbesi daha eserde yer almıştır. Bu
ilk baskıda -Kotku tarafından ilave
edilen Feridüddîn-i Attâr biyogra-
fisi de dâhil- menkıbesi anlatılan
veli sayısı altmış dokuzdur; zeyilde
bulunan velilerden kimse yoktur.
Eserin orijinali ile kıyaslandığında
dört velinin eksik bırakıldığı görülmektedir. Bunlar: Cafer-i Sadık, Muhammed-i Vasi, İbrahim-i Rakkî ve Ebu Abdullah Turuğbazi'dir. Veysel Karanî'nin sehven alınmadığı anlaşılmaktadır; zira sonraki baskılarda hem Attâr'ın önsözü hem de Cafer-i Sadık dâhil edilerek noksanlık giderilmiştir.

Eserin ne ilk ne de sonraki baskılarında neşre esas alınan nüshanın kim tarafından tercüme edildiği yahut nüshanın bir kütüphanede mi yoksa şahıs elinde mi bulunduğu dair bir bilgi verilmemektedir. Baskıya esas teşkil eden nüshanın tespitinin müşkülâtının altını çizerek birkaç noktaya işaret etmeyi gerekli görüyoruz. Bahis konusu neşrin Sinan Paşa çevirisi, terti-bi bozuk bir nüshaya dayandığı ileri sürülmüştür.⁶ Oysaki bu neşirde, altmış sekiz isim bulunmasına karşın Sinan Paşa'nın eserinde sadece yirmi sekiz isme yer verilmiş olması dikkate alındığında, bu görüşün isabetli olmadığı anlaşılr. Şimdilik bizim de paylaştığımız tespit, Kotku neşrinin eksik ve muhtasar bir Eski Anadolu Türkçesi nüshasına dayandığıdır.⁷ Eski Anadolu Türkçesine tercüme edilen

Tezkiretül-evliya tercümeleri, Mehmed Zahid Kotku'nun damadı Merhum Profesör Esad Coşan hocamızın da dikkatini çekmiş; Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde bu tercümenin Türk Tarih Kurumunda bulunan nüshası üzerinde beş öğrenciye mezuniyet tezi hazırlanmıştır (1981).⁸ Ayrıca 14. Yüzyıl müelliflerinden Muslihuddin Mustafa b. Muhammed ile ilgili yayımladığı makalesinde, müellifin eserlerinden birinin Aydınöğlu Mehmet Bey'in isteği üzere yaptığı *Tezkiretül-evliya* tercümesi olduğu bilgisini vermiş; mezkûr tercüme ve mütercimnin diğer eserleri ile ilgili yeni ve orijinal bilgiler ihtiva edecek ayrı bir makale hazırlamak üzere olduğunu haber vermiştir.⁹

Diğer Baskılar

Eser sonraki yıllarda Nuruosmaniye Matbaası (1964), Bahar Yayınları (1975, 1980), Seha Neşriyat (1983) ve son olarak da Server Yayınları (2018) tarafından yayımlanmıştır. Bu baskıların her birinin diğerinden az ya da çok farklılıklar ihtiva etmekte olduğu görülmektedir. Eserin ilk baskısından beş yıl sonra gerçekleştirilen ikinci baskısında, dizgi hatasından kaynaklandığı intibai veren kimi tasarruflar dışında önemli ilaveler yapıldığı görülmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz ilk baskıda eksik olan müellifin önsözü ve Cafer-i Sadık Hazretleri'nin menkıbesi yeni baskıya konulmuştur. Ancak esas ilaveler ise Attâr'ın eserinde bulunmayan bazı Anadolu velileri ve Nakşibendiye silsilesinden kimi zevatın hal tercümeleridir. İlave kısmın ilkinde künye bilgileri şöyle verilmiştir: Veliler: Bursa, Ankara, Erzurum'dan derleyen: M.C.S. 1963. Bu kısımda derleyenin önsözü, Emir Sultan, Üftade Muhyiddin, İsmail Hakkı Bursevî, Hacı Bayram-ı Velî, Akşemseddin ve İbrahim Hakkı'nın hâl tercümeleri anlatılmıştır. İlavenin ikinci kısımda ise Gümüşhaneli

Ahmed Ziyaüddin'in hâl tercümesi ve istifade edilen kaynakların listesi yer almaktadır. Derleyen M.C. Solakoğlu olarak yazılmıştır. Bu zatın tam adı Mehmed Cemil Solakoğlu'dur (1908-1988). Vefatı üzerine

¹ Bu çeviri hakkında geniş bilgi için bk. Abdülbaki Çetin, "Aydınöğlu Mehmet Bey'e Sunulan *Tezkiretül-Evliyâ* ve *Kıyasu'l-Enbiyâ* Tercümeleri Üzerine" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:55, ss. 59-92.

² Bu konuyu merak edenler şu çalışmalara bakarak meselenin eni boyu hakkında bir fikir elde edebilirler: Abdülbaki Çetin, "Sultan II. Murat'a Sunulan *Tezkiretül-Evliyâ* Tercümesi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 53, Aralık 2014, ss. 95-124; Nesibe Kablander, "Tezkiretül-Evliyâ'yı Türkçeye Tercüme Ettiği İddia Edilen Bazı İsimlere Dair Eleştirel Bir inceleme", *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (12-15 Mayıs 2016, Isparta)*, *Bildiriler Kitabı-IV*, İstanbul 2016, ss. 55-68.

³ Makalemize konu olan eserin basımından (1959) öncesine dayanması dolayısıyla bu çalışmaların en eski ikisine dikkat çekmek istiyoruz. Bunlardan biri 1939 (1941 de olabilir) yılında Türkan Aksu'nun dönem ödevi (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Tez Kataloğu no: 120); diğeri de 1946 yılında Necla Pekolcay'ın bitirme tezidir (aynı katalog no:252).

⁴ Bu çalışmalar içerisinde en kapsamlı olanı Gyorgy Hazai'nin Macar Bilimler Akademisindeki nüshayı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (No. 937), Nuruosmaniye Kütüphanesi (No. 2299) ve Kahire Üniversitesi Kütüphanesindeki (No. 7022T) nüshalarla karşılaştırarak hazırladığı tenkitli metindir (*Feridüddin Attâr'ın Tezkeretül-Evliyâ'sının Eski Anadolu Türkçesi Tercümesi*, Tüba Yayını, Ankara 2017).

⁵ Mehmed Zahid Efendi'nin (rahmetullâhi aleyh) sağlığında kitaplarının üzerine adının tam olarak yazılmasını istemeyip isminin baş harflerinin konulmasını yeterli gördüğü, muhibbanı tarafından tevazuunun bir nişanesi olarak nakledilmektedir. Öyle ki sohbetlerini dinleyen bir çok kişi, kitaplarını okuduğu M.Z.K.'nın aynı kişi olduğunu sonradan öğrenmişlerdir.

⁶ Uludağ, *Tezkiretül-Evliya*, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 28.

⁷ Nesibe Kablander, *Feridüddîn-i Attâr'ın Tezkiretül-Evliyâ'sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 34) Kablander'in tezinde incelenen doksan civarında Eski Anadolu Türkçesi Tercümesinin baş ve sonları ile Kotku neşrini karşılaştırdığımızda bir kanaate varamadığımızı ifade etmek isteriz.

⁸ Çetin, agm, 2016, s.67.

⁹ M. Esad Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihü'd-din, Hamid-oğulları ve Hızır Bey", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s. 104.

Süleyman Zeki [Bağlan] tarafından kaleme alınan yazıdan öğrendiğimize göre Mehmed Cemil Bey, Kafkasya'dan göçen bir aileye mensuptur. Soyu Hz. Ali'ye ulaşır. İstanbul Darülmualimin'den mezun olduktan sonra 38 yıl öğretmenlik yapmıştır. İlk olarak tasavvufi eğitimini Gümüşhaneli Dergâhı post-nişini Mustafa Feyzi Efendi'nin halifesi Açıkbaş Ömer Efendi'den (v. 1950) alır. Bir işaret üzerine 1962 yılında İstanbul'a gelir ve o tarihten itibaren Mehmed Zahid Efendi'nin yanından hiç ayrılmaz. *Tezkiretül-evliya* zeylini Mehmed Zahid Efendi'nin emriyle hazırladığını bu vefat yazısından öğreniyoruz.¹⁰

Eser, üçüncü kez 1975 yılında Bahar Yayınları arasında 302 sayfa olarak yayımlanmıştır. Öncekilerden farklı olarak "içindekiler" kısmı ilave olunmuştur. Bu baskıda beş velinin eksik olduğunu görmekteyiz. Muhtemelen, bir zuhul eseri olarak atlanmıştır. 1975 baskısında önceki iki baskıya nazaran önemli bir tasarrufa dikkat çekmeden edemeyeceğiz. Zira söz konusu tasarruf, bugünkü baskılarda da devam etmektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, Allah lafzı yerine Tanrı ve Çalap kelimelerinin kullanıldığı bir vakıadır. Hatta "Tanrı Teâlâ" yahut "Çalap celle celâlühü" ifadelerine sıkça rastlanır. *Tezkiretül-evliya* tercümesi de bu döneme ait bir eser olduğu için metinde

ağırlıklı olarak Tanrı kelimesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. İlk iki baskıda, tercümede geçen Tanrı kelimesi olduğu gibi korunmuşken 1975 baskısı (ve hâliyle sonraki baskılarda) metinde geçen Tanrı kelimelerinin tamamı Allah lafzı ile (uygun düştüğü yerde Rab kelimesi ile) değiştirilmiştir. İlk baskı ve diğer baskılarda devam eden bu önemli tasarrufa dair birkaç örnek sunmak istiyoruz:

Tanrı'dan gafil olmak cehennem odundan katıdır. (1959:78)

Allah'dan gafil olmak cehennem odundan katıdır. (1975:126)

Hicaz'a gidersin, **Tanrı** seninledir. **Tanrı** seninle olıcak garib mi olursun ki... (1959:103)

Hicaz'a gidersin, **Allah** seninledir. **Allah** seninle olıcak garib mi olursun ki... (1983:174)

Münker ve Nekir, (Tanrın kimdir?) diye sorduklarında... (1959:26)

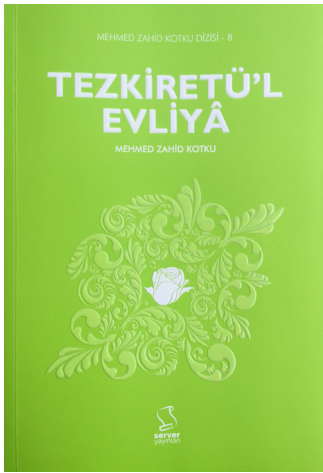
Münker ve Nekir, 'Rabbin kimdir?' diye sorduklarında... (2018:60)

Eser, 1980 yılında dördüncü kez aynı yayınevinde 336 sayfa olarak yayımlanmıştır. Bu baskının nüshasını maalesef temin edemedik. Aynı yayınevinin müteakip iki baskısı arasındaki 34 sayfalık farktan yola çıkarak, önceki baskıda sehven yer almayan beş velinin tekrar dâhil edildiğini, başkaca bir farklılık olmadığını tahmin ediyoruz.

1983 yılına gelince, eser bu sefer de Seha Neşriyat aracılığıyla okuyucunun karşısına çıkar. Bu baskı, öncekilerde olmayan ilaveleri ihtiva etmekte ve diğerlerine nazaran daha düzenli biçimde hazırlandığı görülmektedir. Asıl metindeki veli sayısı bu baskıda korunmuş; ancak ilave kısım daha da genişletilmiştir. İlave edilen kısmın başında (s. 253) Seha Neşriyat adına şu açıklama yapılmıştır: "Silsile-i Sâdâtın Şemâilini ve Feridüddîn-i Attâr'dan günümüze gelinceye kadar gelen evliyâdan bazılarının hayatlarını kapsayan bu bölüm, yayıne-

vimiz tarafından Tezkiretül-evliyâ kitabına ek olarak hazırlanmıştır." Açıklamadan da anlaşılacağı gibi bu kısımda, 13 Kasım 1980'de vefat eden Mehmed Zahid Kotku (rahmetullahi aleyh) dahil silsilede yer alan zevatın tercüme-i hâlleri bulunmaktadır. Bu bölüme küçük bir zeyl olarak "Gümüşhaneli Dergâhından Diğer Bazı Zevat" başlığı altında üç isim daha eklenmiştir. İlaveli kısmı hazırlayanlar ve iktibas edilen kaynaklar bir liste halinde gösterilmiştir (s. 359-360). Kitabın sonuna da eserde geçen eski kelimeler için Lügatçe konulmuştur (s. 361-384).

Eserin son baskısı ise Server Yayınları arasından çıkmıştır (2018). Bu baskının en önemli özelliği, 1964 yılında ikinci kez yayımından itibaren -tashih kabilinden ilaveler ve tamamlanan kısımlar hariç- yapılan eklerden arındırılarak 1959 baskısında olduğu gibi yayımlanmış olmasıdır. Ancak, velilerin sıralamasında 1959/1964 baskıları değil de 1975 (Bahar Yayınları) baskısı esas alınmıştır. Zira 1975 baskısında, Şeyh Ebû Muhammedini'l-Murtaiş ile arkasından gelen Şeyh Abdullah Muhammed Fadl'ın sıralamadaki yerleri yedi sıra aşağı kaydırılmıştır. Bu neşrin bir özelliği de önceki basımlarda yayına hazırlık ile ilgili yayınevi/matbaa dışında bir muhatap yok iken eseri yayıma hazırlayan ismin (Necdet YILMAZ) künyede zikredilmiş olmasıdır. Bu baskıda bazı tashih hataları giderilmiş, eski kelimelerin imlâsı, özellikle de tamlamalar, kabul gören kuralara uygun biçimde yazılmıştır. Ayet numaraları ve gerektiği yerde mealleri, bazı Arapça ibarelerin tercüme meleri dipnotlarda usulüne uygun olarak verilmiştir. Eski baskılarda yanlış olarak okunan veya baskıya yanlış aktarılan bazı kelimelerin tashih edildiği dikkati çekmektedir. Kimi yerlerde de yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için bazı cümle-

lere tamamlayıcı kelime ilavesi yapıldığı görülmektedir.

Tashihi Gereken Bazı Kelimeler

Tezkiretül-evliya'nın ilk baskısından itibaren bazı okuma yahut dizgi hatalarının sonraki baskılarda düzeltilmediği, bazen de ilk baskıda doğru olmakla birlikte sonraki baskılarda hatalı dizildiği ve daha sonraki baskılarda hatalı dizilişin fark edilmediği gözlenmektedir. Öneme binaen ve bundan sonraki baskılarda tekrar gözden geçirilirken faydalı olmasını umduğumuz birkaç hususa işaret etmek istiyoruz:

- *Bu arslanı Tanrı yük için mi yattı? Neden yük yükledirsin? Sen dilersin ki şehir kavmi senin aslana yük vurduğunu görsünler ve sana sahibi keramet desinler, bu iş ranalılık değil midir?*

- *Beli ranalıktır.. deyip ağladım. Tevbe kıldım.* (1959:23)

Yukarıdaki diyalogda sorulan soruya göre evet anlamındaki “beli” kelimesi (Arapça “belâ” kelimesi Farsçaya “belî” şeklinde geçmiştir.) muhtemelen müstensih veya mürettip tarafından harf düştüğü zannedilerek ikinci defa basımında “belki ranalıktır.” (1964:28) şekline dönüştürülmüştür.¹¹ Sonraki bütün baskılarda bu hatanın devam ettiği görülmektedir.¹⁴ Oysaki “beli” kelimesi birkaç yerde kullanılmakta olup diğer sayfadakiler bir müda-

haleye uğramamıştır.

Bir başka örnek: “Cüneyd örtüyü kaldırdı. Gördü ki mescide tevekku’ eden dervîşi pişirmişler:” (1959:76). Tevekku’ [tevakku], vav+kaf+ayın fiil kökünde türeyen bir kelime olup bir şeyi ümit etme, bekleme anlamına gelmektedir. İkinci baskıda da küçük farkla “tevekkü” olarak yazılmıştır (1964:80). Eski harfli metinden de teyit ettik ki (Nuruosmaniye 2299, 111^b 6. ve 9. satırlar)¹² kelimedeki kaf ve ayın harfleri tereddüte meydan vermeyecek şekilde aşikârdır. Ancak 1975 baskısından itibaren kelime “tevekkül” şeklinde dizilmiştir. İşin garip tarafı, tevekku’ kelimesi tevekküle dönüşse de cümlelerin anlamı pek değişmemektedir.

Cüneyd-i Bağdâdî’nin sözü olarak nakledilen: “Her kimin **deayeti** ola, onun velâyeti daim ola.” (1959:78) cümlesinde geçen “deayet” lafzının anlamsızlığı fark edilmiş olmalı ki bir sonraki baskıda “Her kimin **de âyeti** ola, onun velâyeti daim ola” şekline dönüştürülmüş ve son baskıya kadar bu şekliyle kalmıştır. Lafzın doğrusu “riâyet”tir. Doğrulamamızı yaptığımız Nuruosmaniye 2299 numaralı harekeli nüshada (115a, 8. satır) cümle şu şekilde geçmektedir: “Her kimün kim riâyeti eyü ola anun vilâyeti daim ola.”¹³

Metinde en çok tekrar edilen hatalı kelime ise “feravuş/firavuş” (1959:67,74...) kelimesidir:

“*Halifenin üçbin altına satın aldığı gayet güzel bir firavuşu (cariye) vardı.*” (59:74). Bu kelime bütün baskılarda yanlış olarak tekrar edilmiştir. Hatta Seha Neşriyat baskısında (1983) hazırlanan sözlükte firâvuş kelimesinin manası kadın olarak verilmiştir. (1983:367). Ne yazık ki eserin elektronik yayınında da söz konusu hatalı yazılışın devam ettiği görülmektedir.

Oysaki kelimenin aslı, kadın köle,

cariye anlamına gelen karavaş olmaktadır. Eski metinlerde daha çok kul ve karavaş kelimeleri birlikte kullanılır. İlk baskılardan itibaren kelimenin anlamı parantez içinde doğru olarak verildiğine göre mürettip elinde yanlış dizildiği intibai uyandırmaktadır.

Sonuç

Merhum Mehmed Zahid Kotku’nun hazırladığı eser, üzerinde yapılan ve fakat yayımlanmayan gramer incelemesi tezlerini saymazsak *Tezkiretül-evliya* tercümesinin Latin harfleri ile ilk neşri kabul etmek gerekecektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin 1959, 1964, 1975, 1980, 1983 ve 2018 yıllarında toplam altı farklı baskısı yapılmıştır. Ancak hiçbir baskısında ne yapılan ilavelerden (veya çıkarmalardan) veya tashihi-lerden bahsedilmekte ne de önceki baskılara atıfta bulunmaktadır.

Eser, eksik ve muhtasar Eski Anadolu Türkçesi tercümelerinden biri esas alınarak, kısmen günümüz Türkçesine uyarlandığı intibai vermektedir. Takdim yazısında bir işaret olmamakla birlikte bizzat neşre hazırlayan tarafından ihtisar edilmiş olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. 1980 ve önceki yıllara ait baskılarda yer alan ilavelerin ve sözünü ettiğimiz tasarrufların Mehmed Zahid Efendi’nin sağlığında yapıldığı dikkate alındığında, rızası hilafına olmadığını söylemek mümkündür. Öte yandan söz konusu eser, merhum Mehmed Zahid Kotku’nun basılmış olan ilk eseridir.

¹⁰ Süleyman Zeki, “Solakzâde Mehmed Cemil Bey ‘Halvetgâh-ı Ebedî’ sine Uğurlandı.” *İslâm Aylık Mecmua*, Eylül 1988, Sayı 61, s. 52-53.

¹¹ Kontrol etmek maksadıyla baktığımız eski harfli bir nüshada da (Nuruosmaniye 2299, 45^b, 10. satır) harekeli olarak “belî” yazıldığı açıkça görülmektedir.

¹² Ayrıca krş. Hazai, age, s.313

¹³ Ayrıca krş. Hazai, age, s.320

¹⁴ Bk. <http://www.tezkiretulevliya.net>

Mehmed Zahid Kotku'ya Göre Nefis Terbiyesi

Ömer ÖZGÜL

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
İKGM Atama 1 Daire Başkanı

“Nefis, içinde İblis’in saklanıp gizlendiği bir mahzen,
huzura ve rahata erdiği bir sığınak gibidir.
Onu tanıdığında ona galip gelmen kolaylaşır.”
Hâris el-Muhâsibî

İnsanoğlu dünya pazarına çıktı çikalı bir anlam, mutluluk ve sonsuzluk arayışındadır. Bu arayışta, maddi yönünden çok manevi yönü önem arz etmektedir. Nitekim insan, maddi olarak her istediği imkânı elde etse de gerçek mutluluğa sahip olamamaktadır. Her daim ruhunun derinliklerinde bir şeylerin eksik kaldığını hissetmesi, bu durumun bir göstergesidir. Mutluluk ve huzuru bulmak; kişinin manevi tarafını ne kadar önemseyip geliştirebildiği, vahşi bir ata benzeyen nefsini ne kadar dizginleyebildiği ile doğrudan ilişkilidir. İnsan, her ne kadar maddi olanakları ile nefsinin çeşitli arzularını zaman zaman tatmin etmeyi başarabilmişse de bu başarı, onun mutlu ve tamamlanmış hissetmesine yetmemektedir. Çünkü insan, mutluluk, huzur ve bütünlük hissini, nefinden çok ruhunu tatmin etmesiyle gerçekleştirebilir. Üstelik nefsin arzularının bir sonu bulunmamaktadır. Nefis elde ettiği her tatmin sonrasında devamlı daha fazlasını istemekte ya da elde edemediklerine hayıflanarak kişiyi mutsuz, huzursuz ve yoksunluk hissine maruz bırakmaktadır.

Peki, hem dünyada hayat sürerken mutlu olabilmenin hem de ebedi yurt olan ahirette sonsuz nimetlere erişebilmenin yolu üzerinde duran nefis nedir? Alimler, nefis ve özellikleri hakkında çeşitli izahlar yapmışlardır. Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi mânâlara gelen nefis kelimesi, Kur’ân’da “ruh” anlamında “zat ve öz varlık” manasında da kullanılmıştır. Tasavvufta nefis konusu, kelâm ve felsefeden farklı olarak ele alınmıştır. Sûfiler, genellikle nefsin mahiyeti, birliği, cisim ve cevheri, kadîm ve hâdis oluşu, evvel veya sonra yaratılışı gibi hususlardan çok onun zaafı, hileleri, kötülükleri, hastalıkları, bunları tedavi etmenin yollarıyla kötülüklerinden korunmanın çareleri ve nefis terbiyesi gibi konular üzerinde durmuşlardır.

Sûfiler, “kim nefsini bilirse Rabbini de bilir.” buyruğunu temel alarak kişinin ancak nefsin tanıması halinde Rabbine hakkıyla kulluk edebileceğini ifade etmişlerdir. Kişi nefsin ne kadar iyi tanırsa, onu salih amellere yönlendirebilir ve menfi davranışlarda bulunmaktan alıkoyabilirse o denli dünya ve ahiret hayatında mutlu ve memnun olabilir. Aklını doğru bir şekilde

kullanan insandan da bu beklenir. Hz. Peygamber (s.a.v.) *"Akıllı, nefsi-ne hâkim olup onu hesâba çekerek ölüm ötesi için çalışan, ahmak da nefsini hevâsına tâbî kıldığı hâlde Allah'tan (hayır) umandır."* ifadeyle aklını kullanan insanın nefsi-ne râm olmayıp ahireti düşünerek hareket eden kişi olduğunu beyan buyurmuştur. Bu doğrultuda İslâm âlimleri nefsin kontrol altında tutulması gereken bir öz olduğunu ifade etmişler, özellikle de sûfiler nefse gem vurabilme arayışında olmuşlardır. İnsanoğlunun hem dünyevi hem de uhrevi kurtuluşunun, nefsin terbiye edilmesine bağlı olduğunun farkında olan Allah dostları, hemen her fırsatta ulaşabildiği her bir insanın manevi yönünün geliştirilmesi ve nefsin dizginleyebilmesi için vaaz ve irşad gibi çeşitli faaliyetler yürütmüş, kendi hayatlarıyla da örnek olmaya gayret göstermişlerdir.

Bu çerçevede yakın zamanın tasavvuf büyüklerinden Mehmed Zahid Kotku da her Müslümanın nefsini bilmeye çalışmasının en mühim vazifesi olduğuna işaret etmiştir. Yaşadığı dönemde yaptığı irşad hizmetleriyle Mehmed Zahid Kotku gönüllerde müstesna bir yer edinmiştir. Kotku, insanların dünya hayatında Rabbinin buyruklarının dışına çıkmaması amacıyla nefsi tanıma, nefis muhasebesi ve nefsin nasıl kontrol altında tutulacağı hususlarında yüzlerce sohbet ve vaazda bulunmuş, Nefsin Terbiyesi adlı bir eser kaleme almıştır. Eserde belirtildiği üzere nefis, mutasavvıfların genel kabulüne göre, nefsi- emmâre, nefsi-levvâme, nefsi-mülhime, nefsi-mutmainne, nefsi-râdiyye, nefsi-mardiyye ve nefsi-kâmile olmak üzere yedi mertebeye şeklinde sınıflandırılmıştır. Her nefis mertebesinin kendi içinde olumlu veya olumsuz çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Kişi bu mertebelerde ne kadar yükselirse hem

mutluluk ve huzur arayışını tatmin edebilmekte hem de ebedi kurtuluş için ilerleme kaydedebilmektedir. Öte yandan Kotku, eserinde nefsin nasıl istikamet üzere tutulabileceği konusunda çeşitli kaideleri mufassal bir biçimde ifade etmektedir.

Mehmed Zahid Kotku tarikatların temel hedefini, müridin nefsin terbiye ederek manevi bir gelişme sağlamak olduğunu şöyle ifade etmektedir: *"Gerek cehrî gerekse hafî olan tarikatlarda asıl olan gaye; sâlikin nefsinin ıslah edip iyi bir insan olmaya çalışmasıdır. Bizim baş düşmanımız nefsimizdir ki yetmiş şeytana bedeldir."* Bu hedef doğrultusunda nefsin terbiyesi için pek çok metoda işaret eden Kotku, ilk olarak Efendimizin sünnetine olan bağlılığı zikretmektedir. Bu bağlılığı sağlayabilmenin yolunun da evvelâ Allah Teâlâ'yı zikretmek, sonra da Peygamberimize bol bol salâvat-ı şerife getirmek ve her gün Kur'ân-ı Kerim'i düşünerek okumaktan geçtiğini beyan etmiştir. Ayrıca kişinin nefsi-ne hâkim olabilmesi için kendisini ahiret hayatında bedbaht edecek eylemleri tetikleyebilecek her türlü davranış, ortam ve uyarıcılardan kaçınması gerekmektedir. Öte yandan kişinin iyi ve güzel işler yapmak için gayret sarf etmesinin nefsi-ne karşı üstünlük kurmasına katkı sağlayacağını belirtmektedir.

Nefsin arzularına uymamak, ondan gelebilecek tehlikelere karşı dikkatli ve uyanık olmak gerekir. Nefsin gazap ve şehvet niteliğinden kaynaklanan olumsuzluklarını, kökten kazımak mümkün olmadığı gibi doğru da değildir. Nefis, aklın ve vahyin denetim ve gözetimi altında tutulmalıdır. Nefis her ne kadar mahza kötü olarak görülse de ıslah ve terbiye edilip disiplin altına alındığında âhiret amelleri için kendisinden yararlanılabilmektedir. Dolayısıyla nefis her an murakabe altında tutulmalı ve hayra yönlendirilmelidir. Bu amaçla Kotku, soh-

betlerinde ve çeşitli eserlerinde nefisle mücadele bahsinde pek çok terbiye metodundan bahsetmiştir. Onun **hoş der dem, nazar ber kadem, sefer der vatan, halvet der encümen, yâd gerd, bâz geşt, nigâh dâşt ve vukûf-ı kalbî** şeklinde sekiz ana başlık altında zikrettiği her bir metot, aslında günlük hayatın içinde bireysel olarak uygulandığında nefse karşı etkili birer silaha dönüşmektedir.

Son dönem tasavvuf büyüklerinin en önemli temsilcilerinden biri olan Mehmed Zahid Kotku, ahiret yolcusu insanların dünya pazarında nefsi-ne mağlup olmaması ve ebedi saadete erişebilmesi için hayatını bu yolda vakfetmiş, eşi az buluncak kıymette büyük bir şahsiyettir. Kendisini rahmetle yâd ediyor, himmetinin hâlâ devam ediyor oluşunu müşahade etmekten memnuniyet duyuyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mevlid-i Nebi Haftası temasını "Hz. Peygamber ve Vefa Toplumu" olarak belirlediği bir zaman diliminde, böyle bir vefa örneği göstermiş olmasından dolayı İnsicam Dergisi'nin kıymetli yetkililerini de tebrik ediyorum. Rabbim bizleri nefsi-ne gem vurup hayra yönelenlerden eylesin.

"Kalp ve Nefsin Savaşı"
Ressam: İlhami Atalay

Kilit ve Anahtara İhtiyaç Duyulmayan Bir Dünya

Mucahid YILDIZ

Teknikte hızla ilerleyen dünyamızın insanları, nefis terbiyesi ve onun tezahürü neticesinde hızla edep hususunda Avrupa Ortaçağ'ına doğru gerilemektedirler. Avrupa Ortaçağ'ını hatırlarsak eğer; zayıfların ezildiği, aşağılandığı, güçlülerin daha fazla güç sahibi olduğu, adaletin akıllara bile gelmediği, zulmün ayyuka çıktığı bir zaman dilimidir. Bütün bu baskı ve tağutî düzene karşı ayaklanamayanların, inzivaya çekilmekten başka çarelerinin kalmadığı bir dünyadır.

Aynı çağda İslâm dünyasının tarihine baktığımızda; tabir-i caizse Batı'nın keşişlerine benzer, dünyaya çok meyletmeyen dervişlerin toplumdan hiçbir zaman uzaklaşmadıklarını, cemiyetin tam orta yerinde, adaletin ve insan haklarının korunması için çaba sarf ettiklerini görüyoruz. Elbette Asr-ı Saâdet'te, benzer kilit ve anahtara ihtiyaç duyulmayan bir dünya düzeni, şimdiye kadar kurulamamıştır. Ancak İslâm'a yakınlıkları ve İslâm'ı yaşadıkları oranda, Müslüman toplumlarda adalet ve hürriyet hâkim olmuştur. Ve o derece zulüm ve baskılar azalmıştır, insanlar sömürülmemiştir.

Günümüzde birtakım tasavvuf eleştirileri yapılsa da İslâm'ın toplumun her kesimine yayılmasında tasavvufun önemli bir rol üstlendiğini kimse inkâr edemez. Çocukluğumdan beri işittiğim bir ifade vardır: "Önce şeriat, sonra tarikat." Kul hakkı, yani insan haklarını gözetmek, Müslümanın en önemli görevlerinden birisidir. Bir Müslüman, eğer kul hakkı konusunda hassas değilse günde yüz bin kere Allah Teâlâ'nın ismini zikretse ne çaredir. İslâm tasavvufunda elbette zikrullah önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak, asıl öncelikli konu nefis terbiyesidir. Enâniyeti yani bencilliği bir tarafa bırakıp, diğer insanların haklarını gözetmek, bu terbiyenin en önemli unsurlarındandır. Nefis terbiyesi ile kişi edep sahibi olur.

Bir toplumun kılcal damarlarına kadar edep kanı akıyorsa, o toplum hiçbir zaman huzur bulamaz. Yalnızca kendi menfaatlerinin peşinde olan insanlar, bir toplumun da sonunda yok olup gitmesine sebep olurlar. İnsanlar arasında edep hâkimse, hırsızlarının yahut katillerinin bile tabi oldukları bir adap olur. Yani günümüz tabiriyle bir raconları vardır. Edep yoksa felaket vardır.

İslâm tasavvufu, nefis terbiyesinden geçen fertlerin oluşturduğu bir toplum düzenini temin eder. Kaynağı ve örneği elbette Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'dir. Onun önderliğinde eğitilen sahabenin oluşturduğu toplum, Medine şehrini inşa etmiştir. Yesrib ancak öyle Medine olabilmiştir. Medeniyetin, dünya tarihindeki en güzel örneği bu şehirde yaşanmış, bir kilit ve anahtara hiç ihtiyaç duyulmamıştır.

Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrasında medeniyet açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Misal olarak Almanya'yı ele alalım. İlk gelen insanların ekseriyeti, gördükleri dürüstlük, doğruluk, dakiklik, saygı ve sevgi karşısında şaşkına döndüklerini ifade etmişlerdir. Elbette istisnalar da mevcuttur. Ancak genel olarak bakıldığında, inançlarının dışında günlük hayatlarındaki prensiplere bağlılıkları, o zamanki büyüklerimizi tesiri altına almıştır.

Ne çare ki Avrupa'nın medeni gelişme konusundaki bu ilerleyişi devam etmemiştir. Son yirmi beş-onuz yıl içinde, özellikle ABD'nin Hollywood üzerinden tüm dünyaya yaydığı salgın, elbette öncelikle Avrupa'yı vurmuştur. Yukarıda zikrettiğimiz erdemlerin karşısı olan ahlâksızlık, dolandırıcılık, işleri vaktinde yapmamak, saygısızlık ve nefret giderek artmıştır.

İslâm tasavvufunun çok önemli bir diğer özelliği ise itikadî mezhepler arasına düşürülmek istenen ve maalesef düşürülen fitne ateşini söndürebilmesidir. Zira hoşgörünü öne çıkarılmak suretiyle karşılıklı anlayış ancak geliştirilmektedir. Kelime-i tevhidin dışına çıkan sapık mezhepler, mevzumuzun bahsinde değildir. Tevhid çizgisinin dışına çıkmayan farklı mezhepler arasındaki muhtemel kavgalar, İslâm tasavvufunun ortaya koyduğu nefis terbiyesi ile engellenebilmiştir.

Günümüzde gerçekten İslâm tasavvufunun yaygınlaşmasını istemeyen art niyetli güçler, İslâm dünyasında milletleri birbirine düşürmek isteyen, bizi bize kırdırmak isteyenlerdir. Bu nedenle bir taraftan yüzyıllardan beri tarikatlara yerleştirdikleri münafıklar sayesinde şeyhleri ve dervişleri İslâm'dan uzaklaştırırken diğer taraftan da tasavvufun İslâm'da yerinin olmadığı yaygarasını koparmaktadırlar.

Âdâb-ı muâşeret terimi; insan-

ların cemiyet hayatında birbirlerine karşı nasıl davranacaklarını en güzel şekilde ifade eder. Söz konusu terim aynı zamanda onları nezaket ve görgü kuralları çerçevesinde bir arada tutmayı da içinde barındırır. Mesela ramazan ayındaki teravîh namazlarında yahut kandil gecelerindeki toplanmalarda, çocuklarımıza ve gençlerimize cemiyet içerisinde nasıl davranılması gerektiğini bildirir. Son günlerde bu faaliyetleri yerin dibine geçirerek İslâm dışı olduğunu iddia edenler, gayri müslimleri taklitten ibaret olan doğum günü kutlamaları, bir takım yıl dönümü kutlamaları ve benzeri faaliyetleri kutlamakta bir sakınca görmemektedirler.

İslâm tasavvufunun memleketimizde ve özellikle de üniversite gençliği arasında yayılmasında çok önemli yeri olan isimlerinden birisi de merhum Mehmed Zahid Kotku Efendi'dir. İskenderpaşa Camii, İstanbul'daki üniversitelerde okuyan İslâmcı gençliğin bir araya geldiği ve rahmetli Hocaefendi'nin vaazlarını, sohbetlerini dinledikleri çok önemli bir buluşma merkezidir.

Mehmed Zahid Kotku Hazretleri'nin bu derslerinden feyz alarak insanlarımıza hizmet etmek üzere nice mühendisler, doktorlar, öğretmenler, mimarlar ve diğerleri bu mektepten yetişmişlerdir.

İslâm tasavvufunda elbette zikrullah önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak, asıl öncelikli konu nefis terbiyesidir. Enâniyeti yani bencilliği bir tarafa bırakıp, diğer insanların haklarını gözetmek, bu terbiyenin en önemli unsurlarındandır. Nefis terbiyesi ile kişi edep sahibi olur.

Mehmet Demir Hoca, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi Anlattı

İNSİCAM

Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Bendeniz Mustafa oğlu Mehmet Demir, 1938 de Ordu Çaytepe’de doğdum. Çaytepe ilkokulunda okudum. Perşembe’de hafızlık yaptım. Sonra 1954’te Arapça’ya başladım Perşembe vaizinde.1955’te İstanbul’a geldik. İsmailağa Kuran Kursuna girdik. 1957’ye kadar orada okuduk. Abdullah Vanlıoğlu Hoca, İhsan Mehmetlioğlu, Çolak Mehmet Efendi bizim o dönemki hocalarımızdı. Ordu Selimiye Camii’nde imam vekilliği yaptım, Kuran Kursu kadrosuyla 1966’dan 1972’ye kadar köyde vazife aldım. Daha sonra Yalova’da görev yaptım ve sonra da Üsküdar’a geldik. Haseki Eğitim Merkezi açıldı ve 1976’da oraya girdik. Kıraat bölümünde başladık. 1979’da oradaki eğitim de bitti ve 1981’de İskenderpaşa’da imamlık vazifesi yaptık. Oradan emekli olduk.

Hocaefendi ile nasıl tanıştınız?

Hocaefendi ile tanışmamız İsmailağa Medresesi’nde okurken oldu. 1956 senesinde, Hocaefendi daha İskenderpaşa’ya gelmeden evvel, onunla tanıştık. Vefatına kadar da yanında olduk. Zeyrek’t e Ümmü Gülsüm Camii’nde idi. Hazret oradan İskenderpaşa’ya geldi. O’nun yanına Cuma sabahları devam ediyorduk. Haseki’de okurken de gene İskenderpaşa’da Cuma namazlarını kılıyorduk. 1975’te Hocaefendi’nin özel eğitimine tabii olduk. Yani diğer bir deyişle halvete girdik.

Hocaefendi’yi nereden biliyordunuz? Nasıl gittiniz yanına?

Medresede dernek başkanı bir ağabey bizlere bir mesele anlattı. Hocanın ismini vermeden onu methetti. Onun methettiği kimdir diye merak ettik, araştırdık öyle gittik. Metheden kişi İsmailağa’da dernek başkanı olan Eşref Osmanağaoğlu idi. O bir mesele anlattı: Bir toplantı yapılmış ve o toplantıya Hocaefendi’yi çağırmışlar. Hocaefendi o toplantıda bir konuşma yapmış. Onun konuşması üzerine hiç görülmemiş, kimsenin görmediği duymadığı şekilde bir yardım toplanmış. Hocanın konuşmasının neticesinde toplanmış bu yardım. İsmi söylemeden bu Hocayı anlattı. Mehmed Zahid Efendi olduğunu sonradan öğrendik ve yanına gittik. Ders almamız ise gene Eşref Osmanağaoğlu’nun teklifi üzerine oldu. Cuma sabahları Zeyrek’t e Ümmü Gülsüm Camii’ne devam ediyorduk. Bir gün cemaat çıkıp gittikten sonrasıydı, Eşrefoğlu da geldi oraya, Hocaefendi’ye bize ders vermesini teklif etti. 1956’nın Mart ayıydı diye hatırlıyorum, çağırdı Hocaefendi bizi yanına ve dersi tarif etti. İlk dersimizi öyle aldık.

Hocaefendi’nin cemaati ile ilişkileri nasıldı?

Fevkalâde idi. İlk zamanlar cemaati çok azdı. Hocamız İskenderpaşa’ya geldiğinde sadece iki saftan ibaretti cemaati. Bu yüzden ilk zamanlarda Hocamızı tanımayan ve sonradan “gelemedik” diyenlere, “sizde değil kabahat yahu bizde” diyormuş. “Biz sizi celb edemedik. Getiremedik. Kabahat bizdedir, sizde değil” diyormuş. Öyle öyle sonradan camii doldu taştı tabii.

Mehmed Efendi Hazretleri cami-deki irşad hizmetlerinin dışında aynı zamanda kitap da yazıyordu. Bununla ilgili neler söyleyebilirsiniz kıymetli hocam?

Tabi, yazıyordu. Hizmet edenlere yazdırıyordu kitabı, kendi söylüyordu onlar yazıyordu. Kendi yazdığı bir defteri vardı, "tasavvuf defteri" diyor-duk ona. Emekli öğretmen bir Erzurumlu Cemil Amca vardı. Haseki'ye uğrarken akşamları okurduk o defteri. Hocaefendi kendi eliyle yazmış, onun el yazmasıydı o defter.

Hocaefendi'nin kütüphanesiyle ilgili bilginiz var mı? Sık okuduğu kitaplar var mıydı bildiğiniz?

Tasavvufila ilgili kitapları çok okurdu. Anladığım kadarıyla İmam Gazali'yi çok okurdu. Hatta son zamanlarında Ali Yakup Efendi ile beraber Gazali okumaya devam etmişler. Ali Yakup Efendi'yi çok methetmişler Arapçası iyi demişler. Gelmiş Ali Yakub Efendi, Hocaefendi demiş "Seninle ders okuyalım." diye. "Ne okuyalım?" diye sormuş Ali Yakub Efendi, Hocaefendi demiş "Gazali okuyalım" diye. Başlamışlar okumaya, Ali Yakub Efendi bazı yerlerde takılıyor-muş. Biraz zorlandığını görünce Hocaefendi söylüyormuş ona takıldığı yeri. Sonra Ali Yakub Efendi diyor ki, "Baktım biz onu okutuyoruz sanıyoruz ama o bizi okutuyor meğerse. Benim izah edemediğim yerleri o anlatıyordu. Oradan anladım ki o bizi okutuyordu."

Ben de İskenderpaşa'ya gelince cumadan önce Hocaefendi'nin konuşma yaptığı kitaplara bakarak vazifeye başladıktan sonra konuşma yapmaya başladım. Mesela 4 cilt hadis kitabı var ondan ders yapıyordu bir zamanlar, sonra Münebbihat okuyordu, daha sonra işte Ramûz okuyordu. Bizler de onun ders yaptığı bu kitapları Hocaefendi'den sonra takip ettik hep.

Hocaefendi'ye bağlı olanların önemli bir kısmı üniversite talebeleriydi. Bunun mühim bir sebebi var mıydı acaba?

Ta Hasib Efendi'den beri geliyor bu durum. Bizim Ümmü Gülsüm Cemaati'nde de böyleydi, İskenderpaşa'da da böyleydi. Üniversite talebeleri hep O'na gelirlerdi. Çünkü Hocaefendi ida-

reye çok ehemmiyet veriyordu. "İdare elde olmadıktan sonra İslam yaşanmaz" diyordu. "Mutlaka idareye tesir etmek lazım, ancak öyle İslam yaşanır." diye bu konu üzerinde ehemmiyetle duruyordu. Bu cihetle önem veriyordu. Hatta bir gün demiş ki, ben yoktum bu konuşmasında, "Üniversite bitirdiniz, hatta birkaç tane üniversite bitirmiş olun. Birkaç diplomanız var ama Kuran-i Kerim'den hiçbir şey bilmiyorsunuz ne işe yarar bu diplomalarınız?" demiş. Ondan sonra o cemaatteki doçentler, profesörler hep kendilerine hoca bulmuşlar. Kuran-i Kerim öğrenmeye başlamışlar.

Muasırı olan diğer Hocaefendilerle veya şeyhlerle arası nasıldı?

İyi-ydi. Mahmud Efendi'nin şeyhi Ali Haydar Efendi'yi yanındaki birkaç kişiyle ara sıra ziyaret ederdi. Necati Amcadan dinledim bunu, 1960'larda "Haydi Ali Haydar Efendi'yi gidip ziyaret edelim!" demiş. Ali Haydar Efendi'nin son zamanlarıydı. Kendisine doktorlar ayağa kalkmayacaksınız demişler. Yattığı yerden işaretle namaz kılıyormuş. Öyle ki yatağının yanına kiremit getirmişler ki yattığı yerden teyemmüm alıp namazlarını kılsın diye. Birden durmuş, "beni ayağa kaldırın" demiş, kaldırmak istememişler. Doktorlar da kaldırılmasını sakıncalı bulmuşlar. Gelenlere gene "beni ayağa kaldırın" demiş, gene kaldırmak istememişler. Bu kez etrafındakilere sert bir şekilde "beni ayağa kaldırın diyorum size!" demiş. Girmişler kollarına tabi. Tam o ayağa kalkmış Hocaefendi de zile basmış. Etrafındakiler kaldırdığı esnada tam da! Hocaefendi içeriye girmiş Ali Haydar Efendi ile musafaha yapmışlar. Ali Haydar Efendi kucaklamış Hocaefendi'yi. "Bu Efendi'ye ayağa kalkılır!" diyormuş. Bırakıyormuş biraz sonra tekrar kucaklıyormuş "Bu Efendi'ye ayağa kalkılır!" diyormuş. Birkaç defa tekrar ettikten sonra Ali Haydar Efendi'yi tekrar yatağına yatırmışlar. Ziyaret esnasında 10-15 dakika kadar tek kelime konuşulmamış. Kimse konuşmamış, sükût hali yani. 10-15 dakika öyle oturduktan sonra Hocaefendi tekrar musafaha yapmış gitmek için ve çıkıp gitmişler. Son görüşmeleri böyle olmuş.

Sami Efendi de bayramlarda Hoca-

efendi'ye geliyormuş. İlk başta İskenderpaşa'ya gelir ondan sonra Erenköy'e gidip ziyaretleri kabul eder-miş. Hocaefendi'nin prensibi işraktan çıktıktan sonra doğruca Süleymaniye'ye hocalarını ziyarete gitmekti. Hocaları hep orada çünkü. Bir gün Süleymaniye'ye geç kalmışlar, "Geç kaldık, Sami Efendiler gelmiş ve gitmişlerdir, ayıp olmuştur." demiş. Bakmışlar hakika-ten Sami Efendiler gelmişler sonra dönüp gitmişler. Sami Efendi bir gelmiş bakmış Hocaefendi yok, bekleyememiş tabi hemen gitmiş. Dediği gibi olmuş yani.

Hocaefendi'nin yurt dışından gelen misafirleri olurmuş. Bunun hakkında ne biliyorsunuz?

Gelirlerdi. Birisine sorduk, yurt dışından geliyordu. Nasıl dedik. Gelenleri mihraba geçirirdi, cemaate hizmet ettirirdi. Gelenlere çok saygı gösterirdi. Mihraba bile geçirirdi. Ekseri hafız olanlara "buyurun mihraba" dermiş, O da onlara uyar arkalarında namaz kılmış.

İlave etmek istediğiniz bir şeyler var mı?

Bir gün içerde oturuyoruz. Hoca konuşuyor biz dinliyoruz. Biraz kalabalık bir cemaatiz. Hizmetçi geldi Hocaefendi'nin kulağına bir şeyler söyledi. Hocaefendi eliyle, böyle gitsin dercesine işaret etti. Hizmetçi gittikten sonra gelen kişi hakkında söze şöyle başladı Hocaefendi: "Şeriatın şınıını bilmezler, şeyhlik yaparlar. Buraya gelmekten de maksadı burayı istismar etmek. Bu sebeple de görüşmek istemedim." dedi. Sonradan öğrendik kim olduğunu ama o adamla görüşmedi. Ben İskenderpaşa'daki Hocayı biliyorum diye gittiği yerlerde söyleyecek ya adam, zaten söylüyormuş gittiği yerlerde, o yüzden görüşmeyi istemedi Hocaefendi. Soru sormak isteyenler olurdu mesela ama 5-10 tane sorularla gelirlerdi. İşte dinle ilgili sorular olurdu genellikle. Kendisi cevap vermezdi. Hemen Abdullah Hocaefendi'yi çağırırttırır ona sorsun der, kendisi de talebe gibi dinlerdi. Usulü öyleydi. Ama baş başa iken tek bir soru falan olursa kendisi cevap verirdi.

Ahmet Akın Çığman Hocanın Gözünden Zahid Efendi

İNSİCAM

Ahmet Akın Çığman, 1945 Kayseri doğumludur. Ailesi itibariyle Çankırılıdır. Çığman, her ne kadar Ankara İmam Hatip Lisesi'ne başlasa da buradaki eğitimden memnun kalmaz ve okuldan ayrılır. Bu ayrılık ile Konya, Siirt, Tillo, Van, Medine, Şam gibi yerlere giderek ilmi hayatını buralarda zenginleştirdi. Medreselerde İslâmî ilimler okudu. Askerlik sonrası Ankara'da Cemal Ögüt ve Bitlisli Tahir Silahtaroglu hocalardan da bir süre ilmi dersler aldı. 1968'de yirmi üç yaşındayken, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'ye intisap etti. Sonraki yıllarda İslâmî İlimler Araştırma Enstitüsü bünyesindeki Hadis Enstitüsü'nde 8 yıl ders verdi. Son yıllarda yaşadığı sağlık sorunlarından dolayı tedristen uzak kaldı. Hocamıza Cenâb-ı Hak'tan tedris günlerine dönmesini niyaz ediyoruz.

Hocamızla nerede, nasıl tanıştınız?

Ben Ankara'da oturuyordum, İstanbul'a hafta sonu derslerine gidiyordum. Bu sırada da kısa süreliğine amcamda kalıyordum. Hocaefendi Hazretleri'nden 1968 gibi ders almaya başladım. Yani, öyle hep yanında ders alıyor değildim tabii ama gidebildiğim kadar yanında olmaya, dinlemeye gayret ediyordum. Daha çok pazar sohbetlerine gidiyordum. Bu şekilde ders almaya başlamıştım.

İlk intibainız nasıl oldu, hatırlıyor musunuz hocam?

Zahid Efendi hakkında duyduğum şeylerden ötürü hüsnü zannım vardı. Tabii kendisiyle görüştüğümde sonra ders almaya başladım. O zamanlar Ankara'da, Ankara vaizi Tahir Silahtaroglu'ndan dersler okuyordum. Arada da İstanbul'a gelip pazar sohbetlerine katılıyordum.

Hocam daha öncesinde tasavvufu bir bağlantınız var mıydı?

Daha önceleri, onbeşli yaşlarımda falan, Risale-i Nur ile uğraştım. Ankara'da Yazıcılar'a katıldım. Bir müddet yazdım. Sonra da Aksaray'a gittim ve orada Kadirî tarikatına, İzzet Efendi'ye intisap ettim. Mehmed Zahid Efendi'den sonra Kadirî'den Nakşî'ye döndük. Hocamız da bana sormadı zaten daha önce nereye intisap ettin, diye. Çünkü onu tanıımıyordum daha önce. Kendisi teklif etti katılmamızı. Tekkeler kapalı olduğundan kendisi kabilîyetli gördüğü kimselere teklif ediyordu. Çünkü kendisi bize, sen de gel, dedi ve o halde dizüstü oturur hâldeyken bize tarikat dersi verdi. Sonradan birkaç kez daha dersleri tazelemeler oldu. Ben devamlı yanında kalamadım, Ankara'dan gelip gidiyordum.

Sizin İstanbul'da sık bulunduğunuz zamanlar ne zamandı?

Çok da sık bulunmadım. İstanbul'da Bostancı'ya gelirdim. Almanya'da bir süre imamlık vazifesi yaptığım için oradan git-gel yapıyordum çoğunlukla. Neyse, Bostancı'da kiralık ev tuttuk. Ben Almanya dönüşünde 1978'de bu eve geldim. İskenderpaşa uzak kalıyordu evime. Bu süreçte Bostancı'da ders okutuyordum. O zamanlar İslâm Enstitüsü vardı biliyorsunuz, oranın talebelerine muhtelif dersler veriyordum. Arada bir cumaları tatil olduğundan dolayı orada bir dernek başkanlığı verdiler. Daha çok buradaydım yani. Mehmed Zahid Hoca'nın yanına çok gidemiyordum. Almanya'ya gideceğimi söyledim. Bana "Orada tarikat dersi almak isteyenlere ders ver!" dedi. Bana böyle bir icazet izni verdi. İşte "Sakal bırakmak isteyenler olursa sakal bıraktır!" dedi bana. Kendisinden izin alarak, elini öperek gittim Almanya'ya.

Zahid Hocaefendi'den bizzat ders aldınız mı? Hadis dersi gibi mesela?

Yok, öyle dersler almadım. O zamanlarda zaten kendisi öyle dersler vermiyordu. Tarikat dersi veriyordu daha çok. Pazar günleri Râmûzü'l-Ehâdis okutulurdu. Esad Coşan, bu dersleri okuturdu. Bana da bir on sene kadar okutturdu. Kendisi ilahiyatta hoca idi "Ben gelene kadar sen yap!" dedi. Ben de yaptım. Bunu icazetsiz okuttum. Bizde bir icazet âdeti yok idi. Biz Hazret'ten sadece tarikat dersi aldık. Zaten ders okutma yoktu. Çünkü gelen giden çoktu o dönemde. Bir ara bir koalisyon hükümeti falan kurulacaktı. Haliyle bakanlar, Erbakan Hoca falan herkes devamlı Hazret'in yanındaydı. Geliyorlar, ondan akıl alıyorlar, istişare yapıyorlardı. Bu sebeple ders okutmuyordu artık. Tarikat dersi aldım sadece kendisinden.

Siyasetçiler geliyordu dediniz. Başka böyle gelenler oluyor muydu Hocaefendi'ye?

Çok bilmiyorum ama Alparslan Türkeş'in geldiğini duydum. Duydum sadece.

Hocaefendi'nin cenazesinde burada mıydınız hocam?

Cenazede bulundum. İhtilal olduğu için askerlerin silahlarla tepelerde durduğunu hatırlıyorum. Bir cuma günüydü. Süleymaniye Camii'nde kılındı namazı. Ali Rıza Demircan cumayı kıldırды ve bir hutbe verdi. Çok kalabalıktı.

Hocaefendi'nin gençlerle, bilhassa üniversite talebeleriyle çok ilgilendiğini görüyoruz. Öyle ki kendisi üniversiteli talebelerle ilgilendiği dönemlerde altmışlı yaşların üstündeydi. Gençlere bu kadar ehemmiyet vermesinin sebebi ne olabilir sizce?

Türkiye'nin istikbalini ve idaresini gençlerin elinde görüyordu. Erbakan, Korkut Özal, Recai Kutan, Recep Tayyip Erdoğan gibi isimler, o dönemde ona bağlı hep. Onlar, Hazret'in etrafına toplanırlardı. Mehmed Efendi'nin ilme müthiş bir iştiağı vardı. Bu konuda benim de başımdan geçen birçok hadise var.

Mesela, çok güler yüzlü bir zattı, pek heyecanlanmaz, sakin kalırdı. Ancak, hutbelerde heyecanlanırdı. Diğer zamanlar sakin bir zat olduğu halde, ben Şam'dan bir ay kadar erken gelip İskenderpaşa'da elini öptüğümde "Ne yapıyor-

Mesela çok güler yüzlü bir zattı, pek heyecanlanmaz sakın kalırdı. Ancak hutbelerde heyecanlanırdı.

Hocaefendi ilim aşığıydı. Benim hatıralarımda hep onun bu yönü ağır basıyordu.

sun?” dedi. “Hocam bir ay kadar izinliyim,” dedim. Bir telaşlandı ki onu hiç öyle görmemiştim. “Okumuyor musun şimdi?” diye sordu. “Hocam izinli geldim, hemen döneceğim zaten.” cevabını verdim. Bu kez “Sana hemen bir hoca bulalım!” dedi. Mesela bunu, hiç unutmam. O kadar sakın bir zatın, o telaşını, hiç unutmam. “Ha, öyle mi? İzinlisin tamam.” değil, “Sana hemen hoca bulalım!” telaşı. Bir hoca ile okumamı istiyor tabii, kendi halimde değil.

Ben Şam’da okurken oraya geldi, hacca giderken uğramıştı. O zaman kara yolundan gidiliyor tabii. Kendisini gördüm, zaten müridiyim hemen gidip elini öptüm. Osman Çataklı falan da vardı yanında. Onlar da ziyaretler yapa yapa karadan gidiyorlardı. 1975-76 yıllarıydı. Elini öptüm. “Biz, yarın Mevlânâ Halid Bağdâdî’ye gideceğiz Şam’da,” dedi. Müritlerle oraya gittik. Benim koluma girdi, orada

Halid Hazretleri’ni ziyaret ettik. Biz de Halidî koluyuz ya, oradaki bir tekkeyi açtırıp bize bir hatme yaptırdı. Ondan sonra ertesi gün, benim hocam Hanefi imamıydı, Abdurrezzak Halebî, “Mehmed Zahid Efendi gelmiş. Onu kahvaltıya davet ediyorum.” dedi. Hocaefendi’ye gittim, kahvaltı davetini bildirdim. Dedi ki: “Biz elli kişiyiz.” Hocama döndüm, tekrar anlattım. O da “Kaç kişi olursa olsunlar,” dedi. Gidip bu durumu Hazret’e söyledim. Ertesi sabah, sabah namazını Emevi Camii’nde kıldık. Hocaefendi ve Şeyh Salih Farfur, kendisi Halebî’nin şeyhidir, kol kola girip Halebî’nin evine gittik. Evinin bahçesinde upuzun bir kütüphanesi vardı. Evin bahçesine sofra serdirmişti ve orada bir kahvaltı yaptık. Kahvaltı sonrası hatm-i hâcegân yaptırdı. Sonrasında onlar Mekke’ye yola çıktılar. Hocaefendi ilim aşığıydı. Benim hatıralarımda onun hep bu yönü ağır basıyordu.

Bir gün Dr. Emin Acar, “Gel Mehmed Efendi gelmiş, ona gidelim,” dedi. Dikmen’deydi Hocaefendi’nin kaldığı yer. Gittik, kalabalık bir ortam var. Geniş bir salon olmasına rağmen yer yok. Recai Kutan geldi, elini öptü. Hocaefendi eliyle yan tarafa geçmesini işaret etti. Korkut Özal geldi, gene aynı işaret. Lütfü Doğan geldiğinde onu yanına oturttu. O zamanlar o da senatördü. Ben arkada duruyordum. Elini öpmeye gelince, “Bakın bu kimdir biliyor musunuz? Bu Şam’da ilim okuyor, ilimle uğraşiyor.” dedi. Ben utandım, onca milletvekili falan var odada. Herkes bana böyle alaka gösterince, utandım. Aslında söylemek istediğim şu: Elini öpen bakanlara, şöyle elinin ucuyla işaret ediyor ama ilim adamını yanına alıyor ve benim gibi daha genç bir talebeyi de böyle tanıtıyor. İlme çok değer verdiğini anlıyoruz. Bana derdi ki: “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne gidersen orada benim damadım Mahmud Esad Coşan var. Git onu ziyaret et.”

Hocaefendi pazar sohbetlerini ve diğer dersleri nasıl bir üslupla veriyordu?

Bantlardan biliyorsunuzdur az çok. Bize Râmûzü’l-Ehâdîs kitabını, harf sırasına göre yani alfabetik olarak okuturdu. Bir biter, bir daha başlardı. O hadisleri okur, kendisine göre de bazı açıklamalar yapardı. Halk diliyle konuşurdu. Edebiyat yapmayı sevmezdi. Abartmaz, sade, avama hitap edercesine konuşurdu. Köylü dayı gibi konuşurdu, diyenler bile olurdu.

Hocaefendi’nin yazdığı kitaplar var. Siz hiç denk geldiniz mi yazdığına? Size hiç bahsetti mi bunlardan?

Yok, biz de sonradan alıyor okuyorduk. Yazıyordu, basılıyordu.

Hocaefendi’nin diğer hocalarla irtibatı nasıldı?

Gelir giderlerdi birbirlerine. Mahmud Efendi gelirdi, Sami Efendi

gelirdi, Gönenli Mehmed Efendi gelirdi. Aralarında bir ülfet vardı, birbirleriyle görüşürlerdi. Hazret, bir ramazan vakti, Suadiye’de bir boya fabrikası sahibi bir zatın evinde kalıyordu. Bu zat, Zahid Efendi’nin müridiydi. Epey zengindi ve evinin yanına denize sıfır bir cami yaptırmıştı. Hadi oraya gidelim, Hazret’i dinleyelim dedik. Oraya sohbet ve teravih için gittik. Diz üstü oturmuştu ve yanında Esad Coşan Hoca vardı. Esad hoca Risale-i Halidiye okuyordu, o da bazı yerleri açıklıyordu. Duyan gelmişti. Kalabalıktı epey. Namaz kılındı, sohbet yapıldı. Millet ayağa kalktı, gidecek. Ben gittim elini öpmeye, hemen “Durun!” dedi. Kendisi, hemen beni anlatmaya başladı. Gidecek insanların durdurdu ve beni anlattı gene. İlme, âlime verdiği önem buydu.

Yine bir gün, evinde kaldığım amcama gelmişim. Önce onu ziyaret edip sonra Mehmed Efendi’ye gideceğim. Neyse, amcam pek dindar bir adam değildi. Emekli albaydı, bazen de namazı bırakırdı. Eve girer girmez “Amca, namaz kılmıyor musun? Şayet kılmıyorsan elini öpmeyeceğim!” dedim. Amcam telaşlandı, heyecanlandı. “Hem de öpme elimi,” diyerek üç kez, elini göğsüne vurdu. Ağlamaklı oldu. “Senin babanın tek bir kazası bile yoktu!” dedim. Babam da dedem de Osmanlı liselerinde okumuştum. Muallimdi dedem; idadide fizik ve kimya hocasıydı. Babam da dâhiliye doktoruydu ve bir dönem de milletvekilliği yapmıştı. Neyse, amcamdan çıktım gittim. Mehmed Efendi’nin yanına girdik. “Demin bir radyo dinledim ben. Birisi hastasını azarlardı.” dedi Hazret. Ben de içimden “Şimdi bunu niye durduk yere anlatıyor?” dedim. “Yahu doktora yakışır mı hastasını azarlamak?” dedi. “İnsan yavaş anlatır, kızmaya ne lüzum var, cahillik” dedi. Kapıdan çıkarken benim jeton düştü.

Halk diliyle konuşurdu. Edebiyat yapmayı sevmezdi. Abartmaz, sade, avama hitap edercesine konuşurdu.

Ülkemizin Manevi Mimarlarından Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi Üç Talebesine Sorduk

-|-

Dr. Metin Erkaya

İNSİCAM

Soru: Merhum Hocaefendi ile tanışmanızdan bahseder misiniz?

C: Lisede öğrenciydim. Okuduğum kitaplardan bir kâmil mürşidin gerekli olduğunu öğrenmiştim. Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik'te okuyan bir ağabeyimiz (Rüstem Altınbaş), Hocaefendi'den bahsetti. İskenderpaşa Camiinde yaptığı zikirle ilgili bir sohbeti kasetten dinledim. Çok etkilendim. Kendisini ziyaret etmek istedim.

Yazın İstanbul'da, YTÜ Mühendislik'te okuyan arkadaşların bir kampı varmış. Kampa katılmak için Rüstem Ağabeyle birlikte İstanbul'a gittik. Ortaköy'de Abdurrahman Paşa Köşkü'nde kalıyorduk.

Bir pazar günü (09.07.1972) hadis dersi için İskenderpaşa Camii'ne gittik. Kendilerini ilk kez o zaman gördüm. Yüzleri aydınlık, uzunca beyaz sakalları pırıl pırıldı. Çok heybetli görünüyorlardı. İçimi bir heyecan kapladı, aklımdan her şey gitti. Gözlerimi ayıramıyordum, hayran hayran bakakaldım.

Bir ara içimden, "Acaba bana bakarlar mı?" diye düşündüm. Göz göze geldik. Tesadüf mü diye üç kez daha denedim. Her seferinde gözümün içine bakıyorlardı. Keşif sahibi bir zat olduklarını anladım. Ertesi hafta hadis dersinden sonra evde ziyaret ettik, zikir dersi tarif ettiler. Tarif edilmez bir sevinç içindeydim.

1973 yılında lise bitti, üniversite giriş imtihanına girdim, İstanbul Tıp Fakültesi'ni kazandım. İlk iki yıl İskenderpaşa Camii'nin yurdunda kaldım. Hocamız caminin imamı idiler. Beş vakit namazda camide oluyorlardı. Okul dışında iken namazları ardında kılıyorduk. Sabah evradına, Hatm-i Hâcegân'lara katılıyorduk. Pazar ve Cuma gün yapılan hadis derslerini takip ediyorduk. Kendisinden a'zamî derecede istifade etmeye çalışıyorduk.

3. sınıftan itibaren Vefa'daki İlim Yayma Vakfı Yurdunda kaldım. Temsilcilik, gece memurluğu, yurt doktorluğu gibi görevlerde bulundum. Yurtta kalan arkadaşlarla fırsat buldukça namazlarda İskenderpaşa Camii'ne giderdik. Hadis derslerine, camideki programlara katılırdık, arkadaşlarımızı da davet ederdik.

Öğrencilik dolayısıyla vefatlarına kadar İstanbul'da kaldım. Bu sebeple pek çok kereler huzurlarında bulundum. Uzaktan yüzüne bakmaya doyamazdık. Yakınında olduğumuz zaman, bakmaya cesaret edemezdik. Yanında iken aklımızda olanları unutturduk. Bir şey sordukları zaman zor cevap verirdik. Saatlerce otursak, yanından kalkmayı canımız istemezdi. Çok etkileyici bir zât idi.

Çok merhametli ve şefkatli idiler. Özellikle hacca giderlerken çok duygulu olurlardı. O gün, genellikle işrak namazından sonra, bazen caminin içinde, bazen dışında elini öpmek için sıraya girerdik. Hüzünlü ve yaşlı gözlerle herkese tek tek teveccüh ederlerdi. Elini öperken, çok yavaş bir sesle:

“—Cezâke'llâhu hayran kesrâ” (Allah seni çok çok hayırlarla mükâfatlandırır!) dediklerini duyardık.

El öpmeler bittikten sonra, ellerini kaldırıp dua ederlerdi. Duanın yarısına gelmeden gözlerinden yaşlar dökülmeğe başlar, sesleri ağlar gibi olur, duayı tamamlayamadan müsaade isteyip ayrılırlardı. Uzak bir yere gidecek şefkatli bir babanın, küçük çocuklarından ayrılması gibi bir hal içinde olurlardı. Müthiş bir sevgi ve şefkat numûnesi idiler.

Bu sevgi ve şefkat, bütün davranışlarında görülürdü. Caminin içinde otururken, birisi gelse kulağına bir şey söylese; onu dinlerler, sıkıntısını gidermeğe çalışırlardı. Genellikle namaz çıkışlarında, problemi olanlar cami ile evin arasına sıralanırlardı. Herkesi tek tek dinler, uygun tavsiyelerde bulunurlardı. Kendisiyle görüşen kimse elini çekmedikçe, onun elini bırakmazdı. Elini öptüğümüz zaman sıkıntılarımız gider, gönlümüz huzurla dolardı.

Son görüşmemiz:

6 Kasım 1980 Perşembe günüydü. Rahatsız olduklarını ve Hicaz'dan döneceklerini duyduk. Öğle namazından sonra, caminin avlusunda beklemeye başladık. Saat ikiye beş kala arabayla geldiler. Arabadan indirip tekerlekli sandalyeye koydular. Sandalyeyi kucaklayıp merdivenleri indirdiler. Çok bitkin bir haldeydiler. Başlarında örme bir takke vardı. Yüzleri sararmıştı. Hüzünlüydüler. Sakallarındaki o canlı parlaklığın yerini, gümüş rengine bir solukluk almıştı. Vücutları zayıflamıştı.

Merdivenlerden indirildikten sonra, o tekerlekli sandalyenin içinden hafifçe sağa doğru döndüler:

“—es-Selamü aleyküm!” dediler.

Sesleri çok zayıftı. Eve götürüldüler. Bu kendilerini son görüşüm oldu.

Herkes çok üzgündü, kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Hiç kimse doktorların dediklerine inanmak istemiyordu. Bu endişeli durum, 13 Kasım 1980 Perşembe günü yerini gözyaşlarına bıraktı. “Her gelen gitse gerektir!” dedikleri, kendileri için de vâki olmuştu. Acı haberi duyanlar camiye toplanıyorlardı. Caminin içinde herkes Kur'an okuyor, hazin bir sessizlik herkesi kuşatıyordu.

14 Kasım günü cuma namazından önce, Süleymaniye Camii'nin içi, dışı, avlusu ve çevre sokaklar, yollar cemaatle doldu. Yurdun hemen her tarafından ve yurtdışından gelenler görülüyordu. Üzgün fakat çok vakarlı bir kalabalık vardı. Hemen herkes sessiz sessiz ağlıyordu.

Cuma namazı kılındı. Cenâze namazı kılındı. Namazdan sonra, tabut eller üstünde kabristanın kapısına doğru yönelince, pek çok kardeşimizin kendisini tutamayıp hüngür hüngür ağladığı görülüyordu. İzdihamdan dolayı çok az kimsenin kabristana girmesine izin verdiler. Namaz süresince hafif hafif yağan yağmur hızlandı. Cemaat mahzun, boynu bükük camiden dağıldılar.

Soru: Atmış yetmiş yaşlarındaki bir şeyh efendinin, üniversitede okuyan gençlerle ilgilenmesini nasıl yorumluyorsunuz?

C: Hocamız sadece okuyan gençlerle ilgilenmiyordu. Kapısı her yaştan, her kesimden insana açıktı. Vaaz ve sohbetlerine her kesimden katılanlar vardı. Fakat üniversiteli gençlerin Hocamıza ve sohbetlerine özel bir ilgisi vardı.

Gerçi şairin biri şöyle diyor:

Aşk odu evvel düşer ma'sûka, ondan âşıka...

Şem'i gör kim, yanmadan yandırmadı pervâneyi!

“Sevgi ateşi ilk önce sevilenden başlar, sonra sevene sirayet eder.” diyor. Buna göre Hocamız gençleri

seviyor, onlara teveccüh ediyordu ki, gençler de Hocamızı sevdiler, ona rağbet ettiler, sohbetlerine devam ettiler.

Bunun muhtelif sebepleri olabilir:

1. Üniversitede okuyan gençler bilgi seviyesi bakımından, zekâ ve kabiliyet bakımından seçilmiş kimselerdir. Onlardan daha kısa sürede, daha iyi sonuçlar alınacağı için onlarla daha çok ilgilenmiş olabilir.

2. Gençler eğitime, öğrenmeye, değişime müsaittir. Belli bir yaştan sonra insanların düşünceleri sabitleşir. Okuyan gençler devamlı propaganda altındadır. İnançsız öğretmenler, hocalar devamlı onları dinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Onun için onlarla daha çok ilgilenmiş olabilir.

3. Tanzimat'tan beri ülkemizin bozulması, okuyan gençler vasıtasıyla olmuştur. Bugünün gençleri yarının büyükleri, devlet adamları olacaklardır. Onların iyi yetişmesi, ülkemizin geleceği için önemli olduğundan gençlere yönelmiş olabilir.

Hocamız caminin yurdunda kalan öğrencilerle yakından ilgilenirdi. Hacdən geldiklerinde topluca ziyaret ederdik. Zaman zaman pazar sabahları yurttan cemaatle birlikte kahvaltı ederlerdi. Zaman zaman harçlık verirlerdi.

Cumartesi günleri diğer yurtlarda kalan arkadaşları ziyaret ederdik, pazar günkü hadis dersine çağırırdık. Gelen arkadaşlara yurttan akşam yemeği ikram ederdik.

Yurda yeni geldiğim günlerde bir gün memlekete giderken Hocamızla vedalaştım. “Memleketin neresi?” dedi. “Ankara, Sincan...” deyince;

“—Orada bizim Mühendis İsmail Turan Ağabeyimiz var, ona selâmımı söyle!” dedi.

Böylece İsmail Turan Hoca ile tanışmama vesile oldu. Tanıştık, sohbet ettik. Bu sefer onun selâmını Hocamıza getirdim.

1974 Aralık ayında YTÜ Mühendislik'te olaylar oldu. Bazı arkadaşlar aranıyordu. Cami derneği, bunu bahane ederek yurdun bir kısmı

**14 Kasım günü
cuma namazından
önce, Süleymaniye
Camii'nin içi, dışı,
avlusunu ve çevre
sokaklar, yollar
cemaatle doldu.
Yurdun hemen
her tarafından ve
yurtdışından gelenler
görülüyordu. Üzgün
fakat çok vakarlı
bir kalabalık vardı.
Hemen herkes sessiz
sessiz ağlıyordu.**

nı boşaltmak, bizi yurttan atmak istedi. Hocamız razı olmadı. Fakat 1975 Ekim'inde bizim yurttan çıkmamızı istediler. Hocamız'a danıştım; "Çıkın diyorlarsa, çıkın!" dedi. İlim Yayma Vakfı Yurduna çıktım. Giderken Hocamıza uğradım. "Ev-lâdım, burası sizin... Burada her zaman çorbanız hazır!" dedi.

Her gün bir vakit de olsa İskenderpaşa Camii'ne namaza gidiyordum. Bir ara imtihanlar vardı, birkaç gün gidemedim. Sonra tekrar gittim. Namaz çıkışında, "Yâhu sen nerelerdesin, kaç gündür görünmüyorsun?" dedi. İskenderpaşa Camii Yurdu'ndan ayrıldıktan sonra da ilgilerini sürdürdüler.

Caminin yakınında yurtlar vardı: Vakıflar Yurdu, Fetih Yurdu, İlim Yayma Vakfı Yurdu... Buralarda dindar öğrenciler kalıyordu. Camiye yakın oldukları için sohbetlere gelmeleri kolay oluyordu.

Pazar günü yapılan hadis derslerine grup grup öğrenciler gelirdi. Vaazdan sonra caminin avlusunda öbek öbek sohbet ederlerdi. Camiden ayrılmak istemezlerdi.

Gençler yatsı namazlarına da gelirlerdi. Namazdan sonra Hatm-i Hâcegân'a katılırlardı. Namazdan sonra herkes birbiriyle görüşür, tanışır, musafaha ederdi. Çok muhabbetli bir topluluk teşkil ederlerdi. Geç vakitlere kadar caminin avlusunda dururlardı.

Kandil geceleri, Cuma günü sabah namazından sonra ve Cuma namazından sonra Hocamızın eli öpülür, camide musafahalaşma yapılırdı. O da gençlerin çok hoşuna giderdi.

Mısırlı Prof. Dr. Muhammed Harb anlatıyor:

"1973-1979 Yılları arasında doktora için İstanbul'da kaldım. Bir arkadaş vasıtasıyla Hocaefendi'yle tanıştım, sohbetlerine devam ediyordum. Hocaefendi benimle özel ilgilenir, zaman zaman evine yemeğe çağırırdı. İlk zamanlar Türkçem iyi değildi. Bir gün dedim ki:

'—Efendim, ben Türkçe bilmiyorum, ama sizin sohbetinizi tama-

men anlıyorum. Bu nasıl oluyor?' dedim.

Yüzü kıpkırmızı oldu. Kerameti-nin söylenmesini istemezdi."

Soru: Sizce Hocaefendi'nin öne çıkan temel özellikleri nelerdir?

C: Uzun boylu, iri yapılı, yakışıklı, uzun sakallı, güleç yüzlü, görkemli bir insandı. Kılık kıyafeti, düzgün ve uyumluydu. Genellikle şalvar ve cübbe giyerlerdi. Bir yere gitseler, insanlarda ilgi ve saygı uyandırır-lardı.

1973 yılında Hocaefendi Ankara'da misafirdi. Yahya Oğuz'un evinden, Prof. Dr. Ahmet Rumeli'nin Aşağı Ayrancı'daki evine gideceklerdi. Cuma namazı için evin yakınındaki bir mescide gittik. Namaz çıkışında cemaat kapının önünde bekliyordu. "Kim bu mübarek zat?" dediler. Hürmetle elini öptüler.

Mütevâzı ve sabırlıydı. Yolculuklarda, özellikle hac yolculuklarında sıcağa, açlığa, susuzluğa tahammül ederlerdi.

İsmail Turan Hoca anlattı:

"—Bir hac mevsiminde akşam vakti Hocamız'ı ziyarete gittim. Yanımda ikram etmek içi bir miktar muz almıştım, çok memnun oldu. Sabahtan beri bir şey yememişti. Kimseye de şikâyet etmemişti."

Müridlerine karşı da çok sabırlıydı. Özellikle Hasib Yardımcı Efendi'den ve Abdülazîz Bekkine Efendi'den kalma müridler çok serbest hareket ederlerdi. Şeyhlerinden bahsederler, hatta onlar hakkında ilâhi söylerlerdi. Hocaefendi hiç sesini çıkarmazdı.

Bazen de ziyaret için usûl adap bilmeyen birileri gelir, uzun konuşmalar yaparlardı. "Sus be adam, millet seni mi dinleyecek!" demezdi.

Bildiği bir konu kendisine anlatılırken, ilk defa duyuyormuş gibi dinlerler, anlatan kimseyi mahcub etmezdi.

Gece ibadetlerine düşkün idiler. Sabah namazlarını cemaatle kıldıktan sonra mutlaka işrak vaktine kadar mescidde beklerler, iki rekât işrak namazını kılıp öyle giderlerdi.

Bu arada Huva'llâhü'llezî ve Yâsîn okunurdu. Cuma günleri Duhân Sûresi de okunurdu. Sonra hazırladıkları *Evrâd* kitabından o güne ait dualar okunurdu. Sonra Hatm-i Hâcegân yapılır, dua edilirdi.

Akşam namazından sonra camide altı rekât evvâbin namazı kılardı. Yatsıdan sonra Hatm-i Hâcegân yaptırırlardı.

Ramazanlarda teravih namazlarını hatimle kılardı. İki hafız onar onar kıldırırlardı. İki rekâtta bir selâm verirlerdi.

Ramazan'ın son on gününde mutlaka i'tikâfa girerlerdi. Hasta oldukları son yılına kadar hiç aksatmadılar.

İrşad çalışmaları herkese yönelikti. Kapısı ziyarete açıktı. Gündüz vakitleri her zaman ziyaretçi kabul ederdi. Namaz çıkışlarında isteyen herkesle görüşür, problemlerini dinlerdi.

Nakşilere mahsus bir zikir olan Hatm-i Hâcegân'ı camide yaptırır, tarikat mensubu olsun olmasın herkes katılabilirdi. 7 Fâtiha, 100 Salevat, 79 Elem neşrah leke, 1001 İhlâs-ı Şerif, 100 Salevat ve 7 Fâtiha, bir aşr-ı şerif usûlüne uygun olarak hazır olanlara dağıtılır, okunurdu. Hocaefendi duasını yapardı.

Pazar günleri ikindiden sonra bir saat, Cuma günleri öğleden önce kırk beş dakika *Râmûzü'l-Ehâdis* kitabından hadis okur, açıklamasını yaparlardı. *Râmûzü'l-Ehâdis*, Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddin Efendi (1813-1893) hazırlanmış 7101 hadis ihtiva eden bir kitaptır. Hadisler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. 1864 yılından beri Gümüşhaneli dergâhında okunup, izah edilmiştir. Tekkeler kapatıldıktan sonra hocaefendiler bu dersleri camilerde devam ettirmişlerdir.

1977 yılından sonra pazar günkü hadis derslerini Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamız yapmaya başladı. Mehmed Zâhid Kotku Hocamız Cuma namazından sonra 15-20 dakika süren konuşmalar yapıyordu.

Hocaefendi her yaz Anadolu'ya seyahate çıkar, muhtelif şehirlerdeki talebelerini ziyaret ederdi. Bu arada uygun yerlerde sohbetler, hadis dersleri yapar, muhtelif keşimlere ulaşmaya çalışırdı.

1967 ile 1976 yılları arasında her yıl *halvet* yaptırırlardı. Halvetler Receb ayında Regaib gecesi başlar, Şa'ban ayının 15'i Berat gecesine kadar, kırk gün kadar devam ederdi. Hocaefendi'nin nezaretinde, kapalı bir mekânda gündüzleri oruç tutarak, iki cüz Kur'an okuyup zikirler, murakabeler yaparak; iftar da bir tas yağsız, tuzsuz yeşil mercimek çorbası, 150 gr. ekmek; sahurda 21 tane rezaki üzümü+150 gram ekmek yemek suretiyle özel bir eğitim görürlerdi. Tuvalet ve abdest için oradan ayrılabilirler; Cuma namazı için yakın bir camiye gidebilirlerdi.

Anadolu'nun muhtelif yerlerinden, Karadeniz'den şeyh efendiler olgun müridlerini seyr ü sülûk için Hocaefendi'nin halvetine gönderirlerdi.

Ramazan'ın son on gününde İskenderpaşa Camii'nde i'tikâfa girerlerdi. İ'tikâfta da yine Halvetteki programlar uygulanırdı. Hocamızın nezaretinde muhtelif zikirler, murakabeler yapıldı. Vakti müsait olmadı için halvete giremeyenlere, Hocamız i'tikâfı tavsiye ederdi.

“Sevgi ateşi ilk önce sevilenden başlar, sonra sevene sirayet eder.” diyor. Buna göre Hocamız gençleri seviyor, onlara teveccüh ediyordu ki, gençler de Hocamızı sevdiler, ona rağbet ettiler, sohbetlerine devam ettiler.

-II-

Zekeriya Karaman

İNSİCAM

Mehmed Zahid Kotku Hazretleri'nin gençlerle irtibatı nasıldı? Bil-hassa onlarla bu kadar alakadar olmasının özel bir sebebi var mıdır? Ne düşünüyorsunuz?

Gençlerle ilgilenmek, Gümüşhanevî Dergâhı'nın bir geleneğidir. Özellikle rahmetli Hasip Efendi ve Aziz Efendi zamanında Ümmü Gülsüm Camii'nde başlayan teknik üniversiteli gençlerle ve diğer üniversitelerdeki gençlerle olan sohbetler, 1952 yılında Hocaefendi'nin göreve başlamasıyla devam etti. Hocamızın İskenderpaşa'ya intikalinden sonra bu çalışmalar ivme kazandı. Özellikle pazar günleri yapılan hadis sohbetleri, bütün gençlerin ilgiyle takip ettiği derslerdi. İskenderpaşa aynı zamanda gençliğin bir buluşma yeri-ydi. Hocaefendi hem İstanbul içinde hem de dışında sıkça ziyaretler yapar, cemaatle birlikte olurdu. Özellikle de gençlerle yakından ilgilenirdi. Onların yetişmelerine maddi manevi yardımcı olurdu.

Hasip Efendi zamanında başlayıp, Aziz Efendi ve Hocaefendimiz zamanında devam eden bu sohbetlere, o zamanın gençlerinden Necmettin Erbakan, Osman Çataklı Recai Kutan, Emin Acar, Mazhar Özmen, Nurettin Topçu, Gökhan Evliyaoğlu, Ferruh Bozbeyli, Turgut Özal, Korkut Özal, Hafize Özal ve Doktor Hümeysra Ökten gibi daha birçok tanınmış isim katılırdı.

Hocafendi nasıl bir insandı? Siz onunla nasıl tanıştınız?

Çok mütevazı, müşfik, sevecen ve aynı zamanda vakur ve etkileyici bir insandı. İddiasız ve çok doğal konuşur ama toplumun her meselesine ilgi gösterip temas ederdi. Kültürden sanata, ticaretten sanayiye ve siyasetten ahlâka ve özellikle güzel ahlâka, gençliğe çok önem verirdi. 1970'li yıllarda sağ-sol çatışmalarının gençleri etkilememesi için çok özen gösterdi.

1970'te üniversite okumak için İstanbul'a geldiğimde Hocaefendi'yi ve İskenderpaşa'yı hiç duymamıştım. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde okurken ikinci dönem Mehmet İncili abiyle tanıştım. O bizi İskenderpaşa'ya pazar sohbetlerine götürmeye başladı. Bu şekilde Hocaefendi'yi görme ve tanıma imkânımız oldu. Daha sonraki yıllarda İskender Paşa'nın etrafındaki yeni açılan küçük külliye de çoğunluğu YTÜ'den yirmi beş kadar arkadaş kalmaya başladık. Bu vesileyle, kendilerini yakından görme ve tanıma imkânımız oldu. Mezun olup Ankara'ya tayin oluncaya kadar sohbetlerine aksatmadan

devam etmeye çalıştık. Ankara'dayken de fırsat buldukça İstanbul'a sohbetlerine giderdik. Ayrıca Ankara'ya geldikleri zaman rahmetli Esad (Coşan) hocanın evinde kalırlar ve her akşam bir evde cemaatle sohbet ederlerdi. Onlara da büyük bir heyecanla katıldık. 1980 Eylül ayından vefatına kadar, yanında-yakınında olmaya ve istifade etmeye gayret ettik.

Raşit Küçük, İrfan Gündüz, Ahmet Turan Aslan, Mehmet İncili, Mehmet Güney ve daha ismini hatırlayamadığımız birçok kişi ile istifade etmeye çalışıyorduk.

Son derece sade, mütevazı bir yaşantısı vardı. İsraftan hiç hoşlanmazdı. Kendisine hizmetinde kul-

lanılsın diye hediye edilen arabayı, Medine-i Münevvere'de yapılan Erzurum ribâtına hediye etmişti.

İnsanlara yardım etmeyi çok sever, yardım için kendisine gelen emanetleri hemencecik dağıtırdı.

Ülemaya çok değer verir, kendisini ziyarete gelenleri mutlaka huzurda bulunanlara konuştururdu. Camide ise vaaz ettirirdi.

Müslümanların birlik ve beraberliğine çok önem verir, cemaatlerin oluşturduğu tefrikadan son derece rahatsız olurdu.

Kendisine yapılan davetlere katılmaya çalışır, sohbet ve zikirle hoşça vakit geçirilirdi. Nasihatlerini kendi nefesine yapıyormuş gibi yapar asla suçlayıcı bir dil kullanmazdı.

Müslümanların birlik ve beraberliğine çok önem verir, cemaatlerin oluşturduğu tefrikadan son derece rahatsız olurdu.

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

-III-

Kasım Aykut**İNSİCAM****Kasım Bey, kendinizden kısaca bahseder misiniz?**

1949 Tokat doğumluyum. Tokat İmam Hatip Lisesi'nin orta kısmını bitirdim. Sonra Bursa İmam Hatip'in lise kısmını bitirdim. Erzurum'da İslâm ilimleri okudum, 1970'lerin başı. Sonra da oradan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne Arap-Fars Dili filoloji bölümüne girdim. Oradan mezun oldum. Mesleki yola devam etmedim. Ticarete atıldım.

Hocaefendi ile tanışmanız nasıl oldu?

İskenderpaşa'da ikinci namazlarından sonra Pazar sohbetleri yapıyordu. O zamanlar Hocaefendi Ramûz el-Ehadis okumaları yaptırıyordu. Tabi cemaat azdı, cami de küçüktü o zamanlar.

Hocaefendi Hazretlerini tanıdıktan sonra şunu gördüm: O, bütün Müslümanların dertleriyle dertliydi. Hiçbir ayrım yapmadan bütün cemaatler arasında İslâm'ı anlatıyordu. Ara ara da tasavvufun önemli sırlarından bahsediyordu. Hocaefendi ile ilk tanışmam böyle oldu.

Hocaefendi'nin gençlerle hususi ilgisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bilhassa üniversite öğrencilerine yönelik ilgisinin özel bir sebebi var mıydı?

Bu Gümüşhanevî tekkesinin özelliği ile alakalıdır. Ahmet Ziyaüddin-i Gümüşhanevi Hazretleri, hayatın o kadar içinde olmuş ki ziraat bankası ilk kurulduğu zaman yaptığı ilk iş, cemaatim asla faize bulaşmasın diye, kendi cemaati arasında yardım kuruluşu kurmak olmuş. Cemaatin ihtiyacını oradan karşılamak için yani. Ramûz eserlerini de oradan bastırmış. Kendisi 116 tane halef yetiştirdi. Anadolu'nun ve İslâm âlemini muhtelif yerlerine gönderdi. Cemaatinden bir alay kuruyor ve Osmanlı- Rus Harbine katılıyor. Tabi bu tekkenin bir özelliği var. İslâmi ilimlerde çok iyi bir âlim olacaksınız, şeyh efendi olacaksınız. İlminiz olacak ve halvetiniz olacak. Halvet Musa Aleyhisselam'ın, 40 gün tur dağında kalmasına yani erbain çıkarmasına denir. Gümüşhanevî Tekkesinde Halvet görmemiş insanlara hilafet verilmiyor. Kendi başına tekke kuracak olanlara verilen yetki belgesine hilafet deniliyor. Hilafet bugünkü anlamda yetki belgesidir. Medrese olursa icazet olur ama tarikatta, tasavvufta hilafet deniliyor. Tasavvufun da iki tane ana kolu vardır. Bunlardan birine Nakşi denir. Ebu Bekir (r.a.)'dan Efendimiz (s.a.v)'e kadar gelir. Gümüşhanevî Tekkesi'nden Mehmed Zahid Hocaefendi'ye gelene kadar hep mekteplilerle, okullularla ilgilenmiş. Tekkede daha çok tıp kökenli profesörler var. Ortalama daha zeki talebelerin alındığı yerler. Onların kafalarındaki problemlere hitap eden bir Hocaefendi görmek hoşlarına gitmiş. Okumuş yazmış insanların da ilgisini çekmeye başlıyor bu durum. İşte Ho-

caefendi'nin pozisyonu buydu. Kerametlerle değil de gönülle insan kazanmaktı. Özel olarak bu yönü, gençlerin ilgisini, alakasını çekiyor.

Recai Kutan, Erbakan Hoca, Nevzat Köseoğlu, Nevzat Kor, Osman Çataklı da var bu etkilenenler arasında. En son da Özdemir Bey bu SİHA'ların İHA'ların babası olan. O da böyleydi. Tabi bu insanların ikna edebilmek için bunların iş dünyalarına da hitap edebilmek gerekiyor. Hocaefendi'nin kendisi de sanayi mektebi mezunudur.

Şimdi ben daha umumi bir şeyden yola çıkayım, daha temel bir konudan. İslâm'dan.

İslâm'ın temeli 3 ayağa dayanır: Ulûhiyet, ahiret, nübüvvet.

Ulûhiyet, Allah'ın sonsuz kudretiyle kâinatı yaratması ve 99 ismiyle, tecellileri ile yönetmesi demek.

Ahiret de biz doğmadan evvel, ölümden sonra da bir hayatı yaşayacağımız hakikatidir. Dolayısıyla ahiret, bütün İslâm inancının temelini teşkil eder. Hocaefendi şöyle diyor: Ben bir gün Beyazıt Camii'nde Abdulhakim Arvasi Hazretleri'nin vaazına rastlamıştım. Söylediği şeydi, "Kuran-i Kerim'in ayetlerinin yüzde 99'u ahiretle ilgilidir." Ahiret dediğiniz zaman insanların önüne koyduğunuz bir hakikatle yüzleşmesi gerekiyor. Hak, hukuk, mizan, kul hakkı... Kul hakkı denince, bilhassa bizim bu tasavvufi neşvede büyük zatların özelliği şudur: Önce boğazdan geçen lok-

manın helal olmasına dikkat ederler. Helal ile de yetinmezler "tiyb" bir üstü olan helal lokmanın "tiyb" olmasıdır. Nedir bu "tiyb" mesela? Cuma vaktine yakın bir zamanda, helal da olsa ticareti bırakmaktır. O esnada ticaret belki "tiyb" olmasına manidir, bırakmak gerekir, bunun gibi şeylerde hassas olmak gerektir.

Bir de nübüvvet var, üçüncü temelde. Nübüvvet şudur: Allah var, ahiret var, bir de Allah ile kullar arasında irtibat kuracak zatlara ihtiyaç var. Melek olsa herkese vahiy gelmesi lazım, bu olmayacağına göre başka şey olması gerekiyor. Allah ile kulları arasında bu irtibatı kuran zatlara peygamberler diyoruz. Nübüvvet, Âdem Aleyhisselam ile başlayıp Efendimiz (s.a.v) ile hitame ermiş oluyor. Ondan dolayı Hate-mu'l Enbiya diyoruz. İşte tasavvufun vücut bulması da bununla başlıyor. Yani Efendimizle (s.a.v) Ayşe validemizden bir hadis naklediliyor. Geliyorlar soruyorlar annemize, "Efendimizin ahlâkından bahseder misin?" diye.

Söylediği şudur: "Siz Kur'ân'ı okumuyor musunuz?" "Okuyoruz, Ey Müminlerin annesi" denilince, "İşte Efendimizin ahlâkı Kur'ân'dır." diyor. Sahabe nesli, tabiun ve tebeu't-tâbiîn olmak üzere üç nesil, Hocaefendi Hazretleri'nin özel ifadesiyle şöyledir: "O kadar manevi iklimi açıklardı ki kulaklarına hakikat değdiği zaman gönülleri açılırdı."

İnsanlar yüz-iki yüz sene sonra, dünyaya sarılmaya başlıyorlar. Efendimiz (s.a.v)'in zühd ve takvası unutulmaya başlıyor. İşte tasavvufun doğuşu da bu unutilan hayatın ihyası üzerine oluyor. Biz Efendimizin (s.a.v) hangi sünnetini okuduysak, gördüysek, tatbikini Hocaefendi'de gördüğümüz için örnek alıyoruz. Sade yaşayan ve lükse şiddetle karşı çıkan bir takva ile yaşıyor. "Bu kadar Müslümanın açlığı varken birilerinin öyle saltanatlı hayatlar yaşamasını Rasulullah görse ne derdi?" derdi. Bu çok önemli bir

soruydu. Tasavvufta Müslümanlar, davete icabet etmiş, Müslüman olmayanlar da davete icabet etme ihtimali olanlar olarak tabir edilir. Hıristiyan olsun, Yahudi olsun, haber ulaştığında böyle bir neşveden nasiplenme ihtimali vardır. Böyle söylediler.

Peki, yaşanan bu sünnet, Efendimizin (s.a.v) o yüksek ahlâkı nasıl olacak? Burada da seyrü süluk tabiri kullanılıyor. Ne demek bu? İnsanın manevi yolculuğu demek. İnsan neyden ibaret? Bir ceset ve bir ruh. Adına can diyoruz. Allah öyle bir özellik vermiş ki bu vücut, onunla kaim ama vücûd olmadığı zaman da onu göremiyoruz. Vücut ruhla kaim. İşte, bu vücut ruhla görünüyor ve burada ruhun seyri başlıyor. Bu vücudun içerisine Allah bir cevher koymuş. Adına ne dersin de. İşte bu cevher ruhtur. Özelliğinden dolayı da Allah emanetini, göklere ve yerlere arz etmiş. Onlar demişler ki Ya Rabbi biz bu emaneti taşıyamayız demişler. Kim taşır? İnsanoğlu "Ya Rabbi ben taşıyım!" demiş. Nasıl taşırsın? Sonuçta insanı Cenabı Hak sevdiği için yaratmış. Sevmese yaratmazdı. Yaratmak onun kudretinde değil mi? "Ya Rabbi sen yardım eder el tutarsan biz bu emanetin üstesinden geliriz" demiş. Cenabı Hak da "Ben de bunun karşılığında size cennetimi ve Cemalullahımı veririm" demiş. İşte, bu ruhun yolculuğudur. Peki, bu nasıl elde edilecek? Bu kolay değil.

Son noktada insanın içerisinde bir meydan savaşı yaşanıyor. Bu meydan savaşında ruh var, melek var, iyilik var, iyiler var, iyilerle kötüler arasında bir savaş var yani. Öteki tarafta da güçler var, makam var, mevki var. Bu savaşı kazanmanız lazım, bu savaşı kazanabilmenin yolu da bu savaşa girmiş ve kazanmış büyük zatları bulacaksınız. Bu tabiri onlar kullandığı için söylüyorum. Onlar bu savaşın nasıl kazanılacağını Efendimizin (s.a.v) hayatını tam onun istediği emrettiği şekilde yaşadıkları için biliyor-

lar, buna sınıksız sarılmış ve kurtuluş yolunu da burada bulmuşlar. Tin suresinde insan tam böyle yerde gök arası bir mesafede seyrediyor ya hani, öyle. Ezelde Allah ile aksettik. İnsan bu akde sahip çıkıyor mu, çıkmıyor mu? Tasavvuf budur. İşte yolculuk budur. Medreseler çok aristokrat yaşıyorlar, halkla irtibat kuran her derdine deva olan yardım eden bun yüzden tasavvuf erbabıdır. Medrese ehli hakla aristokratik mesafede olurlar ama tasavvuf erbabı hakla birdir.

Hocaefendi'nin sık verdiği bir misal: "İnsan niye bu kadar aciz ve nankör bir varlık?

Allah ona böyle bir cevheri ve iman gibi bir devleti nasip etmiş buna dört elle sarılmayıp cenneti kazanamaz ise ne olacak? Bizim tek hedefimiz var; o da ahiret üzerinden dünyaya bakmaktır. Çünkü insan, ahiret üzerinden dünyaya baktığında helali, iyiliği, faziletli olmayı, iyilikle ve iyilerle beraber olmanın devletini yaşadığı zaman güzelliği görür, Allah dünyayı da güzelleştirir ahireti de. Dünyada cennet, ilim, zikir ve sohbet meclislerinin olduğu yerlerdir. Buralar cennetten birer numunedir. Çünkü orada melekler vardır, Rasulullah'ın (s.a.v) ruhaniyeti vardır, kemâlât vardır, ahlâk, fazilet, edep, nezaket, Resulullah kelamı, sünnet, hak, hukuk, adalet, kardeşini kendinden öne çıkarmak hissi vardır. Bu değerler kayboldukça üzülmüyoruz. Hocaefendi konuşurken "biz öyle bir zamanı yaşadık ki şimdi bize bu gördüklerimiz çok tuhaf geliyor" diyordu. Şimdi Hocaefendi Hazretleri'nin o tuhaf dediği zamanların bile çok güzel zamanlar olduğunu fark ediyoruz.

Hocaefendi parayla ilgili, "Ben, hayatım boyunca parayı anlamamışım" derdi. "İnsanın paraya değer vermesini anlayamamışım" diye devam eder. "Parasız da olmuyor, hayır yaparız, talebe okuturuz, tamam bunlar da doğrudur. Paranın insana verdiği bir onur vardır, para ona bir güç verir. İşte

bu güç çok tehlikelidir. Olmadığında sabredersin. Dolayısıyla paranın gücü Allah'a teslimiyette noksanlık getirir," diye eklerdi. Para çok tehlikelidir.

Hocaefendi'nin ibadet hayatı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Hocaefendi ibadeti çok üst seviyede yapıyordu. Benim o zamanda gördüğüm, 7-8 saatin altına düşmüyordu. İnsanların başına gelecek birçok musibetler dualarla, ibadetlerle ve Allah'a yalvarmalarla önüne geçilebilir. Efendimizin de hadisi şerifleri vardır: "Sadaka birçok belayı defeder." Misafir eve gelecek musibetleri engeller. Hocaefendi Hazretleri bunu tam tekmil yaşayan biridir. Yaşadıkları ve ağzından dökülen bir cümle bile sizin tüm hayatınızı değiştiriyordu. Bu neden önemlidir? Şundan dolayı önemlidir: Din, yaşanmak için gönderilmiştir. Yaşamayan din, kültürdür. Din yaşadığı zaman, Allah'ın istediği o zühd ve takva yolu kendiliğinden açılmış olur. En ufak bir şeyde savrulan o insanlar, dini ile bağlantısı zayıf olan insanlardır. O din kalpten içeri girip de yaşadığı hayata yansımadığı zaman bilgi adamı kurtarmıyor. Bilgi, ihlase dönüşünce kurtarır. Bilgi, insanı kurtarmıyor. İşte Hocaefendi'de bilgi, ihlase dönüşmüş durumdadır "Aziz kardeş" hitabını çok kullanırdı. "Aziz kardeş, siz bu bizim tarif ettiğimiz derslerin ne olduğunu gözler kapandıktan sonra anlayacaksınız. Daha dünyada ne görüyorsunuz ki?!" gözler kapandıktan sonra ne olacak? İşte ölüm diyoruz buna. Bu sebeple Nakşi tarikatında ölümü anma olmazsa olmazdır.

Hocaefendi Hazretleri Hakikat-i Muhammedî'ye inanırdı. Cenab-ı Hak bu kâinatı yaratmaya karar vermiş. Bunun nesi lazım? Kâinat sonradan olma olduğu için ezeli tabiri kullanılmaz. Ezeli ve ebedi olan sadece Allah'tır. Bunun başlangıcı nasıl başlayacak? İşte Cenabı Hak, bu başlangıcı Efendimizin nuru ile başlatıyor. Diğer peygamberlerin

peygamberliği sonradan gelmiştir. Efendimiz gelmeden O'nun nuru gelmiştir. Kâinatın başlangıcı O'nun nuru iledir. Evveli de ahiri de O'dur. Bütün gelen peygamberler mevzi gelmiştir. Bir peygamber bir şehre gelmişse öbür peygamber başka şehre gelmiştir. Musa (a.s.) diyoruz, kardeşi Harun (a.s.) diyoruz, işte Musa (a.s.)'ın kayınpederi Şuayb (a.s.) diyoruz. Hepsisi belirli bir yere geliyor. Ama Efendimizin özelliği hatemül enbiya olmasıdır. Nübüvvet mührü, son mühür onunla basılmış. Din tamamlanmış, nübüvvet bitmiş, kapı kapanmış. "Bugün ben sizin dininizi tamamladım" ayeti geldiğinde Ebubekir (a.s.) ağlıyor. Neden ağlıyorsun, bak dinimiz tamamlandı." Diyorlar. "Dinin tamamlanması demek O'nun gitmesi demektir. Tamamlandı demek Resulullah'ın gitmesi demektir." Diyor.

O'nun dini ile hayat idame edilecek ve kıyamete kadar bu dinle yaşanacak. "Habibim biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik." Bir peygamber-i zîşân düşünün ki bütün âlemlere, inse, cinne gönderiliyor. Eline hiç ölmeyen ve bir kelimesi bile değiştirilemeyecek bir kitap veriliyor. Taşıdığı sancak bu rahmet sancağı, herkesi bu sancağın altına davet ediyor. Daveti de kıyamete

kadar böyle devam etmiş oluyor. Onun için Hocaefendi hazretleri gibi zatlar buna o kadar çok önem veriyorlardı ki. İnsanın maddi ve manevi merkezi olduğu söylenir. Maddi merkezini kalp kabul ediyorlar. Beyin diyenler de var. Kalp yumruk kadar, kanı süzen bir madde, işte o kalbin üzerindeki bir yerde insanın manevi kalbi, gönül denilen yeri var. Burası insanın manevi yeridir, diyorlar. Burada bir kirlenme olduğu zaman, burada bir istikametsizlik olduğu zaman, bütün vücut kaybetmeye başlar diyorlar.

İmam Azam Hazretleri'ni çok seviyordu Hocaefendi. Şöyle derdi: "İmam Azam Hazretleri, ramazan geldiği zaman günde iki hatim yapmış." Bir gece bir gündüz yapmış. Hocaefendi Hazretleri yirmi yedisinden sonra hafız olmuştu. "Çok gayret gösterdim ancak ramazan günleri bir hatim yapabildim," demişti. İşte o, böyle bir zattı.

"Şeyhlik dünyevi bir makamdır. Dünyevi olan hiçbir şeye talip olmayın." demişti.

Vefatında söylediği sözler bana çok çarpıcı gelmiştir "Hacılık da boş şeyhlik de boş hocalık da boş. Dört elle Allah'a sarılın. İşte bütün kurtuluş şeriat, hedef, hakikat, marifet, tasavvuf nedir? Allah'ın razı olduğu bir kul olmaktır. O razı olmuş ise tüm dünya bir araya gelip savaş ilan etse ne?! Ölürsen şehit olursun ama Allah'ın razı olduğu bir kul olmuş olursun." Allah'ın razı olduğu bir kul olarak onun huzuruna gideceksin.

Hocaefendi buyuruyor: "İnsanın hak ile beraber olmasından daha büyük bir devlet yoktur. Cehennem azabından daha büyük azap da Allah'tan uzak olmaktır."

"İnsan bir günah işlediği zaman acı duyar 'Ya Rabbi istiğfar ettim. Yanlış yaptım, hata ettim' diye gözyaşı döker. İyilik işlediğinde de sevinç duyar, der ki 'Ya Rabbi bu ne güzel ibadettir, bana nasip ettin, sen nasip etmeseydin yapamazdım' der. İşte bu imanın alametidir." derdi Hocaefendi.

Hocaefendi hazretleri bir simge-dir. Bu simge neyi karşılıyor? Bunu anlatmaya çalıştık. Aslolan da bize gereken de bu simgedir. Bu Hocaefendi Hazretleri, sadece bir Hocaefendi Hazretleri değildir.

Firavun, Musa (a.s.) gelmesin diye, dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz çocuk katletmiş. Siz onu tek bir Musa zannedersiniz ama o, dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz çocuğun da ruhudur. Hocaefendi de şimdi bir simgedir.

Hocaefendi'nin cenazesinde bulundunuz mu?

Evet, erkenden gittik biz. Mezar kazılıyordu o esnada. Osman Çataklı, "bu mezar kaçırılabilir" dedi. Bir taşla işaretledik. Hocaefendi'nin yokluğunun günlerce etkisinde kaldım, bana hüzün getirdi. Çünkü benim ruh dünyamda bambaşka bir yeri oldu Hocaefendi'nin. Allah biliyor ki Hocaefendi'yi biz çok sevdik o da bizi çok sevdi. Sevgi aşağıdan yukarı gitmez, bilirsiniz, yukarıdan aşağıya gider.

Hocaefendi neler okurdu?

Gazali'yi çok severdi. İhya'dan çok misaller verirdi. Hocaefendi'nin çok üzerinde durduğu ve okunmasını tavsiye ettiği bir zat idi.

Hocaefendi'nin diğer Hocaefendiler ile münasebeti nasıldı? Ziyaretler olur muydu?

Sami Efendi ve Ali Haydar Efendi hocaları ziyaret ederdi. Bir tekke-den başka bir tekkeye derviş getirmeye çalışanları hırsızlıkla suçlardı. "Adamın, bir fabrikada yetiştirdiği ustabaşını çalmak ne ise bu da odur."

"Bir de 'Allah demek için bir şeyhe mi gitmek lazım ya, Allah diyen deli olur' diyorlar. Vallahi de yalan. Allah diyen veli olur" demişti.

Üslubu da çok güzeldi, ibretlik kıssalar anlatırdı.

Hocaefendi Hazretlerini tanıdıktan sonra şunu gördüm: O, bütün Müslümanların dertleriyle dertliydi. Hiçbir ayırım yapmadan bütün cemaatler arasında İslâm'ı anlatıyordu. Ara ara da tasavvufun önemli sırlarından bahsediyordu. Hocaefendi ile ilk tanışmam böyle oldu.

Basında Hocaefendi'nin Vefatı

INSICAM

14 kasım 1980 Cuma Tercüman Gazetesi, Yıl: 20, Sayı: 6751

14 kasım 1980 Cuma Yeni Devir Gazetesi, Yıl: 4, Sayı: 1311

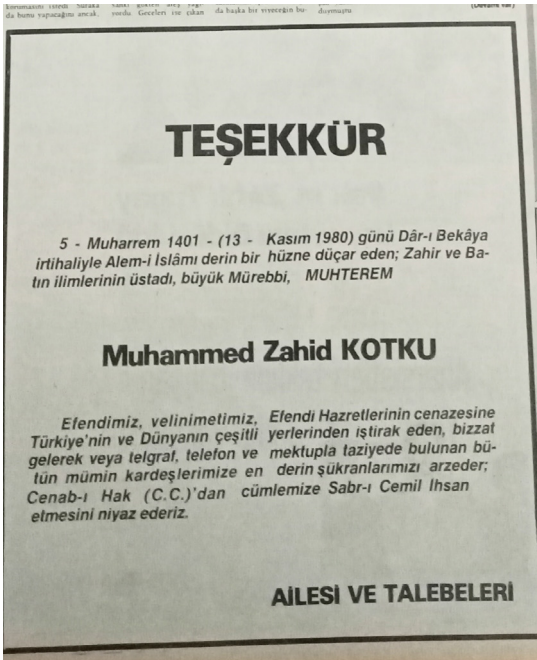

14 kasım 1980 Cuma Milli Gazete, Yıl: 8, Sayı: 2814

Basında Hocaefendi'nin Cenaze Namazı

15 kasım 1980 Cumartesi Yeni Devir Gazetesi

15 kasım 1980 Cumartesi Tercüman Gazetesi, Yıl: 20, Sayı: 6752

15 kasım 1980 Cumartesi Tercüman Gazetesi, Yıl: 20, Sayı: 6752

15 kasım 1980 Cumartesi Milli Gazete, Yıl: 8, Sayı: 2815

Hocaefendi'nin Vefatının Ertesinde Yazılanlar

İNSİCAM

MEHMED ZAHİD EFENDİ

Erdem Bayazıt

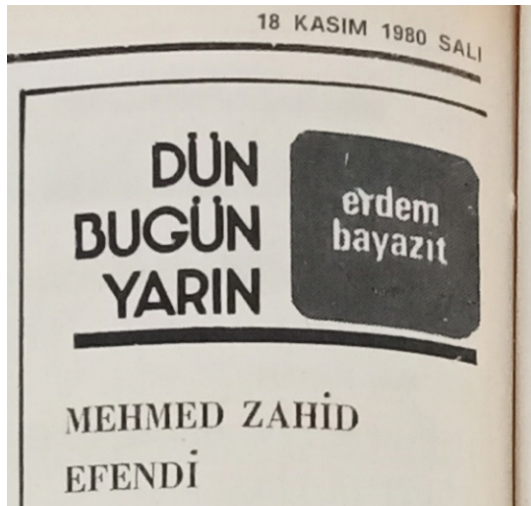
Her yıl olduğu gibi güzide bağlıları ile Hacca azimet etmişlerdi. Kara yolunu ihtiyar etmişlerdi. Maraş'ı konak yeri olarak tayin buyurmuşlardı. Bir anda gelen devletle heyecanlanmıştım. Eşiklerine yüz sürmek, dualarını tahsil etmek muradımızdı...

Kısa zamanda şehirdeki dostların çoğu haberdar olmuşlardı. Akşam namazından sonra hemen ziyaretlerine koştuk.

Bir yer minderinde oturuyorlardı. Mütebessim çehreleri bir huzur ülkesiydi. Din yolunda ağarmış sakalları nurlu yüzünden çevresine feyz dağıtan bir çağlayan gibiydi. Kendilerine ulaşmak mübarek ellerini öpmek bize o an imkânsız gibi görünmüştü. Odanın içi diz üstü huzur tutan ihvanla doluydu. Adım atacak yer yoktu. Gönlümüz ayaklarına doğru akarken hemen kapı girişinin yanında duvar dibine diz çöktük. Her yeni geleni Dr. Cefer; ancak kendilerinin ve çok yakınlarında oturanların işitebileceği bir sesle tanıtıyorlardı. Tebessüm ederek ziyaretçileri selâmlıyorlar; dua ediyorlardı. Dualarının bir bahar yağmuru gibi hemen varlığımızı yeşerttiğini hissetmemek mümkün değildi...

Maraş'ı sevdiklerine dair sohbet buyurdular. Allah için sevişenleri müjdelediler. Misafire hürmetin faziletlerini emrettiler.

(Yeni Devir Gazetesi, 18 Kasım 1980, Salı, Yıl: 4, Sayı: 1315)

BİR ÂLEM GÖÇTÜ**Akif İnan**

3 Kasım 1980, yahut 5 Muharrem 1401. Dünya olağanüstü büyük bir lokmayı yuttu bugün. İlim ve irfan ufkunun bir güneşi battı bugün. "Alimin ölümü gibidir" diye buyurulduğuna göre, bir alem göçtü bugün. Ebedi alemde doğmak için, fani dünyada batan bu güneş, aslında zahirde kaybolmuş güneşlerin silsilesindendir; yani hakikatte ışığ ve sıcaklığı ölümsüz olan yiğitler kafilesindendir. Bu kafilenden olanların ölümü, onu sevenlerin canevlerinde hissettikleri, yaşadıkları yangısı rems ve teşhir etmesi bakımından bir alemin ölümüne teşbih edilmiş olmalı ve dahi Onun irşat ve tedrisinden zahiri mahrumiyetin engin hüznü belirtilmiş olmalı.

Kimden bahsettiğimizi fark etmeyenlere diyeyim: Son devrin en şanlı islam bilginlerinden, gönül fatihlerinden kemâl ve himmet kutuplarından "Mehmed Efendi" ismiyle maruf Mehmed Zahid Kotku efendi hazretleri göçtüler. Yüreklerinde dünyanın kirinden pasından minicik bir iz dahi bulunmayan mükemmel bir aşık göçtü. İsmi, kalabalıkların kulağında değil, irfan ve ilim sevdalıhlarının kalbinde yankılanmış olan bir mübarek hilkat göçtü. Hakında bir tek kişinin bile olumsuz bir izlenim edinmediği, dedikodusunda bulunmadığı pak bir hakikat ehli göçtü. Kişilerde ayıplar, kabahatler aramak görevinde bulunanları, şahsiyle sermayesiz bırakan, iflas ettiren bir nadide varlık göçtü.

Bir Peygamber varisi göçtü. O kutsal varlıklarını ancak bir kerecik görebildiğim ve bir anda hayranı ve muhibbi oluverdiğim eserlerini gönül evime bir elektrik şebekesi gibi çektiğim bir marifet erbabı göçtü.

(Yeni Devir Gazetesi, 18 Kasım 1980, Salı, Yıl: 4, Sayı: 1315)

ALİMİN ÖLÜMÜ**Sadık Albayrak**

Zahiri ve batini ilimlerde, son devrin en büyük alimlerinden Bursalı Mehmed Zahid (Kotku) Efendi'yi de kaybettik...

Onun için üzülmüyoruz...

Merhûmun yetiştirdiği pek çok talebe vardı... Büyük bir tesir sahası vardı... Genişleyen talebe halkası, hayatta en büyük çizgilere varmış, değil Türkiye'de, İslâm dünyasının uzak diyarlarına kadar dalga dalga uzanmıştı...

Yıllarca bir mihrab, bir minber diyerek "İmamlık" vazifesini yürütmüş, on binlerce cemaati arkasından huzurullahta kıyama durmuştu...

Eserleri vardır... Bundan sonra ömrünü devam ettirecek, unutulmasına mani olacaktır... Bunun için "Kişinin eseri, ikinci hayatıdır." buyurulmuştur...

O, kendinden öncekilerin yoluna yürümüş, geçmişe doğru giderek alemin habib-i ekremine varmıştır...

Geçmişe doğru halka halka bağlantı kurarsak, önce hocası Kazanlı Aziz Efendi'den önce Serezli Hesib Efendi, Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi, Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin Efendi, Safranbolulu İsmail Necati Efendi, Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddin Efendi'ye kadar uzanıp, İmamı Rabbaniye ve oradan Hulefa-i Raşidin'e varan bir halkanın son temsilcisi olur...

(Milli Gazete, 15 Kasım 1980 Cumartesi, Hicri 1402, Ay: 1, Yıl: 8, Muharrem 7)

**Mütebessim çehreleri
bir huzur ülkesiydi.
Din yolunda ağarmış
sakalları nurlu
yüzünden çevresine
feyz dağıtan bir
çağlayan gibiydi.
Kendilerine ulaşmak
mübarek ellerini
öpmek bize o
an imkânsız gibi
görünmüştü.**

Hocaefendi Hakkında Ne Söylediler?

İNSİCAM

Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi hakkında bazı kıymetli büyüklerimizin sözlerini sizler için derledik. İstifadenize sunarız.

MAHMUD ESAD COŞAN HOCAEFENDİ

“Mehmed Zahid Kotku” isimli eserinde Esad Coşan Hocaefendi, halefi olduğu Hocaefendi Hazretleri hakkında şu kıymetli sözleri sarf ediyor:

“Tatlı tatlı anlatmaya çalışırdı. Uzun giyinirdi. Sakalıyla, her şeyiyle sünnete uygundu. Anadolu şivesiyle konuşurdu, o da halkın hoşuna giderdi. Tabii, lügat parçalamak, çok

edebi konuşmak bir soğukluk meydana getirir. Ama halktan bir insan gibi onların telaffuzuyla konuşmak halkın hoşuna gider. Hocamız da kendisi halktan kimse olarak telaffuzunu değiştirmeye kalkışmazdı.”¹

“Kalbinden geçenleri Allah’ın bildirmesiyle biliyordu. Şahidim, şahadet ederim. Sonra, gelenin sormadan cevabını verirdi. Sonradan itiraf ederdi: ‘Yahu şunu soracaktım. Hocam hiç sormadan cevabını verdi.’ veyahut ‘Kala-balıkta, vaazda, arka tarafta gönlümden şu soruyu geçiriyordum; onun cevabını verdi.’ derdi. Evliyâhullahta bu çok görüldü. Allah’ın kullarına bahsettiği hoş hallerden birisidir.”²

Esad Coşan Hoca, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi’nin manevi hallerinden şöyle bahsediyor:

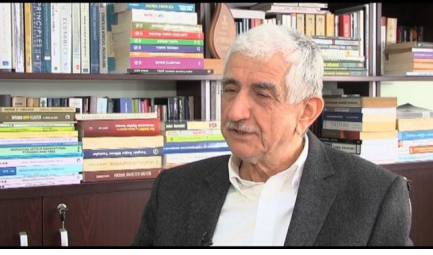
“İlahiyat Fakültesi’nde hadisten, tefsirden, fıkıhtan, kelimadan her çeşit kitap bize yağardı. Okurduk, incelerdik. İmtihanlarına girerdik, jürilerde bulunurduk ama Hocamız’ın bazen bir sözü bizi o kadar şaşırtırdı ki ‘Nasıl olmuş da bunu böyle kavrayamamışız?’ derdik. Hocamız cennetmekânın dinde fakih olmaktan, dinin esrarına âşina olmaktan, mânevî bir kaynaktan ulûm-u dîniye-ye vâkıf olmaktan doğan bir üstünlüğü vardı.”³

¹ Mahmud Esad Coşan, Mehmed Zahid Kotku, Server Yayınları, İstanbul:2016, syf. 39.

² A.g.e.,syf. 52.

³ A.g.e.,syf. 66.

ERSİN NAZİF GÜRDOĞAN

Öğretim üyesi ve siyasetçi-yazar Ersin Nazif Gürdoğan, “Görünmeyen Üniversite” adlı eserinde Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi Hazretleri’nin Türkiye’deki toplumsal meseleler hakkındaki görüşlerini şu kıymetli sözlerle aktarıyor:

“Sohbetlerinde Kotku, toplumlar da, büyük ekonomik ve kültürel çalkantılara yol açan krizlerin kaynağında, doyma bilmeyen açgözlülük olduğunu sürekli vurgulamıştır. Bilgi ve bilgelik kazanmanın uzun ve ince bir yol olduğunu, yolun başı biber gibi acı olsa da sonunun bal gibi tatlı olduğunu, arıların zorlukları kolaylaştıran çalışma düzenini herkesin örnek alması gerektiği durmadan tekrarlamıştır.”⁴

Gürdoğan, Kotku Hocaefendi hakkında şunları da aktarıyor:

“Necmettin Erbakan ve Sabahattin Zaim ile birlikte Kotku, Anadolu sanayisinin gelişmesinde ve tarımsal üretimin artırılmasında, dönüm noktalarından olan Gümüş Motor’un, teknik birikiminden yararlandığını, Almanya’da Hatz Motor kuruluşunun fabrikalarını görmüş ve kuruluşlarını teşvik etmiştir. Zaim, hayatı boyunca kendisini en çok etkileyen Kotku’yu, bir sanayi kuruluşunun ortaya çıkışıyla birlikte, Türkiye’de ve Amerika’da üniversiteleri, dünya-daki ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeleri ‘Bir Ömrün Hikâyesi’ kitabında, ayrıntılı olarak anlatmıştır.”⁵

RECAİ KUTAN

Mehmed Zahid Kotku Hazretleri’nin tedrisinden geçen eski bakanlarımızdan Recai Kutan, Dr. Metin Erkaya’nın kaleme aldığı “Anılarla Mehmed Zahid Kotku (RH.A)” isimli eserindeki “Biz Artık Aradığımızı Bulduk” başlıklı hatırasında Hocaefendi’nin nesebi ve mürşid-i kamil olması hakkında şunları söylüyor:

“Bu bir altın zincirdir. Bu zincirin halkalarından birisi de mübarek Hocamız Muhammed Zâhid Kotku Hazretleri’dir. Bir büyük mürşid-i kâmil, bir sâlih insan ve bir Allah dostu... Ataları 1870’li yıllarda Kafkasya’dan gelmişler, Bursa’ya yerleşmişler. Kendilerinin seyyid oldukları, Peygamber SAS Efendimizin ailesinden gelmekte oldukları bildiriliyor.”⁶

HALİL NECATİ COŞAN

Kotku Hazretlerinin tedrisinden geçen önemli gönül insanı Halil Necâti Coşan da yine Metin Erkaya’nın söz konusu eserinde yer alan “Evliyâ Nümûnesi” başlıklı hatırasında Hocaefendi’nin ahlâk-ı hamîde ve necîbelerinden birkaçını şöyle sıralıyor:

“Bilindiği gibi hilkati pek güzel ve sevimli olmasına muvâzî olarak, melekleşmiş nezih ruhunun kendi tabiriyle binek atı olan o cesim, iri ve geniş vücuduna gıda olacağına inanılmayacak kadar az yer, az konuşur

ve az uyurdu. Halim ve selim, gönlü mezmum sıfatlardan ârî, pâk ve müsamahası deniz gibi çok engin ve hudutsuzdu. Dıştan ve içten gelen ta’riz ve tecâvüz-kâr davranış ve muhalefetlerden müteessir olmayan veya olduğunu hissettirmeden muvafık ve muhalifine ikram ve iltifatında değişiklik yapmayan bî-emsâl sabır ve kemal nümûnesi idi.”⁷

ALİ ULVİ KURUCU

Türkiye’nin önemli fikir insanlarından yazar, şair ve gönül insanı Ali Ulvi Kurucu’dan nakledilen yine Metin Erkaya’nın aynı eserinde kaleme alınan bir başka hatıradan Hocaefendi’nin Efendimiz SAV’e bağlılığı ve ibadetlerindeki hassasiyeti hakkında şu güzel sözler sarf ediliyor:

“Hocaefendi’nin bize en çok tesir eden hali, hayatta sünnetleri ihya etmesi, Peygamber Efendimiz gibi yaşaması, yâni hal ve hareketlerini SAS Efendimize uydurması idi. Sanki Rasûlullah’ı görüyor da, o nasıl hareket ediyorsa öyle hareket ediyordu. Sonra yüksek tahsil gençliğini, hani kurtlar kapar diye kanadını açıp, onları böyle koruması... Talebelerinin içinden hacca gider bakanlar olurdu, sonra profesörler olurdu. Onların böyle bir ana kuş gibi kanadının altına alır, sonra her sene hacca gelir, ekseriya karadan gelirdi. Haccın sadece bir seyahat değil, günahların affı, duaların kabulü olduğunu söylerdi.”⁸

⁴ Ersin Nazif Gürdoğan, Görünmeyen Üniversite, İz Yayıncılık, İstanbul:2018, syf. 38.

⁵ A.g.e.,syf. 52-53.

⁶ Metin Erkaya, Anılarla Mehmed Zahid Kotku (RH.A), Seha Yayınları, İstanbul:1996, syf. 214.

ALİ HAYDAR EFENDİ HAZRETLERİ

Osman N. Çatakli Hoca, "Seyyid Mehmed Zahid Kotku Hayat Hikayesi" adlı eserinde Hocaefendi Hazretlerinin çağdaşı olan bir diğer kıymetli tasavvuf büyüğü, kıymetli şahsiyetlerden Ali Haydar Efendi'nin Kotku Hocaefendi hakkında şu sözlerini naklediyor:

"Rahmetli Ali Haydar Efendi Hz.nin Hoca Efendi hakkındaki şu sözü naklediliyor: Bu bursalı Hoca Efendi kimseye benzemiyor. Bu işin kolayını bulmuş, her şeyi allah'a birtakıyor. Yani tam teslimiyeti var, bu Gümüşhaneli'nin ta kendisi!" derlermiş."⁹

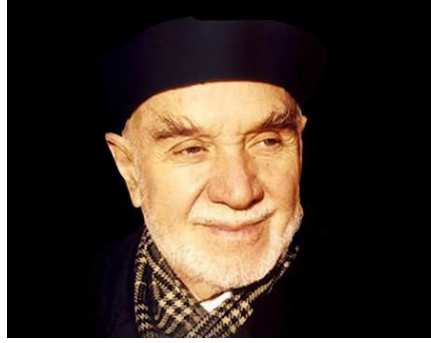
SÂMİ EFENDİ HAZRETLERİ

Yine Osman N. Çatakli Hoca'nın söz konusu eserinde Hocaefendi Hazretlerinin bir diğer çağdaşı olan gönül ehli şahsiyetlerden Sami Efendi'den Kotku Hocaefendi hakkında şu kıymetli sözleri naklediyor:

"Emin Saraç Hoca da Hoca Efendi ve diğer bir zat hakkında, 'Onlar asrımızın son mürşidi kâmilleri. Onlar, ene'nin yanından hiç geçmemişlerdir. Çocukla çocuk, büyükle büyük idiler.' demiştir."¹⁰

SABAHATTİN ZAİM

Türkiye'nin önemli fikir ve devlet adamlarından Sabahattin Zaim, kendisini konu edinen "Sabahattin Zaim (1926-2007) Bir Ömür Hikayesi" başlıklı eserde Hocaefendi Hazretleri hakkında şu sözleri sarf ediyor:

"Hocaefendi, hayatımda beni en çok etkilemiş insandı. Daima güler yüzlü, şefkatli ve hoş sohbetli. Çocuklara karşı son derece müşfik ve mültetfitti. Nitekim bir gün oğlum Abdülhalim'i sünnet vesilesiyle oraya götürmüş, çocuk da elini öpmek için Hoca Efendi'nin yanına gitmişti. O sırada cemaatten biri gelenlere şeker ikram ediyordu. Tam Abdülhalim'e şeker vereceği sırada Hocaefendi adamı durdurmuş, yanına kadar giderek çocuğa şekeri bizzat kendisi ikram etmişti. Çocuklara olan âlaka ve şefkati bu kadar belirgindi. Mehmed Zahid Kotku Hazretleri, 1897'de Bursa'da doğmuştur."¹¹

KORKUT ÖZAL

Nail Gürelî'nin "Gerçek Tanık: Korkut Özal Anlatıyor" isimli eserinde önemli devlet adamlarından, siyasetçi Korkut Özal'ın 1977 yılındaki seçimlerde yeniden aday olup olmaması hakkında Mehmed Zahid

Hazretleri'ne danışıp danışmadığını soranlara cevaben şöyle söylediği naklediliyor:

"Ben 1977 seçimlerinde aday olmak istemiyordum, ama beni aşan bir iradeyle dendi ki 'Sen devam etmeye mecbursun, çünkü girdin ve vazifeni de yapıyorsun...'

Tabii, tabii, danıştım Hoca'ya. Oradan geldiği için yine devam ettim."¹²

Yine Özal, Elisabeth Özdalga'nın editörlüğünde yayınlanan "Naqshbandis: In Western and Central Asia" adlı kitapta "Twenty Years with Mehmed Zahid Kotku: A Personal Story" başlıklı makaleyi kaleme alan Korkut Özal, Hocaefendi hakkında şu sözlere yer veriyor:

"Mehmed Zahid Kotku Hazretleri'ni (Hocaefendi, K.S.) tanımak ve yirmi senedir şu fani dünyadaki kardeşleri arasında sayılmak, müstesna bir ayrıcalık ve harika bir tecrübe olmuştur. Bana böylesine ayrı bir şeref bahşeden Yüce Allah'a ne kadar derin bir minnet duysam azdır."¹³

Yine aynı eserde kaleme aldığı makalede Korkut Özal, Hocaefendi'nin sırlı hallerine ilişkin şu hatırasını anlatıyor:

"1970 yılıydı. ABD'ye yaptığım resmi bir iş ziyaretinden dönüyordum. Uçağımız Kennedy Havaalanından havalanmıştı. Normal seyir yüksekliğine çıkıp da doğu yönünde uçtukten sonra uçak aniden titrelemeye ve yanmaya başladı. Bir süre sonra sarsıntı o kadar şiddetli hale

⁷ A.g.e., syf.186.

⁸ A.g.e., syf.241.

⁹ Osman N. Çatakli, Seyyid Mehmed Zahid Kotku Hayat Hikayesi, Gonca Yayınevi, İstanbul:1999, s.194.

¹⁰ A.g.e., syf. 194.

¹¹ Sabahattin Zaim (1926-2007) Bir Ömür Hikayesi, İşaret Yayınları, İstanbul:2008, syf. 278-279.

¹² Nail Gürelî, Gerçek Tanık: Korkut Özal Anlatıyor, Milliyet Yayınları, İstanbul: 1994, s.89-90.

¹³ Korkut Özal, "Twenty Years with Mehmed Zahid Kotku: A Personal Story", Elisabeth Özdalga (ed.), Naqshbandis: In Western and Central Asia, Swedish Research Institute in Istanbul, İstanbul: 1999, ss.159-179, s.159.

geldi ki, deneyimli ve sık uçan bir yolcu olmama rağmen ben bile oldukça endişelendim. Biraz rahatlamak ve huzur bulmak için kalbimde 'ilahi/ruhsal öğretiye esareti' denen operasyonu gerçekleştirdim. Bir süre sonra titreme azaldı ve her şey sızıştı. Frankfurt'ta başka bir uçağa geçtikten sonra Ankara'ya uçtum ve öğleden sonra geç saatlerde oraya vardım. Havaalanında beni karşılayan bir arkadaşım, Hocaefendi'nin Ankara'da olduğunu ve o akşam başka bir arkadaşımın evinde yemek verileceğini söyledi. Oraya birlikte gittik. Misafir odasına girdiğimizde Hocaefendi'yi rahat bir koltukta otururken gördüm. Diz çöktüm ve eteğinden öptüm. Sadece benim duyabileceğim kadar alçak bir sesle, bana ilk söylediği şey 'Uçağın sarsılması bu kadar şiddetli miydi?' oldu."¹⁴

DR. AYŞE HÜMEYRA ÖKTEN

Nevşin Meriç'in "Dindar Bir Doktor Hanım: Ayşe Hümeysra Ökten" adlı kitabında Ayşe Hümeysra Hanım, Hocaefendi hakkında şöyle söylüyor:

"Hocaefendi doktor olduğum için bana daha çok alaka gösterirdi. Vapurda merdivenden inip çıkma dikkat ediyorum, daha görgülü davranıyorum diye her gördüğünde halimi sorar, 'Doktor Hanım nasılsınız?' derdi. Ben de onu dedeme benzetirdim. Dedemin üç vasfını anlatırdı. Beyaz, kumral sakallı, biraz toplu ve Kafkas kökenli idi. Bana alaka gösterince kalbimde ona karşı muhabbet doğdu. Hocaefendi 'Biz çobanız. Çobanlar kendi koyunlarını tanırlar. Bu bizim sürüden.'" derdi. Bir

gün böbrek sancısı tuttu. Vapurda bir arkadaş iğne yapmış, gitmiş ama sancısı geçmemiş. Beni istemiş, ben de iğne yaptım ama başından ayrılmadım, tedavisine devam ettim, sancısı geçti. Buna çok memnun oldu, sonra konuşmaya başladık, böylece muhabbet arttı. Hanımı da hastam oldu. Bu arada babamla tanıştı. Hoca Efendi çok hoş sohbetti. Babama kıymet verir, ilim sahibi olduğu için sağ tarafına oturtur, babam konuşurken o konuşmazdı. Bundan dolayı babam da Hocaefendi'ye karşı muhabbet beslerdi.

1960-1980 seneleri arasında, vefatına kadar beraber hac yaptık. 1979-1980 senesinde Mehmed Zahid Efendi hastalanmış, mide ameliyatı geçirmişti. Ondan sonra hacca geldi ve Medine'de biraz daha kalmak istedi. O zaman ihvanları bana "Doktor Abla sen de kalır mısın?" deyince "Kalırım" dedim. Böylece bir aydan fazla kaldık. Erzurumlu Mustafa Efendi'nin kurduğu Ribat'ta zaten Türkler kalırdı, bize de iki oda verdiler. Mücavir olduğumuz Ribat'ın sahibi Erzurumlu Mustafa Efendi müderris, âlim, güzel bir zat idi. İşte o Ribat'ta bir odada Valide hanım, Hoca efendi; diğerinde ben kaldım. O sene Hoca Efendiler'le beraber döndüm. Ertesi sene hacdan sonra yine o evde biraz daha kaldık ve dönüş yapacağız. Cidde'ye geldik, o zaman bayağı ağırlaşmış, zor yürüyor, hiçbir şey yemiyor, yediğini de çıkartıyordu. Bana "Keşke beraber gitseydik" dedi. "Efendim muamelemi yaptırıp hemen geleceğim" dedim. Perşembe günü onları tayyareye bindirdim, sonraki perşembe de ben gidecektim ama muamelem yine birkaç gün uzayınca Hoca Efendi o hafta vefat etti."¹⁵

MUSTAFA BALLI

Türk Mustafa Özdamar, "Mehmed Zâhid Kotku" adlı eserinde Mustafa Ballı'dan Hocaefendi hakkında şu sözleri aktarıyor: "Müridandan Mustafa Ballı anlatı: - Hoca Efendimizle 1975 sene-

sinde birlikte hac yapmak nasib oldu. Onyediyaraba ile kara yolundan gidiyorduk ellibeş arkadaşlık. Grubumuzun bir kısmında Suriye üzerinden vize vardı. Hoca Efendilerin grubunda ise Bağdat yolundan gitme vizesi vardı. Biz üzülyorduk tabii bu durumdan dolayı. Hoca Efendimizle birlikte bütün yol boyunca beraber olamayacağız diye. Ankara, Adana tarikiyla Anteb'e varınca, oradaki vedalaşma sırasında bizler ağlamaya başlayınca, Hoca Efendi: Ne yapıyorsunuz siz, dedi, bu ne hâl? Biz de: Efendim, bizim Bağdat vitemiz yok. Biz Suriye üzerinden gideceğiz, siz Bağdat yoluyla gideceksiniz, ona üzülyyoruz!.. deyince, Hoca Efendimiz unutulmaz bir örnek vererek, dedi ki: Arkadaş arkadaş yolda koymaz. Ben, Bağdat yolunda vizem olmama rağmen o yolu iptal ediyorum, sizlerle beraber geliyorum!.. Kendi yaşantısı içerisinde arkadaşın yolda yalnız bırakılmayacağını örneğini yaşayarak verdi. Hâlbuki hiç gitmemişlerdi Bağdat üzerinden, görmek istiyorlardı Bağdat'ı özellikle. Biz dedik ki, Hoca Efendi gidişi böyle yapacaklar, dönüşte Bağdat yolundan dönecekler herhâlde, diye düşünüyorduk, fakat dönüşte de bizleri kendilerinden mahrum etmediler ve birlikte gittik, birlikte döndük. Büyük bir vefa örneği..."¹⁶

¹⁴ A.g.m., s.174.

¹⁵ Nevşin Meriç, Dindar Bir Doktor Hanım: Ayşe Hümeysra Ökten, Timaş Yayınları, İstanbul: 2011, syf. 198-199.

¹⁶ "Mustafa Özdamar, Mehmed Zâhid Kotku, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul:2008, sy. 24."

Mehmed Zahid Kotku Kitaplığı

İNSİCAM

Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi hayatı, kişiliği, tasavvufi öğretileri ve daha birçok yönü itibariyle kaleme almış önemli yazarlar mevcuttur. Kendisinin verdiği eserler yanı sıra kendisini anlatan eserler de oldukça rağbet görmüştür. Zira O (K.S.) gönüllere hitap ederek muhabbeti ve Müslümanlığı temsil etmiştir. Biz de İnsicam dergisi olarak siz değerli okurlarımız için Hocaefendi Hazretleri hakkında kaleme alınan bu önemli eserlerden birkaçını tanıtmak istedik. Buyrunuz.

GÖRÜNMEYEN ÜNİVERSİTE

Ersin Nazif Gürdoğan

(İz Yayıncılık, 2018/10. Baskı, 166 syf.)

Gürdoğan bu eserinde Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin insanların gönlüne dokunan, hayatlarına kılavuzluk eden yönlerini ortaya koyuyor.

İnsanlardaki nefsani hastalıkların iyileştirilmesi; arzu ve heveslerin kontrol edilmesi ve davranışların bir bütün halinde iyiye yönlendirilmesi için çeşitli konulara temas edip bu noktada Kotku Hocaefendi gibi gönül insanlarının varlığının önemine dikkat çekiyor.

Zihniyet bağlamında özgür, üretken ve sağduyulu olmanın önder ve münevverlerin varlığı ile irtibatlandırılması eserin temel özelliklerinden. Öyle ki Gürdoğan, eserde "Görünmeyen Üniversite"leri insan hayatını ahlaki ve insani çizgiye oturtmaya gayret eden gönül ehli, muhabbet dimağı olan Allah dostları olarak nitelendiriyor. Bu kimselere bağlanmanın manevi olgunluk için önemine işaret ediyor. Sevginin, Marifetullah'ın ve tasavvufun hakikatte insan ve toplumlar üzerindeki etkisine atıf yaparak Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin hayatından örneklerle bu etkinin nihai amacı olan kemalata ışık tutuyor. "Gönül dünyasının mimarlarından" olarak seslendiği Hazret'in hayatını kısa kısa örneklerle istifademize sunuyor. Kapitalizmi, Türkiye'nin içinde bulunduğu geçmiş dönemlerin şartlarını ve Hazret'in tüm bunlara karşın duruşunu resmediyor. Gürdoğan, Kotku Hocaefendi hakkında bu hususta şunları da aktarıyor:

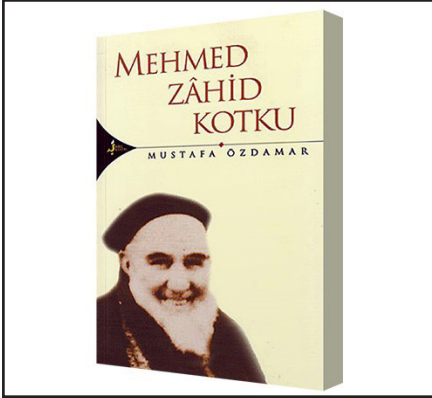
*"Necmettin Erbakan ve Sabahattin Zaim ile birlikte Kotku, Anadolu sanayisinin gelişmesinde ve tarımsal üretimin artırılmasında, dönüm noktalarından olan Gümüş Motor'un, teknik birikiminden yararlandığını, Almanya'da Hatz Motor kuruluşunun fabrikalarını görmüş ve kurucularını teşvik etmiştir. Zaim, hayatı boyunca kendisini en çok etkileyen Kotku'yu, bir sanayi kuruluşunun ortaya çıkışıyla birlikte, Türkiye'de ve Amerika'da üniversiteleri, dünyadaki ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeleri 'Bir Ömrün Hikâyesi' kitabında, ayrıntılı olarak anlatmıştır."*¹

"Görünmeyen Üniversite ya da Hocaefendi" başlığıyla Hazret'in bina etmek istediği takva ve gönül evlerini huzurlarımıza getiriyor. Toplumu, eğitim sistemini, ekonomik sorunları, aile ve sevgisizlik gibi konuları Kotku Hocaefendi'nin pergelinden sorguluyor.

Eser, herkesin kendinde bir parça değişiklik yapmasına imkân tanıyan önemli konulara temas ediyor. Yüreğindeki dağınıklığı toparlamak isteyenler için fevkalade bir çalışma olması hasebiyle biz de siz değerli okurlarımıza tavsiye etmiş olalım. Selam ve dua ile...

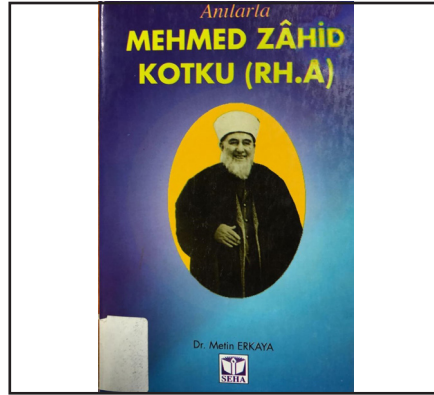

¹ syf. 52-53.

MEHMED ZAHİD KOTKU**Mustafa Özdamar****(Kırk Kandil Yayınları, 2017, 144 syf)**

“Biz bu deryaya elimizi saldık, parmağımızdaki ıslağı gösteriyoruz. Yaptığımız iş bundan ibarettir.”² diyor, Mustafa Özdamar. Eser bir derleme niyetiyle kaleme alındığı gibi Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin insanlığa ışık tutan yönlerine de vurgu yapıyor: “Cömertler cennetinin hoş adamları” diye hitap ediyor yazar, Zahid Hocaefendi için. Yirminci yüzyılın en parlak irfan yıldızlarından biri olan Hazret, Özdamar'ın kendisini herkese tanıtmakla yükümlü gördüğü büyük bir ârif olarak çıkıyor karşımıza. Tasavvuf, toplu zikir, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek gibi konuların yanında Mehmed Zahid Hocaefendi'nin tevazu ve teslimiyetine de değiniyor, örnek menkıbeler aktarıyor. Özdamar, Hocaefendi Hazretleri'nden istifade eden insanların görünen cemaatlerle sınırlı olmadığını ifade ediyor ve ekliyor: *“Zira ârifler haritaya sığmaz!”³*

Eser, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin hayatından aktarılan çeşitli konulardaki menkıbelerden derlenmiş olup Kotku Hocaefendi'nin kişiliğine, âlimliğine ve günlük hayatına ışık tutan bazı mühim olayları da aktarıyor. O'nun da (K.S) bizim gibi beşer olduğunu ve de iman ve hikmet sahibi olmanın güzelliklerini gösteriyor.

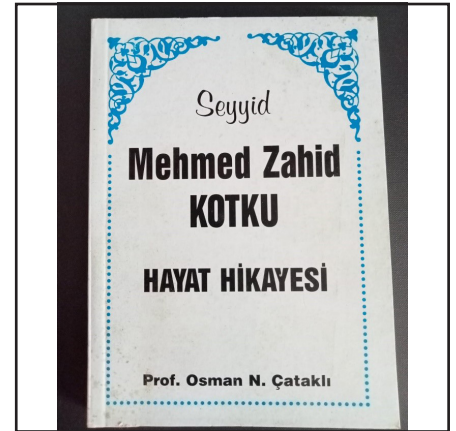
ANILARLA MEHMED ZAHİD KOTKU**Dr. Metin Erkaya****(Seha Yayınları, 1996, 579 syf.)**

Dr. Metin Erkaya'nın bu eseri Mehmed Zahid Kotku Hazretleri hakkında çeşitli sohbetleri, menkıbeleri ve söylevleri barındırıyor. Yazar kendisi dâhil Prof. Dr. M. Esad Coşan, Prof. Dr. Yusuf Ziya Binatlı, H. Muhterem Coşan, Necdet Oral, Halil Necati Coşan, Rifat Tandoğan, İsmail Turan, Ergün Göze, Dr. A. Hümeysra Ökten, Ali Ulvi Kurucu, Dr. Sedat Apaydın, Prof. Dr. Osman N. Çatakli, Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, Muammer Elmalı, Orhan Batı, Cevat Ayhan, Prof. Dr. Korkut Özal, Lütfi Doğan, Raif Cilasun, Atike Aykın, Yahya Oğuz, Hüseyin Kami Büyüközer, Süreyya Şeker, Turan Arslan, Temel Karamollaoğlu, Prof. Dr. Ersin Gürdoğan, Rüstem Altınbaş, Ali Rıza Demircan, Dr. Alaaddin Kaya, Prof. Dr. Ali Yücel Uyarel, Handan Belli, Mehmed Yeğenler, Mehmed Güney, Abdüllatif Duygulu, Prof. Dr. Hüseyin Gazi Baş, Doç Dr. Orhan Çeker, Alpaslan Türkeş, Erdem Beyazıt, Ali Rıza Temel, Halit İlhan, Prof. Dr. Salih Tuğ, İsmail Budak, Kenan Güneş, Cem Asyalı ve Vehbi Vakasoğlu'nun kaleminden Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'den anılar aktarıyor. Kotku Hocaefendi'nin tasavvufi, ilmi ve bilhassa insani yönlerinden tutun da anlattığı, şakalaştığı ve nasihat ettiği birçok örneğe kadar çok sayıda olay nakleden eser, derleme türünde. Daha çok Haz-

ret'in talebeleri ve yakın çevresiyle olan temasları tüm sadeliğiyle gösteriliyor. Yer yer Hocaefendi'nin kim olduğu, ailesi, kişiliği ve görüşleri hakkında detaylara temas ediyor.

Hatıralarını anlatan zevatın röportajları üzerine Kotku Hocaefendi'yi adeta bir portre gibi resmeden yazar, böylesine teyakkuza, şuur ve hikmet sahibi bir ârîfin örnek imamlığına ve dostluğuna da atıf yapıyor.

İçerdiği daha birçok hatıra ile eser, Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocaefendi'nin ortaokul yıllarından aktardığı ilk tanışma hatıralarıyla başlayıp yine Esad Coşan Hocadan aktarılan “Hocamızın Ardından” başlıklı yazı ile nihayete eriyor.

SEYYİD MEHMED ZAHİD KOTKU HAYAT HİKAYESİ**Prof. Dr. Osman N. Çatakli****(Gonca Yayınları, 1999, 224 syf)**

Aralık 1952'de İstanbul'a gelen Mehmed Zahid Hazretleri ile 1980 yılında vefat ettiği Kasım ayına kadar tam 28 yıl beraber olan Çatakli, Hocaefendi hakkında bu kıymetli eseri kaleme alıyor. *“Bu çalışmayı hocamız Mehmed Zahid Hazretlerinin hayat hikâyesini, dünya ve ahiret görüşlerini yeni nesillere tanıtabilmek kasdı ile hazırlamış bulunuyoruz.”* diyor, eserin ön-sözünde. Evvela hayatını aktarıyor, sonra şahsiyeti ve vasıflarını, eserlerini, sözlerini, pazar sohbetlerini, Cuma hutbelerini, evlerde yaptığı

sohbetleri, Hocaefendi'nin rüyalara tasarrufunu, kerametlerini, görüş ve çeşitli hatıralarını...

Çataklı bu anlamlı eserde, Hocaefendi'nin diğer başka müridlerinin, dostlarının hatıralarını, not defterlerinden çeşitli anıları, mektuplarını ve nasihatlerini de aktarıyor. Baba Tahir'den (Tahir Gören) aktardığı mektuplar ve hatıralar için de şunları ifade ediyor:

*"Tahir Bey, daha önce Hoca Efendi Hz. hakkında hatıralarını yazıya dökmeyi Kuran-i Kerim ve Hadis-i Şeriflerden 'hayâ ederek' düşünmekten vazgeçmiş. Sonradan bir gün rüyasından Hoca Efendi Hz.'ni görmesi üzerine bu rüyanın O'nun menkıbelerini yazması hususunda bir emir olduğu yorumu ile 'Bir Derviş'in Not Defteri' isimli bir risalede toplamıştır. Bu menkıbeleri kısaltılmış olarak bu notlardan aktarmaya çalışacağız."*⁴

Çataklı, Ramûz el-Ehadis'ten Hocaefendi'nin okuttuğu ve açıklamalar yaptığı hadislerden tutun da, tasavvuf derslerinde Mehmed Zahid Efendi'nin anlattığı nefsin türleri, nefsin halleri ve Peygamber Efendimizden (SAS) nefis terbiyesi yolları üzerine birçok konuda açıklamalara da yer veriyor. Ayrıca eserde Mehmed Zahid Efendi'nin kendisinin kaleme aldığı basılı eserlerin de kısaca içeriği ve özeti muhteva ediliyor. Bu bağlamda Çataklı, Hocaefendi'nin "Nefsin Terbiyesi" isimli kitabının özetini geniş bir özetle sunuyor ve belki bir anlamda kitabı bir an evvel edinmeye ve okumaya teşvik ediyor.

Çataklı bu kıymetli hazinesinde Hocaefendi'den veciz sözlere de yer vermekle okurlarını bir kez daha bahtiyar ediyor:

*"Sevileceklerin başında Allah'ı sevin."*⁵

*"Seven yüreklerin arasında mesafenin önemi yoktur."*⁶

*"Mecbur kalmadıkça gafletteki insanların arasına girmeyin, yoksa sermayeniz kalmaz, iflas edersiniz."*⁷

*"Söylemek kolay, yazmak da kolay, zor olan bir şey var; o da yaşamaktır."*⁸

Hocaefendi'nin Cuma hutbelerine ayrı bir başlık ayıran Çataklı, bu hutbelerden birinde şu güzel konuyu aktararak adeta bizleri de Hocaefendi'nin meclisine götürüyor:

"Hayâ insana iyilikleri emreder kötülükten sakındırır. Biz hep bu kadar nimet vermişken Allah'a itaat etmemek hayâsızlıktır. Hayâ insana Allah'a ibadeti ve kulluğu emreder. Elbisenin bir de ziyneti var ki bu da ahdine vefadır. Ahdine vefa etmeyen insanın hiç kıymeti yoktur. İnsanlar Emanet'e riayet ve ahde vefa ederse ömürleri bereketli olur. Emanet dindir kardeşim. Vücudumuz emanettir, canımız, memleketimiz, çoluk çocuğumuz bize emanettir. Çocuğun ekmeğini nasıl düşünüyorsak dinimizi de düşünmek lazımdır."

Meyvanın iyisini arıyorsun da insanın huyunun iyisini neden aramıyorsun? İslam'ın ziyneti vefadır. Emaneti olmayanın dini yoktur. İslam'ın kuvveti mürüvvettir. Daima hayırlara koşar, yardımlara koşar. Dinin bir de direği vardır. Bu ise verağdır. İttika, haramlardan kaçmaya, şüpheli şeyden kaçmaya ise verağ denir."

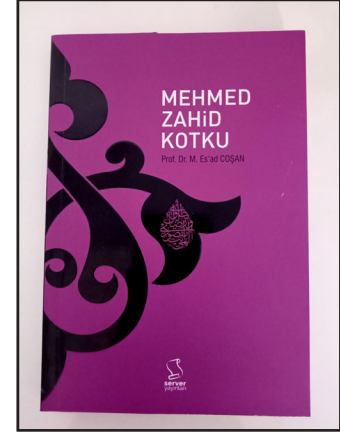
Haram lokma ile iyi ahlak yetiştirmez insanda. Kemali iman böyle, onlar düşman denilince gözlerine sinek kadar görülmez, onların korkusu yok, bilirler ki Allah'ın dediğinden başkası olmaz."

*Netice olarak şu üç esasa çok riayet etmelidir. Hayâ- Emanet-Sıdk'tır ki Sıdk başka derse bırakalım. 'Sen sadıklarla beraber ol' diyor. Sözde sadakat, harekette sadakat. Bir kimse bu esaslar olmazsa, yaptığı çalışmalar, hebayı mensurdur. Yalanla insanın işi ileri gitmez. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. Allah cümlemizi gaflet uykusundan uyardırın. (Âmin)"*⁹

Eser, Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi bütünüyle okurun dünyasına getirip ondan istifade etmeye, feyizlenmeye ve Hocaefendi ile tıpkı

O'nun meclisinde oturmuşçasına konuşmaya imkân tanıyor.

5. MEHMET ZAHİD KOTKU
Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan
(Server Yayınları, 2016
(6.baskı), 198 syf.)

Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocaefendi, Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin damadı, talebesi ve müridi olarak kendisine en yakın isimlerdendir. Coşan Hocaefendi, Mehmed Zahid Hazretlerini tanıtmak, O'nun hatırasını gönüllere nakşetmek için kaleme aldığı bu eserde Hocaefendi'nin ailesi, tahsili, askerliği, tasavvufi yetişmesi, dini hizmetleri, vefatı, ahlakı ve nasihatlerini detaylarıyla anlatıyor. Coşan Hocaefendi kendi mürşidi, hocası ve kayın babası olan Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'yi birinci ağızdan anlatıp kendisiyle ilgili hatıralardan tutun da Hocaefendi Hazretlerinin söz ve davranışlarına kadar birçok konuya değiniyor. Konuşması, duruşu, giyinişi, sakalı gibi zahiri nitelikleri yanı sıra Hocaefendi'nin gönlünden, kerametlerinden ve başka insanlar üzerindeki tesirlerinden de menkıbeler aktarıyor. Eserde Hocaefendi Hazretlerinin bilhassa hitabı hakkında şunları zikrediyor:

"Tatlı tatlı anlatmaya çalışırdı. Uzun giyinirdi. Sakalıyla, her şeyiyle sünnete uygundu. Anadolu şivesiyle konuşurdu, o da halkın hoşuna gi-

derdi. Tabii, lügat parçalamak, çok edebi konuşmak bir soğukluk meydana getirir. Ama halktan bir insan gibi onların telaffuzuyla konuşmak halkın hoşuna gider. Hocamız da kendisi halktan kimse olarak telaffuzunu değiştirmeye kalkışmazdı.”¹⁰

Esad Coşan Hoca, eserdeki “Her Hali Bir Keramet” başlıklı yazısında Zahid Hocaefendi Hazretleri’nin kerametleri, himmet ettiği vakıalar ve kendisinin ruhlara tesir eden ulvi yönünü aktarır şunları ekliyor:

“Kalbinden geçenleri Allah’ın bildirmesiyle biliyordu. Şahidim, şahadet ederim. Sonra, gelenin sormadan cevabını verirdi. Sonradan itiraf ederdi: ‘Yahu şunu soracaktım. Hocam hiç sormadan cevabını verdi.’ veyahut ‘Kalabalıkta, vaazda, arka tarafta gönlümden şu soruyu geçiriyordum; onun cevabını verdi.’ derdi. Evliyâhullahta bu çok görülür. Allah’ın kullarına bahsettiği hoş hallerden birisidir.”¹¹

Esad Coşan Hoca, Hocaefendi Hazretlerinin ilminin ne denli büyük olduğuna, kendisinin hikmet ehli olduğuna şu sözleri ile dikkat çekiyor:

“İlahiyat Fakültesi’nde hadisten, tefsirden, fıkıhtan, kelimadan her çeşit kitap bize yağardı. Okurduk, inceledik. İmtihanlarına girerdik, jürilerde bulunurduk ama Hocamız’ın bazen bir sözü bizi o kadar şaşırtırdı ki ‘Nasıl olmuş da bunu böyle kavrayamamışız?’ derdik. Hocamız cennetmekânın dinde fakih olmaksın, dinin esrarına âşina olmaktan, mânevî bir kaynaktan ulûm-u dîniyeye vâkıf olmaktan doğan bir üstünlüğü vardı.”¹²

Esad Coşan Hoca eserde yine Hocaefendi’nin hakiki bir veli olduğunu, Allah’ın Zahid Efendi üzerindeki yardım ve inayetini bizzat gördüğünü, tecrübe ettiğini aktarıyor. Zorda kaldığında, yapılacak işler biriktğinde Hocaefendi’nin vasiyet buyurduğunda öğütlediği şekilde “O zaman size yardım ederler” sözüne istinaden şu sözleri sarf ediyor:

“Hakikaten maddi manevi Allah’ın

görünen görünmeyen ordularından çok yardım oluyor. Kendisinin de herhalde himmetleri, yardımları ve tasarrufâtı devam ediyor. Rüyalarımızla ilgisi devam ediyor.”¹³

Eser, “Adaletli Hükümdar İle İlmiyle Amil Olan Alimlerin Vücutlarını Toprak Yemez” başlıklı yazı ile bitiyor. Burada ise Esad Coşan Hocaefendi, Mehmed Zahid Hocaefendi Hazretleri hakkında şu muhtesem dizelere yer veriyor:

“Aşk odu evvel düşer ma-şûka, andan âşık, Şem’i gör kim, yanmadan yandırmadı pervâneyi”¹⁴

Bu eserler dışında Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi hakkında yapılmış akademik çalışmalar, tezler de vardır. Bunları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Mehmet Elmaz’ın Prof. Dr. İzzet Er’in danışmanlığında yaptığı “Bir dini cemaat lideri olarak Mehmed Zahid Kotku’da sosyolojik yaklaşımlar / Sociological approach of Mehmed Zahid Kotku as a leader of a religious congregation” (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997, 146 syf.) başlıklı yüksek lisans tezi;

2. Gülten Yılmaz’ın Doç. Dr. Fikret Karapınar danışmanlığında yaptığı “Mehmed Zahid Kotku’nun Hadislerle Nasihatler -I- İsimli Eserindeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi” (Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri, Konya, 2011, 119 syf.) başlıklı yüksek lisans tezi;

3. İmmigülsüm Pala’nın Doç. Dr. İbrahim Hakkı İnal’ın danışmanlığında yaptığı “1980’lerde Türkiye’de Dini Akımlar: İskenderpaşa Cemaati Örneği” (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2016, 137 syf.) başlıklı yüksek lisans tezi;

4. Utku Aybudak’ın Doç. Dr. Reşat Barış Ünlü danışmanlığında yaptığı “Nakşibendiliğin politik evrimi

ve İskender Paşa Cemaati / Political evolution of the naqshbandi order and the Iskender Pasha Community” (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2014, 139 syf.) başlıklı yüksek lisans tezi;

5. Zeynep Yılmaz Hava’nın Doç. Dr. Nurullah Ardiç danışmanlığında yaptığı “Rabita as a technology of the self and a self-care practice in sufism: The case of the Iskenderpasa community / Tasavvufta bir benlik teknolojisi olarak rabita: İskenderpaşa cemaati üzerine bir çalışma” (İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2017, 173syf.) başlıklı yüksek lisans tezi;

6. Selim Sözer’in Prof. Dr. Vejdi Bilgin danışmanlığında yaptığı “Modernleşme sürecinde geleneksel dini gruplar: İskenderpaşa cemaati örneği / The traditional religious groups within the modernisation process: The case of Iskenderpasha community” (Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Bursa, 2018, 252 syf.) başlıklı doktora tezi bulunmaktadır.

² syf. 8.

³ syf. 8.

⁴ syf. 111.

⁵ syf. 54.

⁶ syf. 54.

⁷ syf. 55.

⁸ syf. 55.

⁹ syf. 65.

¹⁰ syf. 39.

¹¹ syf. 52.

¹² syf. 66.

¹³ syf. 78.

¹⁴ syf. 183.

Gerçek-İyi-Doğru-Güzel

Mustafa ESER

Derinleşen zihin, ölçmede ve ölçeklendirmede daha yetkin hâle geliyor. Kesin ve keskin yargılardan ziyade daha temkinli ve ihtimalli cümleler kurmaya başlıyor. Sanat ile bakışı incelmış, bilim ile anlamı genişlemiş insan, meseleleri değerlendirirken artık sayısız seçeneği görmezden gelemiyor. İnsan, düşüncenin namusuna önem verdikçe kelimelere olan vukufiyeti artıyor. Renklerin her tonunun diğeriyle benzeştiğini ama aynı olmadığını bilen ressam misali, değerlendirmelerinde ince bir işçilik yapıyor. Siyah-be-yaz kısırlığından kurtulup, renklerin dünyasındaki çeşitliliğe benzer bir ölçeklendirmeye kendini mecbur hissediyor. Ya- ya da yerine; hem- hem de demeye alışıyor.

Bütün bu cümbüşün varlığını kabul edince, var olan gerçekliğe temas edebilme ihtimali güçlenmiş oluyor. Varlığın akışının gerçekliğe doğru olduğunu anlayınca, gerçeklik karşısında hürmetle nazar ediyor insan. Bütün işarâtın kıblesi olan gerçekliğe... Mutlak durağanlığın olmadığını bilince, eşyanın seyrinin ya kemâle ya da zevale doğru olduğuna kani oluyor. Ardından gelen hâl ya teslimiyet -dolayısıyla tabiiyet- ya da isyan hâli oluyor. Teslim olursa 'silm'e yani selamete ve selama ulaşıyor. Ve sahici seyr-i sulûk işte burada başlıyor. Teslimiyet derken, zillet içeren bir çaresizlikten değil; bütün kalbiyle, emniyet içindeki boyun büküşten bahsediyorum elbette. İyi ya da güzel olanı değil; öncelikle doğru olanı tercih eder oluyor. Doğruluğun iyiliği inşa edeceğini, güzelliğin de ancak iyilik marifetiyle görülebileceğini anlar oluyor. O halde, bütün çaba doğruya doğru olmalıdır. Gerçeğin, gerçekliğin aracı olan doğruya...

Doğruya olan sadâkat, doğru uğruna ödenmesi göze alınan bedelde görülebilir. Bir şey'in doğru olabilmesi için hem yakın hem uzak anlamın hem usulün hem de üslubun aynı zamanda sürecin ve neticesinin de doğru olması gerekir. Her birisi ise ancak, niyetteki doğruluk ile mümkündür. Bu durumun, alaylısından mekteplisine; cahilinden âlimine her bir kesim tarafından tasdik edilmiş olması gerekir. Tasdik etmek, Arapça s-d-k kökünden gelmiş olup Türkçe'ye de yerleşmiş bir kelimedir. Sıddîk, malumdur,

Hız. Ebu Bekir'in sıfatıdır. Çünkü o, kendisine gelen haberi, "O dediye, doğrudur!" eminliği ile doğrulamış olandır. Dikkat edilirse bu radaki doğrulama, öncesinde bir emniyet barındırır. O halde, bu emniyet inşası doğruya ve doğrulayabilmeye imkân tanımıştır. Madem öyle, şu iddiayı dillendirmeye cüret edebilirim: "Ben Müslümanım" diyen bir insanın bu iddiası, kendini tanıyanlar nazarında "emin" olmasının ispatıdır. Emin olunmayanın, tasdik edilmesi söz konusu değildir.

Doğrunun muhtevası da mahiyeti de berraktır. Bulandırılması mümkün olan bir berraklıktan bahsediyorum. Ama bulanık er ya da geç durulur. Durulması için teenni ve sabır lazımdır. Tıpkı her canlının kendisinden yaratıldığı su gibi. (Enbiyâ 21/112) Aziz olan su gibi... Su, doğası gereği arındırır, doğası gereği can verir.

Gerçeğin bastırılması zor, bazen rahatsız eden bazen de derin bir nefesle ciğerlerimize çekmek istediğimiz bir kokusu vardır. Baskındır ve nettir. Madem bu kadar ortadadır ama neden görülmez? Kimilerince anlatılan bu gerçeklik nedir? Gö-

rülemez oluşu, kendisinden ziyade görmeyen gözün sahibi ile alakalıdır. Tıpkı suyun varlığını reddeden hercai balık misali, gerçeği reddeden hercai insanlar da vardır. Baklar ama görmezler; duyarlar ama işitmezler. Belki de bilirler ama anlamazlar. "Bil ki sen ölüle-re işittiremezsin, arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da..." (Neml 27/80) İşittiremezsin zira arkasını dönüp gitmiştir. Hamdolsun ki mesuliyetin de sınırları vardır.

Gerçeğin izini takip edenler, yorulacaklarını, bedel ödeyeceklerini ve mutsuz olacaklarını bilmeye başlarlar. Ya makyajlı sentetik bir yaşamı ya da can yakan ama hikmet ile kuşanmış bir hayatı seçerek ilerleyebilirler. Gerçekten gayrisinin, kendisini ikna etmeyeceğini anlayanların dertleri de nasırları da bitmeyecek ama kalpleri tatmin olacaktır. Kalbinin tatmin olmasını isteyen atamız Hz. İbrahim gibi.

Kalpleri gerçeklik ile tatmin olsun diye karanlığın gözünün içine bakan, bir sabah kardan aydınlığın geleceğine itimatları tam olan ve dolayısıyla huzurundan taviz veren erlere selam olsun!

İnsan, düşüncenin namusuna önem verdikçe kelimelere olan vukufiyeti artıyor. Renklerin her tonunun diğeriyle benzeştiğini ama aynı olmadığını bilen ressam misali, değerlendirmelerinde ince bir işçilik yapıyor. Siyah-beyaz kısırlığından kurtulup, renklerin dünyasındaki çeşitliliğe benzer bir ölçeklendirmeye kendini mecbur hissediyor. Ya- ya da yerine; hem- hem de demeye alışıyor.

Avusturya'da İslam Din Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını - 2

Erkan ERDEMİR

Viyana İslâm Din Eğitimi Yüksek Okulu
Öğretim Üyesi

Son sayıda Avusturya'da İslâm dininin konumu ve kısa tarihçesini yer vermiştik. Bu sayıda ise İslâm din dersi müfredatlarını inceleyeceğiz.

Eski İslâm Din Dersi Müfredatı (1983-2011)

19 Ağustos 1983 tarihinde Avusturya Resmî Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe giren ilk İslâm Din Dersi Müfredatı, 2011 tarihine kadar geçerli kaldı. Sadece 4 sayfadan oluşan müfredat, tüm okul tiplerini bir arada barındırarak, ilk, orta ve lise öğretim programını kapsamaktaydı. Avusturya okul sistemi, dört yıl ilköğretimin ardından başarılı öğrenciler için 8 veya 9 yıllık lise yolunu açmaktadır. Diğer öğrenciler ise 4 yıllık orta eğitimi gördükten sonra ya meslek okullarına ya da meslek yüksek okullarına devam etmektedirler.

İlginç olan ve muhtemelen ilk dönemin şartları göz önünde tutularak, sınıflarda Müslüman öğrenci sayısının fazla olmamasından dolayı, müfredatta birleştirilmiş sınıf uygulaması yer almış olup 1. sınıftan başlayarak 12. sınıfa kadar her iki sınıf için (1-2, 3-4, 5-6, 7-8, 9-10, 11-12) aynı içerik öngörülmüştür. Başta bu durum herhangi bir sıkıntı teşkil etmemiş, sınıflarda seyrek olan Müslüman öğrencilerin hepsi bir grup oluşturularak bu müfredata göre ders görmüşlerdir. İleriki yıllarda, özellikle her sınıfta, Müslüman öğrencilerin sayıları çoğalmaya başladıkça artık bu bir sorun olmaya başlamış, ders grupları birer sınıf olarak teşkil edilmek durumunda kalmıştır. Böyle olunca da müfredatta iki sınıf için aynı içerik bulunduğundan dolayı din dersi öğretmenleri ders içeriklerini iki yıla serpiştirmek durumunda kalmışlardır.

Müfredat girişinde, eğitimin genel hedefleri arasında ahlâkî değerlerin kazanımı ve toplum içinde örnek şahsiyet olma gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İslâm'ın evrensel bir din olmasından ötürü, kişilerin ırk, renk ve dil ayırımı yapmadan kardeşlik duygularını pekiştirmeleri istenilmektedir. Zira İslâm'da hem din hem vatandaş hem de insanlık kardeşliği bulunmaktadır. İslâm din dersi, öğrencilerin İslâm ve peygamberler tarihiyle bilinçlenmelerini arzuladığı için, öğretmenlerin bu konuya ağırlık vermesini ister. İslâm inanç sistemini doğru idrak edebilen öğrenciler, hem kendi dinlerinde sağlam duruş sergileyebileceklerini hem de dinde zorlama olmadığını bildikleri için diğer din mensuplarına karşı da saygılı ve önyargısız bir diyalog geliştirebileceklerine vurgu yapılmıştır.

1. ve 2. sınıf müfredatında; din nedir, İslâm'ın şartları nelerdir ve Müslümanın ahlâkî nasıldır? şeklinde başlıklar bulunmaktadır. Ahlâk konusu altındaki "Diğer İnsanlarla İlişkilerim" konusunun altı boş bırakılmıştı.

3.ve 4. sınıf müfredatında; dinin temel kaynaklarının, yani imanının ve İslâm'ın şartlarının yanında siyer tarihine -Peygamberimizin aile fertlerine ve hulefa-i raşidine- ağırlık verilmiştir. Ayrıca, ahlâk bölümü de bu yaş grubu için çok geniş yer bulmuştur. Öğretmenler, bu bölümde doğruluk, fedakârlık, cesaret, cömertlik, sadakat, cemaat olma, düzen, disiplin ve sabır gibi konu-

lar işlemekteydiler.

5.ve 6. sınıf müfredatında; helal ve haram konularının yansira İslâm'ın kaynakları konusuna ve abdest ile namaz konularına önem verilmiştir. Helal ve haram konulu derslerde, öğrencilerin tüm sorularına cevaplar araması için öğretmene büyük sorumluluklar yüklenmiştir.

7. ve 8. sınıf müfredatında; daha çok İslâm dininin, dindarlığın ve hayatın anlamı üzerine konular mevcuttur. Onun dışında İslâm'ın beş şartı çok kapsamlı bir şekilde müfredatta geçmektedir.

9. ve 10. sınıf müfredatında; geniş çaplı olarak ahlâk konularına, aile düzeni (hukusal sorumluluk ve haklar), muamelat ve toplumsal yaşıntıyı kapsayan konulara (alışveriş, işçi hakları, faiz), İslâm (devlet) düzeni ile alakalı teorik bilgilere yer verilmiştir. Ders konularını işlerken Hz. Muhammed'in hem Peygamber olarak örneğine hem de devlet başkanı olarak konumunun göz önünde bulundurulması istenilmektedir. Bu sınıfta da barış konusu kelime olarak müfredatta geçmektedir.

11. ve 12. sınıf (lise son sınıf) müfredatında; tevhid konusunu detaylı bir şekilde öğrenmelerini, onun yanında İslâmî ilimlerde derin bilgi sahibi olmalarını, İslâm tarihi hakkında genel bilgiler edinmelerini, diğer dinler hakkında malumat sahibi olmalarını ve Avrupa'da İslâm konusu altında Avrupa'daki Müslümanlarının tarihçesini idrak etmeyi ve günümüzdeki yaşanabilecek olumsuz durumlarla nasıl baş edilmesi gerektiğini öngörmektedir.

Avusturya İslâm Cemaati, bu önceki müfredata göre 4 tane okul ders kitabı hazırlattı. 25 yıl önce basılan bu kitaplar ilk başta öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılarsa da son dönemde yetersiz kalmış, sonraki yıllarda yeni müfredata geçilmesiyle yeni ders kitapları bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.

Barış ile alakalı konular ise ilk müfredatta hemen hemen hiç geçmemektedir. Bunun sebebi ise, müfredatın 1995 yıllarında yazıl-

masından kaynaklanabilir. O tarihlerde Avrupa'da İslâm düşmanlığı çok fazla mevcut değildi. 11 Eylül 2001 tarihindeki Amerika'daki terör olaylarından sonra Avrupa'da İslamofobi yükselişe geçti, korku ve önyargılar çok hızlı bir şekilde arttı. Avusturya İslâm Cemaati bu durumdan dolayı 2011 yılında yeni ve geniş çaplı bir müfredat hazırlamayı uygun gördü.

Yeni İslâm Din Dersi Müfredatı (2011)

Yukarıda da kısaca değinildiği gibi 2001 tarihinden itibaren Avrupa'daki Müslümanlar yeni ve sıkıntılı bir sürece girdi. Müslümanlar potansiyel bir terörist gibi görülmeye, İslâm dini birden şiddet ile birlikte anılmaya başlandı. Bununla birlikte Avrupa'da son on-on beş yıldır ırkçılık da hızlı bir şekilde artış bulmuş, nasyonalist sağ partiler çok güçlenmeye başlamıştır. Avusturya'da son seçimlerde yabancı düşmanlığıyla tanınan sağ parti, %21 oy aldı. Avusturya'daki bu gelişme, Müslümanları tedirgin etmekle beraber Avusturya İslâm Cemaatini de faaliyete geçirdi. 2003, 2006 ve 2010 yıllarında Avrupa'nın her yerinden davet edilen imamlarla birlikte İmam-Konferansları düzenlendi. Bu konferanslarda, Avrupa'da yaşayan Müslümanların Avrupa kültürüne katkıda bulundukları, buradaki ülkelerde yaşamının İslâm dinine uygun olduğu, İslâm'ın da çoğulculuğa, din ve vicdan hürriyetine çok değer verdiği gibi konuların altı çizildi. Avusturya bakanlıklarının katkılarıyla düzenlenen bu konferanslar, toplum ve kamuoyu tarafından çok ilgi gördü, Avusturya İslâm Cemaati bu konferansları çeşitli dillere de tercüme edilen metinlere dönüştürerek iki kitap halinde neşretti.

Eski müfredata göre hazırlanan eski din dersi kitapları, yeni eğitim ve öğretim metotlarına karşı artık yetersiz kalmaya başlamıştı. Avusturya İslâm Cemaati yetkilileri, müfettişlerden oluşan bir müfredat komisyonu oluşturarak çok geniş bir din dersi müfredatı hazırlanması talimatı verdi. 2011 tarihinde

tamamlanan müfredat, Avusturya Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın o yıldaki onay ve bildirisiyle yürürlüğe girdi.

İslâm Din Dersi, o tarihten itibaren artık bu müfredata göre ilkokullarda, öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerin gittiği özel okullarda (Sonderschule), ortaokullarda, Politeknik isimli ortaokuldan sonra gidilen bir yıllık okullarda, liselerde, meslek okulları ve meslek liselerinde sunulmaktadır. Yeni müfredat, çok geniş çaplı hazırlanıp toplam olarak 195 sayfa içermektedir. Sırf genel eğitim hedefleri, 4 sayfada belirtilmiş, ilköğretim müfredatı yaklaşık 30 sayfada açıklanmıştır. Bu müfredatın özelliği her sınıfa has (1. sınıftan 12. sınıfa kadar) bir içeriğe sahip olması ve öğrenciyi dersin odak noktasına almasıdır. Bundan dolayı çoğu ders başlıkları şu şekilde belirtilmiştir: "Ben ve Dinim İslâm, Ben ve Çevrem, Ben ve Arkadaşlarım, Ben ve Peygamberim vs."

Avusturya İslâm Cemaati şu ana kadar yeni müfredata uygun, 1. sınıftan 8.sınıfa kadar yeni din dersi kitapları hazırladı. Diğer sınıflar için kitapların hazırlanması devam etmektedir.

Avusturya eğitim sisteminde, son on yıldır öğrencilerin yetkinliklerinin ve yeteneklerinin gelişimine çok önem veriliyor. Ders hedefleri tekrar gözden geçiriliyor ve yetkinlikler belirleniyor (competence-oriented teaching). Artık ilk etapta dersin içeriği değil de öğrenciler ders konusuyla alakalı nasıl kabiliyetler geliştirebilirler, başka bilgilerle nasıl kıyas edebilirler, konuyu reflekte ederek yani derin düşünerek nasıl içselleştirebilirler, diye kafa yoruluyor. Bundan dolayı, şu anki müfredat tekrar gözden geçirilerek her ders konusu için yetkinlikler ve kabiliyetler belirleniyor, öğretmenlerin derslerinde bunlara önem vermesi isteniyor.

Bir sonraki yazımızda İslâm Dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi hakkında bilgiler vereceğiz inşallah.

Sağlıcakla kalın.

Toplumu Takva Ekseninde Dönüştürmek Mümkün Mü?

Derviş ÇELEBİ

Ekonomideki bereket kavramının sosyal hareketlerdeki karşılığının, ahlâk ya da daha doğru bir adlandırma ile takva olduğunu düşünmekteyim. Nasıl ki bereket kavramının modern iktisatta bir karşılığı yok ise ne yazık ki takvanın da modern sosyal bilimlerde bir karşılığı yok.

Sözlükte “korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek” anlamlarına gelen, “vikaye” mastarından türeyen takvâ kelimesi, Seyyid Şerîf el-Cürcânî tarafından şu şekilde tarif edilir: “Allah’a itaat ederek azabından sakınmaktır, bu da ceza almayı haklı kılan davranışlardan nefsi korumak suretiyle gerçekleşir.” (et-Ta’rîfât, “vâky” md.). Takva kelimesinin kökündeki “ittikâ”, “takî”, “etkâ”, “müttakî” gibi türev ve fiilleri Kur’ân-ı Kerîm’de 285 yerde geçmektedir. Kur’ân’da ve hadislerde takvâ, bazen sözlük anlamında bazen de “Allah’ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak azabından korunma” anlamında kullanılmaktadır. (TDV İslâm Ansiklopedisi, cild:39)

Bu açıklamadan hareketle, takvayı haram olan şeylerden kaçınmak, sevap olan şeylere yönelmek olarak özetlemek mümkündür. Halk irfanındaki karşılığı ise güzel ahlâk sahibi olma yolunda çaba göstermektir, diyebiliriz. Nasıl ki bereket, insanın kazancına, malına, parasına yani toplumda bütün ekonomik varlığının çok ötesinde ölçülemeyen bir değer olarak ifade buluyor ise aynı şekilde takva da insanın bizatihi kendisine anlam yükleyen ölçülemeyen bir değerdir.

Modern toplumların açmazı ise tam da bu noktada başlıyor: Her şeye metrik bir tanım getirme, ölçeklendirme hastalığı. Gelişmişlik düzeyini kişi başına düşen milli gelir, elektrik tüketimi, araç sayısı gibi ölçeklendirmeler üzerinden tanımlayan modern parametreler, kişi başına düşen antidepresan miktarıyla yüzleşmek zorunda kaldıklarında meseleyi halının altına süpürmeyi tercih ediyor. Yine modern tıp, açıklayamadığı bir olayla karşılaştığında Freud’un arkasına sığınmayı ya da stres faktörü deyip geçmeyi tercih ediyor.

Peki, genel olarak tüm halkımız ve özelde İslâmî hareketlere mensup topluluklar bu durumun dışında mıdır? Maalesef değil. İstikametini Batı’ya çevirmiş, modernleşmenin ayak izlerini takip eden ülkemizde de durum benzer şekilde seyretmektedir. Sürekli artan tüketim ve gelir rakamları üzerinden tarif edilen mutluluk, kendi tanımı içinde toplumun bütün ke-

simleri tarafından kabul görüyor gibidir. Ne kadar sahip olursan ya da ne kadar tüketirsen o kadar mutlu olursun, mottosuna teslim olmuş gibi gözükmekteyiz. Fakat ne gariptir ki, memleketin en çok da bu üst gelir grubu insanları, psikoloji ve psikiyatri kliniklerine “müşteri” oluyor.

Kimse yanlış anlamasın, yoksulluğa övgü dizecek falan değilim. Biliyorum ki yoksul kesime mensup insanlar da mutluluktan uçmuyor. Bir lokma bir hırka edebiyatına, başta gençlerimiz olmak üzere herkesin karnının tok olduğunun farkındayım. Ancak zenginliğe övgü düzme konusunda da aynı hassasiyeti göstermeliyiz değil mi? Burada dikkatinizi çekmeye çalıştığım şey, mutluluğun, erdemli olmanın, zenginlik ya da yoksullukla doğrudan ilişkili bir şey olmadığı; insanın sahip olduğu ahlâkla ilgili olduğudur. Ve yine en çok ahlâk erozyonuna, neredeyse bütün iletişim kanalları üzerinden kutsanan makam, mevki ve para yol açmaktadır.

Kullandığımız kavramlar zihniyetimizi; kullandığımız araçlar, para makam vs. ise bu araçlara yüklediğimiz anlamı-hayat felsefesini inşa ediyor. Adınızın Müslüman olması, Müslümanca bir düşünce yapısına sahip olduğunuz anlamına gelmiyor çoğu zaman. Bunca yalan dolan, istismar, hırsızlık, teşhircilik kısaca tuğyan, işte bu adı Müslüman olan seküler zihnin, amelleri olsa gerek.

Toplumun geneli için ahlâklı olmak, daha dindar kesim için ise takva sahibi olmak konusunda bir kafa karışıklığı olduğunu sanmıyorum. Hepimizin malumu ki artık bilgiye ulaşmak, yaygınlaşan iletişim araçlarıyla birlikte eskiye göre çok daha kolay. Dolayısıyla, sorun bilmekte değil; daha ziyade bu bilginin pratiğe dönüş biçimindedir. Günümüzde, hakikatin hikmetten uzaklaşarak bir kırılmaya uğradığına şahit olmaktayız. Bu süreç-

te iyilik, kendi olmaktan uzaklaşarak bir gösteriye; zaman zaman da Hristiyan kültürde aşına olduğumuz günah çıkarma seanslarına dönüşüyor. Özellikle sosyal medyada ya kurumsal ya da kişisel fenomenler üzerinden bir iyilik fetişizmine şahit oluyoruz. Günün sonunda, salt iyiliğe övgüden ziyade iyiliği yapanı yüceltmeye yönelik bir imaj çalışmasının olduğunu görüyoruz. Oysa kadim kültürümüzde, iyiliğin gizli yapılmasının tavsiye edildiği bilgisine sahibiz. Belki de takva kavramına yüklediğimiz anlamın kırılmasının bir sonucudur. Bence bu kavram üzerinde, İslâmî temsil iddiasında olan mensuplar olarak yeniden düşünmeliyiz. Kişisel kanaatim, takvanın dışa dönük bir çabadan çok içe dönük bir yolculuk olması gerektiği şeklindedir. İnsan, öncelikle kendi eksiklerini görerek onu onarmaya yönelik bir çaba içerisinde olmalıdır. Oysa günümüz insanı, daha çok kendini ve yaptıklarını ön plana çıkartarak ekranda olmaya yönelik bir çaba sarf etmektedir. Bu yolculuk iyilik adına bile olsa, yolculuk esnasında kırılmaya uğrayarak aracın amaca dönüştüğüne şahit oluyoruz. Dolayısıyla, kendini dönüştüremeyen kişinin toplumu dönüştürme çabası karşılık bulamaz. Daha fenası ise, takva yönünde değiştirmeye çalıştığı toplumla beraber başka bir aklın nes-

nesi durumuna düşer.

Böylelikle, bireyden topluma doğru bakarsak eğer; bu zihinsel kırılmanın nesnesi durumundaki bazı Müslüman camiaların kazandıkları siyasal konjonktürün bir illüzyona yol açtığını düşünmekteyim. Kaldı ki, bunu nüfusa oranladığımızda oldukça küçük bir orana tekabül ettiği hepimizin malumudur. Yine etkinlik ve sayısal katılım üzerine inşa edilen kimlik ve amel ibrazının, sorunlu ve gerçekçi olmadığını düşünmekteyim. Belki bu konu başka bir yazının konusudur ancak konunun bağlamı ile ilgili olduğu için zikretme ihtiyacı duydum. Çünkü İslâmî camiaların STKlaşma sürecinin de bir tür sekülerleşme semptomları gösterdiğini, bu durumun ise kendi çalışmalarının niteliğinde bir kırılma ve tehdit oluşturduğu endişesini taşımaktayım. Bu anlamda çalışmalarımız, evet yine modern yöntemleri dışlamadan ama geleneğimizden ilham alarak gerçekleşmelidir. Tabiri caizse kullandığımız kavramların fabrika ayarlarına dönmesi gerekiyor. Bu bağlamda, toplumu takva ekseninde dönüştürme iddiasına uygun bir zihin yapısını kuşanmak ve bu davranış modeliyle amel eden bir avuç insanı yetiştirmek mümkün olabilir. Bu yol, zor ama test edilmiş mümkün bir yoldur. Vesselam.

Fotoğraf: Ahmet Furkan Onat

Çağa Şahitlik Eden YILDIZLAR Kitabı Hakkında Ahmet Refik Partal ile Konuştuk

İNSİCAM

Yıldız Mezunları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Ahmet Refik Partal ile "Çağa Şahitlik Eden YILDIZLAR" üzerine söyleştik.

S: "Çağa Şahitlik Eden YILDIZLAR" kitabının sıra dışı bir kurgusu var, oldukça ilgi çekici ve güzel bir ürün çıkmış ortaya, bu projenin çıkış hikayesi nedir? Niçin böyle bir kitap yayınlama ihtiyacı hissettiniz?

C: Hep denir ya, "Arkadaşlarla bir gün oturuyorduk ve neden böyle bir çalışma yapmıyoruz diye düşündük." Bu şekilde bir cümle kurmayacağım çünkü işin aslı öyle değil. Bizim niyetimiz; eksikliğini hep hissettiğimiz, herkesin uzun süredir düşündüğünü bildiğimiz fakat bir türlü hayata geçirilemeyen, zihin ve duygu dünyalarımızda yer işgal eden, inancımızı da kapsayan ve sosyolojik bir karşılığı olan, ortaya çıkarılmasına ihtiyaç duyduğumuz böyle bir çalışmayı hayata geçirmek ve somutlaştırmaktı.

İşin bir de insani ve sosyolojik yönü var. Dünya üzerinde her gün, alıcısının muhataplığına göre önemli ya da önemsiz sayılacak nitelikte pek çok olay yaşanıyor. Olayların şahitleri, yaşanmış bu olayları görmeyen diğer insanlara anlatarak iletiyor. Peki iletilen ve kaynağından uzaklaşan bu anlatılar, bir zaman sonra hâlâ varlığını sürdürüyor veya yaşandığı gibi aynı şekilde kendi içeriğini koruyabiliyor mu? Bunun cevabı elbette "hayır" olacaktır. Bir olayın, anlatılan detaylarının değişmeden, uzun süre anlaşılmasını sağlamak için yazmak-kayıt altına almak en kalıcı çözümdür. Tarihte yaşanan olayları da biz bu yazılanlardan öğreniyoruz. Yani yazılan olaylar bize kadar geliyor, yazılmayanların ise ömrü az oluyor veya ilk anlatılan halinden fersah fersah uzaklaşıyor. Kulaktan kulağa diye bir oyun beni çok etkiler. Bu oyunda sözlerin kişiden kişiye nakledilirken nasıl değiştiğini, eksildiğini görebiliyoruz. 40 yıllık süreci ele aldığımız bu çalışmamızda bile, az da olsa anlatılan bazı bilgilerin unutulmuş yönlerini birkaç kaynaktan tamamlamak, bazılarını ise kısmen de olsa farklılıklarından dolayı teyit etmek zorunda kaldık. Bilginin, zaman geçtikçe bilinirlik düzeyi azalıyor ya da değişime uğruyor.

Türkiye, Cumhuriyet sonrası pek çok değişim, dönüşüm ve sisteme müdahale dönemleri yaşadı. Tek Parti dönemi, Demokrat Parti dönemi, Askeri Darbeler ve Muhtıralar bu dönemlerin en başında geliyor. Tüm bu dönemlerde, Müslüman halk varlığını sürdürmek ve inancıyla yaşamak için sürekli bir mücadele içinde oldu. Kimi zaman önü kesilmeye çalışıldı, kimi zaman hayat hakkı tanınmadı. Toplumun her kesimi, bulunduğu yerde bu olum-

suzluklarla mücadele etmeye çalıştı. Bu mücadele alanlarından biri de üniversiteler oldu. Üniversiteler, bir dönem eğitimin zor zahmet yapıldığı, ülkedeki sosyolojiyi, siyaseti etkileyen en önemli ortamlardan biriydi. Bu ortamlarda İslâm inancını koruyarak eğitim almak isteyen öğrenciler, bu dönemlerde pek çok zorluk çekti. Ekonomik imkânsızlıklar da bu zorlukları pekiştiren unsurlardan biri oldu. Dolayısıyla inançlı bir öğrencinin eğitim hayatı, ateşten bir gömlek giymekle eşdeğer duruma geliyordu. Düşünsenize, Anadolu'nun bir köşesinden nice imkânsızlıklar içinde üniversiteyi kazanıp gelmiş inançlı bir öğrenci, girdiği bu toz duman içinde hem okuma hem de var olma mücadelesi veriyor. Bu genç bedenler, bu genç yürekler, bu yükü nasıl kaldıracak. Zaten bazı öğrenciler, bu yükü kaldıramayarak tekrar memleketlerine geri dönüyorlar. Kalanlar ise aynı duruma düşmemek için dayanışmaya giriyor, birlikte hareket ediyor, birbirlerine destek olmaya çalışıyorlar. O dönemlerde inançlı bir erkek öğrencinin okuması bile hayli zor iken, tesettürlü bir kadının nasıl okuyabileceğini düşünün. 1967 yılında okuldan atılan Hatice Babacan'ın başına gelenleri ve sonrasında yaşananları hepimiz biliyoruz. 2013 yılına kadar az ya da çok devam eden yasaklar kamu da dahil olmak üzere tamamen kaldırıldı. Bu ülkede başörtüsü ile okumaya çalışanlar, nice sıkıntılar çekti. Çoğu, okulu bırakmak zorunda kaldı. Burada içimizdeki hain FETÖ'nün, başörtüsü ya sağının uygulandığı dönemlerde yapılan protestoları sabote edip, verilen mücadeleleri açığa düşürmek için yaptıklarını da hatırlayalım. Yani hem dışardan hem içerden benliği yok edilmeye çalışılan insanlar çok sıkıntı çekti bu ülkede.

Bu ülke, 28 Şubat postmodern darbesi ile hapse atılan, okulunu

bırakan, kendini ifade etmeye çekinen öğrencilerin olduğu dönemlere şahitlik etti.

Okul dışında da inançlı halkımız aynı zorluklarla karşı karşıya kaldı. İnançlı insanların karşısında sadece sistem ve içimizdeki hainler yoktu. Nefsine yenilip davet yolunda dökülenler de vardı. Bunlar; makam, mevki ve mal derdine düşüp birlikte olduğu camiyi terk etmekle kalmayıp, inandığı değerler için mücadele edenlere burun kıvrıran ve onların mücadelelerini küçümser insanlar hâline gelmişlerdir.

Hasılı, tüm güzelliklerin yanı sıra yaşanan olumsuz dönemlerin de olduğu gibi ortaya konması gerekiyor. Bir güzelleme yapılması değil yaşananların olduğu gibi ortaya konması, bugünün iyi yorumlanmasını sağlanması açısından önemli bir unsurdur.

Soruya dönersek, yayınlanmasında geç kalınmış olan bu kitap, anlattıklarımız ve daha anlatamadığımız pek çok sebeplerden dolayı, bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

S: Kitapta yer alan isimleri nasıl bir yöntemle seçtiniz? Kriteriniz ne oldu?

C: Kitaba “Çağa Şahitlik Eden Yıldızlar” ismini, her biri birbirinden değerli insanları, kategorize etmeden tarif etmek için koyduk. İslâmî hassasiyete sahip insanların bir arada olduğu bir birliktelikten bahsediyoruz. Bu birliktelikte herkes, binanın bir bölümünü oluşturuyor ve birlikte bir anlam ifade ediyor. Aslında DNA zincirine benzetebiliriz kardeşlerimizi. Bir DNA nasıl ki vücudun tamamının şifrelerini taşıyor, Yıldız'daki İslâmî hassasiyet hususunda derdi, kaygıları olan herkes de aynı şeyi tarif ediyordu.

Yıldız Mimarlık mezunu rahmetli Akif Babalı'nın çok sevdiğim ve kitapta da yer verdiğim bir sözü, o dönemleri çok güzel tarif ediyor: “Bizler bütün yaptıklarımız ile

büyük ümmet havuzuna akan ara yollar gibiyiz.”

Bu söz aslında Müslümanların; her birinin farklı bir havuz arayışında olduğu, hatta kendini havuz saydığı ve bütün kolların kendisine akmasını beklediği bugünlerde, nasıl bir savruluş içinde olduğunu çok iyi anlatıyor.

Hasılı, isimleri belirlemede aslında hiç zorlanmadık desek yeridir. Çünkü, ortada bir mücadele var ve herkes bu mücadelenin içinde yer alıyor. Bununla birlikte, olayları daha çok anlamak ve daha fazla bilgiye ulaşabilmek için özellikle o dönemde sorumluluk almış kişilere kitapta bilhassa yer vermeye çalıştık. Sonuç olarak kitapta, Yıldız'daki mücadelenin her aşamasına ait bir şahitliğe yer vermeye çalıştık.

Burada bazı hususları da özellikle anlatmam gerekiyor.

Kitabın, elimize aldığımız son haline gelmesi, aslında üç aşamalı bir süreçten geçti.

Birinci süreç, dernek yönetimi olarak görüşüp oluşturduğumuz ve ayrıca Yıldız'ın tüm serencamını bilen büyüklermize sorarak aldığımız isimlerin toparlanması; ikinci süreç, iletişime geçebilme şansını yakaladığımız ve konuşabildiğimiz isimlerin oluşması ve en son süreç ise somutlaşarak kitaba yazılarının girdiği isimler. Başlangıçta düşündüğümüz ve çalışmalara başladığımız isimlerin sayısı, en sonda yarıdan daha aza indi. Kimi ulaşamadığımızdan kimi de müsait olmadığından sayı azaldı.

Hatta, hâlen bir hayır avcısı gibi koşturan bir abimiz ile görüş(eme) me hikayemiz çok ilginç. Önce yazı olarak almaya çalıştık ve bugün-yarın diye bir süre böyle devam ettik. Sonra müsait olmayınca kamera alıp yanına gittim, bu seferde kendini hazır hissetmiyordu. En sonunda, bari ses kaydedip gönder dediğimi hatırlıyorum ama sonuçta yine yazı alamadım kendisinden. Tabi

Hasılı, tüm güzelliklerin yanı sıra yaşanan olumsuz dönemlerin de olduğu gibi ortaya konması gerekiyor. Bir güzelleme yapılması değil yaşananların olduğu gibi ortaya konması, bugünün iyi yorumlanmasını sağlanması açısından önemli bir unsurdur.

bu dediğim süreçler 5-6 ay sürdü.

Diğer taraftan elde ettiğimiz dokümanlar hususunda, detayların bazen unutulması ve kişilerin hatırlanamaması gibi durumlar da yaşadık. Olayları ve kişileri, bazen birkaç kaynakla görüşerek tamamlamak durumunda kaldık. 1960'larda başlayan bir süreçten bahsediyoruz. Bugünden geriye sayarsak 60 yıllık uzun bir zaman dilimi. Ayrıca, yaş geçiyor ve hepimiz yaşılanıyoruz. Bazı şeyler silinip kayboluyor.

İşte kitabı da hazırlama gayelerimizden biri de budur. Yaşanan ve etkileri bugünlere uzanan bir mücadelede var. Bu mücadelenin unutulmaması, tarihe not düşülmesi, gelecek nesillere hatasıyla sevabıyla aktarılması gerekiyor.

Biz, Sabahattin Zaim hocamızın nasihatine uyduk ve değerlendirme yapılabilmesi için inançlı insanların geçmişte yaşadığı mücadeleyi göz önüne çıkarmaya çalıştık. Ne diyor hocamız: "Çocuklar, siz geçmişinizi ne kadar iyi bilerseniz günümüzü o kadar iyi yorumlarsınız ve bundan da gelecek tasavvuru çıkarırsınız."

Biz 'Hayır Binası'na bir tuğla koyduk ve bir ışık yaktık.

Buradan insanlar, güzel sonuçlara ulaşacak inşallah.

S: Kitapta belgesel, hatta dizi filmlere konu olabilecek hayat hikayeleri var. Yıldız Mezunları Derneği'nden bu kitabın devamı veya bezer projeler beklemeli miyiz?

C: Aslında Türkiye öyle dönemlerden, öyle cenderelerden geçti ki sanki herkes bir filmde oynar gibi yaşamış. Evlatsız kalan anne babalar, her gün ölüm korkusuyla eğitim hayatı yarıda kesilen insanlar, yıl boyunca kapanan okullar, büyük planları olan emperyal devletlerin ülkemiz ve gençliğimiz üzerindeki oyunları, her gün sönen hayatlar, ülkenin geleceğini karartan hadiseler, emperyalistlerle iş tutan kendi yerli ama zihni yabancı olan işbir-

likçiler, postlu postsuz darbeler, bu toprakların asli unsuru olan medeniyeti yaşayamayan, yaşatılmayan, dünyası dar edilen insanlar... Böyle bir ortamda sürdürülmeye çalışılan bir hayat. Aslında dediğiniz gibi dizi ve filmlere konu olacak hayatlar yaşandı.

Bir dönem can korkusu ile geçiyor.

Düşünsenize, sınıfta ders dinliyorsunuz ve biraz sonra karşıt görüşlü öğrenciler tarafından sonunun ne olacağını bilemeyeceğiniz bir kavgaya çekilebilirsiniz. Böyle gerilimli bir ortamda kim okumak ister.

Okula silahla gelen grup size defalarca ateş ediyor, siz aklın değil duyguların yoğunluğu ile hareket ederek, silahın üstüne üstüne gidiyorsunuz.

Okul koridorlarında, onlarca insan tarafından çembere alınıp kavgaya tutuşuyorsunuz. Hemen yanınızdaki arkadaşınız, merdivenlerden aşağı atılmak üzereyken son anda akli selim sahibi bir polis kuratıyor.

Bir yandan inancınızla var olmaya çalışıyor diğer yandan eğitiminizi bir kaos ortamında tamamlamaya çalışıyorsunuz.

Okulda hocalar bugün gördüğü öğrencisinin, ertesi gün öldürüldüğü haberini alıyor.

Ne öğrencinin ne hocaların ne ailelerin o gün ne olacağını bilemeden yaşadığı günler.

Sadece okulda öğrencilerin değil, tüm halkın kamplaştı(rıldı)ğı hatta asayişin sağlamak görevi olan polislerin bile mesai arkadaşlarıyla kamplaştığı bir dönem.

Oluşturulan bu ortamlar sonrası, bu kez darbe ile ele geçirilen yönetim devreye giriyor ve neredeyse önüne geleni toplayıp hapse atıyor. Sönen hayatlar.

O gün evde olmadığı için yıllarca hapis yatmaktan kıl payı kurtulan öğrenciler.

Bir diğer dönem, bu sefer kaos yok ama sistem size tüm gücüyle geliyor ve inancınızla okumanıza hatta bazen yaşam hakkınıza kas-tediyor.

Anadolu'dan okusun diye gönderilmiş başörtülü bir kızın, önüne çıkan koca bir devlet ve bu devletin icracı kolları. İkna odaları, disiplin, soruşturma, uzaklaştırma, en son atılma riski. Hatta bazıları, okulun zorlaması yanında ailesinin de zorlaması ile karşı karşıya. Bu kız nasıl mücadele etsin? Koruyup kollamaya çalışan erkek öğrenciler de okuldan atılmaya kadar gidebilecek durumlarla karşılaşılıyor.

Öğrenci inancı gereği namaz kı-lacak ama mescitler kapatılıyor; namaz için serilen kartonlar dahi kaldırılıyor; öğrencinin sakalıyla uğraşılıyor.

Okul ve resmî ideoloji, el birliğiyle, insanların kendi benliğiyle var olmasını engellemeye çalışıyor. Bir yandan okul baskısı diğer yandan ona destek veren devlet gücü var. İlerleyen süreçte, yine öğrencilerin kaldıkları evler basılıp herkes toplanıyor ve yine söndürülmeye çalışılan hayatlar oluyor.

Tüm bu hadiseler, okullarda öğrencilerin başına gelirken dışarda da aynı şekilde -inancıyla var olmaya çalışan- halkın başına geliyordu.

Hakikaten tam bir cendere.

Hasılı tüm Türkiye; dizilere, filmlere konu olabilecek bir hayat yaşı-yordu aslında.

Böyle bir hayat yaşamayı kimse istemez fakat ben her şeye rağmen, o günleri günümüz ile kıyasladığımda şu sonucu çıkarıyorum: "Zor zamanlar sağlam insanlar yetiştiriyor ve zafer değil sefer, bize daha iyi geliyormuş."

Her zaman söylediğim gibi, "biz hayır binasına bir tuğla koyduk" ve kitabı üç yıllık uzun bir süreçte de olsa ortaya çıkardık. Güzel dönüşler alıyoruz. Kitabın yayınlanması

insanlarda bir heyecan oluşturdu. Yaşadıklarını anlatmak isteyenler, evlerdeki kolileri karıştırıp doküman bulanlar, bize dönüş yapıyorlar. İnşallah, eğer nasip olur da kitabın devamını çıkarabilirsek, bu kez fazla zorlanmayacağız diye düşünüyorum. Diğer taraftan, müstakil olarak çok güzel çalışmalar içinde bulunan arkadaşlarımız var. Onların da bu çalışma ve gayretlerini, kalıcı hale getirip insanlara örnek olarak sunmayı arzu ediyoruz. Niyetimiz sahil, şartlar da sahil olursa üstüne biraz da fedakârlık katarak güzel eserler ortaya çıkarabiliriz.

Yayınladığımız bu eserle, Yıldızlılar'ın dışında da böyle bir eser ortaya koymanın önemini hissettirdik, diye düşünüyorum. Kitabın duyguları harekete geçiren, heyecan veren bir yönü var. Daha geçtiğimiz günlerde, ziyaretime gelen El-Ezher mezunu bir arkadaş, kitabı incelerken çok heyecanlandı, "Ezher'de okumuş Türklere yönelik de böyle bir eser çıkarabiliriz" dedi. Sanıyorum, kitabı eline alıp okuyan herkeste böyle bir his oluşacak.

Bizim niyetimiz, geçmişe takılı kalmak değil fakat unutmak ve unutturmak da değil. Başta belirttğim gibi biz, Sabahattin Zaim hocamızın nasihatine uyduk ve geçmişini ortaya koyduk. Bu bilgilerle günümüzü iyi yorumlamak ve bundan bir gelecek tasavvuru çıkarmak ise okuyucuya kalıyor.

Kitabın, elimize aldığımız son haline gelmesi, aslında üç aşamalı bir süreçten geçti. Birinci süreç, dernek yönetimi olarak görüşüp oluşturduğumuz ve ayrıca Yıldız'ın tüm serencamını bilen büyüklerimize sorarak aldığımız isimlerin toparlanması; ikinci süreç, iletişime geçebilme şansını yakaladığımız ve konuşabildiğimiz isimlerin oluşması ve en son süreç ise somutlaşarak kitaba yazılarının girdiği isimler.

Uzak Coğrafyalara Yakın Mercek -III- Kore Tugayının Genç İmamı Zübeyir Koç Hoca Efendi

Sevde ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üni.

Kore’de bulunduğu süreçte belki de en dikkat çeken tabur imamı Kore Türk Tugayı’nın en genç imamı 21 yaşındaki Zübeyir Koç Hoca Efendi olmuştur. Zübeyir Koç Hoca, yurttan henüz ilk imamlık vazifesine atandığı sırada 7. Kore Türk Taburu İmamlığı için sınavlara girmiş ve pek çok hatıratında geçtiği üzere takdir edilesi bilgisi ve yeteneği ile bu vazifeye en yüksek puanla seçilmiştir. Zübeyir Hoca, 6. Kore Türk Taburu İmamı Abdulfafur Hoca’nın çalışmaları ile ortaya çıkan Kore İslam topluluğunun büyümesi ve Güney Kore’de İslami faaliyetlerin gelişmesinde kritik rol oynamıştır. Kendisinden önceki genel durumdan haberdar olan Zübeyir Hoca, Kore’de bulunduğu süreç boyunca Kore’de İslamiyet için önemli adımlar atmıştır. Korece ilk Kur’an-ı Kerim ve İslami kaynak çevirisi ve Kore’de ilk cami inşası gibi çalışmalara öncülük etmiştir. Bu yazımızda kısaca Zübeyir Koç Hoca Efendi’nin hayatı, Kore’deki faaliyetleri ve Kore’de İslamiyet’e olan katkılarını ele alacağız.

Zübeyir Koç Hoca Efendi’nin Hayatı

Zübeyir Hoca Efendi, 1934 yılında Giresun’da dünyaya gelmiştir. 1949 yılında Giresun Görele Ortaokulu’nu bitirmiştir. Daha sonra dini ilimler tahsil etmek için İstanbul’a gelmiş ve bir süre farklı hocalardan dini ilimler tahsil etmiştir. İlk başta hocası Ömer Nasuhi Bilmen Efendi’nin tavsiyesi ile Aksaray’da bir imam-hatip kursunda yaklaşık 10 ay eğitim almıştır. Bu süreçte özellikle üç kıymetli isim Zübeyir Hoca’nın yetiştirmesi ve hayata bakışında son derece önem arz etmiştir. Bunlar: Celalettin Ökten, Ali Rıza Sağman ve Zekai Konrapa’dır. 1950’de dönemin hükümetinin değişmesi ve imam-hatip okullarının açılma kararı ile birlikte Zübeyir Hoca, İstanbul İmam-Hatip Lisesi’ni bitirmiş ve ilk mezunlarından olmuştur. 1954 yılında imam-hatiplik sınavını kazanıp İstanbul Bakırköy ilçesine imam olarak görevlendirilmiştir.

1956 yılında ise Kore Tabur İmamlığı vazifesi için gönüllü olmuş ve 1956-57 yılları arasında hayatında özel bir yere sahip Kore yolculuğu ve Kore tabur imamlığı vazifesini gerçekleştirmiştir. Zübeyir Koç Hoca, İslami ilimler tahsilini Kore’den döndükten sonra Yüksek İslam Enstitüsü’nü bitirerek tamamlamıştır. 1955-83 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde

de İstanbul, Antalya, Hatay, Tokat, Niğde, Uşak, Sinop ve Samsun illelerinde vaizlik ve müftülük görevleri yürütmüştür. Daha sonra, Almanya'ya taşınan Hoca Efendi orada Türk Federasyonluğuna bağlı cemaatlara bölge başkanlığı yapmıştır. Çeşitli anı ve hatıra kitaplarında altı çizilerek belirtildiği üzere son derece iyi bir hatip olduğu bilinen Zübeyir Hoca, aynı zamanda yetenekli bir şairdir. Bazı şiirleri dergilerde yayınlanmış olup yayınlamayan çok sayıda düz yazısı ve şiiri mevcuttur. Zübeyir Hoca, 21 Mart 2009 tarihinde ebedi âleme irtihal etmiştir.

Kore'deki Faaliyetleri ve Kore'deki İslamiyet'e Etkisi

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gelen resmi yazı üzerine dönemin ilk imam-hatip lisesi mezunları Kore'de imamlık vazifesi için haberdar edilmiştir. Bunun üzerine henüz ilk imamlık vazifesini yürüten Zübeyir Koç, okul idaresince bu imtihan için yönlendirilmiştir. Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Komisyonunun tarafından hazırlanan sınava giren Zübeyir Koç Hoca, henüz 21 yaşında olmasına rağmen dönemin önde gelen âlim hocalarının takdирini toplayarak sınavı birincilikle kazanır. 12 Haziran 1956 tarihinde 7.Kore Tugayı Topçu Taburu İmamlığına vazifelendirilir. 14 Haziran 1956 ile 14 Ağustos 1957 yılları arasında Kore Tabur İmamlığı vazifesini yürütür.

Zübeyir Hoca, 17 Haziran'da başlayan Kore yolculuğu süresince gemideki askerlerce yayınlanan bir dergideki dini yazıları ve vaazlarıyla en başta gemideki askerlerin kalbini kazanmıştır. Kore yolculuğu öncesi Kore'deki ilk ihtidallardan ve tabur imamlarından haberdar olan Zübeyir Koç, Kore vazifesi sürecinde bu hususta katkı yapmayı

tasarlamıştır. Kore'ye vardıklarında ise 6. Tugay İmamı Abdulgafur Hoca Efendi'den Koreli Müslüman topluluk ve gerçekleştirilen faaliyetler hakkında malumat almıştır. Zübeyir Hoca, Kore'de bulunduğu süreçte Kore'deki genel durum ve faaliyetlerini İslam Dergisi'nde yurttaki okuyucularla paylaşmıştır.¹ Abdulgafur Hoca'dan vazifeyi devralan Zübeyir Hoca, faaliyetlerini planlı bir şekilde yürütmek için kendisine yardımcı askerler belirlemiş ve çalışmalarını onlarla birlikte yürütmüştür.

İlk olarak Koreli Müslüman toplulukla tanışmış ve onlarla yakın temas halinde olmuştur. Bu doğrultuda öncelikle, Abdulgafur Bey'in başlattığı İslami konferanslara devam etmiştir. Ancak, daha büyük bir hedef kitleye ulaşmak için Kore Müslüman Cemaati yetkilileri ile görüşüp konferans duyurularını başkentte basılan gazetelerde yayınlatmıştır. Böylelikle konferanslara katılan Korelilerin sayısı hızla artmıştır.² Konferanslarda tercüman eşliğinde Zübeyir Hoca'nın konuşması ve ardından soru-cevap kısmı yapılmıştır. Konferanslara katılanlar öylesine artmıştır ki ortam hemen her kesimden Zübeyir Hocayı dinlemeye gelen Korelilerle dolup taşmıştır. Bunların arasında, Budist rahipler, Hristiyan Katolik ve Protestan papazlar da yer almıştır. Alkan bu manzarayı şu şekilde aktarmıştır:

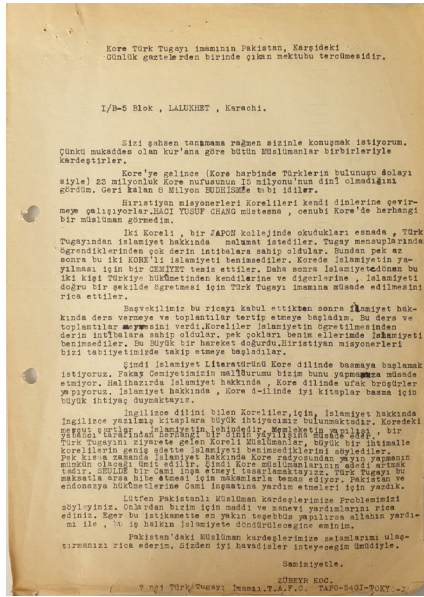
"İmamımız, Tugaydaki kutsal vazifelerinin elverdiği günlerde, yanında tercüman Şin Pek Kyoung olduğu halde, Kore'nin insanı tık nefes eden boğucu sıcakını, askeri trafiğin yollardan daimi bir surette savurduğu kesif tozunu umursamadan Seul'e gitti. Kore İslam Cemiyeti'nin tuttuğu bir okul salonunda konferanslarını verdi. Bu konferansların din-

Zübeyir Hoca, 6. Kore Türk Taburu İmamı Abdulgafur Hoca'nın çalışmaları ile ortaya çıkan Kore İslam topluluğunun büyümesi ve Güney Kore'de İslami faaliyetlerin gelişmesinde kritik rol oynamıştır.

¹ Zübeyir Koç, "Kore'de Bir İslam Misyoneri", İslam Dergisi, Cilt I, Sayı 7, Kasım 1956, Ankara.

² Zübeyir Koç, Kore'de İslam, Yayınlanmamış Kitap, 1997, s. 16.

³ Koç, a.g.m., 1956, s.22.

Zübeyir Hoca, 17 Haziran'da başlayan Kore yolculuğu süresince gemideki askerlerce yayınlanan bir dergideki dini yazıları ve vaazlarıyla en başta gemideki askerlerin kalbini kazanmıştır.

leyicileri gün be gün artıyordu ve konferanslar sonunda Koreliler Müslüman olmak istiyorlardı. Bu yerde veya şu yerde, kimse kimseyi Müslüman ol diye zorlamıyordu tabii; konferanslarda büyük dinimizin temelleri, Kur'an-ı Kerim, Cenabıhak anlayışımız izah ediliyordu; hakikatın ifadesiyle beraber de Hakkı tanıyanlar İslamiyet'e geçi geçiriyorlardı."

Zübeyir Hoca vesilesi ile pek çok Koreli ihtida etmeye devam etmiştir. İslamiyet'e ilgi duyanlar sadece Koreliler olmayıp Amerikan ordusundan da bazı askerler, İslam dini hakkındaki merakları sonucu Müslüman olmuşlardır. Zübeyir Koç, altı Amerikan çavuşun kendisine gelip Müslüman olmak istediklerini ve ihtida ettiklerini söylemiştir.³ Hiçbir zorlama veya empoze olmadan yürütülen İslami bilgilendirme çalışmaları önceden olduğu gibi titizlikle yürütülmüştür. Zübeyir Hoca, Müslüman topluluğunun dışında Kore'deki diğer dinlerin temsilcileri ile de yakın temaslar halinde olmuş ve görevi süresinde çeşitli toplantılara katılmıştır. Bu anlamda Müslüman bir dini lider temsilini önemsemiştir. Zübeyir Hoca'nın konuşmaları, misyonerler, devlet adamları ve gazeteciler tarafından yakinen takip edilmiştir. En önemlisi de hocanın konuşmaları yurt içi ve yurt dışı pek çok gazete ve dergide Korece ve İngilizce olarak haber olmuştur. 1957 senesinde Pakistan'ın başkentinde neşredilen **Al-Islam** isimli bir gazetede Zübeyir Hoca'nın Kore Müslüman Cemati ile ilgili yazısı yayınlanmıştır. Bu yazının bir örneği halen DİB Arşivi'nde yer almaktadır.⁴

Zübeyir Hoca'nın katkı sağladığı en önemli hususlardan birisi de Kore'de İslami neşriyat için İngilizce İslami kitapların Kore'ye ulaştırıl-

ması için diğer Müslüman ülkelerle ve İslam merkezleriyle kurduğu bağıdır. Zübeyir Hoca yaptığı yazışmalar ve gönderdiği mektuplarla hem Koreli Müslüman topluluğun durumundan o coğrafyaya yakın diğer Müslüman ülkeleri haberdar etmiş hem de onlardan İslami kaynak talebinde bulunmuştur. Bunun yanında, tugay tercümanı Shin Pek Kyung ile birlikte konferanslarda sık sorulan sorulardan yola çıkarak İslam dininin temel inanç esaslarını konu edinen bir küçük kitapçık hazırlamış ve bunu konferans katılımcılarına dağıttır-mıştır. Hoca Efendi'nin Kore İslam tarihine yaptığı bir diğer kritik katkı ise Kur'an-ı Kerim ve bazı İslami kitapların Kore diline tercüme ettirmesidir. Koç, tercüme faaliyetleri için Kore'deki İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan Müslüman Koreli öğrencileri organize etmiştir.

*"Biz Kore'de bu sahada elimizden geldiği kadar çalışarak Pakistanlı bir Müslüman alimi tarafından yazılmış olan İngilizce "What is Islam=İslam nedir?" adlı bir broşürle mühtedi bir İngiliz müsteşriki tarafından yapılmış "The meaning of Glorius Koran=Kur'an-ı Azimüşşanın Mealı" adlı Kur'an tercemesini Kore lisanına çevrittik."*⁵

Zübeyir Hoca, bu katkıların yanında Koreli Müslüman topluluğun tek bir çatı altında toplanması ve dayanışması amaçlı bir mabet inşası için harekete geçmiştir. Öncesinde Seul merkezde inşa edilmesi düşünülen büyük bir proje planlansa da bu proje, kaynak yetersizliği ve durumun aciliyeti nedeniyle sonraya

⁴ NSevde Öztürk, Kore Savaşı ve Sonrası Süreçte (1950-1958) Kore Türk Tugayı ve Tabur İmamlarının Korelilerin İslam Anlayışına Etkisi, (Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, İbn Haldun Üniversitesi, 2021)

⁵ AÖztürk, 2021, s. 148

kalmıştır. Bu yüzden büyük projenin yerine Türk Tugay yetkililerinin desteği, Türk askerlerinin çalışmaları ve Koreli Müslümanların yardımıyla *Chungryangri* bölgesinde küçük bir cami inşa edilmiştir. 10 Temmuz 1957 tarihinde açılışı yapılan bu cami Kore'de İslam'ın imajı ve Koreli Müslümanların sosyal görünürlüğünde tarihi bir rol oynamıştır. Kendisi küçük ancak temsili büyük olan bu yapı günümüzde ayakta olmasa da modern dönemde Kore İslam tarihinin ilk camisi olarak kabul edilmektedir. Yüzlerce kişinin katıldığı açılış töreninde, 50'ye yakın Koreliye ihtida töreni de yapılmıştır. Zübeyir Hoca'nın görev süresinde Müslüman olan Korelilerin sayısının 200'ü geçtiği bilinmektedir. Zübeyir Hoca, Kore'de ektiği bu tohumların nasıl filizlendiğini 30 sene sonra, Kore Müslüman Federasyonu'nun özel daveti üzere Güney Kore'ye yaptığı seyahat ve katıldığı cami açılışında görmüştür. 1986 yılında aradan geçen uzun yıllar sonra Koreli Müslümanlarla hasbihal edip istişarelerde bulunmuştur. Zübeyir Hoca yazılarında, Kore'de İslamiyet'in

geleceği için de özellikle şu üç unsura dikkat çekmiştir: Neşriyat, eleman ve lisan.⁶

Bu üç unsur bugün hala Kore'de İslamiyet için gerçekleştirilecek çalışmalarda en önemli eksikliği oluşturmaktadır. Güney Kore'deki yüzlerce yıllık tarihine rağmen İslam dini halen yeteri kadar tanınmamaktadır. Üstelik misyoner gruplar ve medyanın çarpıtılmış malumatları Korelilerin İslam ve Müslümanlık algılarını zedelemektedir. Bugün Kore halen yeni Zübeyir Koçlarını beklemektedir. Zübeyir Hoca'nın gerçekleştirdiklerinden Kore'deki zamanını hassasiyetle kullandığı ve çalışmalarını planlı ve özverili bir şekilde yürüttüğü anlaşılmaktadır. Henüz yirmilerinin başında bir genç olarak Zübeyir Koç Hoca Efendi ortaya koyduklarıyla sadece Kore'de İslamiyet için değil tüm İslam tarihi için öncü ve kıymetli bir şahsiyet olarak öne çıkmıştır. Yüreğinde ilahi sözün ateşi ve aydınlığıyla yola çıkan bu genç hoca efendi, faaliyetleriyle vahyin ve hakikatin meşalesini uzak diyarlara ulaştırmayı başarmıştır. Rahmet ve minnetle...

Zübeyir Hoca'nın katkı sağladığı en önemli hususlardan birisi de Kore'de İslami neşriyat için İngilizce İslami kitapların Kore'ye ulaştırılması için diğer Müslüman ülkelerle ve İslam merkezleriyle kurduğu bağıdır.

⁶ Zübeyir Koç, "Kore'de İslamiyet'in İstikbali", *İslam Dergisi*, Cilt 2, Sayı 15-16, Nisan 1958, s. 26.

Dünyamızdan Bir Yıldız Daha Kaydı: Reîsü'l-Kurrâ Hâfız Ahmed Efendi

Yusuf ALEMDAR

Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üni.
İslami İlimler Fak.

Reîsü'l-kurrâ, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli vecihler (7, 10 ve 14 değişik şekil) de okunmasını konu edinen Kıraat İlmi literatüründe yer alan bir kavramdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde *Reîsü'l-kurrâlık* makamı, Şeyhu'l-İslâmlığa bağlı resmî statüde yüksek memuriyetlerden biri idi. Bu itibarla reîsü'l-kurrâlık, o devrin şartlarında ve o devletin bürokratik yapılanmasında âli derecede bir unvan ve mevki idi. Reîsü'l-kurrâ mertebesine erişen şahıs, ülkenin tüm kurrâ sınıfının ve kıraat tedris müesseselerinin başkanı sayılırdı. Buna göre Osmanlı'da reîsü'l-kurrâlık makamına atanmakla o sıfatı taşıyan zat, memleketin bütün "hâfızu'l-Kur'an ve kurrâ-i kirâm"ının; bir başka ifadeyle bunlardan müteşekkıl "ehl-i Kur'an" zümresinin başı, dolaşısıyla en üst düzeydeki idarecisi konumunda bir statüye sahipti. Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde ise bu makam, sembolik bir rütbe hüviyetine bürünmüş, sadece bu ilimle uğraşanları en üst düzeyde temsil eden bir unvan hâlini almıştır. Bugün yalnızca manevî yönüyle itibar gören reîsü'l-kurrâ'nın seçimi, birtakım kurallar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu bağlamda reîsü'l-kurrâ tayin edilecek kişi; Takrîb seviyesinde Kıraat okumuş olması ve bundan icazet almış bulunması, bu icazetnâmenin zamanındaki mevcut kurrâ içinde en eski tarihi taşıyor olması, Osmanlı'nın payitahtı durumundaki İstanbul'da ikamet ediyor olması ve nihayet mesleğin içinde bulunması; yani Kıraat İlmi'nin eğitim-öğretimiyle aktif biçimde meşgul olması gerekmektedir¹. Günümüzde reîsü'l-kurrâ'nın üzerine düşen başlıca sorumluluk veya iş, davet edildikleri hafızlık ve kıraat icazet (nâme) cemiyetlerinde merasimleri sevk ve idare etmektir. Manevî değeri haiz bu görevi ülkemizde son olarak ifa eden Reîsü'l-kurrâ, İstanbul-Eyüp Sultan Cami-i eski/emekli imamlarından Ahmet Arslanlar idi ki kendisi, 21 Eylül 2021 tarihinde Rahmet-i Rahman'a kavuştu ve ertesi gün de yıllarca imamlık ve hatipliğini deruhte ettiği bu camide cenaze namazı kılınarak ebedî âleme ve istirahatgâhına uğurlandı.

¹ Eşref-zade Muhammed Hulûsî Efendi, *Esâmi-i Kurrâ Defteri*, DİB Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı Özel Arşivi (Ankara), yer yok 1291, varak no: 6/2; Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", DİA, c. VIII, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 543.

Bundan sonra burada zikredilecek şeyler, merhûm Reîsü'l-kurrâ Hafız Ahmed Efendi ile 10 Ocak 2010 Pazar günü öğleden sonra İstanbul-Eyüp Sultan Cami-i İmam ve Müezzinler Odası'nda başlayan ve civardaki bir lokantada devam eden uzun soluklu röportajdan alıntılanan kısa anekdotlardan oluşmaktadır. Açıkçası, tarafımızdan gerçekleştirilen bu mülâkat, âdetâ hoca-talebe arasında cereyan eden sıcak sohbeti andıran bir konuşmadan ibarettir ki buraya aktarılanlar, o esnada yazılı olarak kaydedilen notların bilahare kompoze edilme sonucunda ortaya çıkan metnin özet hâlidir.

Öncelikle Hoca, nev'i şahsına münhasır bir insan idi. Meselâ, epey ilerlemiş yaşına rağmen hâlâ zihnî melekeleri tam manasıyla yerinde ve bütün işlerini bizzat kendisi görmekte olan biri idi. Birtakım ilkelere sahip ve sıradan bir kişi olmadığı çok belliydi. Şahsî gözlemlerime göre Osmanlı kültürüyle beslenmiş/yoğrulmuş bir İstanbul beyefendisi nitelemesini fazlasıyla

la hak eden biri görünümünde idi. Doğum tarihini, dolayısıyla yaşını bir türlü söylemeyişi ve asla fotoğraf çekirtmeye yanaşmayışi, bunun tipik örnekleriydi².

Şimdi burada, söylenenler nakledilirken sadece onun sözlerini hülâsa etme yoluna gidilecektir. Ancak Hoca'nın anlatıp da ardından; "Bunları yazıya koyma!" dediği noktalar var ki onlar da -kendilerine olan saygımız ve ahde vefa borcumuz icabı- burada dile getirilmeyecektir. Bu da okuyucu tarafından hoş karşılanması gereken bir husustur.

Sadede gelinecek olursa; Hâfız Ahmed Efendi, doğma-büyüme İstanbul-Eyüp'lü olup babası ve dedesi de aynen buralıdır. Soyadı Arslanlar'dır. Babasının adı İbrahim olup annesi ise Hafız Teyze olarak bilinirmiş.

Hıfzını Zekâi-zâde Hoca Ahmed Efendi'den ikmâl etmiş. Ta'lîmi, Fatih Cami-i Baş İmamı Filibeli Mehmed Rasim Efendi'den görmüş. Sonrasında yine Zekâi-zâde'den hâfızlığını kuvvetlendirme çalışması yapmış. Akabinde yine ondan 'Aşere

Günümüzde reîsü'l-kurrâ'nın üzerine düşen başlıca sorumluluk veya iş, davet edildikleri hafızlık ve kıraat icazet (nâme) cemiyetlerinde merasimleri sevk ve idare etmektir.

²Bunun içindir ki biz, kullanma ihtiyacı doğduğunda Hoca'nın resmini başka yerlerden temin ettik.

Hıfzını Zekâi-zâde Hoca Ahmed Efendi'den ikmâl etmiş. Ta'lîmi, Fatih Cami-i Baş İmamı Filibeli Mehmed Rasim Efendi'den görmüş. Sonrasında yine Zekâi-zâde'den hâfızlığını kuvvetlendirme çalışması yapmış. Akabinde yine ondan 'Aşere okumuş. 1938-1939'da Rüştîye Mektebi'nden (Lise'den) mezun olmuş.

okumuş. 1938-1939'da Rüştîye Mektebi'nden (Lise'den) mezun olmuş. Takrîb'i, Hoca Niyazi Efendi'den okumuş olup bunu 1940'da bitirmiş ve icazet cemiyeti olmuş. Tayyibe-i Cezerî'yi ise Hamdi Efendi'den okumuş. Bu arada Cami derslerine de devam etmiş. İlm-i Kelâm'ı, Çolak Mehmed Efendi'den tahsil etmiştir.

Askerliğini 1939'da -geçmişte tüberküloz geçirdiğine dair raporu olduğu için- kısa dönem ki toplamda 6 aydan biraz fazla olarak yapmıştır. Bunun 3 aylık acemilik devresini Selimiye Kışlası'nda, diğer 3 aylık dilimini ise Fatih Askerlik Şubesi'nde (ki şu an Fatih Müftülüğü olarak hizmet veren Fatih Cami-i avlusundaki tarihî binada) geçirmiş. Ancak hastalığının nüksetmesi ve ilerlemesi/sürmesi nedeniyle bunun da büyük bölümünü Haydarpaşa Askerî Hastanesi'nde geçirmiş ve buradan terhis edilmiştir.

Hoca, vatanî vazifesini tamamlamanın ardından Çemberlitaş Atik Ali Paşa Cami-i ve Laleli Cami-i imamlıklarında bulunduktan sonra tam 54 yıl sürecek olan Eyüp Cami-i

Baş İmamlığına tayin edilmiş. Buradaki görevinin yanı sıra pek çok kişiye ders vermiş, hafızlık yaptırmış ve talim-Tecvîd okutmuştur.

Emekli olduktan sonra Kadıköy-Göztepe'de ikamet etmeye başlamış. Biri kız, biri erkek olmak üzere iki çocuğu var. Hanımı (bu buluşmanın gerçekleştiği tarihten) 8 yıl önce vefat etmiş. Dolayısıyla -ailevî anlamda- o günden beri yalnız yaşamakta idi.

Kendisinden önceki reîsü'l kurrâlar şunlardır (ki bunlar, hatırlayıp sayabildikleridir):

1. Süleyman Efendi (Halıcıoğlu Kumbârhâne Cami-i Baş İmamı).
2. Sâkıp Efendi (Eyüp Cami-i Baş İmamı).

3. Zekâi-zâde Hâfız Ahmed Efendi (Eyüp Cedîd Ali Paşa Cami-i İmam-Hatibi) ki Hoca bundan okumuş. Kendisinin (Sultanahmet Cam-i İmamı ve ünlü mûsıkîşinas) Hâfız Sadeddin Kaynak'tan bizzat dinlediğine göre o şöyle demiştir: "Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sonra Zekâi-zâde Hâfız Ahmed Efendi geldi de bu makam (Reîsü'l-kurrâlık) tekrar tam sahibini buldu."

4. İmâm-ı Şehriyârî Hoca Niyazi Efendi (Sultan II. Abdülhamid'in Hünkâr İmâm-ı evveli).

5. Varnalı Hamdi Efendi (Yavuz Sultan Selim Cami-i Baş İmamı).

6. Ali Üsküdârî (Karaköy Yeraltı Cami-i Baş İmamı).

7. Mustafa Efendi (Kocamustafa Paşa Malcı Cami-i İmamı).

8. Çolak Mehmed Efendi (Fatih ulemasından Duâ-gûh) ki kısa bir süre yapmıştır.

9. Gönenli Mehmed (Öğütçü) Efendi (Sultanahmet Cami-i Baş İmamı).

10. Hendekli Abdurrahman (Gürses) Efendi (Beyazıt Cami-i Baş İmamı)³.

11. Hâfız Ahmed (Arslanlar) Efendi (Eyüp Sultan Cami-i Baş İmamı)⁴.

Hoca'nın naklettiği birkaç hatıra da kısaca şöyledir:

Tayyar Altıkulaç, Diyanet İşleri Reisi olunca Kıraat İlmi'nin kaybolup gideceği endişesinden hareketle Mehmed Rüştü Aşıkkutlu Hoca'yı Trabzon-Of'tan Ankara'ya getirterek DİB Ankara Eğitim Merkezi'nde Kıraat-ı 'Aşere, Takrîb ve Tayyibe Kursu açılmıştır. Daha sonra bu eğitim, İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'ne nakledilerek Kıraat tahsili burada devam ettirilmiştir. Aşıkkutlu Hoca, Hamdi Efendi'den okumuş. Bu da Varnalı Abdullah Efendi ve Tabak Yunus Cami-i İmamı Hacı Hasan Efendi'den okumuş, yani Kıraat ilmini almıştır.

Hoca askerde iken bir seferinde Selimiye Kışlası yakınlarındaki küçük bir camide -vazifeli imamın o gün orada bulunmaması üzerine-Cuma namazını kıldırma görevini üstlenmiş. İrad ettiği "makâmâtıyla bir Osmanlı Hutbesi"nden çok etkilenen hâzırûndan komutanlar, kendisini tebrik etmiş ve iltifatta bulunmuşlar. Onlardan biri de Haydarpaşa Hastanesi'nin Baştabibi olan Paşa imiş ki sonradan bunun

kendisine çok yardımı dokunmuş.

Hoca askerliğinin acemilik safhasında akşamları kumandanlarının izniyle birkaç bölük birleştirilir ve kendisi askerlere İlmihâl dersleri verirmiş.

Son olarak Hoca ile aramızda geçen çok özel bir muhavereye yer vererek yazıyı hitâma erdirmek istiyorum:

Yukarıda sözü edilen odada, kendi imametinde cemaat hâlinde kıldığımız İkinci Namazı'ndan sonra onun işaretleriyle teberrüken okuduğum Aşr-ı Şerîf'i (18/Kehf Sûresi, 107-110. âyetleri) dinledikten sonra benim kıraatim hakkındayla; "Aşıkkutlu ağzı var" diye yorumda bulundu.

Yemeğin akabinde kendilerinden ayrılmak üzereyken; "Hocam, bize bu yolda ne gibi tavsiyeleriniz olur?" diye sorduğumda o, özetle şunları söyledi:

"Lâyık ve ehil olmayana ders okutma. Kıraat okumak isteyen herkese bu ilmi öğretmeye kalkma. Onu önce bir dinle; ta'lîmi, Tecvîd'i iyiye ve ağzı düzgünse başlat. Bir de hıfzının çok sağlam olmasına dikkat et. Hafızlığı çürük olanlara kıraat okutma. Her önüne gelene, her okumak isteyen ilim öğretme; okutacağın talebeyi çok iyi seç ki emeklerin boşa gitmesin."

Rabbim; lütfu, rahmeti ve mağfi-reti ile muâmele eylesin.

"Lâyık ve ehil olmayana ders okutma. Kıraat okumak isteyen herkese bu ilmi öğretmeye kalkma. Onu önce bir dinle; ta'lîmi, Tecvîd'i iyiye ve ağzı düzgünse başlat. Bir de hıfzının çok sağlam olmasına dikkat et. Hafızlığı çürük olanlara kıraat okutma. Her önüne gelene, her okumak isteyen ilim öğretme; okutacağın talebeyi çok iyi seç ki emeklerin boşa gitmesin."

³İcazetname tarihi itibarıyla Ahmed Efendi, Abdurrahman Hoca'dan daha kıdemli olmasına rağmen bu makama o oturmuştur. Açıkçası, reisü'l-kurrâlığın Ahmed Efendi'den önce Abdurrahman Hoca'ya intikal etmesi, onun, Kıraat İlmi tedrisatının faal olarak içinde yer alması sebebiyledir. Yoksa bu takdim-tehirin başka bir nedeni ve kasta mahsus özel bir gerekçesi yoktur. Hatta denilebilir ki Ahmed Efendi'nin, bu yönde emeği daha fazla olan Abdurrahman Hoca'ya nezaketen bir ikramıdır. O yüzden zaman zaman Hoca ile karşılaştıklarında kendisine çok hürmette bulunur ve saygıda kusur etmezmiş.

⁴Zikredilen şahıslardan 5-11. sıralarda yer alan kişiler, Türkiye Cumhuriyeti devrinde reisü'l-kurrâlık yapma şerefine nail olan zevattır. Bu bilgileri teyit etmek için talebim üzerine DİB Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın tarafıma gönderdiği 19.12.2002 tarih ve 2257 sayılı yazısında da bunlar aynen mevcuttur.

Tacikistan Seyahat Hatıraları

Selahattin SEMİZ

Uzm. Dr., Afiyet Hastanesi Başhekimisi

Genel Bilgi

Kuzeyinde Kırgızistan, doğusunda Çin (Doğu Türkistan), güneyinde Afganistan ve batısında Özbekistan'ın yer aldığı ülkenin resmî dili Tacikçe; yüzölçümü 143.100 km², nüfusu yaklaşık 10 milyon; başşehri Duşanbe olup, diğer önemli şehirleri Hucend, Kulyab ve Kurgantepe'dir.

Tacikistan, yüzölçümünün yarısından fazlası 3.000 metrenin üzerinde olan yüksek dağ sıralarının geniş yer kapladığı bir ülkedir. Arazi yer şekilleri bakımından farklı bölgelere ayrılır. Kuzeyde Siriderya'nın (Seyhun) nehri boyunca Fergana vadisinin bir bölümü yer almakta ve en verimli tarım alanını oluşturmaktadır. Orta kesimde, Kırgızistan sınırı boyunca Tanrı Dağlarının batı ve güney uzantılarıyla Pamir dağ sisteminin zirveleri sıralanır. Bu bölge 'Dünyanın Çatısı' olarak da bilinir.

Batıya doğru yüksekliğin nispeten azaldığı Tacikistan'da, toprakların büyük bir bölümü aktif fay hattı üzerinde bulunduğu için sık sık şiddetli depremler yaşanır. Tacikistan toprakları, dağlık ve yüksek yapısı ile akarsu ve hidroelektrik potansiyeli bakımından zengindir. Amuderya ve Siriderya nehirlerinin debileri ilkbahar sonu ile yaz başlarında en yüksek noktasına ulaşır. Bazı yıllarda bu mevsimlerde meydana gelen seller, en önemli doğal âfetler arasındadır.

Taciklerin Farsça konuşmaları sebebiyle, tarih ve kültür bakımından İranlılarla ve Sünnî Müslüman olmaları bakımından Türkler ile sıkı bağları vardır. Ülkedeki Taciklerin nüfus oranı %70 olup, ikinci büyük etnik topluluğu oluşturan Özbekler ise daha çok Fergana havzasında yoğunlaşmış ve nüfusa oranları da %20 civarındadır. Rusların oranı ise %5'in altına inmiştir. Etnik yapının değişmesini, iç savaş (1992-1997) sebebiyle Tacik olma-yan grupların büyük kısmının ülkeden göç etmesini etkilemiştir.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanan Tacikistan'ın tarım alanları, genelde akarsu vadilerinde toplandığı için ekilebilir arazilerin büyük bir kısmı sulama potansiyeline sahiptir. Ülkenin dağlık yapısından dolayı ekili dikili alanlarının oranı ancak %6 civarındadır ve buralarda başta pamuk olmak üzere pirinç, patates, üzüm, sebze, meyve tarımı ve ipek böcekçiliği yapılır; tahıl ekimi azdır.

Çayır ve otlakların genişliği sebebiyle hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır; koyun, keçi ve sığır en çok yetiştirilen hayvanlardır. İş imkânlarının yetersizliği yüzünden yaklaşık 1 milyon civarındaki erkek nüfus ülke dışında (çoğu Rusya'da) çalışmaktadır.

Ülkede tektonik yapı sebebiyle çok sayıda kaplıca bulunur. Güneyde-

ki akarsular üzerinde inşa edilen büyük barajlar (Nurek, Ragun) dünyadaki en yüksek gövdeli barajlar arasındadır. Arazinin dağlık ve engebeli olmasından dolayı ulaşım yeterince gelişmemiştir. Ekonomide en fazla paya pamuk ve alüminyum üretimi sahiptir, bunun yanında yurt dışındaki işçi gelirleri de ekonomiye büyük katkı sağlar.

Başlıca ihraç mallarını; pamuk, üzüm ve çeşitli maden ürünleri oluşturur. İthalatta ise tahıllar, gıda ve tüketim maddeleriyle birlikte taşıt ve makineler önemli yer tutar. Türkiye'nin son yıllarda Tacikistan'daki yatırımlarında önemli gelişmeler kaydedilmiş olup, Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret hacmi hızla artmaktadır.

Kısa Tarihçe

Tacikistan'da kurulan ve en çok bilinen devlet Samaniler ve başkanı İsmail Samani'dir. Duşanbe'de, İsmail Samani'nin heykeli meydanlarda yer almaktadır. Bölge Sâmânîler'in ardından Karahanlılar, Gazneliler, Hârizmşahlar, Selçuklular, Moğollar, Timurlular, Şeybânîler, Türkistan hanlıkları tarafından idare edilmiştir. 1875 yılından itibaren Rusya'nın işgaline uğramıştır.

Ağustos 1921'de Tacikistan topraklarında Basmacı (Korbaşı-Mücahitler) hareketi başlamıştır. Hareketin amacı, bölgeyi Sovyet işgalinden kurtarmak ve Buhara Emirliği'ni yeniden kurmaktır. Bu sırada Ekim 1921'de Türkistan'dan Doğu Buhara'ya gelen Enver Paşa, bölgede bulunan Türk subayları ve Başkırt liderleri ile görüşerek Türkistan için ne yapabileceğini müzakere etmiştir. Kısa sürede toplanan 10.000 kişilik bir orduyla Şubat 1922 tarihinde Kızıl ordu birliklerinin zorlu savunmasına rağmen Duşanbe'yi ele geçirmiş ve Enver Paşa bir süre Doğu Buhara'yı denetim altına almıştır.

Bolşevikler, Haziran 1922'de

Mücahitler'e (Basmacılar) karşı hücumla geçtiler; Mücahitler ağır insan ve mühimmat kaybı vererek geri çekildiler. 14 Temmuz 1922'de Duşanbe düştü. Enver Paşa Kuliyab'a çekilmek zorunda kaldı, ardından Pamir dağlarının yamaçlarında Çegan tepesi eteklerinde öldürüldü.

Mücahitler, Türk subayı Hacı Selim Sâmî Bey'in kumandasında yeniden Doğu Buhara'ya hâkim oldular. 1924'te Rus süvari Kızıl ordu askerleri, İbrahim Bey üzerine hücum ederek Mücahitler'in çoğunu şehid ettiler. 14 Ekim 1924 tarihinde Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Ekim 1929'da başşehir Duşanbe'nin adı Stalinâbâd olarak değiştirildi. Bağımsızlığın ilânından sonra şehir eski ismine kavuştu.

II. Dünya Savaşı yılları diğer Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi Tacikistan'da da zorlu geçti. Cepheye ve cephe gerisine gönderilen 200.000 kişiden 60.000'i hayatını kaybetti. SSCB döneminde 1980-1990 yılları arasındaki ekonomik kriz Tacikistan'da yoksulluğu, işsizliği ve enflasyonu arttırdı. Ülkenin kaynaklarının diğer cumhuriyetlere, özellikle de Rusya Federasyonu'na gönderilmesi halk arasında gerginlik yarattı. Ülkenin her tarafında toplantı ve gösteriler yapıldı. Duşanbe'nin iki meydanı Şahidon ve Ozodi göstericiler tarafından aylarca işgal edildi. Sonunda Devlet Başkanı Kahar Mahkamov istifa etmek zorunda kaldı.

9 Eylül 1991'de Tacikistan Yukarı Parlamentosu bir deklarasyon yayınlarak, Tacikistan'ın SSCB'den bağımsızlığını ilân etti ve Birleşmiş Milletler üyeliği kabul edildi. 24 Kasım 1991'de yapılan başkanlık seçimini Rahman Nebiyev kazandı. Ancak ülkede durum gittikçe kötüleşmeye başladı. İç karışıklık sıra-

Taciklerin Farsça konuşmaları sebebiyle, tarih ve kültür bakımından İranlılarla ve Sünnî Müslüman olmaları bakımından Türkler ile sıkı bağları vardır.

sında üretimin azalması ekonomik krizi getirdi. Enflasyon arttı.

İslâmî Yeniden Doğuş Partisi ve muhalefetin desteğiyle ülkenin güney kesimindeki şehirlerde mitingler yapıldı. Duşanbe'de Şahidon Meydanı'nda toplanan kalabalık halk devlet başkanlığı sarayını yağmaladı. 1992'de iç karışıklıklar giderek arttı ve iç savaş başladı. Rus piyade birliklerinin olaylara müdahale etmesi yüzünden Rahman Nebiyev, görevi bırakmak zorunda kaldı. Kulyab şehri bölge icra komitesi başkanı İmamali Rahmanov, parlamento başkanlığına seçildi.

21 Temmuz 1994'te yapılan genel seçimlerde, devlet başkanlığına İmamali Rahmanov seçildi ve daha sonraki seçimlerin hepsini kazandı. Günümüzde de devlet başkanlığı görevini yürütmektedir. Ülkedeki iç savaş, 27 Haziran 1997'de Moskova devlet başkanı İmamali Rahmanov ile muhalefetin temsilcisi A. Nuri'nin katılımıyla birlikte sona erdi ve barış sağlandı.

Tacikistan Seyahat Hatıralarım (24-29 Temmuz 2021)

Tacikistan'a ilk defa 2019 yılı, 10-17 Eylül tarihleri arasında İstanbul'dan komşumuz ve yakın dostumuz Seyid Ali Şir'in yeğeni Muhammed Can'ın toyuna (Tacik ve Özbekler düğüne toy diyorlar) katılmak için gitmiştim. İkinci gidişim 24-28 Temmuz 2021 tarihinde, yine bir toy içindi. Bu defa Seyyid Ali Şir'in oğlu Muzaffer'in toyu için

gitmiştim. Tacikistan'da düğünler çok canlı, güzel, renkli ve bol ikramlı oluyor. Tacikistan'a ya bir toya katılmak için gidilmeli veya bir gezi gurubuyla gidildiyse bir fırsatını bulup mutlaka bir toya katılmalı.

Tacikistan'ın başkenti Duşanbe, İstanbul'dan uçakla beş buçuk saat uzaklıkta ve haftada iki defa direkt uçuşla gidilmektedir. En uygun bileti ise, Samani havayollarının uçaklarında bulabilirsiniz. Tacikistan hükümeti, Türk vatandaşlarından bir aylık turistik vize için elli dolar istiyor. Bu ödeme, Duşanbe havaalanında kolayca tahsil ediliyor. Daha önceden vize için konsoloslukla vakit kaybetmeye gerek kalmıyor.

Duşanbe'ye gidince ilk işimiz, hemen şehir merkezine 10 km mesafede olan Nakşibendi meşâyihından Mevlânâ Yâkub-u Çerhi Hazretleri'nin (ö.1447) mescidini ve kabrini ziyaret etmek oldu. Kabrinin olduğu alan, yüksek ahşap direklerle ve tavanlar ile çevrili olup, kare şeklindedir.

Cami ile minare birbirinden ayrı olup, birçok Orta Asya külliyesinde olduğu gibi aralarında 5-10 metre mesafe mevcuttur. Duşanbe'de camiler, kibleye bakan tarafları daha uzun olmak üzere dikdörtgen şeklindedir. Camilerin ahşaptan yapılmış yüksek direk ve tavanları, yine ahşap süslemeleri bölgenin bariz ibadetgâh özelliklerindendir.

Yakub-u Çerhi Hazretlerinin kabri, ahşap direkli mescidi, kalın ve uzun küp şeklindeki minaresi, çevresindeki külliye tarzında medrese odaları, bahçesindeki beş yüz yıllık çınar ağacı, adeta zikir ediyormuş gibi şakıyan kuş sesleri ve havuzda mütemadiyen şırıldayan su sesiyle insanı adeta yüzyıllar öncesine, o ulu velilerin zamanına ve sohbet meclislerine götürüyor.

Tasavvuf terminolojindeki altın silsilenin 17. halkası olan Yakub-u Çerhi Hz. 1380-1457 yılları arasında yaşamış bir tasavvuf alimidir. Şah-ı Nakşibend Muhammed Ba-haaddin ve Halifesi Alaaddin Attar Hazretlerine intisap edip, ilim meclisleri ve hizmetlerinde bulunduktan sonra, irşad görevini devralan Yakub-u Çerhi Hazretleri, bölgede İslâmî ve tasavvufi ilimlerin yayılmasında öncülük etmiş büyük bir velidir. En büyük talebelerinden biri de kendisinden sonra ilim ve irşad çalışmalarını devam ettiren, Semerkant'ta medfun bulunan Ubeydullah-ı Ahrar hazretleridir.

Yakub-u Çerhi, sâlihlerle sohbet önem vermiş ve insan gönlünün bu sayede mâsivâdan kurtulacağını vurgulamıştır. Talebelerine "Haft" zikrini tavsiye etmiştir. Tasavvuf yolunda bazılarının riyâzet ve mücâhede usulünü tercih ettiğini, bazılarının ise mücâhedeye devam etmekle birlikte Allah'ın lütfuna daha çok güvendiğini ve bu ikinci grubun amacına daha çabuk ulaşacağını söylemiştir. Ayrıca râbitanın bütün müridlere değil sadece kabilîyetli olanlara tavsiye edilmesi gerektiğini belirterek sûfînin de halk içerisinde sıradan bir insan gibi davranmasını, boynu bükük derviş edasıyla durmamasını vurgulamıştır.

Duşanbe'de diğer gezilecek yerler, Şangay beşlisinin ilk toplantılarının yapıldığı kongre merkezi ve çevresindeki milli parktır. Çok geniş, çok süslemeli, ahşap kap-

lamalı salonlar ve oval tarzda yapılmış balkonların ihtişamıyla göz dolduruyor. Biz de kongre sarayını bir gurupla birlikte rehber eşliğinde gezdik. Kongre Sarayının çevresinde geniş bir alanda havuzlar ve milli park alanı bulunuyor.

Kongre merkezinin yakınında Tacikistan Eski Eserler Müzesi ve Tacikistan Tarih ve Coğrafya Müzesi yer alıyor. Müzede tarihi ve coğrafi birçok eser bulunuyor. Duşanbe'deki Tacikistan Eski Eserler Müzesi'nde toplanan çok sayıda arkeolojik ve doğal eser, Tacikistan topraklarındaki bu kültür zenginliğini gösteriyor.

Samani heykeli ve Rudeki Parkı, Duşanbe'nin yerli-yabancı resmî ve gayri resmî ziyaretçilerinin gezdiği yerler arasındadır. Şehrin semtleri, adını İslâm-Tacik bilim ve edebiyat tarihinin önemli simalarından Ebu Ali İbni Sina, İsmaili Samani, Firdevsi, Şahmansur'dan alıyor.

Tacikistan'ın diğer görülmesi gereken yerlerinden biri de Hisar şehri ve kalesidir. Duşanbe'ye 30 km uzaklıkta bir şehirdir. Bir metre kalınlığında duvarları olan kalede, silahlar ve toplar için boşluklar ve muhafızların durması için de kuleler vardır. İçeride bir havuz ve bir bahçenin olduğu geniş bir alana yerleşmiştir. Kalenin karşısında kervansaray ve çok sayıda dükkânın bulunduğu pazar meydanı görülür. Kale girişinin karşısında 17. yüzyıldan kalma eski medrese günümüze kadar ulaşmıştır. Hemen yanında 18 ve 19. yüzyıllarından kalma yeni medresesi durmaktadır. Hisar Kalesi, bir açık hava müzesi gibi tarihi ve kültürel alan haline getirilmeyi bekliyor.

Tacik-Özbek dostlarımız daha çok Tursunzade şehrine bağlı Semerkand ve Baharistan kışlaklarında kalıyorlar. Tacikistan'da kasaba ve köylere 'kışlak' diyorlar. Tursunzade şehri yaklaşık 100 bin nüfusu ile Tacikistan'ın önemli şehirlerin-

den birisidir. Özbek nüfusun yoğun olarak yaşadığı şehirde, Sovyet dönemi mimarisine sahip toplu konutlar ile Özbek geleneksel bahçeli tip evlerini (Uçaska) bir arada görmeniz mümkündür. Tacikistan'ın en önemli fabrikalarından olan alüminyum tesisleri de Tursunzade şehrinde bulunmaktadır.

Semerkand ve Baharistan kışlakları, yaklaşık 3-5 bin nüfuslu köy-kasaba gibi yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Daha çok geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlıyorlar. Pamuk (pahta)-elma-kayısı-ceviz-badem-üzüm gibi ürünler ise en çok üretilen ve satılan tarım ürünleri arasındadır. Hayvancılıkta çok gelişmiş durumdadır.

Evleri yüksek duvarlarla çevrili, geniş bahçelerin içerisinde birbirine bitişik odalardan oluşan 'uçaska' dedikleri geleneksel Özbek-Türk evlerinde, geniş aile tarzında birkaç kuşak bir arada yaşıyorlar. Yüksek duvarlardan içeriye geniş bir kapı ile girdiğinizde sizi geniş ve şirin bir bahçe karşılıyor. Hemen girişin yakınında 'mihmanhane' denilen, geniş, uzun bir oda misafirler için ayrılmış oluyor. Avluda birkaç oda yan yana sıralanıyor. Her oda bir çekirdek aileye ait oluyor. Evlenen genç erkekler, eşleri ile bu odalarda kalıyor ayrıca anne ve babalarına yardımcı oluyorlar. Özellikle Özbek genç kızları ve gelinleri çok çalışkan ve gayretliler. Çok erken saatlerde kalkıp evin tüm işlerini onlar yapıyorlar.

Camiler yüksek ahşap direklerle süslemeli ahşap tavanlarla yapılmış, bahçe içerisinde ferah ve güzel mekânlardır. Ezanlar bahçe içerisinde okunuyor ve ancak çok yakın çevreden duyulabiliyor. Cami bahçelerindeki üzüm çardakları altında, gün boyu oturup sohbet eden Tacik-Özbek ihtiyarları görebilirsiniz. Kıyafetleri geleneksel olarak 'çapan' dedikleri uzun düğme-

siz cübbe tarzında bir dış giysi ile 'dubbi' dedikleri bir takkeden oluşuyor.

Hanımların geleneksel giysileri de uzun çiçekli entariler ve başın tamamını örtmeyen çeçik tarzında bağlanmış başörtüler şeklindedir. Şehir merkezlerinde başörtülü hanımların dolaşması yasaktır. Yine on sekiz yaş altı gençlerin de camiye cemaate katılması ve Kur'an öğrenmesi yasaktır. Türkiye'deki 28 Şubat ateist-pozitivist zihniyet ile Doğu Türkistan'daki Çin baskısı burada da devam ediyor.

Tacik-Özbek düğünleri, özellikle kışlak denilen yerlerde geleneksel özellikleri devam ettiriyor. Sabah namazından sonra kurulan düğün sofralarında; Buhara pilavı-etli çorba, kuruyemişler ve meyve çeşitleriyle mükellef bir ziyafet sofrası kuruluyor. Öğleye kadar erkek misafirlere, öğleden sonra hanım misafirlere ikramlar yapılıyor. Sofralar ve ikramlar, bahçede kerevit denilen hafif yüksek sedirlerde veya sundurma şeklindeki önü açık bahçeye bakan, üstü ve yanları kapalı odalarda yapılıyor.

Yemekten önce ev sahibi ibrik ile elinize su tutuyor, havlu veriyor. Yemekler yerde oturarak uzun dikdörtgen yer sofralarında yeniyor. Yemeğe oturulurken her yeni gelen misafirle birlikte kısa bir dua yapılıyor. Dua, genellikle birkaç kısa ve öz kelimeden ibaret oluyor: "Dinçlik, berkararlık, hatırcemlik, sağlık, sıhhat ve afiyet. Âmin." Duayı genelde mihman-misafire yaptırdıkları için ben de öğrendim ve sık sık duayı yapmak durumunda kaldım. "Mihman Ata'dan yeğdir." sözüne binaen "duası makbuldür" deyip, duayı misafire yaptırırlar.

Tacik-Özbek dostlarımız misafire ikram etmeye, evine davet edip aş yedirmeye çok istekliler. Her akşam başka bir dostun evinde ziyafet sofraları kurulur, bolca ikram ve sohbet edilir. Adeta aş yemekten

Duayı genelde mihman-misafire yaptırdıkları için ben de öğrendim ve sık sık duayı yapmak durumunda kaldım. “Mihman Ata’dan yeğdir.” sözüne binaen “duası makbuldür” deyip, duayı misafire yaptırırlar.

yorulduk (çarçadık) ama sohbetlere doymadık, dersiniz.

Türkiye’de İstanbul’dan geldiğiniz zaman, adeta âlim ve arif bir kişi gelmiş muamelesi görüp, duayı da sohbeti de misafirin yapmasını istiyorlar. Ben de “İstanbul’da çok büyük derya gibi âlimler var, lakin benim piyale-bardak küçük, ancak bu kadar ilim-irfan öğrenebildim” diyerek durumu idare ettim. Türkiye’den Mevlânâ Celaleddin-i Rumi Hazretleri’ni ve Özbekistan’da Nakşibendi tasavvuf alimlerini iyi biliyorlar.

Sofraların ayrılmaz ikramı yeşil çay; yemeğin hem öncesinde hem sonrasında içiliyor. Bazı dostların, “Tacikler-Özbekler çay içmek için yemek yerler” sözünü doğrulayan bir çay ikramı var. Bu konuda güzel sözleri de var, “Biz insanın da suyun da ıscak ve pişmişini severiz” diyorlar. Yani çay, sofraların ve sohbet meclislerinin değişmez ikramı. Aynı zamanda edep ve usul öğrenme yeri. Size piyale içerisinde çay sunarken, sağ el bileğinin altında sol elle tutarak tevazu ile ikram etmeli, sık ve taze ikram etmek için ise piyale yarıdan fazla dolu olmamalı ve mihmandan önce içilmemelidir. Edep ve tevazuyu anlatan Özbek Şair Erkin Vahidov’un Çaydanlık ve Piyale şiiri de meşhurdur:

**Çaydanlık ve Piyale (Bardak)
Ne kadar kibirli dursa da / Piyale-**

lenin önünde eğilir çaydanlık.

Öyleyse bu büyüklenme niye? / bu kibir, bu gurur niçin?

Mütevazi ol, hatta bir adım bile / geçme gurur kapısından.

Piyaleyi insan bunun için / öper daima alnından...

Tacikistan’da Mevlânâ Yakub-u Çerhi’den başka, bilinen bir diğer evliya Hacı Nakşiran Hazretleri’nin kabri, Tursunzade ili sınırları içerisinde yer alır. Bu mübarek zatın kabri, maalesef bakımsız ve adeta yıkılmaya yüz tutmuş bir hâldedir. Bu zatın Nakşibendi meşayihinden Arif-i Rivgeri Hazretleri’nin halifelerinden olduğu ve bu bölgenin daha önceleri adının ‘Rivgeri’ olarak bilindiği anlatılıyor.

Tacikistan’da bulunan bir başka meşhur alim: Seyit Alî Hemedânî (ö.1385). Kendisi, Kübreviyye tarikatinin Hemedâniyye kolunun kurucusu olup Keşmir’in İslâmlaşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu sûfi alimin de kabri, Afganistan sınırına yakın, Duşenbeye 200 km uzaklıkta, Kulab şehrinde bulunuyor. En bilinen eseri, *Zahiretül Mülk; Hadisler ışığında Yönetim İlkeleri ve Yönetici nitelikleri* ismiyle, Dr.Necdet Yılmaz tarafından, Türkçeye tercüme edilmiştir.

Tursunzade şehri, çok geniş ve kaliteli üzüm bağları ile meşhurdur. Siyah üzüm, gelin parmağı ve sultan üzümü ise devlet başkanı

İmam Ali Rahmanov'un en beğendiği üzümlerdenmiş. Bizler de dünyaca meşhur üzümlerinin yetiştirdiği bağları gezdik ve sahibi Nimetullah Ata ile görüştük. Bizleri hoş karşıladı, yetiştirdiği meşhur üzümlerden ikramda bulundu. "Elinizde imkânlar varken hayırları geciktirmeyin, yapın. Çocuklarım yapar diye beklemeyin." diye nasihat etti.

Semerkan ve Baharistan kışlaklarına; Buhara ve Semerkant'tan gelerek yerleşen, Efendimizin soyundan gelen seyyid aileler vardır. Güzel ahlâklı, İslâmı öğrenmeye ve yaşamaya gayretli, insanlara faydalı olmaya çalışan insanlardır. Seyyid Ali Şir'de bu güzel insanlardan birisidir. Askerliğini Rus ordusunda Doğu Berlin'de yapmıştır. Rus komutan kendisini çok sever ve güvenir, yanında olmasını istemiş.

Seyyid Ali Şir, Rus komutanın Müslümanların zaafalarını eleştirmesine çok üzülür, hatta ağlamış. Bu üzücü günlerinde, rüyasında Peygamber Efendimiz (s.a.v) veya onun soyundan gelen âlim zannettiği bir zatın, kendisini teselli ettiğini ve uygun cevaplar vermesi için teşvik ettiğini görmüş. Yıllar sonra rüyasına giren bu zatın yine seyyid bir âlim olan Mahmud Esad Coşan Hocaefendi olduğunu anlamış ve birkaç defa Türkiye'ye gelerek ramazan ayında itikafa girmiştir. Seyyid Ali Şir, bir defasında Duşanbe'de Yakub Çerhi Hazretleri'nin mescidinde itikafa girdiğini, fakat bizzat Yakub Çerhi Hazretleri tarafından manen uyarılarak başka bir mescide gitmesi için yönlendirildiğini anlattı.

Türk dizileri, Tacikistan'da çok rağbet görüyor. İstanbul Türkçesini yavaş yavaş konuştuğunuzda sizin söylediklerinizi anlıyorlar. Türk TV kanallarının, iyi, güzel ve faydalı tesirleri olduğu gibi maalesef şiddeti artıran, aile yapısını bozan tesirleri de var. Özellikle magazin programları ve mafya dizileri Türki-

ye'yi sanki öyleymiş gibi tanıtıyor. Konuyu "Bu diziler Avrupalılar için yapılıyor. Türkiye'de de Avrupa ve Rusya hayranları var, onlar bu dizileri yapıyor" diye açıklamaya çalıştım. Selçuklu ve Osmanlı tarihini anlatan dizileri ise sevilerek izleniyor. Abbas isimli bir genç dostum, "İşten gelince internetten Selçuklu dizisini izliyorum, yorgunluğum kalmıyor." dedi. Bu bağlamda, dizi yapımcılarının ve TV kanallarının çok büyük sorumlulukları var. Yapılan dizilerin Türkiye'yi başka ülkelerde nasıl tanıttığını ve temsil ettiğini düşünerek, önceliği para ve reyting yerine kalite ve temsil gücü yüksek dizi-filmlere vermeliler.

Türkiye-Tacikistan Dostluğu

Tacikistan, yüz yıllık bir işgal ve ateist-komünist bir idareden sonra tekrar aslına dönmeye çalışıyor. Gelenek ve örflerinin, birçok açıdan İslâm'dan kalma güzellikler olduğunu anlıyorsunuz. Güler yüzlü, samimi, dostane tavırlar, misafirperverlikte yarışan insanlar, ferah ve geniş bahçeli camiler ve külliyele ile Allah dostu velilerin izleri ve öğütleri hepsi canlı olarak duruyor. İnşallah, kesilen koca bir çınarın kökünden yeşerip filizlenmesi gibi yeniden boy atıp güçlenecek, çevresine huzur ve refah getirecektir, diye düşünüyorum.

Ata yurdumuz olan Orta Asya Türk-Müslüman ülkelerine, seyahat ve ziyaretlerin daha çok artırması gerektiğini düşünmekteyim. Her ziyaretimde sanki baba ocağını ziyaret etmiş gibi manevi bir haz alıyorum. Tacikistan ile ülkemizin kültür ve medeniyetinin çok fazla ortak noktaları var. Bu ülkede hiç yabancılik çekmeden aylarca kalabilir, yaşayabilirsiniz.

Tacikistan ile ticaret imkânları araştırılıp, geliştirilmeli, yine üniversiteler arası iş birliği ve öğrenci değişim programları yapılmalı böylece yeni dostluklar ve arkadaşlıklar kurulmalıdır.

Tacikistan, yüz yıllık bir işgal ve ateist-komünist bir idareden sonra tekrar aslına dönmeye çalışıyor. Gelenek ve örflerinin, birçok açıdan İslâm'dan kalma güzellikler olduğunu anlıyorsunuz.

Güneyin İncisi: Şâm-ı Şerîf

Rıdvan CANIM

Prof. Dr., Trakya Üni.
Edebiyat Fak.

Şam'dan önce size biraz Malula'dan bahsetmeliyim. Suriye seyahatimizin ilk konaklama yeri, Malula oldu. Arami dilinde "geçiş yeri, geçit" anlamına gelen bu kasabayı gelip görmeden önce bir düzlükler ülkesi diyebileceğimiz Suriye'de, neyin geçidi olabilir ki, diyebilirsiniz haklı olarak. Fakat coğrafi yapısıyla biraz Mardin ve çevresini andıran, muhteşem kayalık dağların çevrelediği, tarih öncesinden kalma mağara evleriyle Malula, bir zamanlar Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'nın uğradığı bir yerleşim bölgesi olmuştur. Anlayacağınız Hristiyanların kutsal şehirlerinden biridir Malula. Müslümanların da Hristiyanlarla birlikte yaşadığı Malula şehri, Şam'a yaklaşık 40 km uzaklıktadır. Otelimizin hemen yanı başındaki muhteşem kilise, aynı zamanda Suriye'de Arami dilinin yani Hz. İsa'nın konuştuğu dilin öğretildiği yegâne okulmuş.

Ve işte Şam! Şâm-ı Şerîf, Suriye'ye girdiğimiz andan itibaren hayâllerimizi süsleyen tarihin bu masal şehrine, Humus tarafından giriyoruz. Sağ tarafımızda meşhur Kasiyun dağı, bütün heybetiyle şehri kuşatıyor. Rehberimiz Nedim Bey, bu tombul delikanlı, üç gün boyunca bize rehberlik edecek olup, şehre girer girmez anlatmaya başlıyor. Kendisi Halep Türklerinden. Arapça'sı Türkçe'sinden bence biraz daha iyi.

Habil'in kardeşi Kabil'i burada, Şam'da, sanırım Kasiyun dağında öldürdüğü bilgisi, bizi bir anda altüst ediyor. Nice kavimlerin asırlar boyunca sahip olabilmek uğruna mücadeleler verdiği Şam'ın, bilinen tarih öncesi günlerine gitmeye hacet var mı? Çünkü o, tarihin ve hele Orta Doğu medeniyetler tarihinin "bilge" şehirlerinden biridir. Mekke ve Medine, Kahire ve İstanbul, Halep ve Bağdat gibi. Yolu bir kez bu şehre düşenleri, ne edip edip kendine bağlayan, güzelliğiyle bir daha unutamayacağınız büyülmüş bir şehir Şam. O, Osmanlı'nın saadet asırlarında kazandığı Şâm-ı Şerîf ismiyle müsemma.

Bugün günlerden cuma. Şam'da resmî tatil günü. Başkent Şam'ın şehir merkezindeki yollarının, çarşılarının, trafik açısından ne kadar rahat olduğunu ama bu rahatlığın sadece cuma gününe özgü olduğunu ancak ertesi gün fark edebiliyorsunuz. Nerdeyiz, Şam'ın neresindeyiz, demeye kalmadan kendimizi bir anda Sultan II. Abdülhamid'in -Şam'ın boynuna taktığı bir inci gerdanlık olarak düşündüğüm- Hamidiye kapalı çarşısında buluyorsunuz.

Ah şu Doğu'nun çarşıları ve illâ da kapalı çarşıları! Burası kapalı çarşı mıdır, yoksa bir ucu Emevîler dönemine çıkan bir tarih tüneli midir? Bunun kararını vermeyi size bırakıyorum. Çarşı girişinden yaklaşık 50 metre kadar ilerledik ilerlemedik ki bizi burada kim karşılasa beğenirsiniz? "Kediciklerin babası!" Evet, ta kendisi! Meşhur sahâbî, -Hz. Peygamber'den en fazla hadis rivayet eden- Ebû Hureyre. Hamidiye çarşısının gürültüsü, yeri göğü kaplayan o muhteşem atmosferinde, çarşının bir köşeciğinde uzanmış kabrine yatıyor. Fatihalarımızı gönderip, yolumuza devam ediyoruz.

Bakalım bizi Şam'da neler ve kimler bekliyor?

Hamidiye Çarşısı'nın sonu, muhteşem Emeviyye Camii'ye açılıyor. Siz ona Şam Ulu Camii de diyebilirsiniz. Gözleri kamaştıran, ilk göreni kesinlikle bulunduğu mekâna tabiri caizse çivileyen, orada donduran bir karşılama bu. İlk ziyaretlerimiz tarihin en muhteşem sultanlarından, en adil hükümdarlarından, Hristiyan haçlı dünyasının kılıcı önünde saygıyla eğilmek zorunda kaldığı, bütün zamanların en büyük savaşçılarından biri olan, "Şarkın en sevgili sultanı" diyebileceğimiz Selâhaddin-i Eyyûbî'nin kabri-şerifleri oluyor. Selam ey güzel insan. Ey İslâm'ın ilk kıblesi olan kutlu Kudüs şehrini, Hristiyanların elinden alıp Müslüman Kudüs yapan, "Cesur Yürek!". Sana selâm olsun.

Kudüs Fâtihî Selâhaddin-i Eyyûbî

Şam'da Yatıyor

Yemen'den Diyarbakır'a kadar geniş bir bölgenin hükümdarı, Eyyubîler Devleti'nin kurucusu olan Selâhaddin Eyyubî, Allah yolunda savaşmaya aşık müstesna kumandanlardan biriydi. Bu duygu, onun damarlarında öylesine çağlıyordu ki adeta onun bütün benliğini kaplamıştı. Konuşmalarının konusu daima buydu. İşte bunun içindir ki o, çoluk çocuğundan, yakınlarından, yuvasından, bütün mal ve mülkünden ayrılmaya razı olmuş ve bir rüzgârın söküp atabileceği bir çadırda yaşamayı tercih etmiştir.

Anlatırlar ki, imam bir gün cuma hutbesinde: "Eğer bir idareci teb'asına karşı güler yüzlü olmazsa onlardan bekleyeceği ilgi ve saygı suretâ olur." der. Selâhaddin-i Eyyûbî, bu sözün kendisini ilgilendirdiğini düşünerek cumadan sonra imama gelip: "Galiba beni kastettiniz" der, "Evet" diyen imama: "Peki, Allah Resûlü'nün miraca çıktığı yer Mescid-i Aksa, Hristiyanlar elinde tutsak iken, Hz. Ömer'in emaneti Kudüs esirken, benden nasıl gülmemi bekleyebilirsiniz?" der ve ağlamaya başlar. İşte Allah, bu duygu ve bu sevgi karşılığında olmalı ki Kudüs'ün fethini Selâhaddin Eyyubî'ye nasip etmiştir. Bir tek vakit namazını bile cemaatsiz kılmadığı söylenen bu büyük sultan; adaleti, bağışlaması, yumuşak huyluluğu, cömertliği, mertlik ve asaletinin yanı sıra sabır, dürüstlük ve cesaretiyle de insanların kalplerini fethetmiş biriydi. İnaniyorum ki kulların sevdiğini Allah da sever.

Hicretin 589. yılında, elli altı yaşında Şam'da vefat ettiği zaman, bu efsane sultan ardında kabrini yaptıracak bir dünya malı bırakmamıştı. Selâhaddin-i Eyyûbî ölüm döşegindeyken emri gereğince şehre dağılan münâdiler, bir mızrağın ucuna geçirilmiş kefenini göstererek, şu ibret yüklü sözü haykırmışlardır: "Ey ahâli! Şark'ın hâkimi Sultan Selâhaddin ölmek üzeredir. Ahirete ancak şu bez parçasını götürebilecektir."

Selâhaddin-i Eyyûbî ölüm döşegindeyken emri gereğince şehre dağılan münâdiler, bir mızrağın ucuna geçirilmiş kefenini göstererek, şu ibret yüklü sözü haykırmışlardır: "Ey ahâli! Şark'ın hâkimi Sultan Selâhaddin ölmek üzeredir. Ahirete ancak şu bez parçasını götürebilecektir. Öyleyse, Allah'a kullukta gevşeklik göstermeyin!.."

cektir. Öyleyse, Allah'a kullukta gevşeklik göstermeyin!..”

Allah'a kulluğu şiar edinen, insana hizmeti ibadet sayan, cihadı hayatın iksiri kabul eden güzel insan. Ey Kudüs'ün şanlı fatihi, ey güzel asker, rûhun şâd olsun.

Ayrıca ilk Türk hava şehitleri, Selahaddin-i Eyyûbî türbesinin giriş kapısının hemen sağ tarafında bulunuyor. Onlara da dua etmeyi ihmal etmiyoruz.

Şam Emeviyye Camii, adından da anlaşılacağı üzere, Emevî saltanatının Şam'a kazandırdığı kültür hazinelerinden biridir. Bir kilise camiye çevrilmiş, çeşitli ilavelerle dünyanın en nadide eserlerinden biri ortaya çıkmıştır. Seyrine doyum olmayan, heybetiyle insanı büyüleyen bir mâbed burası. Dış avlusu ve içi, İslâm ve Hristiyan dünyasının çeşitli coğrafyalarından koşup gelen, çoğu İranlı ve Türk binlerce ziyaretçiyle dolup taşıyor. Günlerden Cuma. Minbere iki imam çıkıyor. Asıl hutbeyi okuyan imamın, minbere kılıçla çıkması oldukça dikkat çekici. Neredeyse bir saati bulan, heyecanlı bir konuşmanın ardından hutbe tamamlanıyor. Camide dört mezhebi temsilen dört mihrap yer alıyor. Bir zamanlar Bediüzzaman Said Nursi de o meşhur Hutbe-i Şâmiyye'sini burada sunmuş. Cami'nin tam ortasında -Halep Emeviyye Câmii içinde kabri bulunan- Zekeriya Peygamberin oğlu Yahya Peygamber'in türbesi yer alıyor. Türbe etrafında cuma namazına müteakip ziyaretçi yoğunluğu göze çarpıyor. Hz. Yahya aslında

Hz. İsa'nın hem çocukluk arkadaşı hem de teyzesinin oğludur. Yani İsrâiloğulları'nın bu iki peygamberi, aslında kardeş çocukları oluyorlar. Emeviyye Câmii'nin büyüleyici atmosferinden ayrılmak kolay olmuyor. Ama Şam'da gezilecek daha o kadar çok yer var ki... Bundan sonraki durağımız Bâbü's-sagîr kabristanı oluyor.

Burası apayrı bir dünya! Büyük sahâbî, Hz. Peygamber'in sevgili müezzini, güzel sesli Bilâl-i Habeşî ve hemen yanı başında Cafer-i Tayyar Hazretleri'nin oğlu Hz. Abdullah, bu kabristanının en kutlu sakinleri arasındadır. Peygamberimizin iffetli hanımları Hz. Ümmü Seleme, Hz. Ümmü Habibe ve Hz. Hafsa yine Peygamberimizi uyarma amacıyla hakkında âyet gönderilen Ümmü Mektum, belki yüzlerce Kerbelâ şehidi ve ehl-i beytin mümtaz isimleri, bu uhrevî âlemin güzellik ve sükûneti içindeki Bâbü's-Sagîr'de yatmaktadır.

Hanedanından bazı yakınlarıyla birlikte Süleymaniye Câmii külliyesi içinde yatmakta olan Osmanlı'nın son padişahı Sultan Vahdeddin, Şam'da sizi bekleyen ziyaret yerleri arasındadır. Türk ziyaretçilerden başkasına ziyareti yasak olan bu talihsiz Osmanlı sultanının kabri başında, hüznümüz kat kat artıyor haliyle. Ben başkaları gibi Osmanlı'nın bu son padişahına bir mezar toprağını da mı çok gördüler, demiyorum; aksine biliyorum ki Şam, dün olduğu gibi bugün de bizim toprağımız olmaya devam ediyor. Buralar hâlâ bizden izler taşıyor, üzerinde yaşayanlar hâlâ bizim türkümüzü söylemeye devam ediyorlar. Çarşı pazarda gördüğümüz her Suriye'li'nin bakışlarında, bunu kolayca fark edebiliyorsunuz. Türkiye'den geldik dediğimiz anda, inan ki her birinin gözleri sevgiyle ışıltıyor. Şimdi bize yıllarca, “Ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın yüzü” saçmalığını bir marifetmiş gibi satanlara, “yazıklar olsun” demekten kendimi alamıyorum. İnanın ki İslâm coğ-

rafyasının parçalanıp darmadağın olan bu halinden, en az bizim kadar onlar da mahzun şimdi. Ve biraz geç de olsa olan biten her şeyin farkındalar. Osmanlı'nın, üzerlerinden kaybolan gölgesiyle neleri yitirdiklerinin bilincinde olarak, şimdi bizi bir kez daha kucaklamaya çalışıyorlar.

Bir insan düşünün, hicretin 560. senesinde, Avrupa'nın bir köşesinde, o zaman ki Endülüs şimdiki adıyla İspanya'nın Mürsiye şehrinde doğmuş ve büyümüş olsun. Sonra kalkıp diyar diyar dolaşıp gelip Şam'da, Kasiyun Dağı eteklerinde Salihyye'ye yerleşsin. Ömrünü hicretin 638. senesinde burada tamamlayıp, Şam'ın ebedî muhafızları arasında yerini almış olsun. Onu tanımayan var mı? Evet, İbn Arabî, Şeyh-i Ekber ya da Muhyiddin Arabî Hazretleri'nden söz ediyorum sizlere. İbn Arabî, gerek yaşadığı dönem içerisinde gerekse vefatından sonra, sürekli tartışılmış ve hatta neredeyse zâhir-bâtın ilimlerin ayrışma noktasındaki tartışmaların her zaman odak noktasında olmuştur. Kuşkusuz bunun bir nedeni var; kendisinden önce dile getirilmemiş ya da sembolik ifadelerle örtülmüş marifet ilmine dair birçok konuyu eserlerinde ve sözlerinde açıkça beyan etmesi, yine kendine has üslubunun çok derin ve karmaşık bir yapıda olmasıdır. Belki bu nedenle, bizzat kendisi eserlerini avamın okumasını men etmişse de şüphesiz dünyanın birçok yerinde tasavvufun derinliklerine merak salan hemen herkes bir şekilde referans noktası olarak ona dayanmak zorunda kalmıştır. Belki bu durumdan ötürü, tasavvufa hâkim olmayanlar ya da sûfi olmayanlarca genellikle yanlış anlaşılmıştır. Bu yanlış anlaşılma neticesinde, kimileri ona olduğundan daha farklı bir libas biçerek İslâm'ın dışında bir bilgelik atfetmiş kimileri de -bâtınî ilimlerden uzak bazı Müslümanlar olarak- suçlamaları daha da ileriye götürmüşlerdir.

Kendi dönemi ve vefatını izleyen zamanlarda “Kutbü'l-ârifin” unvanıyla anıldı. Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethedeceğini, Yavuz Sultan Selim’in Şam’a geleceğini, keşif yoluyla önceden haber vermiştir. Eş-Şeceretü’n-Numaniyye fi’d-Devlet-i Osmaniyye adlı eserinde: “Sin, Şin’a girince, Muhyiddin’in kabri meydana çıkar” buyurur. Bu sözün ne anlama geldiği yıllar sonra anlaşılır. Yavuz’un, Selim ismi “Sin” harfi ile başlamakta ve girmesinden söz edilen “Şin”ın ise Şam kelimesinin başındaki “Şin” olduğu çözülür. Zamanla bir çöplük haline gelip üstü kapanıp giden kabir, Yavuz Sultan Selim tarafından bulunup, çıkartılır ve üzerine türbe, cami, imaret yaptırılır.

Şam’da Sâlihiyye’nin bir başka kutlu misafiri ise İslâm kültür tarihinin pırlantası olan Mevlânâ Halid-i Bağdâdî. XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başında Şam’da yetişmiş büyük velîlerden olan Mevlânâ Halid-i Bağdâdî, Şam’ın Kasiyun dağı eteklerindeki Muhyiddin İbn Arabî’nin de bulunduğu türbe de yatıyor. İnsanlara Allah yolunu göstererek, hakka ve hakikate kavuşturan, âlimler ve velîler zincirinde silsile-i âliyyenin yirmi dokuzuncu halkası Halid-i Bağdâdî. Asıl adı Hâlid, lâkabı ise Ziyâüddin’dir. Babası Hz. Osman’nın annesi ise Hz. Ali’nin soyundandır. Hicretin 1192 yılında, Bağdat’ın kuzeyindeki Şehrezur kasabasında doğmuştur. Devrin meşhur alimlerinden dersler almış, diyar diyar gezmiş ve Hindistan’da Abdullah Dehlî ile buluşup ardından âlimler ve velîler diyarı Şam’a yerleşmiştir. Nakşibendiyye, Kâdiriye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Çeştiyye olmak üzere tam beş tarikatta halifelik icazeti almıştır. Halifeleri aracılığıyla gerek Kuzey Irak’ta gerekse Şam, Kudüs, Bağdat ve hatta Anadolu’da binlerce müridi olmuş sonrasında “Mevlânâ” mahlasını almıştır. Dolu dolu geçen bereketli bir ömrün ardından Şam’ın en güzel noktasında,

şimdi yattığı beldede ebedî aleme intikal etmiştir. Hakka kavuştuğu gece yatsıdan önce çoluk çocuğunu yanlarına çağırıp ve onlara hitaben, “Hepinize hakkımı helâl ettim. Birbirinizden ayrılmayınız. Vefatınıza kadar bu evde kalınız” buyurmuşlardır. Abdest alıp, bir zaman namaz kıldıktan sonra: “Şu anda tâûna tutuldum.” buyurdular. Mübarek yüzleri sarardı, tekrar aile efradına dönerek: “Bundan sonra beni meşgul edip benden bir şey istemeyiniz. Beni, Hak ile meşgul olmaktan alıkoymayınız. Hiçbir kimse ile sohbet etmek istemiyorum. Rabbim ile meşgulüm, yanımda hiç kimse bulunmasın.” buyurmuşlardır. Göz ucuyla kibleye yönelip, sağ yanı üzerine yatarak tefekküre dalmışlar. Tarihler miladi 1826, hicrî 1242 yılının Şevval ayının yirmi altısını gösteriyordu. Müezzin ezan okumaya başladığında Mevlânâ Halid Hazretleri de Fecr sûresinin son ayetlerini okumuş ve o anda mübarek ruhları, bu fânî dünyadan ebedî âleme uçup ve gitmiştir. Ruhu şâd olsun.

Efendim, Osmanlı âlimlerinden sayılan, Şam’da doğup Şam’da vefat eden İmam Abdülganî Nablusî de Şam’da ziyaret ettiğimiz zatların arasındadır. Bu büyük zat, içerisinde Şam’ın en önemli medreselerinden birinin de bulunduğu bir külliye içinde, neredeyse ziyaretlere kapalı bir hücrede yatmaktadır. Dualarımızı bırakıp, huzurdan ayrıldık. Rabbim kabul eylesin diyelim.

Şam’ın içinden geçen Barada Nehri’ni soracak olursanız, Ağustos’un bu sıcak günlerinde var olma mücadelesi verdiğini söyleyebilirim. Doğrusu Şam’da görmeyi tahayyül ettiğim Barada, Tuna’yı görmüş biri olarak beni ziyadesiyle hayal kırıklığına uğrattı. Bizde buna nehir değil, olsa olsa “dere” derler.

Tabi ki Şam’ın Ehl-i Beyt dünyası için bulunmaz mekânlardan biri olduğunu tekrar söylemeye bilmem gerek var mı! Hazreti Ali’nin kızı, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in kız

kardeşlerinin ismini alan Seyyide Zeynep Câmii, yine içerisindeki Seyyide Zeynep türbesi, görenlerin gözlerini kamaştıracak ihtişamdadır. Avlusu ve caminin içi, iğne atsanız yere düşmeyecek derecede ziyaretçiye ağırlıyor. Şam’a gidenlerin kesinlikle uğramaları gereken bir da mekân Seyyide Zeynep Camii’dir. Benden hatırlatması!

Bizi taşıyan aracımızın oflaya puf-laya tırmandığı Kasiyon Dağı, yaz mevsiminin bu bunaltıcı sıcaklarında bir taraftan Şam halkının sığınağı olurken bir taraftan da bütün güzellikleriyle beş milyon nüfuslu Şam’ı doya doya seyretme keyfini sunuyor. Biz de akşam saatlerinde bu dağın zirvelerine çıkarak, şehrin ışıkları birer birer yanınca kadar Şam’ı seyre dalıyoruz. Bu aslında, bizim Şam ile vedalaşmamız anlamına geliyor. Şehir merkezindeki bilmem kaç yıldızlı Seyran lokantasının birbirinden leziz Suriye yemekleri, şimdi bizi bekliyor. Suriye’de açık hava lokantaları çok yaygındır. Yemek kültürleri daha çok bizim Güneydoğu Anadolu şehirlerimizin sofralarına benziyor. Elbette baharatlı, biberli ve etli yemekler. Türkiye’de hiçbir yerde görmediğim lezzette meyveleri ve tabi ki tatlıları...

Evet, Şam’dan ayrılık vakti gelip çatıyor. Doğu’nun incisi Şam’a doyamıyoruz. Osmanlı’nın unutulmaz şehirlerinden Şam! Mekke ve Medine’nin, Kahire, Bağdat ve İstanbul’un öz-be-öz kardeşi Şam! Âlimler yatağı, velîler yurdu, sahabenin ve ehl-i beytin şerefliendirdiği İslâmın kutlu şehri Şam, hoşça kal...

Okulda Yapılabilecek Yazma Merkezli Çalışmalar

Sinan ÖZYURT

Eğitimci-Yazar

Bir okulun gerek personeli gerekse öğrencileri tarafından sevilmesini sağlayan ve mensuplarında aidiyet duygusu oluşturan unsurların başında okul iklimi gelir. Okul iklimini olumlu yönde etkileyen faaliyetlerden biri de okullarda yapılan okuma ve yazma çalışmalarıdır. Bir önceki yazımızda, okulda birlikte okuma merkezli çalışmaları ele almıştık. Bu yazımızda da okullarda yapılabilecek yazma merkezli çalışmalardan bahsetmek istiyoruz.

Şunu baştan belirtmek gerekir ki, yazma okumanın evladıdır. Okuma olmadan yazmaya geçilemez. Okumak, insanın yeni kelimelerle yeni dünyalarla tanışmasını ve ufkunun açılmasını sağlar. Yazmak, bir birikim işidir. Elbette bazı insanların anlatmaya, konuşmaya, tahkiye etmeye daha fazla kabiliyeti varken bazılarının da yazmaya meyyal bir yapısı vardır. Ancak ortaya kaliteli bir ürün çıkarmak için sadece yetenek ve istek yeterli değildir. Emek ve birikim de şarttır. Dolmayan bardak taşmaz. Dolayısıyla iyi yazmanın ön şartı iyi okumak ve birikim sahibi olmaktır.

Okullarda yapılan yazma merkezli çalışmaları aslında okuma faaliyetlerinden ayrı olarak düşünmemek gerekir. Yazmayla ilgili yapılacak her çalışmada mutlaka okumaya ihtiyaç vardır. Yazma merkezli etkinliklerin öğrencilere en büyük katkısı, onların iyi birer okur olmalarına hizmet etmesidir. Şimdi bu alanda yapılan belli başlı çalışmaları ele alalım:

1. Duvar Gazeteleri

İlkokuldan itibaren öğrencilerin yazılı ürünlerini sergileyebildikleri en uygun araç, duvar gazeteleridir. Sınıfta veya okulun koridorlarında yer alan uygun bir pano her zaman bulunabilir. Gerisi öğrencilerini yazmaya özendirecek öğretmene kalmıştır. Duvar gazetesi hazırlamak için farklı alternatifler düşünülebilir. Sınıfça bir duvar gazetesi hazırlanabileceği gibi okul olarak da hazırlanabilir. Farklı sınıflardan gönüllü öğrenciler belirlenerek onlara konu verilip, yazılar, şiirler hazırlamaları istenebilir. Öğrencilerin ürünleri hem öğretmenlerden hem de öğrencilerden oluşan bir seçici kurul tarafından okunup değerlendirilir. Bu değerlendirmenin yazıları, hazırlayan öğrencilerle birlikte yapılması onların hatalarını görmeleri, düzeltmeleri ve bundan sonraki yazılarında tekrar etmemeleri açısından faydalı olabilir. Duvar gazeteleri, haftalık veya aylık periyotlarda yenilenebilir. Her sayı için ortak bir konu belirlenebileceği gibi farklı konularda yazıların yer aldığı gazeteler de hazırlanabilir.

2. Dergi / Fanzin Çalışmaları

Bir okulda bazen bir öğretmen bazen de bir öğrencinin adım atması yetiyor fanzin veya dergi çıkarmak için. İlgili birkaç öğrenci bir araya gelerek işe koyulduğunda ortaya çok güzel ürünler çıkabiliyor. Okul içinde bir okula dönüşüyor o fanzin veya dergi. Öğretmene düşen vazife, çoğu zaman bir yönlendirme ve yönlendirmeden ibaret oluyor. Özellikle liseli gençler rahatlıkla kendi dergilerini çıkarabiliyorlar. Hatta ortaokuldaki gençler bile bunu rahatlıkla başara biliyor. Yeter ki öğretmenler ve idareciler gereksiz birtakım prosedürlerle çocukların hevesini kırmassın. Ufacık bir destekle gençler harika işler çıkarabilirler. Bazılarına engel olunmaması bile bir destek olarak görülebilir. Okumaya yazmaya istekli öğrenciler yeter ki birbirlerini bulsunlar, sayıları önemli değil, onlar mutlaka bir dergi çıkarırlar.

Bir okul ve öğretmen için istekli öğrenciden daha büyük bir imkân yoktur. Onunla her türlü faaliyet yapılabilir. Bir defasında ortaokulda okuyan istekli bir öğrencimiz gelip yazılarını ve şiirlerini kitaplaştırmak istediğini söylemiş ve kendisine yardımcı olmamızı istemişti. Ona yazdıklarını önce dergilerde yayınlamasının daha doğru olacağını ifade ettik. Ancak yeni açılan okul-

larında bir dergi çıkmıyordu. “O zaman ilk dergiyi sen çıkar. Dergi çıkarmak zor değil. Bir A4 kâğıdını ikiye katladığında dört sayfalık bir dergin olmuş olur. Yazılarını şiirlerini hatta arkadaşlarının yazılarını da o dört sayfaya yazarak kendi dergini hazırlayabilirsin. Eğer hazırlayıp getirirsen ben de senin için çoğaltırım.” dedim. Bunu daha önce birkaç gence daha söylemişim ama o güne kadar dediğimi yapan olmamıştı. Bu delikanlı ilk defa tam da dediğim gibi arkalı önlü bir sayfayı doldurarak bana getirdi. Ben de sözümde durarak dergisini çoğaltıp ona verdim. Okulunun ilk dergisini çıkarmış oldu böylece. O öğrencimizin ve arkadaşlarının yaşadıkları heyecanı unutamam.

İyi bir okul, çıkardığı dergilerden de belli olur. En az bir derginin çıkmadığı okulda, okuma ve yazma faaliyetinin yeterli olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dergiler; okulların kitaba, düşünceye, kültür ve edebiyata ne kadar ehemmiyet verdiklerinin birincil göstergesidir. Bu hususlara önem veren okullarda, bir derginin ötesinde farklı alanlarda tematik dergiler de çıkmaktadır. Özellikle ortaokul ve lise seviyesinde her okulda en azından bir dergi çalışması yapılmalıdır. Dergi dediğimizde de okulların ta-

Ancak ortaya kaliteli bir ürün çıkarmak için sadece yetenek ve istek yeterli değildir. Emek ve birikim de şarttır. Dolmayan bardak taşmaz. Dolayısıyla iyi yazmanın ön şartı iyi okumak ve birikim sahibi olmaktır.

İyi bir okul, çıkardığı dergilerden de belli olur. En az bir derginin çıkmadığı okulda, okuma ve yazma faaliyetinin yeterli olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

nıtım broşürü veya albüm şeklinde hazırlanmış yayınlarını kasetmiyoruz elbette. Dergi dediğimizde, içinde öğrencilerin emekleriyle ortaya çıkmış, ilmî, fikrî, edebi kültürel yazıların, şiirlerin, öykülerin yer aldığı süreli yayınları kastediyoruz.

Dergi çalışması yapmak için öncelikle bir yayın kuruluna ve yazarlara ihtiyaç vardır. Böyle bir ekip oluşunca da bu ekibin planlı bir şekilde okumalar yapması, yazılar yazması ve bu yazıları bir araya getirerek değerlendirmesi gerekir. Her hafta veya iki haftada bir yazılan yazıların birlikte okunup değerlendirilmesi, dönem sonuna kadar yazı hususunda öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine ciddi anlamda katkı sağlar. Bu süreçlerde seçilen iyi yazılar, dergide yayınlanmaya hak kazanır. Okul dergisi, dönemlik veya yıllık periyotlarla yayınlanabilir. Bu durum, okulun sahip olduğu imkânlarla da ilgilidir. Dergi çıkarmaya imkân yoksa fotokopiyle çoğaltılabilen fanzinler de hazırlanabilir. Ayrıca dijital dergiler, blog sayfaları da alternatif olarak düşünülebilir. Derginin ta-

sarımı ve görsel hazırlıklarının ise ekip içinden alanla ilgili birileri tarafından yapılması en güzeli olur.

3. Yazı Atölyeleri

Özellikle Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri okuma, yazma, şiir gibi alanlarda egzersiz çalışmaları yapabilirler. Branş sınırlaması olmaksızın alana ilgili, yazma tecrübesi olan öğretmenler de gönüllü olarak yazarlık atölyeleri düzenleyebilirler. Her ne kadar bu atölyelerin ismi yazarlık atölyesi olsa da aslında yine işin merkezinde okuma olmak zorundadır. Bu tür atölyeler vesilesiyle belirlenen kitaplar okunup tahlil edilir, yazılan metinler değerlendirilir. Hem okuma hem de yazma beraber sürdürülür.

İmkân oldukça kitapları okunan yazarlarla buluşmalar, söyleşiler düzenlenebilir. Onların okuma ve yazma serüvenleri dinlenerek bu yolculuğun nasıl yapılması gerektiğine dair ip uçları yakalanmaya çalışılır. Bu atölyeler neticesinde ortaya çıkan eserler, ortak kitap çalışmasında veya dergide bir araya getirilerek yayınlanabilir. Somut olarak eserlerini ellerine almış olmak öğrencilerin motivasyonlarını artıracaktır.

4. Yazı Yarışmaları

Okullarda gerek resmî kurumlar gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından her yıl onlarca yarışma düzenlenmektedir. Bu yarışmalar, öğrencileri yazmaya teşvik etmede önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Okulların kendi içlerinde yarışmalar düzenlemeleri de öğrencileri yazma konusunda geliştirecek bir çalışma olanağı sağlayabilir. Bu tür yarışmaları, okulda çıkan dergileri düzenleyebilir. Bu sayede hem yeni yetenekler keşfedilmiş hem de dergi çalışmaları bütün okulun gündemine sokulmuş olur. Yarışmalarda dereceye giren eserler dergilerde yayınlanabilir.

5. Ortak Kitap Çalışmaları

İlkokul sıralarından itibaren okullarda yapılabilecek çalışmalardan biri de ortak kitap çalışmalarıdır. Bazı sınıf öğretmenleri daha ilkokul yıllarında öğrencilerini hem okumaya hem de yazmaya teşvik etmek maksadıyla bu anlamda çok güzel çalışmalar ortaya koymaktadırlar.

Bir tema belirleyerek öğrencilerden o tema çerçevesinde şiirler veya hikayeler yazmaları istenir. Eserler, birlikte okunup değerlendirilir, gerekli düzeltmeler yapılır ve ortak bir kitap olarak yayınlanır. Bu bir sınıf çalışması olarak yapılabileceği gibi okulun tamamına yönelik de yapılabilir.

6. Öğrenci Yazılarının Yerel veya Ulusal Dergi ve Gazetelerde Yayınlanması

Bazı okullarımız, okulda yayınlanan gazete ve derginin ötesine geçerek, yerel veya ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerde, öğrencilerinin eserlerini yayınlamaktadırlar. Gazete veya derginin bazı sayfaları, okulun kurmuş olduğu ekipteki öğrenciler tarafından hazırlanmaktadır. Daha lise yıllarından ulusal bir gazeteye sayfa hazır-

lama tecrübesi, gençlerin okuma ve yazma yolculuklarında önemli bir eşik olmaktadır.

Yazı insanın kendini, duygularını, düşüncelerini anlatmak için kullandığı en önemli araçlardan biridir. Bunu etkili ve estetik bir şekilde kullanmanın yolu öncelikle kaliteli eserleri, iyi yazarları okumaktan geçiyor. Kültürle, sanatla, düşünceyle, edebiyatla ortaokul ve lise yıllarından itibaren tanışan; güzel kitapları, iyi yazarları, kaliteli dergileri takip etmeye başlayan gençler, okullardaki yazma çalışmalarını vesilesiyle ileride kalem sahibi şahsiyetler olarak yetiştirilebilirler. Ne mutlu böylesi dertleri olan gençlere ve onlara rehberlik eden öğretmenlere.

İmkân oldukça kitapları okunan yazarlarla buluşmalar, söyleşiler düzenlenebilir. Onların okuma ve yazma serüvenleri dinlenerek bu yolculuğun nasıl yapılması gerektiğine dair ip uçları yakalanmaya çalışılır.

Çizgi: Elif Merve Kahraman